Flernivådemokrati i förändring

Lennart Nilsson (red)

SOM-undersökningen
Västsverige 2000
SOM-rapport nr 27

Redaktör: *Lennart Nilsson*
Administrativ redaktör: *Kerstin Gidsäter*
Omslag: *Roger Palmqvist*
Redigering: *Henny Östlund*
Tryck: Grafikerna Livréna i Kungälv AB, 2002
ISBN: 91-973670-7-9
ISSN: 0284-4788
ISRN: GU-STJM-SOM--27--SE

INNEHÅLL

Förord 5

INLEDNING

Lennart Nilsson
Flernivådemokrati i förändring 7

POLITIK OCH SERVICE

Sören Holmberg
Lokalpolitiska kändisar 21

Ylva Norén Bretzer
Kommunalt förtroende – inte alltid stig-beroende 29

Maria Pettersson
Politiska resultat, politiskt förtroende och
möjligheter till ansvarsutkrävande 39

Magnus Hagevi
Religiositet över tid och rum 55

Susanne Johansson
Värderingar och politiskt deltagande; är ungdomar speciella? 75

Lennart Nilsson
Välfärd och livstillfredsställelse i Västra Götaland och Skåne 89

José Ferraz Nunes
Hälsa, sjukvård och befolkningsuppfattningar 123

MEDIER, KULTUR OCH FRITID

Lennart Weibull och Åsa Nilsson
Tilltro till medier – och politik 135

Annika Bergström och Ingela Wadbring
Nyheter i lurar, på papper och skärmar. Om nyhetsanvänding
i Västsverige 149

Jan Strid
Mångfaldsradio = musikradio? 157

Bengt R Carlson
Skolkvalitet för alla? 165

Anders Widfeldt och Lennart Nilsson
Lagen och deras supportrar 179

REGIONAL UTVECKLING OCH REGIONAL SJÄLVSTYRELSE

Folke Johansson
Minskad tro på regionerna. Attityder i Västra Götaland och Skåne 197

Henry Bäck
De regionala politikerna i ett jämförande perspektiv 213

Rutger Lindahl
Västsvenskarna och Euroapasamarbetet 247

STORSTADEN

Margaret Bäck-Wiklund och Torun Österberg
Branden och staden. Integration och segregation i Göteborg 259

DOKUMENTATION OCH METOD

Magnus Hagevi
Svarsformuleringens betydelse i frågeundersökningar 279

Åsa Nilsson
Samhälle Opinion Massmedia Västra Götaland 2000 291

Författarna 305

E-postadresser 307

Bilagor: informationsbroschyr, frågeformulär, publikationer 309

FÖRORD

Flernivådemokrati i förändring redovisar huvudresultat från den tredje SOM-undersökningen i hela Västra Götaland, som genomfördes hösten 2000. I volymen ingår nitton kapitel om samhälle, opinion och medier i Västsverige. Forskare från Göteborgs universitet presenterar studier inom fyra huvudområden: *Politik och service, Medier, kultur och fritid, Regional utveckling och regionalsjälvstyrelse* samt *Storstaden*. Särskilt uppmärksammas den flernivådemokrati som vuxit fram med Sveriges EU-medlemskap och förstärkandet av den regionala nivån. Förhållandena i Västra Götaland jämförs med situationen i Skåne, den andra nybildade regionen. Vidare behandlas i ett särskilt kapitel integration och segregation i Göteborg med utgångspunkt från brandkatastrofen och rättegångarna efter branden.

SOM-undersökningarna genomförs av SOM-institutet, en forsknings- och utbildningsorganisation, som drivs gemensamt av Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. Tillsammans med Sören Holmberg och Lennart Weibull har undertecknad varit ansvarig för den allmänna uppläggningen av den västsvenska SOM-undersökningen. Undersökningen bygger på de tidigare SOM-undersökningar, som sedan 1992 genomförts i Göteborgsregionen, och ingår som en del i ett program för uppföljning och utvärdering av Västra Götalansregionen.

Den västsvenska undersökningen 2000 omfattade 6 000 urvalspersoner i Västra Götaland och Kungsbacka, i åldern 15-80 år. Undersökningen genomfördes med en enkät som besvarades av boende i Göteborg och kranskommunerna och en enkät för övriga Västra Götaland. Undersökningsledare har varit Åsa Nilsson, och i ett avslutande kapitel lämnas en redovisning för undersökningens genomförande och utfall. Fältarbetet utfördes av Kinnmark DM & Distribution med Magnus Kinnmark som fältansvarig.

Dataunderlaget från de tidigare SOM-undersökningarna finns tillgängligt via Svensk Samhällsvetenskaplig Datatjänst (SSD) vid Göteborgs universitet. Tidigare publikationer i skriftserien finns förtecknade i slutet av boken och kan beställas direkt från SOM-institutet. Den som vill ha mera information om SOM-undersökningarna kan vända sig till Kerstin Gidsäter, ansvarig för SOM-institutets kansli vid Institutionen för journalistik och masskommunikation.

Göteborg i januari 2002

Lennart Nilsson
CEFOS/Förvaltningshögskolan
Göteborgs universitet

FLERNIVÅDEMOKRATI I FÖRÄNDRING

LENNART NILSSON

Under de senaste årtiondena har den offentliga sektorn i Sverige genomgått en strukturomvandling som inneburit att den tidigare enhetliga och starkt sektoriserade samhällsorganisationen med tonvikt på två nivåer staten och kommunerna ersatts av en större organisatorisk mångfald med fler nivåer. Dessutom har gränserna mellan de offentliga och privata sfärerna i samhället förskjutits med ökade inslag av privata organisationer som svarar för offentligt finansierade tjänster. Denna omvandling av samhällsorganisationen har genomförts under en period som präglats av dramatiska svängningar i ekonomin och av ideologiska stömkantringar.

Den nya demokratiska beslutsorganisationen är inte resultatet av samlade beslut som tagits av en instans vid ett tillfälle utan har vuxit fram genom beslut i riksdag, på regional nivå och i fullmäktigeförsamlingar under en följd av år. De nya institutioner har emellertid sammantaget skapat andra förutsättningar för mötet mellan medborgarna och deras företrädare. Den differentierade och nivåindelade organisationen ställer nya krav på både politiker och medborgare som möter den offentliga sektorn i olika roller.

I storstadsregionerna aktualiseras med speciell tydlighet förhållandet mellan funktion och yta, dvs. på vilken nivå ansvaret för utövandet av offentliga uppgifter skall läggas. Det finns inte bara uppgifter som kan lösas på kommunal eller subkommunal nivå utan också funktioner som bäst samordnas inom ett större område än den enskilda kommunen, i storstadsområdet eller i en större region. Många olika former av administrativ och politisk samordning tillämpas i Europas storstadsregioner: inkorporering med storstaden, avtal mellan två eller flera kommuner, av kommunerna bildande bolag eller föreningar för samverkan, överförande av uppgifter till befintliga regionala eller statliga organ, inrättandet av speciella samverkansorgan, informella nätverk eller etablerandet av nya regioner. Flertalet av dessa samverkansformer har kommit till användning i de svenska storstadsregionerna under senare årtionden (Nilsson och Westerståhl 1997).

I inledningskapitlet skall några principfrågor kring dagens svenska flernivådemokrati diskuteras som bakgrund till de följande empiriskt inriktade kapitlen. Det gäller utvecklingen mot flernivådemokrati och olika dimensioner i förskjutningen mellan de offentliga och de privata sfärerna. Därefter diskuteras den lokala och regionala självstyrelsen samt medborgarnas bedömning av flernivådemokratin.

Flernivådemokratins framväxt

Institutioner har historiska rötter och har formats genom vägval vid olika tidpunkter. Storkommunreformen 1952 och kommunblocksreformen på 1960- och 1970-talen är exempel på sådana mycket viktiga vägval vid uppbyggnaden av den svenska samhällsstrukturen. Därmed lades grunden för att göra kommunerna till huvudansvariga för välfärdspolitikens service. Alternativet att behålla de många små kommunerna och istället lägga nya uppgifter på de den regionala nivån valdes bort. En jämförelse mellan Frankrike och Sverige kan illustrera konsekvenserna av det val som gjordes (Lidström 1996). Det var välfärdsstatens utbyggnad som sprängde de gamla småkommunernas gränser. Den svenska välfärdsmodellen innebär också en mycket långtgående arbetsfördelning mellan staten och socialförsäkringssystemet, som svarar för transfereringarna, och kommunerna som ansvarar för offentligt finansierad service. Den svenska välfärdsstaten har i hög grad blivit liktydigt med den lokala välfärdsstaten.

Landstingen tilldelades vid bildandet 1862 den viktiga uppgiften att utgöra valkorporation vid valet till första kammaren men den politiska mellannivån utvecklades i huvudsak till en specialkommun för hälso- och sjukvården. Fortlöpande under efterkrigstiden har länsindelningen, den statliga länsförvaltningens organisation samt kompetensfördelningen mellan statlig och landstingskommunal förvaltning varit föremål för diskussion och utredningar. När diskussionen om mellannivån i den svenska samhällsstrukturen på nytt skjutit fart sker det mot bakgrund av utvecklingen i Europa och Sveriges medlemskap i EU. Regionernas Europa lyfter fram denna nivå som aktör mellan staten och kommunerna främst när det gäller regional utveckling. Det är emellertid viktigt att då komma ihåg att den regionala nivån i flera europeiska länder samtidigt är mycket viktig för implementering av välfärdspolitiken.

Från den 1 januari 1998 bor drygt halva Sveriges befolkning i de tre storstadslänen. I huvudstadsregionen bildades länet och storlandstinget på 1970-talet och Skåne län 1997. Västra Götalands län tillkom 1.1.1998 och ett år senare etablerades Västra Götalandsregionen. Därmed hade de administrativa gränserna för den politiska mellannivån i Sverige efter årtionden av resultatlöst utredande påtagligt förändrats. Västra Götalandsregionen är både ett resultat av de mångåriga strävandena att åstadkomma en lösning på de administrativa gränsdragningsproblemen i Västsverige – främst i Göteborgsregionen – och av en allmän tendens i Europa att stärka regionernas ställning. Det var först efter EU-inträdet och fokuseringen på regionernas betydelse som tiden var mogen för en lösning i Västsverige. Även i Göteborgsregionen dröjde det till 1995 innan det nya kommunalförbundet bildades. I denna mening har regionaliseringen påverkats av en internationalisering med tonvikt på ökat samarbete i Europa (Danielsson 1999).

I de tidigare länen har funnits länsavdelningar inom Svenska kommunförbundet och samtidigt har samverkan skett inom kommunalförbund t.ex. Göteborgs-

regionens kommunalförbund. Vid bildandet av det nya storlänet Västra Götaland var indelningen i kommunförbund en kontroversiell fråga, där huvudalternativen varit ett kommunförbund med underenheter eller fyra kommunförbund med samverkan dem emellan. Frågan har sedermera fått sin lösning med bildandet av: Göteborgsregionens kommunförbund, Fyrbodals kommunförbund, Sjuhäradsförbundet samt Skaraborgs kommunförbund. Denna organisatoriska nybildning med upplösning av de gamla länsgränserna kommer att vara av betydelse för framtida samarbetsmönster inom regionen.

År 1998 anordnades tre val i Göteborg: till riksdagen, till landstings/regionfullmäktige och till kommunfullmäktige och i juni 1999 anordnades val till Europaparlamentet. Stadsfullmäktige utser vidare ledamöter i stadsdelsnämnderna och i Göteborgsregionens kommunalförbunds fullmäktigeförsamling. Dessa indirekt valda organ ansvarar för verksamheter som är av stor betydelse för göteborgarna. För staden Göteborg har det stegvisa införandet av flernivådemokrati inneburit en stor omställning, med en övergång från två till sex nivåer på drygt tio år. En utveckling mot fler demokratiskt valda nivåer har skett också i andra delar av regionen.

Figur 1 Västsvenskarna och deras valda företrädare

Europeiska Unionen – ***parlamentet***

Sverige – ***riksdagen***

Västra Götalandsregionen – ***fullmäktige***

Delregioner (Kommunal-/kommunförbund) – ***indirekt valda fullmäktigeförsamlingar***

Kommuner – ***fullmäktige***

Kommun-/stadsdelar – ***indirekt valda nämnder***

* * * * *

Medborgarna: ***väljare, skattebetalare, brukare och anställd.***

I flernivådemokratin ökar kravet på politikernas roll som företrädare för medborgarna och externt i relation till andra enheter och nivåer. För att medborgarna skall kunna påverka och utkräva ansvar fordras kännedom om vem som är ansvarig för vad inom den offentliga sektorn. Medborgarna möter den demokratiska beslutsorganisationen i olika roller som väljare, skattebetalare, brukare och anställd. I regionbyggande ingår två element, territoriell integration och institutionsbildning.

De regler och normer som bildar institutioners grundmönster strukturerar beteenden och påverkar aktörers makt, strategier och känsla av identitet. Enligt detta betraktelsesätt innebär förändringar av politiska institutioner att nya aktörer och

identiteter skapas, där aktörerna förses med befogenheter och resurser. Institutioner påverkar sättet på vilket individer och grupper aktiveras. Av stor betydelse för nya institutioners sätt att fungera är den sociala miljön, föreningsliv, organisationer och medier samt det horisontella förtroendet. Denna omgivning kan inte ändras genom politiska beslut utan bildar förutsättningar för den offentliga organisationen men omgivningen kan på sikt påveras av och anpassas till nya institutioner. För att effekter av förändringar av demokratiska institutioner skall kunna registreras på medborgarnivå är det emellertid inte fråga om år utan snarast om årtionden (Jönsson m fl. 1997 och Putnam 1996).

Offentligt – privat

Fram till början av 1980-talet gällde det inte om, utan i vilken takt och på vilka områden nya offentliga insatser skulle göras. Därefter aktualiserades begränsningar av den offentliga sektorn med förslag om avreglering och privatisering, och under 1990-talet genomfördes också förändringar i denna riktning på en rad områden.

Avgörande för en indelning i offentligt eller privat är i vilken utsträckning det offentliga reglerar, finansierar och är ansvarig för produktionen (Lundqvist 2001 och Montin 1992). Offentlig finansiering och produktion förutsätter reglering men reglering kan också ske av verksamhet som drivs i privat regi med privat finansiering. Privatisering i vid mening innebär att det offentligas inflytande i något eller några av dessa tre avseenden minskas, men används vanligen som benämning på en minskning av den offentliga finansieringen och/eller produktionen. Det är i denna senare betydelse som det kommer att användas här, och olika former av privatisering kan illustreras med utgångspunkt från figur 2.

I figuren anges för finansiering och produktion två alternativ, antingen en helt offentlig eller en helt privat lösning, vilket resulterar i fyra möjliga kombinationer. Vid sidan av de två extremfallen helt offentlig verksamhet med både offentlig finansiering och offentlig produktion (I) och helt privat verksamhet med både privat finansiering och privat produktion (IV) finns det två mellanlägen dvs. offentlig produktion och privat finansiering (II) samt privat produktion med offentlig finansiering (III). Exempel på de olika typerna av verksamhet är (I) den kommunala grundskolan, (II) statlig eller kommunal affärsverksamhet, (III) privat vårdhem med offentlig finansiering samt (IV) privat hotell- och restaurangverksamhet. Utöver de fyra typfallen kan olika blandformer med både offentlig och privat finansiering förekomma, där både offentliga anslag och privata avgifter bidrar till att täcka kostnaderna. Exempel på detta är tandvård för vuxna där oavsett om vi vänder oss till folktandvården eller till privatpraktiserande tandläkare, patienten betalar en del och försäkringskassan en del av avgifterna. På motsvarande sätt kan privata intressen tillsammans med stat/kommun svara för produktionen t.ex. affärsverksamhet som drivs av näringslivet och stat/kommun i gemensamt ägda bolag.

Figur 2 Offentlig – privat verksamhet

		Finansiering	
		Offentlig	Privat
Produktion	Offentlig	I	II
	Privat	III	IV

En rad förändringar i riktning mot privatisering av den organiserade verksamhet som bedrivits av stat, landsting och kommuner har genomförts under senare år. Med utgångspunkt från matrisen ovan kan följande huvudtendenser urskiljas:

1. Ökad avgiftsfinansiering (från fält I till II).
2. Övergång från offentlig till privat produktion med bibehållen offentlig finansiering (från fält I till III). Privat produktion kan bedrivas av:
   A. Ideella organisationer,
   B. Brukare/klienter,
   C. Personal,
   D. Kommersiella företag,
   E. Offentligt eller privat producerade tjänster som finansieras genom peng som följer nyttjaren,
   F. Check/voucher som disponeras av mottagaren.
3. Utförsäljning av offentlig affärsverksamhet (från fält II till IV).

Utmärkande för utvecklingen har varit att det inte gällt förskjutningar mellan de två extremlägena helt offentligt till helt privat (från I till IV) utan det har varit frågan om förändringar i ett avseende. Vidare förtjänar uppmärksammas att de privatiseringar som hittills genomförts i huvudsak inte medfört en minskad offentlig finansiering.

Under socialdemokratiska regeringar på 1980-talet hade strikta gränser dragits upp för i vilken utsträckning privat produktion skulle kunna ske med offentlig finansiering. Inom t.ex. barnomsorg kunde ideella organisationer och föräldrakooperativ bedriva verksamhet med offentliga medel men inga andra. Sedermera omprövades möjligheten för personal att i kooperativ form bedriva barnomsorg, men ”lex Pysslingen” förhindrade att vinstdrivande företag skulle kunna på entreprenad driva barnomsorg med offentlig finansiering. De borgerliga partierna var redan från början kritiska mot gränsdragningen och avskaffade i regeringsställ-

ning 1991–1994 restriktionerna för denna typ av privatisering (Montin 1992). En motsvarande begränsning har dock under senare år införts när det gäller att driva akutsjukhus med vinstintresse.

Under 1990-talet har konkurrensutsättning och alternativa driftsformer blivit vanligare. Alternativa driftformer (exklusive kommunala företag) omfattar: kommunala driftentreprenader, bidragsfinansierad enskild verksamhet, kundvalssystem med check och platser på enskild institution. Inom ”mjuka verksamheter” svarade alternativ drift 1996/97 för 5,8 procent av bruttokostnaderna men med betydande variation mellan olika verksamhetsområden från kultur/fritid (1,7) till individ- och familjeomsorg (12,7). Entreprenader är vanligast i storstäder och förortskommuner, men intresset har ökat även i mindre kommuner (Svenska kommunförbundet, Konkurrens för fortsatt välfärd? 1999).

I flera kommuner och landsting har vidare eftersträvats en anpassning av den politiska organisationen till val mellan olika alternativ genom att man har gjort en åtskillnad mellan beställar- och utförarorgan. Denna lösning innebär en principiell boskillnad mellan de förtroendevaldas roll som företrädare för medborgarna och rollen som styrare av verksamheten.

Inom skolan har införandet av skolpeng, som följer eleven vid val av skola, inneburit att ett väsentligt led i resursfördelningen överförts till föräldrarna, även om pengarna ej utbetalas till dem. Denna av statsmakterna beslutade regeländring gör att inrättandet av fristående skolor inte är avhängiga av kommunala majoritetsbeslut utan en rättighet under vissa villkor. ”Kundvalsmodellen” med en peng som följer den som nyttjar tjänsten har också införts inom andra områden, t.ex. barnomsorg och hemtjänst. En ännu mer långtgående form av privatisering är att medborgarna får en ”check” eller ”voucher” som disponeras av mottagaren och berättigar till en viss mängd tjänster. Den modellen har sedan länge diskuterats i den teoretiska litteraturen (Lundqvist 2001).

Redan inför valet 1988 utarbetade de borgerliga partierna ett program för utförsäljning av statlig affärsverksamhet, och efter valsegern 1991 beslutade riksdagen efter fransk modell om ett bemyndigade för regeringen att försälja aktier i 35 uppräknade företag. Utförsäljning skedde också av ett flertag företag. Den socialdemokratiska regeringen som bildades efter valet 1994 redovisade en mer positiv syn på statligt ägande av företag. Våren 2000 börsintroducerades statligt ägda Telia AB, men med staten som majoritetsägare. Även i kommunerna har affärsverksamhet privatiserats genom utförsäljningar, men utgör på många håll en blockskiljande fråga. Inom skola, sjukvård och äldreomsorg har emellertid alternativ till kommunal produktion fortsatt i form av friskolor och entreprenader även i socialdemokratiskt styrda kommuner och landsting.

Argumenten för privatisering har främst varit att reducera kostnaderna för välfärdsproduktionen och att erbjuda individuell anpassning och större valfrihet (Esping-Andersen 1996). I vilken utsträckning marknadsreformerna medfört de avsedda effekterna är emellertid omstritt. Blomqvist och Rothstein konstaterar

efter en analys av forskningen inom området att själva utformningen av systemen uppvisar stora skillnader och att problemen och möjligheterna påverkas av de institutionella lösningarna. (Blomqvist och Rothstein 2000).

Flernivådemokrati och självstyrelse[1]

Flernivådemokrati innebär att av folket direkt eller indirekt valda organ skall utöva självstyrelse på flera olika nivåer. Samtidigt förutsätter självstyrelse restriktioner i förhållande till staten och den nationella nivån. Här skall självstyrelsens principiella innehåll diskuteras med utgångspunkt från den av Europarådet 1988 antagna konventionen om lokal självstyrelse. Sverige ratificerad konventionen 1989 (Prop. 1988/89:119). Enligt svensk terminologi omfattar den kommunala självstyrelsen inte bara kommunerna utan också landstingen/regionerna. Europarådets konvention omfattar enbart den lokala nivån men arbete pågår med att utarbeta en konvention för den regionala nivån.

Självstyrelsens innehåll koncentreras till tre konstitutiva grundelement, som åskådliggörs i figur 3. De kan sägas utgöra *Självstyrelsens anatomi*: beslutsorganisation, resurser och uppgifter.

Figur 3 Självstyrelsens anatomi

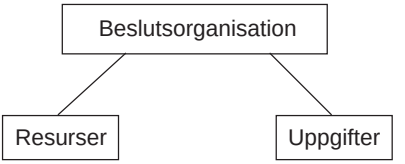

Europarådskonventionen förutsätter att självstyrelsens yttre struktur regleras i lagstiftningen i vederbörande stat. Om ändringar i den kommunala indelningen heter det att de ej får göras utan föregående samråd med de kommuner som berörs eventuellt genom folkomröstning där detta är tillåtet i lag. Den huvudsakliga regleringen avser självstyrelsens innehåll och grundelement. Med kommunal självstyrelse menas "kommunernas rätt och möjlighet att inom lagens gränser reglera och sköta en väsentlig del av de offentliga angelägenheterna på eget ansvar och i den lokala befolkningens intresse" (Artikel 3). Om *beslutsorganisationen* heter det att den kommunala självstyrelsen "skall utövas av fullmäktige eller församlingar, som skall bestå av ledamöter valda genom sluten omröstning i fria direkta val på grundval av allmän och lika rösträtt, och som kan ha inför dem ansvariga verkställande organ" (Artikel 3). Kommunerna skall själva utan hinder av mer allmänna lagregler kunna bestämma om sina inre administrativa strukturer för att anpassa dem till de lokala behoven och för att säkerställa en effektiv förvaltning (Artikel 6).

Inom ramen för den nationella ekonomiska politiken skall kommunernas ha rätt till egna tillräckliga ekonomiska *resurser*, som de fritt får disponera över inom gränserna för sina befogenheter. Det sägs vidare att bidrag till kommunerna "skall såvitt möjligt inte öronmärkas för att finansiera speciella projekt" (Artikel 9). Ett flertal stadganden i konventionen behandlar kommunernas *uppgifter*. Bland annat sägs att "kommunernas grundläggande befogenheter och åligganden skall fastställas i grundlag eller i annan lag. Denna bestämmelse skall dock icke utgöra något hinder mot att kommunerna i enlighet med lag tilldelas befogenheter och ansvar för särskilda ändamål" (Artikel 4).

Kärnan i självstyrelsebegreppet är att beslutsorganisationen under politiskt ansvar inför medborgarna skall besluta om rättigheter och skyldigheter för invånarna inom det territorium som avgränsas av respektive nivå. Avvägningen mellan förmåner och uppoffringar skall göras av folkvalda organ. De restriktioner som begränsar full autonomi och karaktäriserar självstyrelsen på respektive nivå kan preciseras med utgångspunkt från grundelementen i självstyrelsens anatomi; t.ex. utmärks de nybildade regionerna i storlänen Skåne och Västra Götaland av direktvalda fullmäktigeförsamlingar, beskattningsrätt och ansvar för såväl utvecklingsfrågor som välfärdsfrågor inom vissa avgränsade huvudområden, främst hälso- och sjukvård. På motsvarande sätt karaktäriseras kommundelsnämnderna av en beslutsorganisation som är indirekt vald, avsaknad av beskattningsrätt men med en bred kompetens i välfärdsfrågor.

Flernivådemokratin har aktualiserat principerna för kompetensfördelning mellan de olika beslutsnivåerna och möjligheterna till ansvarsutkrävande. Skilda majoriteter på olika nivåer har i praktiken satt gränserna för självstyrelsen på prov speciellt som det under senare år på nytt framträtt en tydligare ideologisk skiljelinje mellan blocken och deras agerande i välfärdspolitiken.

Medborgarna och flernivådemokratin

I EU-länderna har rått ett omvänt förhållande mellan medborgarnas bedömning av demokratin i det egna landet och demokratin i EU. Italienare och portugiser som är minst nöjda med demokratin i det egna landet har varit mest positiva till demokratin i EU, medan svenskarna som är förhållandevis nöjda med demokratin i Sverige har varit mest kritiska. (Gilljam och Holmberg 1998).

När det gäller synen på demokratin på olika nivåer i Sverige framgår att svenska folket som helhet är mycket kritiska till demokratin inom EU. Hösten 2000 var en av fem västsvenskar nöjda med demokratin i EU. Mest tillfreds var västsvenskarna med den kommunala demokratin och demokratin i Sverige, drygt 60 procent, medan 45 procent var nöjda med demokratin i Västra Götalandsregionen; osäkerheten var dock större vid bedömningen av den nybildade regionen. Det innebär att även om värdet är något lägre än för demokratin i Sverige och i hemkommunen räknas regionen till de svenska demokratiska institutionerna. Vid en

jämförelse mellan Västra Götaland och Skåne är bedömningarna likartade men i Skåne är invånarna något mer positiva till EU (*Samhälle Opinion Massmedia, Västra Götaland 2000* och *Samhälle Opinion Massmedia, Skåneundersökningen 2001*).

Vid bedömningen av hur demokratin fungerar på olika nivåer är skillnaderna mellan olika socio-ekonomiska grupper genomgående små. De äldsta är något mer nöjda med den kommunala demokratin än övriga medan den yngsta åldersgruppen är mer nöjd med de andra nivåerna. Personer med lägre utbildning är mest kritiska till demokratin i EU. Svenskar och invandrare är lika nöjda med den kommunala demokratin men icke svenska medborgare är mer nöjda med demokratin på andra nivåer än svenska medborgare och störst är skillnaderna i synen på EU och Västra Götaland. Om vi ser till partidimensionen är s-sympatisörer mest nöjda med demokratin på de tre svenska nivåerna medan m- och fp-sympatisörer är minst kritiska till demokratin på EU-nivå.

Medborgare som är nöjda med kommunens service är också mer nöjda med det sätt på vilket demokratin fungerar i den egna kommunen än de som är kritiska mot servicen. Inställningen till resultatet av politiken är med andra ord av betydelse inte bara för synen på hur de styrande sköter sig utan också för synen på hur den kommunala demokratin fungerar. Detsamma gäller för regionen. De lokala och regionala nivåerna har ansvaret för huvuddelen av välfärdsstatens service och hur de fullgör denna uppgift påverkar synen på demokratin på respektive nivå. I denna mening tillmäter medborgarna Putnams kriterium på den fungerande demokratin, *institutionell effektivitet,* stor betydelse (Putnam 1996).

I ett flertal kapitel som ingår i *Flernivådemokrati i förändring* belyses viktiga aspekter av den svenska demokratins funktionssätt. Statsvetaren Sören Holmberg analyserar medborgarnas kännedom om de regionala och lokala politikerna och i vilken utsträckning medborgarna gillar – ogillar sina valda företrädare. Ylva Norén Bretzer undersöker stödet för kommunstyrelserna över tid. Hon finner att medborgarnas bedömning av service och kommunens ekonomi, möjligheten att påverka samt förtroendet för rättsstaten är av betydelse för hur bra medborgarna anser att kommunens ”regering” sköter sina uppgifter. Värderingar och politiskt deltagande är temat för en analys av olika påverkanskanaler och deras betydelse för grupper i samhället med särskild inriktning på olika åldersgrupper. Två forskare från Institutionen för socialt arbete, Margareta Bäck-Wiklund och Torun Österberg finner i en särskild studie av insatserna i samband med brandkatastrofen och under rättegångarna att förtroendet för samhällsinstitutionerna ökade men med skillnader mellan de boende i olika delar av storstaden.

Av stor betydelse för medborgarnas bild av förhållandena i samhället är medierna. Nyhetsanvändningen i olika medier kartläggs av Annika Bergström och Ingela Wadbring medan Lennart Weibull och Åsa Nilsson analyserar sambandet mellan förtroendet för politik och mediers tillförlitlighet bland allmänheten och bland regelbundna användare. Val av radiokanal är emellertid styrt av andra intressen än jakten på nyheter.

I artikeln *Välfärd och livstillfredsställelse i Västra Götaland och Skåne* redovisas medborgares och brukares bedömning och prioritering av offentligt finansierad service. Vidare studeras inställningen till offentlig sektor, privatisering och skatter och avslutningsvis diskuteras välfärdspolitik och självstyrelse. Medborgaruppfattningar om vården analyseras i ett särskilt kapitel. Bengt R Carlson behandlar inställningen till den kommunala skolan och friskolorna liksom skolkvalitet i olika skolsystem i Västra Götaland. Attityderna till de nya regionerna i Skåne och Västra Götaland under etableringsfasen med en utveckling mot en mer kritisk opinion analyseras av Folke Johansson. De regionala politikerna blir föremål för en granskning i ett jämförande perspektiv av Henry Bäck som påvisar delregionernas betydelse i Västsverige. EU-nivån behandlas av Rutger Lindahl i kapitlet *Västsvenskarnas och Europasamarbetet* med jämförelser mellan förhållandena i Västsverige och Sverige som helhet.

Sammantaget belyser bidragen i *Flernivådemokrati i förändring* centrala inslag i dagens svenska flernivådemokrati men de låter sig inte sammanfattas i en helhetsbedömning. Det är emellertid inte självklart att kriterierna för en fungerande demokrati är eller bör vara samma för de olika nivåerna. Statsvetarna Jerneck och Sjölin har i en analys av Skåneregionen framhållit att traditionella demokratikriterier inte är tillfyllest vid en bedömning av demokratin på regional nivå. De betonar förhandlingarnas stora betydelse för regionpolitiken och den deliberativa demokratin som norm. (SOU 2000:64). Denna demokratisyn delas av andra regionforskare (Johansson 2000 samt Sandberg och Ståhlberg 2000). Mot bakgrund av Demokratirådets årliga granskning av den svenska demokratin hävdar Olof Petersson att medborgarperspektiv, deltagande och ansvarsutkrävande måste vara gemensamma kriterier för bedömning av demokratin på alla nivåer. Demokratikriterierna får inte relativiseras. (Petersson 2000)

Noter

[1] Detta avsnitt bygger på framställningen i Nilsson och Westerståhl 1997.

Referenser

Blomqvist, Paula & Rothstein, Bo (2000) *Välfärdsstatens nya ansikte. Demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn*. Agora.

Danielsson, K (1999) *Vägen till Västra Götaland. Institutet för regionalforskning*, Rapport 111.

Esping-Andersen, Gösta (1996), ”After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy.” I Esping-Andersen, Gösta, ed. *Welfare States in Transition*. Sage Publications.

Gilljam, M och Holmberg, S (1998), *Sveriges första Europaparlamentsval*. Norstedts juridik.

Jerneck, M och Sjölin, M (2000) ”Regionalisering och flernivåpolitik – Kalmar och Skåne län.” I SOU 2000:64. *Regional försöksverksamhet – tre studier*.

Johansson, J (2000) ”Försök med en ny regional samhällsorganisation – demokrati, flernivåpolitik och regional mobilisering.” I SOU 2000:64. *Regional försöksverksamhet – tre studier*.

Jönsson, S m.fl., (1997) *Decentraliserad välfärdsstad. Demokrati, effektivitet, service*. Stockholm: SNS Förlag.

Lidström, A (1996) *Kommunsystem i Europa*. Stockholm: Publica.

Lundqvist, L J (2001) ”Privatisering – varför och varför inte.” I Rothstein, B (red) *Politik som organisering. förvaltningspolitikens grundproblem.* Stockholm: SNS Förlag.

Montin, S (1992) ”Privatiseringsprocesser i kommunerna: teoretiska utgångspunkter och empiriska Exempel.” *Statsvetenskaplig tidskrift* 1992:1.

Nilsson, L och Westerståhl, J (1997) ”Lokal självstyrelse i Sverige”. I Jönsson, S m.fl. *Decentraliserad välfärdsstad. Demokrati, effektivitet, service*. Stockholm: SNS Förlag.

Petersson, O (2000) Regionerna en fara för demokratin. *DN* 2000-10-05.

Proposition 1988/89:119.

Putnam, R (1996) *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm: SNS Förlag.

Samhälle Opinion Massmedia, Västra Götaland 2000, maj 2001.

Samhälle Opinion Massmedia, Skåneundersökningen 2001, december 2001.

Sandberg, S och Ståhlberg, K (2000) *Nordisk regionalförvaltning i förändring*. Åbo Akademi.

Svenska Kommunförbundet (1999), *Konkurrens för fortsatt välfärd? – om förekomst, omfattning, effekter och erfarenheter av konkurrensutsättning och alternativa driftsformer*. Kommentus Förlag AB.

POLITIK OCH SERVICE

LOKALPOLITISKA KÄNDISAR

SÖREN HOLMBERG

Decartes är oskyldig. Men han har inspirerat en av informationssamhällets nygamla sanningar: *Jag syns alltså finns jag*. Eller ännu rakare: Jag är kändis alltså finns jag. Andy Warhol sade spydigt redan för många år sedan att alla människor kunde hoppas på 15 minuters kändisskap någon gång i sina liv; eller var det kanske bara 15 sekunders kändisskap. Det narcisstiska informationssamhället premierar människor som står i centrum på olika scener och tar emot applåder eller burop. Allt ljus på Mig. Den gamla hollywoodsanningen gäller. Vad pressen skriver spelar ingen roll; huvudsaken att de skriver.

Översätt till politik betyder det att kändisskap är bra för ledande politiker. Ju mer känd desto bättre. Kändisskap gör det lättare att bli förtroendevald och att få många personröster i valen (Holmberg och Möller 1999). Kändisskap ger också respekt och status och kanske också mer inflytande. Kort sagt, att vara kändis är bra för en politiker. De allra flesta stora politiker vi känner till har också varit mycket välkända för sin samtid. Det ligger kanske i sakens natur. Antalet betydelsefulla grå eminenser som blivit kända är med nödvändighet begränsat. Hade de varit välkända för sin samtid hade de inte varit några grå eminenser.

Kändisskap är speciellt viktigt i ett demokratiskt samhälle där det inte bara gäller att få röster utan också att kunna driva frågor och bilda opinion. Kända personer kan mer effektivt tjänstgöra som budbärare av olika budskap. De får lättare uppmärksamhet och kan därmed överbringa budskapet. Om de dessutom är populära kan det ge budskapet en extra skjuts. Vi vet från masskommunikationsforskningen att budbäraren spelar en roll i opinionsbildningen, inte bara budskapet. En känd och uppskattad budbärare är mer effektiv än en föga känd och ogillad budbärare.

Kopplingen mellan kändisskap och grad av popularitet är kärnan i resonemanget. Hollywoodsanningen att all uppmärksamhet är bra – även negativ kritik och smutskastning – är tvivelaktig om effekten blir att den som blir utsatt också tappar i uppskattning. Hypotesen om kändisskapets politiska fördelar utgår ifrån att det finns ett positivt samband mellan att vara kändis och att vara populär. Vad som är orsak och vad som är verkan kan naturligtvis diskuteras. Kändisskap kan leda till ökad popularitet, men popularitet kan också leda till ett större kändisskap. Den avgörande empiriska frågan är dock om det är sant att kändisskap och popularitet tenderar att gå hand i hand bland politiker. Är med andra ord välkända politiker mer uppskattade än mindre kända politiker? *Nota bene*, bland dem som känner till politikerna. En okänd person kan man varken gilla eller ogilla.

Vi kan pröva hypotesen på material från flera olika undersökningar; främst på material från SOM-studier av lokala politiker, men också på material från natio-

nella SOM-studier som gällt internationella politikers popularitet i Sverige och på data från valundersökningarna i samband med Europaparlamentsvalen som gällt EUP-kandidaternas uppskattning och grad av kännedom bland väljarna. I samtliga fall har samma mätteknik använts. Svarspersonerna har fått ange om de känt till de efterfrågade politikerna, och sedan ombetts att uppge hur mycket de uppskattade de politiker de sade sig känna till. Den popularitetsskala som använts kan variera mellan –5 (ogillar) till +5 (gillar). Vi har multiplicerat resultaten med tio i tabellredovisningen för att få en skala mellan –50 och +50.[1]

Resultaten i tabellerna 1-6 visar hur kända och populära ett urval ledande lokalpolitiker är i Göteborg, i Västra Götalandsregionen respektive i Region Skåne[2] . Analyserna för Göteborg och för Västra Götaland omfattar tidseriedata så långt tillbaka i tiden som vi har mätt, inklusive siffror från den senaste mätningen hösten 2000. Skåneresultaten kommer enbart från en tidpunkt – senvåren 2001. Resultaten för EUP-kandidaterna 1995 och 1999 respektive för de internationella politikerna särredovisas inte i detta sammanhang. De har tidigare publicerats i Gilljam (1998), i Holmberg m fl (2001) respektive i Holmberg (2001).

En översiktlig inspektion av resultaten visar att det knappast kan vara något starkare samband mellan lokalpolitikernas grad av kändhet och populariteten bland dem som känner till dem. Bland de fåtal kända politiker i undersökningen finns både klart populära och klart impopulära personer, t ex den mest kände och mest populära politikern i hela studien, Göran Johansson i Göteborg och den relativt välkände, men föga uppskattade skånepolitikern Carl P Herslow. Göran Johansson kände 75 procent av göteborgarna till år 2000 och uppskattningssiffran var +14. Höga siffror, men inte de bästa Johansson uppnått. Han har varit både mer känd och mer populär i några tidigare mätningar från mitten av 1990-talet. Herslow var känd av 56 procent av skåningarna i sydvästra Skåne våren 2001. Bland dem var han dock föga uppskattad med ett genomsnittligt popularitetvärde på enbart –28; det lägsta värde som vi någonsin uppmätt för någon lokal eller nationell politiker i SOM-undersökningarna.[3] Andra exempel på relativt välkända lokalpolitiker som är förhållandevis impopulära är Cecilia Widegren i Västra Götaland (känd av 48 procent 2000, popularitetsvärde –15) och Carl Sonesson i Skåne (43 procent, -10). Och omvänt, ytterligare exempel, utöver Göran Johansson, på relativt kända och samtidigt populära politiker är göteborgspolitikerna Johnny Magnusson (56 procent, +7) och Marita Björklund (47 procent, +9).

En klar majoritet av de undersökta ledande lokalpolitikerna var okända för de allra flesta människor i sina respektive kommuner eller regioner. Men bland alla dessa föga kända förtroendevalda fanns både relativt uppskattade och relativt ouppskattade personer. Exempel på dåligt kända men förhållandevis populära politiker är Eva Eriksson i Västra Götaland (27 procent, +5), Sven-Erik Bergkvist i Skåne (16 procent, +3) och Jan Hallberg i Göteborg (32 procent, +3). Några likaledes relativt okända, men mer impopulära politiker är Per-Ingvar Magnusson i Skåne (17 procent, -7), Claes Roxbergh i Göteborg (36 procent, -4), Annelie Stark i Västra Götaland (28 procent, -3) och Rune Lanestrand i Västra Götaland (25 procent, -3).

Tabell 1 Kännedom om ledande politiker i Göteborg (procent)

	andel bland samtliga							andel bland egna partiets sympatisörer						
politiker (parti)	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Göran Johansson (s)	79	82	81	75	85	75	75	83	84	85	83	83	76	76
Johnny Magnusson (m)	69	66	61	56	63	56	56	78	74	68	66	71	65	67
Margita Björklund (fp)	44	50	44	43	48	44	47	52	54	52	54	56	57	69
Rune Zachrisson (fp)	50	-	-	-	-	-	-	64	-	-	-	-	-	-
Claes Roxbergh (mp)	42	43	33	28	38	33	36	30	39	27	27	45	35	42
Kerstin Svensson (s)	32	39	31	-	-	-	-	35	47	37	-	-	-	-
Jan Hallberg (m)	-	-	-	-	-	-	32	-	-	-	-	-	-	37
Roger Andreasson (v)	30	-	-	-	-	-	-	41	-	-	-	-	-	-
Vivi-Ann Nilsson (s)	-	-	-	22	28	-	-	-	-	-	30	27	-	-
Jan-Åke Ryberg (v)	-	26	18	16	-	-	-	-	28	24	19	-	-	-
Ture Jacobsson (kd)	22	24	18	16	20	-	-	*	*	*	*	32	-	-
Eva Selin (c)	24	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-
Alvar Persson (c)	-	22	17	14	-	-	-	-	*	*	*	-	-	-
Solveig Lindström (s)	-	-	-	-	-	21	21	-	-	-	-	-	24	25
Eva Olofsson (v)	-	-	-	-	20	15	17	-	-	-	-	30	19	20
Ann-Marie Johansson (c)	-	-	-	-	18	-	-	-	-	-	-	40	-	-
Lars Eklund (kd)	-	-	-	-	-	12	14	-	-	-	-	-	12	11

Kommentar: Resultaten visar andelen göteborgska svarspersoner som inte kryssat för ”personen okänd för mig” och som kryssat för någon grad av sympati på en ogillar-gillarskala i Väst-SOM-studierna. Procentbasen är definierad som samtliga personer som besvarat enkäterna i Göteborg. Efter kännedomsfrågan tillfrågades undersökningspersonerna vad de tyckte om politikerna på en gillar-ogillarskala mellan –5 och +5. Ett – anger att politikerna i fråga inte ingick i det årets studie medan en * anger att antalet svarspersoner är mycket begränsat.

Tabell 2 Populära och mindre populära göteborgspolitiker (medeltal)

Fråga: ”Var skulle du vilja placera några kommunala politiker i Göteborg på nedanstående skala?

	bland samtliga							bland egna partiets sympatisörer						
politiker (parti)	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Göran Johansson (s)	+17	+24	+19	+14	+10	+9	+14	+31	+36	+31	+27	+29	+27	+26
Johnny Magnusson (m)	-1	+4	+5	+7	+7	+5	+7	+22	+24	+21	+20	+22	+21	+22
Margita Björklund (fp)	+3	+5	+8	+8	+8	+8	+9	+9	+23	+24	+24	+24	+20	+17
Rune Zackrisson (fp)	-2	-	-	-	-	-	-	+11	-	-	-	-	-	-
Claes Roxbergh (mp)	-1	-1	+0	-2	-0	-5	-4	+19	+11	+17	+19	+17	+13	+5
Kerstin Svensson (s)	+1	+1	+5	-	-	-	-	+8	+10	+16	-	-	-	-
Jan Hallberg (m)	-	-	-	-	-	-	+3	-	-	-	-	-	-	+16
Roger Andreasson (v)	+1	-	-	-	-	-	-	+23	-	-	-	-	-	-
Vivi-Ann Nilsson (s)	-	-	-	-1	+0	-	-	-	-	-	+4	+10	-	-
Jan-Åke Ryberg (v)	-	+2	-1	+1	-	-	-	-	+3	+8	+12	-	-	-
Ture Jacobsson	-2	+0	+0	+1	+3	-	-	*	*	*	*	+15	-	-
Eva Selin (c)	+1	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-
Alvar Persson (c)	-	-0	+2	-0	-	-	-	-	*	*	*	-	-	-
Solveig Lindström (s)	-	-	-	-	-	-2	-1	-	-	-	-	-	+6	+3
Eva Olofsson (v)	-	-	-	-	+2	+1	-2	-	-	-	-	+4	+7	+4
Ann-Marie Johansson (s)	-	-	-	-	-	+1	-	-	-	-	-	-	*	-
Lars Eklund (kd)	-	-	-	-	-	-1	-2	-	-	-	-	-	+2	+6

Kommentar: Resultaten visar medeltalsvärden (gånger 10) på en ogillar-gillarskala med värden mellan –5 och +5. Egna partiets sympatisörer har precis som i tabell 1 definierats med hjälp av svaren på en fråga om bästa parti.

Tabell 3 Kännedom om ledande politiker i Västra Götaland (procent)

	andel bland samtliga			andel bland egna partiets sympatisörer			andel i egna valkretsen		
politiker (parti)	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1998	1999	2000
Göran Johansson (s)	67	-	-	70	-	-	80	-	-
Cecilia Widegren (m)	13	36	48	13	40	46	27	58	70
Roland Andersson (s)	19	23	32	20	30	40	59	56	64
Annelie Stark (s)	23	24	28	26	30	35	69	61	70
Eva Eriksson (fp)	-	20	27	-	29	39	-	46	54
Rune Lanestrand (svf)	19	21	25	-	-	-	36	39	41
Bengt Mollstedt	-	-	21	-	-	23	-	-	27
Kent Johansson (c)	-	16	20	-	19	34	-	34	39
Stig Grauers (m)	-	18	-	-	23	-	-	25	-
Monica Selin (kd)	11	-	16	11	-	15	15	-	21
Hans Aronsson (s)	-	-	16	-	-	17	-	-	26
Jan Hallberg (m)	15	-	-	18	-	-	22	-	-
Ursula Johansson (kd)	-	15	-	-	15	-	-	17	-
Carina Åström (v)	10	12	15	12	12	18	12	12	14
Thomas Mellqvist (c)	11	-	-	20	-	-	22	-	-
Ingela Bergendahl (s)	-	11	-	-	14	-	-	11	-
Gunnel Adler (mp)	11	11	-	10	10	-	13	12	-
Stefan Kristiansson (mp)	-	-	11	-	-	7	-	-	10
Jan Steen (fp)	10	-	-	11	-	-	11	-	-

Kommentar: Resultaten visar andelen svarspersoner som inte kryssar för ”personen okänd för mig” och som kryssat för någon grad av sympati på en ogillar-gillarskala. Procentbasen har definierats som samtliga personer som besvarat Väst-SOM-enkäten i Västra Götaland. Partisympatierna har fastställts med hjälp av en fråga om bästa parti. Valkrets har definierats som riksdagskretsarna, vilka motsvarar valkretsarna i regionvalet. Politikerna har förts till den valkrets där de kandiderade.

Tabell 4 Populära och mindre populära politiker i Västra Götaland (medeltal)

	bland samtliga			bland egna partiets sympatisörer			i egna valkretsen		
politiker (parti)	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1998	1999	2000
Göran Johansson (s)	+10	-	-	+24	-	-	+10	-	-
Cecilia Widegren (m)	+2	+2	-15	+9	+21	+2	+2	-0	-12
Roland Andersson (s)	-3	-3	+2	+8	+8	+11	-5	-4	-0
Annelie Stark (s)	-1	-5	-3	+9	+5	+6	-6	-12	-7
Eva Eriksson (fp)	-	+6	+5	-	+20	+17	-	+9	+8
Rune Lanestrand (svf)	+2	-2	-3	-	-	-	+5	+2	-3
Bengt Mollstedt (m)	-	-	-1	-	-	+8	-	-	+1
Kent Johansson (c)	-	+1	-0	-	+21	-0	-	+0	-2
Stig Grauers (m)	-	-8	-	-	+1	-	-	-8	-
Monica Selin (kd)	+3	-	-0	+3	-	0	+2	-	-2
Hans Aronsson (s)	-	-	+0	-	-	+6	-	-	+3
Jan Hallberg (m)	+2	-	-	+13	-	-	+3	-	-
Ursula Johansson (kd)	-	-2	-	-	+5	-	-	+1	-
Carina Åström (v)	+3	+0	-0	+6	+3	+6	+4	+2	-0
Thomas Mellqvist (c)	+1	-	-	+10	-	-	+4	-	-
Ingela Bergendahl (s)	-	+0	-	-	+1	-	-	+1	-
Gunnel Adler (mp)	+1	+1	-	+8	+13	-	-0	+3	-
Stefan Kristiansson (mp)	-	-	-1	-	-	+5	-	-	-0
Jan Steen (fp)	+1	-	-	+10	-	-	+4	-	-

Kommentar: Resultaten är medelvärden (gånger 10) på en ogillar-gillarskala med värden mellan –5 och +5. Partisympati och valkrets har definierats på samma sätt som i tabell 3.

Tabell 5 Kännedom om ledande politiker i Region Skåne 2001 (procent)

politiker (parti)	andel bland samtliga	andel bland egna partiets sympatisörer
Ilmar Reepalu (s)	64	62
Carl P Herslow (Skånes väl)	56	-
Carl Sonesson (m)	43	50
Per-Ingvar Magnusson (sSånes väl)	17	-
Bo Thunell (mp)	16	20
Sven-Erik Bergkvist (s)	16	17
Marita Sander-Schale (fp)	16	13
Per-Ingvar Johnson (c)	14	29
Berit Wirödal (kd)	14	14
Ann-Mari Campbell (v)	14	19

Kommentar: Resultaten visar andelen svarspersoner som inte kryssar för ”personen okänd för mig” och som kryssat för någon grad av sympati på en ogillar-gillarskala. Procentbasen har definierats som samtliga personer som besvarat SydSOM-enkäten i Region Skåne. Partisympatierna har fastställts med hjälp av en fråga om bästa parti.

Tabell 6 Grad av popularitet bland politiker i Region Skåne (medeltal)

politiker (parti)	bland samtliga	bland egna partiets sympatisörer
Ilmar Reepalu (s)	+0	+11
Carl P Herslow (skånes väl)	-28	-
Carl Sonesson (m)	-10	-1
Per-Ingvar Magnusson (skånes väl)	-7	-
Bo Thunell (mp)	-1	+1
Sven-Erik Bergkvist (s)	+3	+8
Marita Sander-Schale (fp)	+0	+3
Per-Ingvar Johnson (c)	-1	+8
Berit Wirödal (kd)	+0	+5
Ann-Mari Campbell (v)	+0	+8

Kommentar: Resultaten är medelvärden (gånger 10) på en ogillar-gillarskala mellan –5 och +5.

En mer generell test av sambandet mellan kändisskap och popularitet bland våra tjugonio undersökta lokalpolitiker åren 2000/2001 visar på ett nästan perfekt nollsamband. Korrelationen mellan graden av kändhet och det genomsnittliga värdet för populariteten är –0.01. Om vi vet hur känd en politiker är kan vi inte förutse hur uppskattad han eller hon är. Hypotesen att kändisskap bland politiker är förknippat med popularitet håller inte streck. Som vi har illustrerat finns det gott om exempel på relativt kända lokala och regionala politiker som inte är särskilt populära.

Bristen på stöd för kändishypotesen är inte något unikt för våra data om lokalpolitiker i Västsverige och i Skåne. Hypotesen får heller inget stöd att tala om när vi prövar den på undersökningsmaterial kring internationella politikers popularitet i Sverige eller på data om de svenska EUP-kandidaternas kändisskap och uppskattning vid valen 1995 och 1999. Korrelationen mellan graden av kändhet och graden av popularitet är +0,15 för ett urval av nio internationella toppolitiker som undersöktes i den nationella SOM-studien 2000. Motsvarande korrelation för trettioen EUP-kandidater mätta i valundersökningar 1995 och 1999 är +0,04.[4] Båda sambanden går i hypotesens riktning men är mycket svaga. Huvudslutsatsen måste bli att hypotesen om ett klart samband mellan politikers kändhet och popularitet inte håller. Det finns för många undantag där mycket välkända politiker inte är särskilt uppskattade. Två sådana exempel från vår studie med internationella politiker är George W Bush (känd av 87 procent, popularitetsvärde –7) och Vladimir Putin (84 procent, –8) som båda var välkända bland de flesta svenskar men inte speciellt uppskattade.[5] Motsvarande exempel från studien med EUP-kandidater skulle kunna vara Staffan Burenstam Linder, som var relativt känd både 1995 och 1999 (65 respektive 63 procent) men inte särskilt populär (–3 respektive –7), Hadar Cars 1995 (53 procent, –2) och Per Gahrton 1999 (78 procent, –2).[6]

Vårt huvudresultat att politiskt kändisskap inte automatiskt leder till popularitet är inte bara instruktivt. Det är också trösterikt. Väljarnas uppskattning kommer inte gratis med kändisskap. Popularitet måste förtjänas. Det räcker inte med att bli kändis. Varför man blir känd och för vad spelar uppenbarligen också en roll. Ytan ja, men också innehållet. Hollywoodsanningar behöver inte alltid vara sanna inom politiken.

Noter

1 Partiledarnas popularitet mäts också på en skala mellan –5 och +5. Dock har hittills graden av kännedom inte mäts explicit på samma sätt som för de lokala politikerna. Vi har på goda grunder utgått ifrån att de allra flesta partiledare är mycket välkända med kännedomssiffror över 90 procent, vilket testundersökningar visat. Men alla partiledare är naturligtvis inte lika kända, framförallt inte nya partiledare. Därför har vi i SOM-undersökningen 2001 lagt in explicita frågor om huruvida partiledarna är kända eller ej för allmänheten.

2 Undersökningen i Skåne omfattade inte hela Region Skåne. Svarspersonerna (=1774 personer av ett nettourval om 2903 personer) kommer från sydvästra Skåne, dvs från Malmö med omgivande kommuner. Studien genomfördes senvåren 2001. Mer information om Skåneundersökningen finns i Wadbring och Weibull 2002.

[3] Carl Herslows kändisskap och genomsnittspopularitet är densamma i hans egen valkrets Malmö; känd av 56 procent och bland dem en genomsnittsuppskattning på –28. En annan malmöpolitiker som också uppvisar i huvudsak samma resultat i Malmö som i hela materialet är Ilmar Reepalu med siffrorna känd av 66 procent i Malmö och en genomsnittspopularitet på +1. Socialdemokraternas starke man i Malmö är alltså inte lika känd eller lika populär bland malmöiterna som Göran Johansson – socialdemokraternas starke man i Göteborg – är känd och uppskattad bland göteborgare. Göran Johanssons siffror år 2000 i Göteborg var känd bland 75 procent med en snitt popularitet på +14. Göran Johanssons ställning som en av Sveriges mest populära lokalpolitiker står sig.

[4] Antalet undersökta EUP-kandidater är något lägre (25). Ett antal personer ingick i undersökningarna både 1995 och 1999.

[5] Två i sammanhanget mindre kända politiker som var klart mer populära var Tarja Halonen (75 procent, +9) och Al Gore (79 procent, +5). Mest populära i mätningen var två välkända personer – Kofi Annan (84 procent, +18) och Tony Blair (88 procent, +9). Se Holmberg 2001:134.

[6] I valet 1995 var Per Gahrton mer känd (83 procent) och mer uppskattad (+5); se Gilljam 1998:84, 87. Mest känd och mest uppskattad i EUP-valet 1999 var Marit Paulsen (88 procent, +10). Se Holmberg 2001:105, 107.

Referenser

Gilljam, Mikael 1998. Att också rösta på person. I Gilljam, Mikael och Holmberg, Sören *Sveriges första Europaparlamentsval*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Holmberg, Sören m fl 2001. *EuropaOpinionen*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.

Holmberg, Sören 2001. Föga populära partiledare. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet.

Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart 2002. *Arbetet/Skåneundersökningen 2001*. Göteborg: SOM-institutet.

KOMMUNALT FÖRTROENDE – INTE ALLTID STIG-BEROENDE

YLVA NORÉN BRETZER

Det är en komplicerad uppgift att analysera förhållandet mellan individer och de organisationer, institutioner eller strukturer hon ingår i. Detta är ett klassiskt problem inom samhällsvetenskapen, och det har bland annat kallats för aktör-struktur-problemet (Rothstein 1988, Hay 1995). De klassiska nationalekonomerna Adam Smith, David Hume och John Stuart Mill analyserade ekonomins förhållande till de rådande institutionerna i samhället. Från det sena 1870-talet kom istället mikroteorin inom nationalekonomin att definiera bort dessa institutioner, istället var det marknaden med sina konsumenter och företagare som analyserades. Under 1900-talet har olika ekonomer försökt att hitta ett sätt att sammanföra dessa två ansatser, den neo-klassiska och den institutionella. Två forskare som särskilt väl har lyckats med denna uppgift är Douglas C. North och Robert Fogel som 1993 tilldelades ekonomipriset till Alfred Nobels minne (North 1993).

En motsvarande förändring har ägt rum även inom statsvetenskap och organisationsforskning. Det statsvetenskapliga ämnet i Sverige koncentrerade sig i huvudsak på konstitutinella och institutionella frågor vid 1900-talets början, och när väljarforskningen etablerades på 1950-talet började modeller att utvecklas baserade på medborgarnas personliga egenskaper (cf. Ruin 2001). Även inom organisationsforskning har perspektiven förflyttats. Från den Tayloristiska synen på organisationsledning där arbetarna ute längs arbetslinjerna endast var kuggar i det större produktionsmaskineriet, till en nyare syn på organisation där de anställda och avdelningarna står i fokus på ett annat sätt, företaget behöver individers och arbetslagens initiativförmåga för att förändras och moderniseras (Miller 1996).

Vad är då en en institution? Ett kort svar är att en institution är detsamma som spelreglerna, eller *the rules of the game* (Rothstein 1996: 145, March och Olsen 1989: 126). En institution kan vara av mer eller mindre formell karaktär. Lagstiftning, konstitutioner och andra gemensamt överenskomna regler för hur aktörers gemensamma angelägenheter skall skötas är exempel på formella institutioner. Standardiserade procedurer, normer om ”lämplighet”, konventioner och oskrivna regler är mjukare exempel på hur institutioner reglerar individernas vardag, vare sig vi talar om en enskild organisation eller om det offentliga livet i stort. En institution kan även sägas vara den regim som ett givet antal aktörer gemensamt har bestämt sig för att instifta, och vi kan då tala om utformningen av en konstitution (som därmed definierar en nation eller kommuner) eller instiftandet av föreningsstadgar eller bolagsstadga (som definierar en förening eller ett företag). Ge-

nom dessa regimer kanaliseras aktörernas intressen i olika avseenden, och genom dessa regimer kan vi i huvudsak kontrollera oss själva för olika regelöverträdelser.

En kommun är ett typexempel på detta individ och institutionsdilemma. Kommunen är reglerad enligt grundlagen, i RF 1kap. 7§. Detta regelsystem fastställer att det skall finnas kommuner i Sverige, att dessa skall ha en egen beslutande församling, den kommunala beskattningsrätten och att folkstyrelsen förverkligas genom det kommunala självstyret (Gustafsson 1999, Stjernquist och Holmberg 1988: 47f). Kommunallagen reglerar vad som är kommunernas obligatoriska verksamheter och varje kommun måste ha ett fullmäktige, vilket i sin tur måste tillsätta en kommunstyrelse. Utöver de obligatoriska nämnderna har fullmäktige en relativt stor möjlighet att tillsätta de nämnder de anser att de behöver för att sköta kommunens uppgifter.

Den kommunala vardagen kommer i praktiken att se mycket olika ut i kommuner som har olika befolkningsstruktur, medborgare med varierande ålder, utbildning, sysselsättning, fritidsintressen eller företagsamhet. Olika kommuninvånare har olika uppfattning om hur de kommunala verksamheterna skall utformas eller skötas. Hur kommunmajoriteten beslutar över investeringar och hur skatteintäkterna skall användas varierar. Kommunerna har varierande policy vad gäller verksamhetens öppenhet gentemot medborgarna i planprocesser, vad gäller medborgarkontor, information på sina hemsidor, förankring av förslag bland det lokala närings- och föreningslivet. Därför ser vi också denna flora av 289 ”miniländer” inom landet Sverige.

För att återvända till den institutionella teorin, så finner vi där ett begrepp om *stigberoende,* eller *path-dependency,* som är det engelska uttrycket. Med detta menas att när man väl har bestämt sig för en institutionell struktur så är denna svår eller trög att ändra på (Peters 2000: 63f). Om kommunfullmäktige har beslutat sig för en viss nämndorganisation i sin kommun, är det svårt att göra några större förändringar av denna organisation ett år senare – beslutet strukturerar verksamheten för ganska lång tid framöver. Även om en omorganisation genomförs tio år senare, kommer det bland många medarbetare finnas ett ”institutionellt minne” av hur man gjorde saker innan, så till exempel kan det ta lång tid innan en sammanslagning av en gatunämnd och en miljönämnd får full genomslagskraft.

När man under 1990-talet i olika avseenden har diskuterat medborgarnas *politiska förtroende* har man ofta talat om att förtroendet byggs upp under lång tid, och att ett raserat politiskt förtroende kan ta lång tid att bygga upp igen (Holmberg 1999: 26, Warren 1999: 317). Denna synpunkt har lyfts fram inte minst i anslutning till Monica Lewinsky-skandalen i USA (Miller 1999), men även vad gäller de skandaler vi hade i Sverige under 1990-talets mitt förutspåddes ofta att det skulle ta lång tid att reparera det politiska förtroendet i kommunerna. Teoretiskt kan man säga att denna uppfattning bygger på ett antagande om *stigberoende* eller att kommuninvånarnas uppfattning om att kommunpolitiken förändras ganska långsamt.

Mot denna bakgrund är det därför förvånande att upptäcka hastiga förändringar i kommuninvånarnas förtroende för sin kommunstyrelse. I figur 1 ser vi att Stenungsund, som drabbades av skandalaffärer under 1995-1996, nu har återhämtat sina invånares förtroende. År 1996 låg förtroendet för kommunstyrelsen i Stenungsund på medelvärdet 22, hösten år 2000 når man ett värde av 62 i motsvarande mätning. Detta motsvarar en ökning med 40 enheter på fyra år! Även Lerum, som genomgått liknande problem som Stenungsund, har nu återfått kommuninvånarnas förtroende. År 1995 uppmättes medelvärdet 45 i Lerum, och fem år senare erhåller Lerum värdet 63, strax före Stenungsund. Vi kan även notera att skillnaderna mellan kommunerna år 2000 är betydligt mindre än vid 1990-talets början då spridningen var större. År 2000 ligger endast två kommuner under 60-strecket, medan övriga ligger över. I alla kommuner är medborgarna mer nöjda än missnöjda, eftersom alla medelvärden är större än 50.

Allmänhetens bedömning visar här att ett förlorat politiskt förtroende kan återställas efter några år, inte minst om ansvariga beslutsfattare slår in på en annan väg i det politiska arbetet. Frågan är, hur har detta varit möjligt?

Figur 1 Hur tycker Du att kommunstyrelsen i Din kommun sköter sin uppgift? (medelvärden)

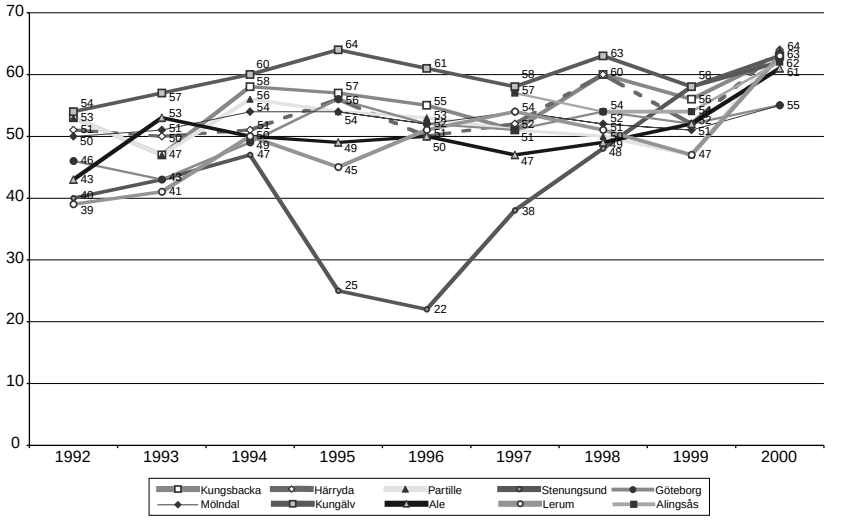

Kommentar: Medelvärdet beräknas genom att de olika svarsalternativen tillskrivs olika värden. ”Mycket bra”=100, ”Ganska bra”=75, ”Varken bra eller dåligt”=50, ”Ganska dåligt”=25 och ”Mycket dåligt”=0. Medelvärdet återger alla respondenter (utom de som svarat ”Vet ej”) till skillnad från balansmåttet som använts i tidigare undersöknngar. Där utelämnades även de som svarat ”Varken bra eller dåligt”, vilket inte är en särskilt bra lösning då detta leder till en viss dramatisering av skillnaderna. Siffrorna i figuren anger medelvärden och kan även tolkas som procent.
Källa: Väst-SOM 1992-2000.

I Stenungsund genomfördes 1997 en ny kommunal organisation som innebar att kommunledningen skulle få en bättre överblick över de olika kommunala verksamheterna (Brorström, Bäck, Siverbo och Svensson 1998). Kommunstyrelsen fick ett ökat ansvar och de verksamhetsledande nämnderna avskaffades. Istället leder kommunstyrelsen en gemensam kommunförvaltning. Ett viktigt motiv till detta var att minska sektorstänkandet och att stärka helhetstänkandet. Man ville även stärka kommunfullmäktiges funktion som en levande beslutsarena. Den stramare organisatoriska styrningen kompletterades samtidigt med nya former av direktinflytande, där kommundelsstämmor skall hållas minst en gång om året i de sex olika kommundelarna. Stenungssund leds av en koalition av politiker från socialdemokraterna, vänsterpartiet, miljöpartiet och centern.

Lerum är annorlunda. Lerum leds sedan länge av en borgerlig majoritet, och kommunen har inte heller gjort någon särskild organisationsreform, utan har en traditionell nämndorganisation. Den kommunala servicen tydliggjordes 1998 i och med att man öppnade ett *medborgarkontor* och kommunen har även öppna nämndsammanträden, särskilt inom vård och omsorg. Beslut har också fattats om att inrätta ett *ungdomsfullmäktige* i kommunen.

Om man tittar på genomsnittet för alla kommuner i Göteborgsregionen, finner-vi att bedömningen av hur kommunstyrelsen sköter sina uppgifter har ökat något i Göteborgsregionen sedan 1992. Detta kan tolkas som ett tecken på ökande tillförsikt och tro på politikernas ansträngningar i området. Skillnaderna mellan kommuner som har högst respektive lägst förtroende har också minskat, vilket kan vara ett resultat av stramare budgetkontroll och förbättrade ekonomiska rutiner.

Bedömningen av hur kommunstyrelsen sköter sin uppgift ligger betydligt högre än förtroendet för hur rikspolitiker sköter sitt arbete. Även förtroendet för kommunpolitiker och för den egna kommunens tjänstemän ligger sedan 1998 något högre än förtroendet för rikspolitikerna (figur 2). Detta pekar sammantaget på att medborgarna i området har blivit nöjdare med hur kommunstyrelsen sköter sitt arbete i jämförelse med vid 1990-talets början.

Politiska kriser är som virus

Inom institutionell teori talar man om att ett *stigberoende (path-dependency)* kan ändras genom olika typer av kriser eller oförutsedda händelser i organisationerna (Kingdon 1984, Rothstein 1996: 153). Genom att en politisk krissituation briserar, kan de politiska spelreglerna komma att omformuleras. I fallet Stenungsund tvingades politikerna att omorganisera på ett sådant sätt att en bättre kontroll och överblick över ekonomin nåddes (därmed inte sagt att målet ännu är uppfyllt). Sektorstänkandet var anemiskt för den kommunala organisationen och istället eftersträvades en helhetssyn. Man ville även att den politiska arenan, fullmäktige, skulle spela en roll som den arena där de verkliga besluten fattades.

Figur 2 Politiskt förtroende under 1990-talet i Göteborgsregionen

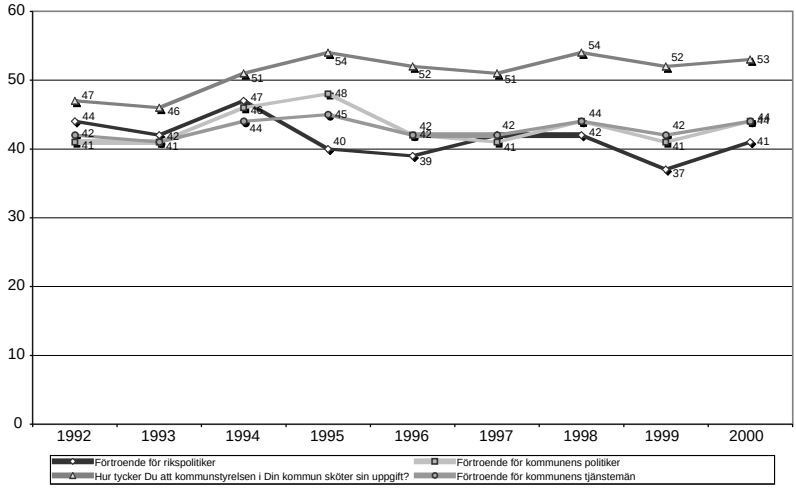

Kommentar: Ovanstående kurvor baseras på undersökningar i 12 kommuner i Göteborgsregionen 1992-1996 och 13 kommuner 1997-2000 då även Alingsås inkluderades. Värden baseras alla år på åldersgruppen 15-80 år. Respondenterna ombads att svara på ”Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket rikspolitiker, kommunens politiker och kommunens tjänstemän sköter sitt arbete?”. Svarsalternativen har kodats enligt följande: ”Mycket stort förtroende”=100, ”Ganska stort förtroende”=75, ”Varken stort eller litet förtroende”=50, ”Ganska litet förtroende”=25 och ”Mycket litet förtroende”=0. Alternativet ”Ingen uppfattning” ingår ej i basen. Siffrorna i figuren anger medelvärden och kan även tolkas som procent.
Källa: Väst-SOM 1992-2000.

På detta sätt kan man säga att politiska kriser av det slag som Stenungsund drabbades av kan *ändra* på en politisk stig, en politisk norm som råder i en given kommun. Detta behöver inte innebära att ett *förlorat förtroende* som uppmäts precis under den politiska krisen skulle innebära ett oåterkalleligt förtroende. Medborgarna kan redan några år senare ändra sin uppfattning om rimliga åtgärder har vidtagits för att ändra den politiska stigens färdriktning. I så fall kan förtroendet återställas och stärkas. Detta kan liknas vid att den kommunala institutionella organisationen har uppgraderats. Precis som virus ibland drabbar datorer eller människor, och mjukvaran måste uppgraderas eller immunförsvaret måste förbättras, kan även våra organisationer ibland drabbas av virus – eller kriser – för att kunna repareras och förbättras.

Kan medborgarnas förtroende för kommunstyrelsen förklaras?

Vad är det då för faktorer som är viktiga att beakta om man vill uppgradera det politiska förtroendet i en kommun? Med hjälp av Väst-SOM-undersökningen

2000, har jag analyserat vilka faktorer som förklarar medborgarnas politiska förtroende. Detta redovisas i tabell 1:

Tabell 1 Vilka faktorer förklarar variationen i förtroende för kommunstyrelsen? (Väst-SOM 2000)

Beroende variabel: Förtroende för hur KS sköter sitt arbete?	Västra Götaland n=1.855 b-värde (signifikans)
Konstant	,048 (,004)
1. Nöjd med servicen i egna kommunen[1]	,423 (,000)
2. Åsikt om hur ekonomin sköts i den egna kommunen[2]	,231 (,000)
3. Möjlighet att påverka beslut i den egna kommunen[3]	,160 (,000)
4. Förtroende för rättsstaten[4]	,126 (,000)
R^2 (F)	,370 (273)

Kommentar: Regressionsanalysen kan tolkas som att om förklaringsfaktorerna alla är 0 skulle grundvärdet i förtroende för hur KS sköter sitt arbete vara 0,048 (Västra Götalandsmodellen). B-värdena anger den ökning som varje förklaringsfaktor bidrar med när värdet på [1, 2, 3, 4] ökar från 0 till 1. Högre b-värden bidrar till en allt högre förklarad varians (R^2). Fråga 4 har endast ställts till respondenter utanför Göteborgs-regionen.

Vi kan utifrån Tabell 1 konstatera att det finns åtminstone fyra olika faktorer som har en central betydelse för vilket förtroende medborgarna har för sin kommunstyrelse. Den *första* förklaringen är om man som kommuninvånare *är nöjd med den kommunala servicen,* det vill säga, om man anser att man får valuta för sina skattepengar. Om barnomsorg, trafikförsörjning, snöröjning, kulturutbud, skola och andra servicefunktioner fungerar tillfredsställande ur medborgarnas synpunkt, ökar sannolikheten för ett högre politiskt förtroende.

Den *andra* faktorn, nöjd med hur ekonomin sköts i den egna kommunen, är också en viktig bedömningsfaktor när kommunmedborgaren skall avgöra vilket förtroende han/hon har för den egna kommunstyrelsen och de lokala politikerna och tjänstemännen.

En *tredje* förklaring till det politiska förtroendet är, huruvida man anser att man *har möjlighet att påverka politiska beslut i kommunen* där man bor. Om en person tror att möjligheterna är relativt goda, är sannolikheten också högre att denna person har ett högre kommunalt politiskt förtroende. Orsakerna till dessa upp-

fattningar kan variera, men det är troligt att olika typer av medborgarpaneler, kommundelsstämmor, öppna nämndsammanträden, medborgarkontor, ungdomsfullmäktige och liknande arrangemang har betydelse för vilken möjlighet kommunmedborgarna anser att det finns att påverka kommunala beslut.

Den *fjärde* förklaringen är att medborgarna har *förtroende för rättsstaten*. Detta innebär att medborgarna anser att det svenska rättsväsendet i allmänhet inte är korrupt eller skulle utdöma lindrigare straff till personer med högre social status. Lokalt i kommunerna kan säkert dessa uppfattningar variera stort, men det förefaller som om denna allmänna uppfattning om rättssystemet också smittar av sig på vilken uppfattning man har om de lokala politikerna, tjänstemännen och de politiska institutionerna.

Sammantaget är det intressant att utläsa av denna analys att det inte bara är vad kommunmedborgarna får ut i service (*substans*) som är av betydelse för det politiska förtroendet, utan att också verksamhetens *form* i termer av budgetkontroll, deltagandemöjligheter och att rättsväsendet uppfattas behandla alla medborgare lika.

Kommunalt förtroende och institutionell teori

Vad vi har utläst ur denna begränsade analys, är att det lokala politiska förtroende som medborgarna i olika kommuner har, inte bara är en fråga om individen och dennes/-as egenskaper. Precis som den ekonomiska mikroteorin en gång utvecklades som ett resultat av aktörer på marknaden, där de reglerande institutionerna inte räknades in i analysen, har det inom statsvetenskapen under lång tid varit på modet att förklara individens politiska beteende eller attityder med andra individanknutna faktorer. I denna artikel har jag visat att kommuninvånarna är mycket väl medvetna om olika förhållanden av institutionell karaktär i kommunen, till exempel hur ekonomin sköts eller hur lätt eller svårt det är att påverka politiska beslut. Dessa uppfattningar kan visserligen vara av en relativt subjektiv karaktär, rent sakligt kan förhållandena se något annorlunda ut. Skillnaden mellan hur det faktiskt förhåller sig och hur medborgarna uppfattar situationen kan till exempel filtreras genom vilken kvalité den lokala mediabevakningen håller. Vad jag har visat är att dessa fyra faktorer, nöjd med servicen, nöjd med hur ekonomin sköts, möjlighet att påverka samt tilltro till rättsstaten är institutionella faktorer som medborgaren förhåller sig till. Därför är det också viktigt att analyserna av kommunmedborgarnas uppfattningar också tar hänsyn till institutionella faktorer. Med största sannolikhet är det dessa faktorer som ger förutsättningarna för kommunmedborgarnas vardag. *The rules of the municipal game* eller *den kommunala vardagens spelregler* strukturerar våra uppfattningar om den kommunala ledningen.

Noter

1 Baseras på frågan *Hur tycker Du på det hela taget att servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i den kommun där Du bor?*

2 Baseras på frågan *Vad anser Du om ekonomin i den kommun där Du bor?*

3 Baseras på enkätfrågan *Vilka möjligheter anser Du att Du har att påverka politiska beslut i den kommun där Du bor?*

4 Frågan baseras på en enkätfråga om respondenternas tilltro till det svenska rättsväsendet.
Vad anser Du om följande påståenden om svenska domstolar?
Svenska domstolar…
a) utdömer straff som är rimliga för de brott som har begåtts
b) utdömer mycket olika straff för samma slags brott
c) utdömer alltid straff på sakliga grunder
d) utdömer lindrigare straff till personer med hög status
Respondenterna ombads att för varje fråga sätta ett kryss på en 11-gradig skala huruvida påståendet var ”helt felaktigt” eller ”helt riktigt”.

Referenser

Brorström, Björn, Henry Bäck, Sven Siverbo och Annika Svensson. 1998. “Ingen nämnd-Stenungsunds modell för vitalisering av kommunalpolitiken.”. Göteborg: Förvaltningshögskolan.

Gustafsson, Agne. 1999. *Kommunal självstyrelse*. Stockholm: SNS Förlag.

Hay, Colin. 1995. “Structure and Agency.” Pp. 189-206 in *Theory and Methods in Political Science*, redigerad av David Marsh och Gerry Stoker. London: Macmillan Press.

Holmberg, Erik, och Nils Stjernquist. 1988. *Vår författning*. Stockholm: Norstedts.

Holmberg, Sören. 1999. *Representativ demokrati*. Stockholm: Fakta Info Direkt.

Kingdon, John W. 1984. *Agendas, Alternatives and public Policies*. Boston, Toronto: Little, Brown and Company.

March, James G., och Johan P. Olsen. 1989. *Rediscovering Institutions – The Organizational Basis of Politics*. New York, Toronto: The Free Press.

Marsh, David och Gerry Stoker (Eds.). 1995. *Theory and Methods in Political Science*. 1995: MacMillan Press Ltd.

Miller, Arthur H. 1999. “Where is the Outrage? Moral Authority and Political Trust.” i *Challenges to Representative Democracy: Parties, Voters and Public Opinion*, redigerad av Hanne Marthe Narud and Toril Aalberg. Bergen: Fagbokforlaget.

North, Douglass C. 1993. *Institutionerna, tillväxten och välståndet*. Stockholm: SNS Förlag.

Peters, B. Guy. 2000. *Institutional Theory in Political Science*. London and New York: Continuum.

Rothstein, Bo. 1988. "Aktör-Strukturansatsen: Ett metodiskt dilemma." *Statsvetenskaplig Tidskrift* 91, s. 27-40.

Rothstein, Bo. 1996. "Political Institutions: An overview." s. 133-166 i *A New handbook of Political Science*, redigerad av Robert E. and Klingemann Goodin, Hans-Dieter: Oxford University Press.

Ruin, Olof. 2001. "The development of Swedish political science." i *Swedish Research in Political Science*, redigerad av Göran Hydén, Ellen Immergut, and Arild Underdal: Opublicerat manuskript.

Warren, Mark E. (Ed.). 1999. *Democracy & Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.

POLITISKA RESULTAT, POLITISK FÖRTROENDE OCH MÖJLIGHETER TILL ANSVARSUTKRÄVANDE

MARIA PETTERSSON

Förändringarna i samhället har gjort det svårare för medborgarna att utkräva ansvar av politikerna. Detta är ett demokratiproblem som vi måste börja diskutera på allvar. (Dahlin, Statstjänstemannen 3/2001: 12)

I den klassiska liberala demokratin finns det flera värden hos det politiska systemet som anses grundläggande för att medborgarna skall kunna utkräva ansvar av de styrande.[1] Några av dessa demokrativärden är regelbundna val, hemlig röst, konkurrens mellan politiska block, förekomsten av potentiella ledare eller partier samt majoritetsprincipen (Held 1996: 99). Enligt demokratiutredningens slutbetänkande är möjligheten till att utkräva ansvar också viktigt för medborgarnas tilltro till det politiska systemet. (SOU 2000:1: 28). Något som däremot inte brukar räknas som ett demokrativärde i sig är förekomsten av bra eller goda politiska resultat. Motsatt räknas därför inte heller dåliga politiska resultat som något demokratiproblem, eftersom det i den perfekta demokratin alltid finns möjligheter till att utkräva ansvar och rösta bort de styrande vid kommande val. Så länge dålig politik förekommer i en politisk kontext där möjligheterna till att utkräva ansvar är goda finns inget demokratiproblem, eftersom missnöjet med den förda politiken kan kanaliseras genom att rösta på annat parti än det sittande.

Vad händer då när dåliga politiska resultat förekommer tillsammans med dåliga möjligheter till att utkräva ansvar? Om medborgarna inte kan identifiera de ansvariga för de politiska besluten är det inte orimligt att anta att missnöjet kommer att kanaliseras på ett annorlunda sätt. Det missnöje som i en väl fungerande demokrati nästan har en vitaliserande effekt på medborgarna leder under oklara ansvarsförhållanden snarare till att medborgarna får mindre incitament till att delta och en minskad tilltro till det politiska systemet. På längre sikt kan dålig politik i kombination med sämre möjligheter till att utkräva ansvar medföra ett minskat stöd för demokratin, eller som sociologen Stefan Svallfors uttrycker det ”Varför rösta om ändå inget politiskt ansvar går att utkräva?” (Svallfors 2000:55). Detta är i allra högsta grad ett demokratiproblem.

Vilken betydelse kan dåliga politiska resultat i samexistens med oklara ansvarsförhållanden ha för medborgarnas tilltro för det politiska systemet?[2] Som nämndes ovan finns det åtminstone två sätt som medborgarnas missnöje med de politiska besluten eller resultaten kan kanaliseras. När goda möjligheter till ansvarsutkrävande finns röstar väljarna bort de styrande politikerna. När möjligheterna till

att utkräva ansvar däremot är dåliga leder medborgarnas missnöje till alienation och en allmän skepsis mot det politiska systemet.

I detta kapitel ligger fokus på hur *kommunala* politiska resultat påverkar medborgarnas attityder till det politiska systemet under olika möjligheter till ansvarsutkrävande på kommunal nivå i Västsverige. Mer preciserat är syftet att undersöka hur missnöje med kommunens välfärdsservice respektive ekonomi påverkar medborgarnas politiska förtroende under olika ansvarsförhållanden.

Förklaringar till politiskt förtroende

Den generella slutsatsen från forskning som undersökt förhållandet mellan politiska resultat, i framförallt ekonomiska frågor, och medborgarnas politiska förtroende är att regeringens ekonomiska agerande inte har så stor effekt på politiskt förtroende som man förväntat sig (Kornberg & Clarke 1992, Clarke, Dutt & Kornberg 1993, McAllister 1999, Holmberg 1999, Huseby 1999). Att forskningen i stor utsträckning fokuserat på förhållandet mellan ekonomi och politiska attityder är att ekonomi har ansetts vara det politiska resultat som är viktigast för hur medborgarna utvärderar sin regering och vilket förtroende de har för landets demokratiska institutioner (McAllister 1999: 189). Effekterna av ekonomi på politiskt förtroende har dock inte bara varit svaga utan det har även visat sig att effekterna av ekonomi på förtroende varierar kraftigt mellan länder (Clarke, Dutt & Kornberg 1993: 1015, McAllister 1999: 200). Inkluderandet av ytterligare policyområden, framförallt bedömningar av välfärdsservice, har visat sig ge en ökad förklaring till politiskt förtroende (Kumlin och Oskarson 2000, Kumlin 2000, Huseby 2000). Kumlin och Oskarson (2000) har visat att anledningen till att en positiv nationell ekonomisk utveckling inte leder till att medborgarna får högre politiskt förtroende kan förklaras av att den svenska välfärdsservicen i Sverige inte haft en motsvarande positiv utveckling. Den positiva effekt som förbättrad ekonomi skulle kunna ha på det politiska förtroendet i dagens Sverige förtas av att medborgarna fortfarande är missnöjda med den offentliga service de får (Kumlin och Oskarson 2000: 84 f).

Vid sidan av individuella förklaringar till politiskt förtroende finns det också kontextuella eller institutionella förklaringar till förtroende. Utgångspunkten i denna förklaringsmodell är att för att förstå medborgarnas åsikter om det politiska systemet måste den politiska kontexten som medborgarna agerar i undersökas. Det konstitutionella systemet är konstruerat så att vissa partier får makten, andra inte. En medborgare som över en längre tidsperiod röstat på det förlorande partiet kan då känna sig utesluten från den beslutsfattande processen och på det viset bli missnöjd med de politiska institutionerna. Skillnader mellan länder gällande förtroende för det politiska systemet kan förklaras med vilken typ av demokrati som finns och fördelningen av väljare mellan vinnare och förlorare inom varje land (Norris 1999: 219 f). Motsvararande resultat har också tidigare Ander-

son och Guillory (1997) kommit fram till. Norris har även visat att majoritetsvalsystem och mindre polariserade flerpartisystem i större utsträckning bidrar till högre förtroende för de politiska institutionerna än andra val- och partisystem (Norris 1999: 233).

Som jag redogjort för ovan är det framförallt svårt att hitta konsistenta individuella förklaringar till politiskt förtroende. För att på ett bättre sätt förklara politiskt förtroende eller andra politiska attityder har flertalet statsvetenskapliga forskare kombinerat individuella förklaringsfaktorer med kontextuella förklaringsfaktorer. Powell och Whitten (1993) utgick ifrån att ju lättare det är att identifiera vilket eller vilka partier som är ansvariga för de politiska besluten, desto mer sannolikt är det att medborgarna anser att regeringen är ansvarig för de ekonomiska och politiska omständigheterna. Powell och Whitten och senare även Anderson (1995, 2000) har visat att ekonomi har svaga effekter på väljarnas röstbeteende i länder där det politiska ansvarsförhållandet är oklart. I länder där de politiska ansvarsförhållandena var klara är däremot de ekonomiska effekterna på väljarnas röstbeteende starka.

Enligt Taylor (2000) har tidigare studier på området enbart fokuserat på att klara ansvarsförhållanden leder till att regeringar blir mer beroende av de ekonomiska omständigheterna för att få väljarnas stöd. Taylor menade att det även är intressant undersöka om väljare i system som präglas av oklara ansvarsförhållanden kanaliserar sitt missnöje gällande nationens ekonomiska förhållanden på annat sätt än genom sin röst. Om goda möjligheter till att utkräva ansvar leder till att väljare som är missnöjda med ekonomin röstar bort den sittande regeringen, borde dåliga möjligheter till att utkräva ansvar medföra att väljarna inte vill delta i den politiska processen samt att tilltron till det politiska systemet minskar (Taylor 2000: 96). Politiskt deltagande blir således mer påverkat av dåliga ekonomiska omständigheter vid oklara ansvarsförhållanden. Även Huseby (1999) har visat att oklara ansvarsförhållanden medför att effekten av ekonomi på hur nöjd man är med demokratin är större bland väljare i länder med koalitionsregeringar än bland väljare i länder med enpartiregeringar (Huseby 1999: 146 f).

Vad samtliga studier presenterade i detta sista avsnitt har visat är att individuella och makroekonomiska utvärderingar av politiska resultat kan samspela med kontextuella faktorer och tillsammans utgör detta samspel en bättre förklaring till politiskt förtroende än vad utvärderingar av politiska resultat och kontextuella faktorer gör var för sig. För att missnöje med landets ekonomi endast skall riktas mot den sittande regeringen och inte mot det politiska systemet i sig krävs det att det finns goda möjligheter till att utkräva ansvar, vilket dock inte alltid är fallet. Verkligheten utgör sällan den perfekta demokratin, där dåliga politiska resultat inte medför något demokratiproblem, utan snarare är det så att missnöje med politiska resultat tillsammans med dåliga möjligheter till att utkräva ansvar kan resultera i en starkare misstro mot det politiska systemet. Applicerat på det jag avser att undersöka skall möjligheterna till att utkräva ansvar påverka sambandet mellan bedömningar av ekonomi respektive service och politiskt förtroende. Miss-

nöje med kommunens ekonomi och service skall ha olika stark effekt på politiskt förtroende beroende på vilka möjligheter till ansvarsutkrävande som råder. Även om forskning om hur möjligheter till ansvarsutkrävande påverkar sambandet mellan politiska resultat och politisk förtroende fokuserat på skillnader mellan länder kan det även tänkas att det finns skillnader mellan kommuner i detta avseende, eftersom den politik som förs och resultaten respektive utvärderingen av den torde variera mellan kommuner. Den fråga som jag ställer mig är: *Leder missnöje med de kommunala politiska resultaten till lägre politiskt förtroende bland medborgare i västsvenska kommuner som karaktäriseras av oklara ansvarsförhållanden än bland medborgare i västsvenska kommuner som karaktäriseras av klara ansvarsförhållanden?*

Västsvenskarnas politiska förtroende och bedömningar av service och ekonomi

Det fenomen som jag tror skall påverkas av missnöje med politiska resultat tillsammans med dåliga möjligheter till ansvarsutkrävande är det jag kallat politiskt förtroende. Med detta menar jag både förtroende för politiker och uppfattning om demokratins funktionssätt. Figur 1 nedan visar hur nöjda svarspersonerna i Väst-SOM-undersökningen 2000 är med den kommunala demokratins funktionssätt respektive vilket förtroende de har för hur kommunens politiker sköter sitt arbete.

Figur 1 Nöjdhet med den kommunala demokratin och förtroende för kommunens politiker (procent)

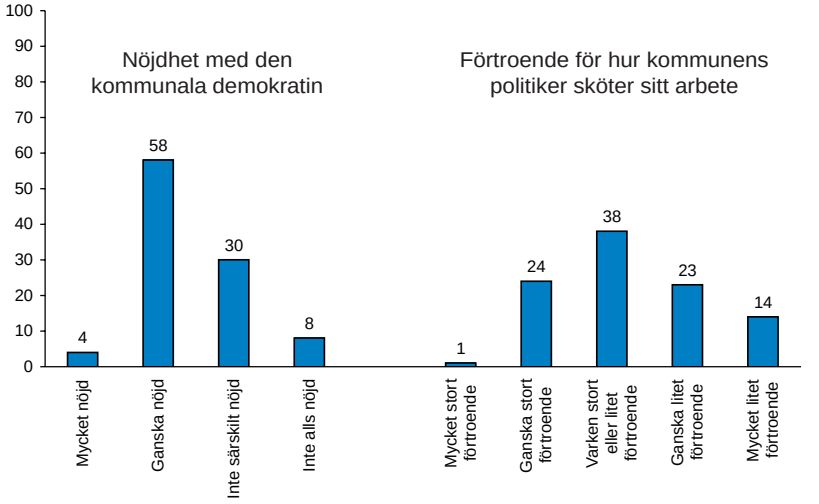

Kommentar: Antal personer som svarat på frågan om nöjdhet med den kommunala demokratin är 3397 och för förtroende för kommunens politiker 3079 stycken. Antalet personer som svarat ”ingen uppfattning” på frågan om förtroende för hur kommunens politiker sköter sitt arbete är 373.

En majoritet av västsvenskarna är mycket eller ganska nöjda med den kommunala demokratin medan fler har litet än stort förtroende för hur kommunens politiker sköter sitt arbete. Västsvenskarna är i allmänhet alltså mer missnöjda med de politiska aktörerna i kommunen än med den kommunala demokratins funktionssätt.

Utvärderingar av politiska resultat utgörs här av västsvenskarnas bedömningar av kommunens service under de senaste 12 månaderna respektive uppfattningar om det ekonomiska tillståndet i kommunen.

Figur 2 Västsvenskarnas bedömning av kommunens service respektive ekonomi (procent)

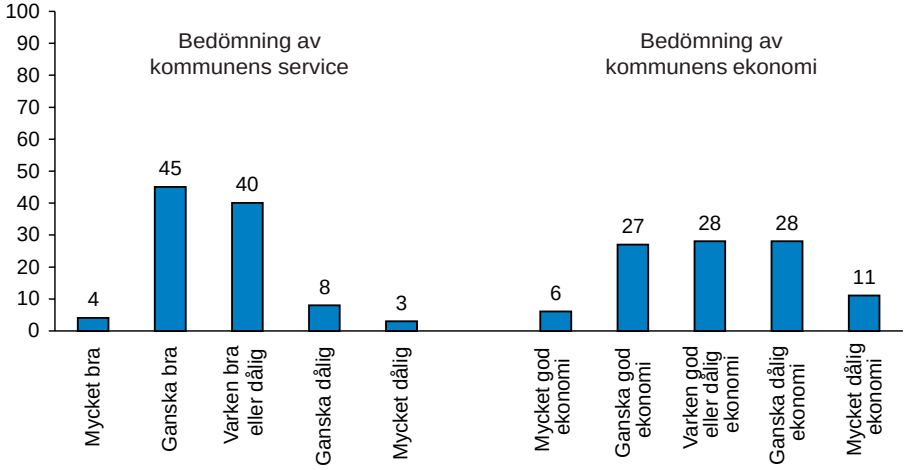

Kommentar: N-talet för bedömning av kommunens service är 2949 och för kommunens ekonomi 3297. Antalet personer som svarat ”ingen uppfattning” är 525 respektive 808.

En knapp majoritet av västsvenskarna uppfattar den kommunala servicen som mycket eller ganska bra medan cirka en tiondel uppfattar den som ganska eller mycket dålig. Den kommunala ekonomin är västsvenskarna dock något mindre nöjda med. En tredjedel anser att kommunens ekonomi är mycket eller ganska god medan 39 procent anser att kommunens ekonomi är ganska eller mycket dålig.

Förutom material från Väst-SOM-undersökningen 2000 har även material om kommunernas ansvarsförhållanden insamlats och använts.[3] Kommunmaterialet består bland annat av information om fullmäktiges sammansättning, vilka partier som samarbetar om den politiska makten och om det skett några förändringar i det politiska samarbetet. Alla svarspersoner i till exempel Ale kommun har därför fått samma värden på de variabler som har med kommunens politiska förhållanden att göra.

På grundval av den information jag samlat in från de västsvenska kommunerna har jag beräknat ett antal mått som på olika sätt mäter grad av klarhet i ansvarsförhållande.[4] Jag har utgått från de mått som använts i tidigare studier och som jag diskuterat ovan. En väsentlig skillnad mellan de studierna och min studie är att måtten är anpassade för jämförelser mellan länder, och inte för jämförelse mellan kommuner. Därför har måtten behövts anpassats något för att kunna appliceras på kommunal nivå, vilket inte är helt problemfritt. En viktig orsak till detta är att valsystemet är detsamma i hela Sverige och att är det i huvudsak är samma partier som konkurrerar om väljarnas röster på riksnivå som på kommunal nivå, vilket medför att det i stort sett oftast bara är mandatfördelningen mellan partierna som skiljer sig åt och inte så mycket vilka partier som blir representerade i fullmäktige. Det skall dock tilläggas att lokala partier förekommer i nästan hälften av de västsvenska kommunerna.

Partifraktionalisering (Effective number of parties [5])
Partifraktionalisering, eller antalet effektiva partier, mäter hur fraktionaliserat ett parlament är (Laakso och Taagepera 1979: 24). Måttet tar hänsyn till både hur många och hur stora partierna som finns representerade i fullmäktige är. Ju högre fraktionaliseringsgrad, desto svårare är det för väljarna att identifiera vilken aktör som är ansvarig för de politiska besluten och det blir svårare att utläsa något tydligt alternativ till det rådande styret.

Antalet samarbetande partier
Med måttet avses hur många partier som samarbetar om den politiska makten i kommunen. Resonemanget är att ju fler partier som samarbetar, desto svårare är det för medborgarna att skilja de styrande från oppositionen och därmed borde det också bli svårare för medborgarna att utkräva ansvar (Taylor 2000:106).

Samarbetets stabilitet
Med samarbetets stabilitet menas huruvida det politiska samarbetet förändrats under innevarande mandatperiod (till och med februari 2001). För att en förändring skall ha skett skall ett parti tillkommit eller gått ur samarbetet, oavsett politisk färg. I kommuner där det politiska samarbetet ändrats under innevarande mandatperiod torde det vara svårare för medborgarna att identifiera de ansvariga bakom de politiska besluten.

Minoritet och majoritet
Med minoritet och majoritet menas om det styrande partiet eller koalitionen har majoritet eller minoritet i fullmäktige. Ett parti eller en koalition i minoritetsställning måste, till skillnad från ett parti eller en koalition i majoritetsposition, söka olika samarbetspartners vilket gör det svårare för medborgarna att se vem eller vilka som kan hållas ansvariga för de politiska besluten. Enligt Taylor är politiska resultat under minoritetsstyre en produkt av kompromisser och begränsad makt,

vilket medför att det politiska ansvarsförhållandet blir mer oklart (Taylor 2000: 106).

Politiska resultat, politiskt förtroende och möjligheter till ansvarsutkrävande

Har då möjligheter till ansvarsutkrävande någon betydelse, det vill säga leder missnöje med kommunens service och ekonomi till mindre nöjdhet med demokratin och lägre förtroende för kommunens politiker bland de västsvenskar boende i kommuner med oklara ansvarsförhållanden än bland västsvenskar boende i kommuner med klarare ansvarsförhållanden? Om så är fallet skall en skillnad mellan de två grupperna uppstå i redovisningen nedan. Generellt skall regressionskoefficienterna, som här mäter vilken effekt missnöje med politiska resultat har på politiskt förtroende, vara större när möjligheterna till ansvarsutkrävande är dåliga än när möjligheterna till ansvarsutkrävande är bättre.

Den första tabellen visar sambandet mellan bedömningar av kommunens service respektive ekonomi och västsvenskarnas nöjdhet med den kommunala demokratin respektive deras förtroende för kommunens politiker oavsett vilka ansvarsförhållanden som råder. Sambandet är positivt, det vill säga att ju sämre man upplever att kommunens service respektive ekonomi är, desto mindre nöjd med den kommunala demokratin är man och desto lägre förtroende har man för kommunens politiker. Av tabellen går det också att utläsa att missnöje med de politiska resultaten i form av service och ekonomi ger lägre förtroende för kommunens politiker än vad det skapar missnöje med den kommunala demokratin, det vill säga effekten av att vara missnöjd med de politiska resultaten är större på politikerförtroendet än för demokratinöjdheten.

Tabell 1 Effekter av bedömningar av kommunens service respektive ekonomi på nöjdhet med den kommunala demokratin respektive förtroende för kommunens politiker

	Nöjdhet med den kommunala demokratin	Förtroende för kommunens politiker
Bedömning av kommunens service	,30	,40
Bedömning av kommunens ekonomi	,11	,21
Konstant	1,25	1,52
R^2	,20	,20
N	2305	2229

Kommentar: Regressionskoefficienterna i tabellen är ostandardiserade b-värden. Samtliga koefficienter i tabellen är signifikanta på 0.05-nivån.

Enligt den frågeställning som presenterades tidigare i kapitlet antar jag dock att sambandet mellan bedömningar av kommunens service respektive ekonomi och politiskt förtroende skall se annorlunda ut beroende på grad av klarhet i de kommunalpolitiska ansvarsförhållandena. Jag tror att missnöje med den välfärdsservice kommunen erbjudit respektive det sätt som kommunen skött sin ekonomi skall leda till mindre nöjdhet med den kommunala demokratin och lägre förtroende för hur kommunens politiker sköter sitt arbete bland de västsvenska medborgare som bor i kommuner där möjligheterna till att utkräva ansvar är dåliga än bland västsvenskar boende i kommuner där möjligheterna till att utkräva ansvar av politikerna är bättre.

Partifraktionalisering i fullmäktige

Det första måttet på grad av klarhet i de politiska ansvarsförhållandena, eller möjligheten till att utkräva ansvar, som jag testar är partifraktionalisering. Ju högre fraktionaliseringsgrad, eller antalet effektiva partier som det också kan kallas, desto svårare är det för medborgaren att utläsa vilka alternativ det finns till kommunens nuvarande styre och således är det också svårare att veta vem eller vilka som är ansvariga för de politiska resultaten.

Tabell 2 Effekter av bedömningar av kommunens service respektive ekonomi på nöjdhet med den kommunala demokratin och förtroende för kommunens politiker bland västsvenskar boende i kommuner med olika grad av partifraktionalisering i kommunfullmäktige

Nöjdhet med den kommunala demokratin	Medelhög partifraktionalisering	Hög partifraktionalisering
Bedömning av kommunens service	,31	,28
Bedömning av kommunens ekonomi	,11	,12
Konstant	1,24	1,27
R^2	,20	,18
N	1679	617
Förtroende för kommunens politiker		
Bedömning av kommunens service	,37	,49
Bedömning av kommunens ekonomi	,22	,16
Konstant	1,54	1,46
R^2	,20	,22
N	1623	598

Kommentar: Regressionskoefficienterna i tabellen är ostandardiserade b-värden. Samtliga koefficienter i tabellen är signifikanta på 0.05-nivån. Ingen av de västsvenska kommunernas karaktäriseras av vad som enligt Laakso och Tagepeera (1979) är låg partifraktionalisering.

Tabell 2 visar att högre fraktionaliseringsgrad i fullmäktige tillsammans med missnöje med kommunens offentliga service eller ekonomi inte leder till mindre nöjdhet med den kommunala demokratin. Resultaten uppvisar små skillnader mellan de båda grupperna och medborgare som är missnöjda med kommunens service respektive ekonomi är lika nöjda eller missnöjda med den kommunala demokratins funktionssätt oavsett partifraktionaliseringsgraden i fullmäktige.

Effekten av att vara missnöjd med kommunens service på förtroende för kommunens politiker är dock högre bland västsvenskar boende i kommuner med hög partifraktionalisering än bland västsvenskar boende i kommuner med medelhög partifraktionalisering. Att vara missnöjd med kommunens ekonomi leder dock inte till lägre förtroende när partifraktionaliseringsgraden är högre. Totalt är det bara ett av fyra möjliga utfall i tabellen ovan som implicerar att missnöje med politiska resultat ger lägre politiskt förtroende under oklara ansvarsförhållanden än under klarare ansvarsförhållanden.

Antal samarbetande partier

Ett andra mått på grad av klarhet i de politiska ansvarsförhållandena som kan tänkas påverka sambandet mellan politiska resultat och politiskt förtroende är hur många partier som samarbetar om den politiska makten i kommunen. Tanken är att ju fler partier som samarbetar om den politiska makten, desto svårare är det för kommuninvånarna att identifiera vem eller vilka som skall hållas ansvariga för de politiska besluten och resultaten. I de västsvenska kommunerna är koalitionsstyre det allra vanligaste och det är endast i ett fåtal kommuner som bara ett parti ensamt har den politiska makten. Resultaten i tabell 3 visar att det finns svaga tendenser till att missnöje med kommunens service leder till mindre nöjdhet med den kommunala demokratin när fyra eller fler partier samarbetar om den politiska makten i kommunen och möjligheterna till ansvarsutkrävande således är sämre än när bara ett eller två partier samarbetar. Skillnaderna mellan grupperna är dock små. När det gäller bedömningar av kommunens ekonomi är resultaten omvända mot vad tidigare studier visat, det vill säga att missnöje med kommunens ekonomi leder till mindre nöjdhet med demokratin bland medborgarna i kommuner där bara ett eller två partier samarbetar än i kommuner där fler än fyra partier samarbetar.

Det finns även svaga tendenser till att missnöje med kommunens service leder till att västsvenskar i kommuner där fyra eller fler partier samarbetar får lägre förtroende för kommunens politiker än västsvenskar i kommuner där få partier samarbetar, även om skillnaderna återigen är små. Motsatt tenderar missnöje med kommunens ekonomi att ge lägre förtroende bland personer i kommuner där ett till två partier samarbetar än bland personer i kommuner där fler än fyra partier samarbetar. Sammanfattningsvis finns det mycket svaga tendenser till att missnöje med kommunens service leder till lägre politiskt förtroende bland västsvenskarna ju fler partier som samarbetar i kommunen, det vill säga då möjligheterna till

att utkräva ansvar är sämre, medan missnöje med kommunens ekonomi snarare ger lägre förtroende ju färre partier som samarbetar.

Tabell 3 Effekter av bedömningar av kommunens service respektive ekonomi på nöjdhet med den kommunala demokratin och förtroende för kommunens politiker bland västsvenskar boende i kommuner med olika stora styrande partikoalitioner

Nöjdhet med den kommunala demokratin	1-2 partier	3 partier	4-6 partier
Bedömning av kommunens service	,28	,29	,32
Bedömning av kommunens ekonomi	,17	,10	,08
Konstant	1,16	1,32	1,31
R^2	,25	,17	,17
N	369	875	918
Förtroende för kommunens politiker			
Bedömning av kommunens service	,39	,36	,42
Bedömning av kommunens ekonomi	,22	,20	,17
Konstant	1,43	1,57	1,62
R^2	,24	,18	,17
N	357	846	883

Kommentar: Regressionskoefficienterna i tabellen är ostandardiserade b-värden. Samtliga koefficienter i tabellen är signifikanta på 0.05-nivån.

Samarbetets stabilitet

Huruvida det politiska samarbetet i kommunen förändrats under innevarande mandatperiod eller inte är också något som gör det lättare eller svårare för medborgarna att se vem eller vilka som kan hållas ansvariga för de politiska resultaten. I en kommun där en politisk koalition spruckit och en ny bildats torde det vara svårare för medborgarna att identifiera de ansvariga. Dessutom behöver en ny koalition tid på sig att få fram resultat som de kan hållas ansvariga för.

Resultaten i tabell 4 uppvisar dock små skillnader mellan grupperna gällande sambandet mellan bedömningar av kommunens service respektive ekonomi och medborgarnas nöjdhet med den kommunala demokratin. Effekten av att vara missnöjd med den kommunala servicen på hur nöjd man är med demokratin tenderar snarare att vara något större bland västsvenskar i kommuner där det politiska samarbetet är stabilt än bland västsvenskar i kommuner där det politiska samarbetet förändrats. Att uppfatta kommunens ekonomi som dålig ger inte heller upphov till någon större skillnad i nöjdheten med den kommunala demokratin mellan personer boende i kommuner med olika stabilt politiskt samarbete.

Tabell 4 Effekter av bedömningar av kommunens service respektive ekonomi på nöjdhet med den kommunala demokratin och förtroende för kommunens politiker bland västsvenskar boende i kommuner med olika stabilt partisamarbete.

Nöjdhet med den kommunala demokratin	Partisamarbetet inte ändrats innevarande mandatperiod	Partisamarbetet ändrats innevarande mandatperiod
Bedömning av kommunens service	,30	,28
Bedömning av kommunens ekonomi	,11	,12
Konstant	1,27	1,24
R^2	,19	,19
N	1974	210
Förtroende för kommunens politiker		
Bedömning av kommunens service	,37	,53
Bedömning av kommunens ekonomi	,20	,14
Konstant	1,57	1,42
R^2	,19	,23
N	1894	214

Kommentar: Regressionskoefficienterna i tabellen är ostandardiserade b-värden. Samtliga koefficienter i tabellen är signifikanta på 0.05-nivån.

Att vara missnöjd med kommunens service leder dock till lägre förtroende för kommunens politiker bland personer boende i kommuner med instabilt politiskt samarbete och där möjligheten till att utkräva ansvar således är sämre än bland personer boende i kommuner med stabilt politiskt samarbete. Missnöje med kommunens ekonomi ger dock lägre förtroende för kommunens politiker bland personer i kommuner med stabilt politiskt samarbete.

Majoritet och minoritet

Huruvida den samarbetande koalitionen eller det ensamma partiet uppnår majoritet eller minoritet i fullmäktige är det sista måttet på grad av klarhet i de politiska ansvarsförhållandena som skall testas på sambandet mellan utvärderingar av politiska resultat och politiskt förtroende. Om en koalition eller ett parti har minoritet i fullmäktige behöver stöd för de politiska besluten sökas utanför samarbetet och det är inte omöjligt att samarbete söks med olika partier beroende på vilken fråga det handlar om. Medborgare boende i kommuner där den styrande koalitionen eller partiet inte har majoritet borde därför ha svårare att identifiera de ansvariga bakom de politiska resultaten än medborgare boende i kommuner där den politiska koalitionen är i majoritetsställning och således borde missnöje

med de politiska resultaten resultera i lägre politiskt förtroende bland västsvenskar i kommuner med minoritetsstyre.

Tabell 5 nedan visar dock att resultaten återigen inte är entydiga och att skillnaderna mellan de båda grupperna är mycket små. Missnöje med kommunens offentliga service leder till något mindre nöjdhet med demokratin bland västsvenskar boende i kommuner med majoritetsstyre medan missnöje med kommunens ekonomi däremot bara svagt tenderar att leda till mindre nöjdhet med den kommunala demokratin bland västsvenskar boende i kommuner med minoritetsstyre. Motsatt finns det en svag tendens till att missnöje med servicen ger lägre förtroende för kommunens politiker bland personer boende i västsvenska kommuner med minoritetsstyre, men skillnaden mellan grupperna är mycket liten. Missnöje med den förda ekonomin tenderar snarare att ge lägre förtroende bland personer boende i västsvenska kommuner med majoritetsstyre.

Tabell 5 Effekter av bedömningar av kommunens service respektive ekonomi på nöjdhet med den kommunala demokratin och förtroende för kommunens politiker bland västsvenskar boende i kommuner med majoritets- eller minoritetsstyre.

Nöjdhet med den kommunala demokratin	Majoritet	Minoritet
Bedömning av kommunens service	,30	,27
Bedömning av kommunens ekonomi	,10	,14
Konstant	1,27	1,29
R^2	,19	,16
N	1891	271
Förtroende för kommunens politiker		
Bedömning av kommunens service	,38	,40
Bedömning av kommunens ekonomi	,20	,17
Konstant	1,56	1,65
R^2	,19	,16
N	1816	270

Kommentar: Regressionskoefficienterna i tabellen är ostandardiserade b-värden. Samtliga koefficienter i tabellen är signifikanta på 0.05-nivån.

Resultaten i tabell 5 uppvisar, precis som tidigare, att grad av klarhet i politiska ansvarsförhållanden inte har någon konsistent effekt på sambandet mellan politiska resultat och politiskt förtroende. Svaret på frågan som jag ställde tidigare i kapitlet, det vill säga ”Leder missnöje med de kommunala politiska resultaten till lägre politiskt förtroende bland medborgare i västsvenska kommuner som karak-

täriseras av oklara ansvarsförhållanden än bland medborgare i västsvenska kommuner som karaktäriseras av klara ansvarsförhållanden?" kan här besvaras av ett nja. Missnöje med kommunens service ger upphov till lägre förtroende för kommunens politiker när fraktionaliseringsgraden i fullmäktige är hög respektive när det politiska samarbetet i kommunen är instabilt. Det finns även svaga tendenser till att missnöje med kommunens service tenderar att ge upphov något lägre politiskt förtroende när fler än fyra partier samarbetar om den politiska makten i kommunen, och möjligheterna till ansvarsutkrävande är sämre, än när bara ett eller två partier har den politiska makten. Mycket svaga tendenser kan även skönjas till att missnöje med kommunens ekonomi ger lägre demokratinöjdhet samt att missnöje med kommunens service ger lägre förtroende för kommunens politiker vid minoritetsstyre. Dock finns det lika många fall där missnöje med politiska resultat inte leder till lägre politiskt förtroende när möjligheterna till att utkräva ansvar är dåliga och i många fall är också skillnaderna i resultaten mellan grupperna små.

Är möjligheter till ansvarsutkrävande betydelselöst?

Vad kan då vara anledningen till att grad av klarhet i kommunala ansvarsförhållanden inte gav upphov till mer konsistenta skillnader i sambandet mellan politiska resultat och politiskt förtroende? En förklaring kan vara att måtten, som fungerar bra vid jämförelser mellan länder, inte går att applicera på kommunal nivå. Många av måtten förutsätter att koalitioner och kompromisser är något icke önskvärt, men i själva verket är koalitioner och kompromisser snarare regel än undantag på kommunal nivå och något som de flesta i Sverige är vana vid. En annan förklaring till varför måtten inte ger de resultat jag förväntat mig kan vara att variationen är för dålig. Måttet antalet partier som samarbetar är ett exempel, där nära hälften av svarspersonerna i Väst-SOM-undersökningen 2000 bor i kommuner där tre partier samarbetar. Dessutom är det totalt 98 procent av svarspersonerna som bor i kommuner där två eller flera partier samarbetar. Vad jag däremot finner intressant är att jag tidigare, med samma kontextvariabler men med data från Väst-SOM-undersökningen 1999, kunnat hitta svagt stöd för att medborgare som är missnöjda med kommunens service och ekonomi och bor i kommuner med minoritetsstyre eller i kommuner med instabilt politiskt samarbete uppvisar lägre politiskt förtroende än medborgare boende i kommuner med majoritetsstyre och stabilt politiskt samarbete (se Pettersson 2001). Detta visar på att undersökningar över en längre tidsperiod också är nödvändiga. Oavsett förklaringar är fortsatt forskning betjänt av ett vidare perspektiv på vad som kan ingå i begreppet kommunalpolitiska ansvarsförhållanden och hur det kan påverka politiska attityder.

Enligt Leif Lewin är möjligheterna till ansvarsutkrävande begränsade idag. "Olika minoriteter sitter vid makten, ingen har ansvar." (Widell, Svenska Dagbladet 2001-03-22: 24). Problem med ansvarsutkrävande finns också mellan olika nivåer av

det politiska styret. Till exempel förekommer det en konflikt mellan vad som är statens respektive kommunens ansvar. Är en medborgare missnöjd med kommunens ekonomi är det ganska lätt att hävda att det ändå är staten som styr och att den kommunala självstyrelsen inte är så stor, eftersom kommunerna får skatteutjämningsbidrag. Trots att möjligheter till att utkräva ansvar inte spelade den förväntade rollen för sambandet mellan bedömningar av kommunala politiska resultat och kommunalpolitiskt förtroende är resultaten inte tillräckligt svaga för att jag skall tro att möjligheter till att utkräva ansvar är betydelselöst. Diskussionen om vem som har ansvar eller att ingen politiker vågar ta ansvar för sina beslut är ständigt aktuell.

Noter

1 Detta kapitel är en omarbetad och delvis uppdaterad version av Pettersson, Maria (2001) ”Politiska resultat, politiskt förtroende och möjligheter till ansvarsutkrävande. En studie om hur missnöje med kommunala politiska resultat påverkar politiskt förtroende under olika möjligheter till att utkräva ansvar”, magisteruppsats framlagd vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet vårterminen 2001.

2 I kapitlet används begreppen grad av klarhet i politiska ansvarsförhållanden respektive möjligheter till ansvarsutkrävande synonymt.

3 För information om kommundatainsamlingen, se Pettersson (2001).

4 För mer information om hur måtten på grad av klarhet i politiska ansvarsförhållanden beräknats och hur ansvarsförhållandena ser ut i de olika kommunerna i Västra Götalands län samt Kungsbacka kommun, se Pettersson (2001).

5 Partifraktionaliseringsgraden i fullmäktige beräknas enligt formeln $N= 1/\sum pi^2$ där pi står för det i:te partiets andel platser i fullmäktige. I Ale kommun är mandatfördelningen i fullmäktige m 5, c 3, fp 2, kd 4, mp 2, s 19, v 7, aledemokraterna 7. ENP blir $1/[(5/49)^2+(3/49)^2+(2/49)^2+(4/49)^2+(2/49)^2+(19/49)^2+(7/49)^2+(7/49)^2] = 4{,}644$. Enligt Laakso och Tagepeera (1979) indikerar ett värde under 3 på låg partifraktionalisering, ett värde på mellan 3 och 5 indikerar medelhög partifraktionalisering medan värden över 5 betyder hög partifraktionalisering.

Referenser

Anderson, Christopher J (1995*). Blaming the Government: Citizens and the economy in Five European Democracies*. Armonk, New York: M.E. Sharpe.

Anderson, Christopher J. (2000). ”Economic voting and political context: a comparative perspective”. *Electoral Studies* 19: 151-170.

Anderson, Christopher J. och Christine A. Guillory (1997). ”Political Institutions and Satisfaction with Democracy: A Cross-National Analysis of Consensus and Majoritarian Systems. *The American Political Science Review* 91: 66-81.

Clarke, Harrold D, Nitish Dutt och Allan Kornberg (1993). ”The Political Economy of Attitudes toward Polity and Society in Western European Democracies*”. The Journal of Politics* 55: 998-1021.

Dahlin, Ann ”Politikers ansvar allt mer otydligt”. *Statstjänstemannen* 3/2001: 12

Held, David (1996). *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press.

Holmberg, Sören (1999). ”Down and Down we go. Political Trust in Sweden”, sid 103-122 i Norris, Pippa (ed) *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.

Huseby, Beate M (1999). ”Government Economic Performance and Political Support” sid 127-151 i Narud, Hanne Marthe och Toril Aalberg (eds.) *Challenges to Representative Democracy: Parties, Voters and Public Opinion*. Bergen: Fakbogbolaget.

Huseby, Beate M (2000). *Government Performance and Political Support. A Study of how Evaluations of Economic Performance, Social Policy and Environmental Protection Influence the Popular Assesments of the Political System*. Trondheim: Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet (NTNU).

Kornberg, Allan och Harrord D. Clarke (1992*). Citizens and Community. Political Support in a Representative Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kumlin, Staffan (2000). ”The Welfare State, The Economy and Political Legitimacy: Findings from Germany and Sweden”. Kapitelutkast presenterat vid TMR Network-mötet ”Political Representation and Party Choice in Europe”, 16-19 november, Florens, Italien.

Kumlin, Staffan och Maria Oskarson (2000). ”Opinionsbildning som dragkamp: företaget Sverige möter den svenska välfärdsstaten”, sid 73-86 i Nilsson, Lennart (red) *Den nya regionen*. SOM-rapport nr 25. Göteborgs Universitet: SOM-institutet.

Laakso, Markku och Rein Tagepeera (1979). ””Effective” Number of Parties. A Measure with Application to West Europe.” *Comparative Political Studies* 12: 3-27.

McAllister, Ian (1999). ”The Economic Performance of Governments” sid 188-203 i Norris, Pippa (ed) *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.

Norris, Pippa (1999). ”Institutional Explanations for Political Support”, sid 217-235 i Norris, Pippa (ed) *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.

Pettersson, Maria (2001). ”Politiska resultat, politiskt förtroende och möjligheter till ansvarsutkrävande. En studie om hur missnöje med kommunala politiska

resultat påverkar politiskt förtroende under olika möjligheter till att utkräva ansvar". Uppsats för fördjupningskurs 2 i statsvetenskap. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.

Powell, G. Bingham och Guy D. Whitten (1993). "A Cross-National Analysis of Economic Voting: Taking Account of the Political Context. *American Journal of Political Science* 37: 391-414.

SOU 2000: 1. En uthållig demokrati! Politik för folkstyre på 2000-talet.

Svallfors, Stefan (2000). *Sidospår. Essäer om klass & politik*. Umeå: Boréa bokförlag.

Taylor, Michaell A. (2000). "Channeling frustrations: Institutions, economic fluctuations, and political behavior. *European Journal of Political Research* 38: 95-134.

Widell, Per-Olof. "EU-romantiker håller ögat på priserna" i *Svenska Dagbladet* 2001-03-22: 24.

www.scb.se/publkat/offek/ask/asktab.asp, tabell 25, 2001-01-31.

RELIGIOSITET ÖVER TID OCH RUM[1]

MAGNUS HAGEVI

Inför millennieskiftet presenterades den nya statliga översättningen av Bibeln till svenska. Det är inte första gången staten översätter Bibeln. Benämningen av de tidigare översättningarna ger en fingervisning av tidsandan. I samband med formeringen av nationalstaten utgavs den första svenska översättningen som kom att kallas *Gustav Vasas Bibel*. Under 1900-talet moderna tidsålder har översättningen med det något byråkratiska namnet *1917 års bibelöversättning* varit dominerande. Kanske är det därför följdriktigt att beteckningen av den senaste statliga bibelöversättningen låter som lanserandet av ett dataprogram: *Bibel 2000*. Samtidigt är det på sin plats att säga att Sverige numer är så pluralistiskt att Bibel 2000 inte är den enda aktuella svenska översättningen. Utifrån ett missnöje med översättningen av Nya testamentet (som kom redan år 1981) har en grupp konservativa protestanter utan statliga medel översatt Bibeln och resultatet har publicerats som *Svenska folkbibeln* (http://www.folkbibeln.com). Dessutom finns moderna sekundäröversättningar, främst från engelska som till exempel *Levande Bibeln*, vilken jag bara hört användas i konservativa frikyrkor.

Utgivningen av Bibel 2000 innebar att religion uppmärksammades på ett speciellt sätt. Vid en ceremoni i riksdagens kammare överlämnade statsministern som representant för Sveriges regering bibelöversättningen till riksdagens talman, eller ”till svenska folket” som Sveriges riksdag formellt uttryckte saken (Sveriges riksdag 1999). Svensk massmedia har på flera sätt uppmärksammat den nya bibelöversättningen. Ett exempel är en serie av Sveriges television där kända skådespelare läste högt ur Bibel 2000.

Ytterligare en händelse som innebär att frågor om tro och religion ges ökad uppmärksamhet är de förändrade relationerna mellan Svenska kyrkan och staten. En av de största förändringarna är att Svenska kyrkan själv numer utser sina biskopar utan inblandning från regeringen. Tidigare har biskopsutnämningar varit ett av statens främsta vapen i kampen mot de som är motståndare till kvinnliga präster. Delade meningar i denna fråga har regionala implikationer för Svenska kyrkan i Västsverige. Göteborgs stift har gjort sig känt som ett tillhåll för motståndet mot kvinnliga präster. En orsak anses vara att gammalkyrklighet – med en i huvudsak bokstavstroende bibelsyn – är förhållandevis väl företrädd i Västsverige. Det är bland annat i denna grupp som det starkaste stödet för en åtskillnad mellan Svenska kyrkan och staten finns.

Det finns skäl att uppmärksamma Bibel 2000 och de förändrade relationerna mellan Svenska kyrkan och staten i förhållande till västsvenskarnas religiositet.

Vilka är de religiösa skillnaderna mellan svenska regioner? Är Västra Götalands invånare mer eller mindre kyrksamma jämfört med andra svenska regioner? Vilken religiös orientering har invånarna i Västra Götaland? Har utbredningen av de olika religiösa orienteringarna förändrats över tid? Hur vanligt är det att utöva religiösa aktiviteter i Västra Götaland? Vilken ställning har Bibeln bland västsvenskarna?

Avsikten är att besvara dessa frågor i huvudsak med hjälp av SOM-institutets surveyundersökning av befolkningen i Västra Götaland år 2000, men även andra SOM-undersökningar kommer att användas. Angående religiös orientering kommer SOM-undersökningarna att jämföras med en undersökning som Statistiska centralbyrån genomförde år 1930. Jag redogör mer detaljerat för dessa data i samband med redovisningen av resultaten.

Besök av religiösa möten

Sverige framhålls ibland som ett relativt homogent land utan större religiösa eller regionala variationer (Martin 1978). Det är svårt att avgöra när regionala religiösa egenheter skall betraktas som betydande. I forskning om USA brukar Sydstaterna framhållas som avvikande med hög religiositet, speciellt i jämförelse med Stilla havsregionen och nordöstra USA. Många menar att detta är en viktig orsak till andra betydelsefulla regionala skillnader i USA, bland annat inom politiken (Wald 1997). General Social Survey har presenterat en kumulativ undersökning av personer som *besöker religiösa möten regelbundet* (minst en gång i månaden) i USA år 1972–1996. Enligt denna undersökning uppger 58 procent av invånarna i Sydstaterna att de regelbundet besöker religiösa möten. Det kan jämföras med 38 procent regelbundna kyrkobesökare i Stilla havsregionen och 48 procent i nordöstra USA (http://www.ropercenter.uconn.edu). En jämförelse mellan de religiösa Sydstaterna och Stilla havsregionen visar därmed en differens på 20 procentenheter.[2]

Vilka skillnader i *regelbundna mötesbesök* finns mellan svenska regioner? I SOM-undersökningen ställs frågan *Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?* varefter bland annat *Besökt gudstjänst eller religiöst möte* nämns. Svarsalternativen är *Ingen gång*, *Någon gång under året*, *Någon gång i halvåret*, *Någon gång i kvartalet*, *Någon gång i månaden*, *Någon gång i veckan* och *Flera gånger i veckan*. De som besökt religiösa möten minst en gång i månaden kallas för *regelbundna* besökare, de som har gjort sina besök mindre frekvent besöker *sällan* religiösa möten och de som inte besökt några religiösa möten de senaste 12 månaderna antas *aldrig* besöka gudstjänster eller dylikt.

I figur 1 redovisas andel regelbundna religiösa mötesbesökare i sex svenska regioner mellan år 1987 och 2000: Västsverige, Stockholm, Sydsverige, Småland, Mellansverige och Norrland.[3] Eftersom SOM-institutets urval har fördubblats på senare tid kan år 1999 och 2000 redovisas separat.

Figur 1 Regelbundna religiösa mötesbesökare i sex svenska regioner år 1987-2000 (procent månatliga religiösa mötesbesökare)

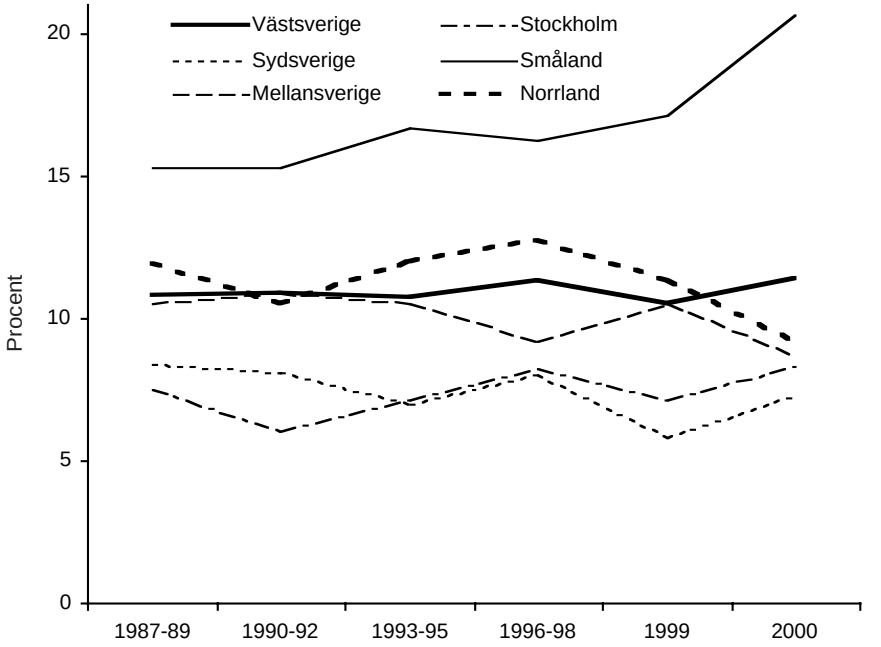

År 2000 besöker 10 procent av svenskarna regelbundet religiösa möten. Störst andel regelbundna religiösa mötesbesökare finns i Småland – 21 procent – medan endast 7 procent av personerna i Sydsverige besöker religiösa möten regelbundet, vilket är lägst i landet. Även om Västsverige inte kommer upp till småländska nivåer är regionen relativt religiös med svenska mått mätt: 11 procent besöker religiösa möten regelbundet. Andelen regelbundna religiösa mötesbesökare i Västsverige är stabilt över tid; någon fortsatt sekularisering går således inte att upptäcka. Differensen mellan Småland och Sydsverige är 14 procentenheter. Utvecklingen i de båda regionerna går åt olika håll; i Småland ökar andelen som besöker religösa möten regelbundet, medan andelen regelbundna religiösa mötesbesökare minskar något i Sydsverige. År 1987-89 fanns 15 procent regelbundna besökare av religiösa möten i Småland och 8 procent i Sydsverige, en differens på 7 procentenheter. Tendensen är således att de religiösa skillnaderna ökar mellan regionerna.

Det är betydligt färre regelbundna religiösa mötesbesökare i Sverige än i USA, men precis som i USA finns det regionala skillnader i Sverige. I Sverige är de regionala skillnaderna något mindre räknat i absolut procentdifferens: 15 procentenheter i Sverige och 20 procentenheter i USA. Det är ändå värt att notera

att skillnaderna mellan regionerna i respektive länder inte är så olika. Däremot är nivåskillnaden stor mellan länderna eftersom amerikanen tenderar att vara en flitigare besökare av religiösa möten än svensken. Men det innebär också att antalet regelbundna besökare av religiösa möten i den mest religiöst aktiva svenska regionen är mångdubbelt större jämfört med den minst religiöst aktiva svenska regionen, medan motsvarande relation i USA inte ens når upp till en fördubbling.

Religiös orientering, bön, gudstro, ateism och frälsning

Det är inte bara antalet religiösa mötesbesök som pekar på att det finns intressanta religiösa skillnader mellan olika regioner i Sverige (eftersom vi kommer att specialgranska Västra Götaland längre fram i detta kapitel så fokuserar den närmaste redovisningen i huvudsak – men inte uteslutande – på andra landsändar). I Småland är 35 procent *regelbundna bedjare* (d.v.s. ber till Gud minst en gång i månaden). I Mellansverige är motsvarande andel 22 procent, i Stockholm 23 procent och i Sydsverige 24 procent. I Småland uppger sig 18 procent vara helt klart *gudstroende*, vilket kan jämföras med 12 procent i Västra Götaland och 7 procent i Stockholm. I Småland betecknas 9 procent som övertygade *ateister*, medan motsvarande andel i övriga delen av landet pendlar mellan 14-16 procent med undantag för Norrland där endast 10 procent uppger sig vara övertygade ateister.[4] I Småland anser 14 procent och i Västra Götaland 11 procent att *frälsning* är mycket viktigt. I Stockholm är motsvarande andel 6 procent och i Sydsverige 8 procent.[5]

Det finns även betydande skillnader mellan de religiösa orienteringarnas utbredning i de svenska regionerna. I Småland har 16 procent *besökt en frikyrka* (i Jönköpings län 24 procent) under de senaste 12 månaderna och 10 procent är *medlemmar i en frikyrka* (i Jönköpings län 19 procent), men bara 4 procent i Sydsverige och 5 procent i Stockholm är frikyrkobesökare samt endast 2 procent är frikyrkomedlemmar i Sydsverige såväl som i Stockholm. I Stockholm har däremot 6 procent besökt en *katolsk eller ortodox kyrka*, vilket är nästan dubbelt så många som i Småland. Går vi över till att undersöka *muslimska* och andra *icke-kristna religioners* möten finner vi att 3 procent av stockholmarna besöker dessa regelbundet. I Småland, Mellansverige och Norrland återfinns endast 1 procent i denna kategori.

Det är tveksamt om Sverige är så homogent som antagits vad gäller regionala skillnader. Till viss del liknar de regionala avvikelserna motsvarande skillnader i andra länder; i detta kapitel jämförs Sverige med USA. På den nordamerikanska kontinenten anses de religiösa skillnaderna mellan olika religioner påverka andra samhällsområden, bland annat politiken. I relativa mått är skillnaderna mellan de svenska regionerna till och med större än i USA. Vi vet inte vilken betydelse relativa skillnader i religiositeten mellan olika regioner har på andra samhällsområden. En bidragande anledning till storleken på de relativa skillnaderna mellan de svenska regionerna är att andelen personer som uppvisar ett stort mått av religio-

sitet är tämligen liten. Då religiöst aktiva personer utgörs av små grupper i marginalen är det möjligt att fråga sig om deras aktivitet kan ha någon betydelse för samhället i stort eller om den blott har betydelse för dem själva. Västra Götaland hamnar bland de mest religiösa regionerna i Sverige, även om Småland har en särställning i den stora andelen religöst aktiva människor.

Religiös orientering år 2000 jämfört med år 1930

Låt oss nu studera Västra Götaland närmare och inleda med religös orientering, det vill säga vilken religion eller religiös inriktning som individen uppfattar sig tillhöra (Kellstedt och Green 1993). I Väst-SOM ställdes frågan *Tillhör Du någon kyrka eller annat religiöst samfund eller religion?* Svarspersonen kunde då ange någon av följande sju religiösa orienteringar: *Svenska kyrkan*, *Katolska kyrkan*, konservativ frikyrka – vilket i frågeformuläret angavs som *Pingstkyrkan, Nybygget, Alliansmissionen, Trosrörelsen eller Adventisterna* – och moderat frikyrka – vilket i frågeformuläret angavs som *Annan frikyrka (t ex SMF, EFS, SB, FA)* – samt *Ortodox kyrka eller annan kyrka*, men också *Jag är muslim* och *Jag tillhör en annan religion som varken är kristen eller muslimsk*.[6] De som uppgav sig vara medlemmar av eller besöka religiösa möten som anordnades av en religiös orientering antas tillhöra denna religiösa orientering. Somliga människor är medlemmar i flera samfund. En del frikyrkor uppmanar sina medlemmar att kvarstå som medlemmar i Svenska kyrkan (till exempel Pingströrelsen) och andra har en otydlig policy (till exempel Missionsförbundet). Av hänsyn till sådana förhållanden bedöms personer som både är medlemmar i Svenska kyrkan och i ett frikyrkosamfund som religiöst orienterade mot en frikyrka. Intervjupersonerna kunde också ange att man inte tillhörde någon av de namngivna religiösa orienteringarna genom att svara ”nej” vid de ovan nämnda sju religiösa orienteringarna. De som gjorde detta anses tillhöra en åttonde religiös orientering, nämligen de som är *konfessionslösa*.

Vad ligger bakom indelningen mellan moderata och konservativa frikyrkor? Bakgrunden till distinktionen är att det finns intressanta skillnader mellan de frikyrkliga samfunden. Moderata frikyrkor är ofta ekumeniskt inriktade och söker kontakt med övriga delar av samhället. De accepterar i relativt stor utsträckning individuella attityder och beteenden även på religionens område. Konservativa frikyrkor försöker ofta upprätthålla bestämda gränser mellan sig och övriga samhället. Individer accepteras i gruppen på basis av starkt engagemang och delade värderingar med övriga gruppmedlemmar (Kellstedt och Green 1993).

SOM-undersökningen år 2000 är inte den första kartläggningen av västsvenskarnas religiösa orientering. År 1930 genomförde svenska staten en folkräkning som på många sätt var och fortfarande är remarkabel. Bland annat tillfrågades den del av befolkningen som fyllt 15 år om sin trosbekännelse.[7] Staten begärde att svarspersonen angav en eventuell ”annan trosbekännelse än den evangelisk-lutherska ” och frågade om vederbörande var ”inskriven medlem av annan

religiös sammanslutning än statskyrkan." Det betonades att svarspersonen skulle ange "den religiösa sammanslutning, han *faktiskt* tillhör." Något motsägelsefullt gav man dessutom instruktionen att endast de personer som var "inskriven medlem av annan religiös sammanslutning än statskyrkan eller anser sig vara konfessionslös" skulle fylla i ett svar (Statistiska centralbyrån 1937:2).[8] Det sistnämnda kan verka förvirrande då alla religiösa rörelser även vid denna tid inte hade klara medlemskriterier. Jag har översatt resultatet av folkräkningen från år 1930 för att öka jämförbarheten med SOM-undersökningen år 2000. Både uppgifterna från år 2000 och år 1930 redovisas för hela Västra Götaland i tabell 1. I samma tabell redovisas även en specialstudie av Göteborg från de nämnda åren.

Tabell 1 Religiös orientering i Västra Götaland och Göteborg åren 2000 och 1930 (procent och procentdifferens)

	Västra Götaland			Göteborg		
Religiös orientering	*2000*	*1930*	Differens	*2000*	*1930*	Differens
Svenska kyrkan	71,6	94,8	-23,2	64,2	95,4	-31,2
Moderat frikyrka	3,0	3,8	-0,8	2,2	2,5	-0,3
Konservativ frikyrka	2,4	0,8	+1,6	2,1	0,5	+1,6
Katolska kyrkan	1,6	0,1	+1,5	3,3	0,3	+3,0
Islam	1,6	0	+1,6	3,4	0	+3,4
Ortodox kyrka	1,0	0	+1,0	1,7	0	+1,7
Annan religion	1,0	0,2	+0,8	1,4	0,6	+0,8
Konfessionslösa	17,8	0,3	+17,5	21,6	0,7	+20,9
Summa procent	100,0	100,0		100,0	100,0	
Antal svarande	3401	766944		984	191115	

År 1930 uppgav endast var tjugonde invånare en från Svenska kyrkan avvikande religiös orientering. De flesta "dissenters" – som Statistiska centralbyrån med dåtidens språkbruk kallar dem – var orienterade mot de frikyrkor som idag betecknas som moderata, medan deras mer konservativa motsvarigheter samlade knappt var hundrade invånare i Västra Götaland. Övriga religiösa orienteringar var försumbara eller mycket små. Andelen konfessionslösa uppgick endast till 3 promille. I Västra Götaland fanns 710 katoliker och 38 grekisk-ortodoxa. Av landets 15 muslimer bodde två i Göteborg och av 1725 personer med annan icke-kristen religion var de flesta judar (1055 personer).

Också år 2000 är Svenska kyrkan – precis som i övriga landet – den dominerande religiösa orienteringen i Västra Götaland. Var tjugonde invånare i Västra Götaland är orienterad mot en traditionell frikyrka. Av dessa är det något fler som är orienterade mot moderata frikyrkor än mot konservativa frikyrkor.[9] Katolska kyrkan och islam har ungefär lika många anhängare i Västra Götaland. Ortodoxa

kyrkor samlar var hundrade invånare i Västra Götaland, vilket är ungefär samma andel som övriga religioner som varken är kristna eller muslimer. I Västra Götaland finns nästan 18 procent som inte uppger någon religiös orientering och därför antas vara konfessionslösa.

På vad sätt har de religösa orienteringarnas utbredning i Västra Götaland förändrats de senaste 70 åren? Dåtidens Västra Götaland (som bestod av tre län) var betydligt mer religiöst homogent än dagens region. Vid en jämförelse mellan Västra Götaland år 2000 och 1930 finner vi att andelen konfessionslösa nu är nästan 60 gånger större än för 70 år sedan. Samtidigt har andelen som uppger Svenska kyrkan som sin religiösa orientering minskat med en fjärdedel. Föga överraskande har de religiösa orienteringar som är knutna till svensk invandring ökat. Måhända är det något mer överraskande att även andelen som är orienterade mot en frikyrka har ökat jämfört med år 1930. Frikyrkans storhetstid vad gäller antal anhängare var på 1950-talet, men det är ändå anmärkningsvärt och delvis mot allmän kännedom att frikyrkorna är numerärt starkare i dagens Västra Götaland än var de var på 1930-talet.[10] Det har dock skett förändringar inom frikyrkligheten. Andelen som är orienterade mot de moderata frikyrkorna har minskat något, men de konservativa frikyrkorna har gått fram jämfört med 1930 års folkräkning. Detta beror dels på rekryteringsframgångar och dels på kommande konservativa utbrytningar från bland annat Baptistsamfundet som inte finns registrerade i 1930 års undersökning.

Låt oss till sist också granska på vilket sätt storstaden Göteborg utmärker sig i Västra Götaland. År 1930 är skillnaderna inte så stora. I Göteborg fanns något färre som var orienterade mot moderata frikyrkor, men fler var orienterade mot Katolska kyrkan och judendom (därav den något större andelen göteborgare med ”annan religion”). Dessutom fanns några promille fler konfessionslösa i Göteborg. Skillnaderna mellan Göteborg och den omgivande regionen är större år 2000. I Göteborg finns framförallt en mindre andel som orienterar sig mot Svenska kyrkan än i resterande Västra Götaland, samtidigt som andelen konfessionslösa är större i Göteborg än i resten av regionen. Andelen som orienterar sig mot frikyrkorna är färre i Göteborg, men det är framförallt de moderata frikyrkorna som tappar jämfört med resten av regionen. Övriga religiösa orienteringar, som ofta kallas invandrarkyrkor och invandrarreligioner, har dock större andel anhängare i Göteborg än i resten av Västra Götaland. Detta har samband med att andelen första och andra generationens invandrare är ganska stor i Göteborg samt att katolska och ortodoxa krykor, men även islam och andra icke-kristna religioner, är vanliga religiösa orienteringar bland invandrare. Det innebär att islam är den näst största av de undersökta religiösa orienteringarna i Göteborg, tätt följd av katolicism.

Jämförelsen mellan religiös orientering åren 1930 och 2000 i Västra Götaland visar på tilltagande religiös pluralism. Den största förändringen är den minskade andelen av invånarna som är religiöst orienterade mot Svenska kyrkan och den ökande andelen konfessionslösa. Speciellt stora är förändringarna i Göteborg.

Skillnaden mellan Göteborg och resterande Västra Götaland visar att det finns betydelsefulla regionala variationer även inom Västra Götaland.

Religiös aktivitet i Västra Götaland

Religiositet undersöks ofta genom att mäta hur ofta en person går på gudstjänst eller på något annat religiöst möte. Mätsättet har blivit så dominerande att andra religiösa aktiviteter har kommit att negligeras. Det är olyckligt då många menar att religiös aktivitet ofta äger rum utanför den organiserade religionens hank och stör. Som om inte det vore nog menar somliga att denna så kallade privatreligiositet ökar i omfattning (Olausson m. fl. 1985).

I årets Väst-SOM undersöks inte enbart religiösa mötesbesök, utan även *böneaktivitet*, *bibelläsning* och *meditationsvanor*. Dessa religiösa aktiviteter uppmättes med samma frågesvit och med samma svarsmöjligheter som redovisades i samband med tabell 1 ovan. Samtliga religiösa aktiviteter redovisas också med samma frekvensnivåer som tidigare: regelbundet (minst en gång i månaden), sällan (minst någon gång de senaste 12 månaderna men inte så ofta som en gång i månanden) och aldrig (inte någon gång de senaste 12 månaderna). Tabell 2 visar hur vanligt det är att invånarna i Västra Götaland ber till Gud, besöker religiösa möten, läser i Bibeln och mediterar.

Tabell 2 Utövande av fyra typer av religiös aktivitet i Västra Götaland år 2000 (procent)

Religiös aktivitet	Regel-bundet	Sällan	Aldrig	Summa procent	Antal svarande
Bett till Gud	28	17	55	100	3334
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	12	33	55	100	3348
Själv läst ur Bibeln	10	15	75	100	3308
Mediterat	11	10	79	100	3275

De flesta invånarna i Västra Götaland är religiöst passiva. Men av de undersökta religiösa aktiviteterna är bön den religiösa aktivitet som flest utövar. Nästan halva befolkningen har någon gång bett till Gud de senaste 12 månaderna och drygt en fjärdedel betecknas som regelbundna bedjare. Nästan hälften av invånarna besöker också någon gång religiösa möten, men endast var åttonde person besöker religiösa möten regelbundet. Lite överraskande är att en fjärdedel av invånarna i Västra Götaland uppger att de har läst ur Bibeln och att var tionde gör detta regelbundet. Det är faktiskt vanligare att läsa ur Bibeln än att ha mediterat, något som drygt en femtedel uppger sig ha gjort. Var nionde mediterar regelbundet.

Mellan de fyra religiösa aktiviteterna finns starka samband. Sannolikheten att idka en religiös aktivitet ökar om man också engagerat sig i andra religiösa aktiviteter.[11] Vad som kan vara av extra stort intresse är den ”dolda” religiositeten, det vill säga den som inte sker i samband med religiösa möten. Av de som aldrig besöker religiösa möten ber 14 procent regelbundet, 2 procent läser bibeln regelbundet och 8 procent mediterar regelbundet. Om vi däremot intresserar oss för de personer som regelbundet besöker religiösa möten och granskar hur många av dem som också praktiserar annan religionsutövning regelbundet visar det sig att 30 procent mediterar, 63 procent läser Bibeln och 88 procent ber regelbundet. Att nästan var tredje regelbunden mötesbesökare också mediterar regelbundet pekar på att även nya tiders andliga aktiviteter är relativt vanliga bland traditionella mötesbesökare.

Det finns anledning att tro att utövandet av olika religiösa aktiviteter skiftar beroende på religiös orientering. Enligt tidigare forskning besöker relativt få personer som är orienterade mot Svenska kyrkan gudstjänster medan frikyrkofolket – speciellt inom konservativa frikyrkor – är betydligt mer mötestroget (Gustafsson 2000). Det samma bör även gälla andra religiösa aktiviteter. Bakgrunden till detta är sannolikt att de frikyrkliga församlingarna är frivilliga sammanslutningar vilka bottnar i ett religiöst intresse hos individen, medan den gamla statskyrkan har många medlemmar som blott fötts in i församlingsboken. Bland muslimer är bön – till exempel fredagsbönen – troligtvis mer betydelsefullt än mötesbesök (Sander 1993). Att meditation är en religiös aktivitet med ursprung i Fjärran östern och som i stor utsträckning anammats av nyandliga rörelser som New Age kan resultera i att många personer som uppgett sig ha en annan religion än kristendom och islam också mediterar tämligen ofta. I tabell 3 redovisas regelbundet utövande av religiösa aktiviteter efter religiös orientering.

Tabell 3 Regelbundna religiösa aktiviteter efter religiös orientering (procent)

	Religiös orientering							
Regelbunden religiös aktivitet	*Svenska kyrkan*	*Moderat frikyrka*	*Konserv. frikyrka*	*Katolska kyrkan*	*Islam*	*Ortodox kyrka*	*Annan religion*	*Konfessionslös*
Religiösa mötesbesök	9	68	66	15	13	29	10	3
Bön	26	80	86	43	60	50	42	13
Bibelläsning	7	62	72	12	2	27	13	4
Meditation	9	27	21	19	12	26	33	11

Som väntat är den religiösa aktiviteten störst inom de frikyrkliga orienteringarna. Något överraskande är den religiösa aktiviteten bland personer orienterade mot en moderat frikyrka ungefär lika stor som bland personer orienterade mot en

konservativ frikyrka. Däremot är den religiösa aktiviteten betydligt lägre bland personer orienterade mot Svenska kyrkan. Även om den religiösa aktiviteten är högre bland katoliker och kristet ortodoxa uppvisar dessa religiösa orienteringar inte samma aktivitet som frikyrkofolket. Detta beror antagligen på att katolska och ortodoxa kyrkor till viss del fyller en liknande funktion som Svenska kyrkan gör. Som tidigare antagits är den muslimska mötesaktiviteten inte så hög, men däremot ber relativt många muslimer regelbundet, endast frikyrkofolket är mer böneaktiva. Då islam framhåller Koranen framför Bibeln är intresset för bibelläsning lågt bland muslimer. Resultatet visar dock på att även bland personer som är orienterade mot islam finns en betydande grad av sekularisering och religiös passivitet (jfr Sander 1993). Bland de som tillhör en religion som varken är kristen eller muslimsk är få regelbundna mötesbesökare, men ganska många ber regelbundet och andelen personer som mediterar är relativt hög: var tredje person mediterar regelbundet.

Svenska kyrkans forskningsavdelning har rapporterat en riksomfattande undersökning av antalet religiösa mötesbesökare (Skog 2001). De kallar sin undersökning för Sverigeräkningen. Den gick av stapeln fredag till söndag den 24-26 september år 2000 och avsåg att räkna alla besökare av samtliga religiösa möten som hölls denna helg oavsett konfession. SOM-undersökningens och Sverigeräkningens tillvägagångssätt är mycket olika, vilket bör påverka de båda undersökningarnas resultat. Det är att anta att de samfund som har relativt stor andel vana mötesbesökare – till exempel frikyrkorna – är tämligen välrepresenterade i en tvärsnittsundersökning av den typ som Sverigeräkningen utgör. En annan liten men intressant skillnad mellan undersökningarna är att personer som tillhör vissa sekteristiska samfund som exempelvis Jehovas vittnen av princip inte deltar i undersökningar av Väst-SOMs typ då de innehåller frågor om politik. Den viktigaste skillnaden är dock att Sverigeräkningen inte undersöker de som inte besöker religiösa möten. Eftersom endast mötesbesökare undersöks i Sverigeräkningen finns inga uppgifter om konfessionslösa. Det är dock möjligt att konstatera att ungefär 7 procent av befolkningen i Västra Götaland besökte ett religiöst möte en helg i september enligt Sverigeräkningen.

Låt oss studera resultatavvikelserna som de två skilda tillvägagångssätten i undersökningarna för med sig. I den följande jämförelsen återges SOM-undersökningens resultat för samtliga svarande och dessutom för de regelbundna besökarna av religiösa möten. Sverigeräkningen bör mest likna fördelningen av religiösa orienteringar bland regelbundna religiösa mötesbesökare i Väst-SOM. I Sverigeräkningen studeras ju enbart mötesbesökare och inga andra. I tabell 4 presenteras en sammanställning av mötesbesökare efter religiös orientering i Västra Götaland enligt Sverigeräkningen och andelen som tillhör respektive religiös orientering bland såväl regelbundna besökare av religiösa möten som för samtliga svarande i Väst-SOM.

Tabell 4 Jämförelse mellan Sverigeräkningen i Västra Götaland och Väst-SOM år 2000

Religiös orientering	Sverigeräkningen	Väst-SOM regelbundna mötesbesökare	Väst-SOM samtliga
Svenska kyrkan	42,3	57,0	71,6
Moderat frikyrka	20,4	17,9	3,0
Konservativ frikyrka	19,4	13,5	2,4
Katolska kyrkan	3,6	2,1	1,6
Islam	4,2	1,8	1,6
Ortodox kyrka	3,4	2,4	1,0
Annan religion	6,7	0,8	1,0
Konfessionslös	–	4,5	17,8
Summa procent	100,0	100,0	100,0
Antal svarande	102832	379	3401

Mycket riktigt är Sverigeräkningens fördelning mellan de religiösa orienteringarna mest lik motsvarande fördelning bland regelbundna religiösa mötesbesökare i Väst-SOM. Men det finns även intressanta skillnader. Andelen regelbundna besökare av Svenska kyrkan är enligt Väst-SOM större än vad Sverigeräkningen kommer fram till. Däremot är andelen regelbundna besökare av frikyrkor lägre i Väst-SOM än i Sverigeräkningen, speciellt gäller det konservativa frikyrkor. För samtliga övriga religiösa orienteringar är mötesaktiviteten lägre bland regelbundna mötesbesökare i Väst-SOM än i Sverigeräkningen med ett undantag: av de konfessionslösa besöker nästan var femte person religiösa möten regelbundet. Vid en jämförelse av svarsfördelningen för religiös orientering mellan Sverigeräkningen och samtliga svarande i Väst-SOM är diskrepanserna mycket stora. Till största delen beror skillnaderna på att Väst-SOM också omfattar personer som aldrig eller mycket sällan besöker religiösa möten, men som ändå kan knytas till en religiös orientering. Dessa är oftast orienterade mot Svenska kyrkan eller är konfessionslösa.

Undersökningarna som gjorts av SOM-institutet och Svenska kyrkans forskningsavdelning visar båda att den religiöst aktiva befolkningen i Västra Götaland inte är religiös homogen, utan pluralistisk. Även om inte alla regionala variationer från Sverigeräkningen återges i detta kapitel bör det också framhållas att denna undersökning också pekar på intressanta religiösa skillnader mellan olika svenska landsdelar.

Bibelsyn i Västra Götaland

Även om tre av fyra personer i Västra Götaland aldrig läser ur Bibeln är det betydligt fler som kan ha en uppfattning om Bibeln och dess religiösa status, en *bibel-*

syn. Sedan tidigare vet vi att bibelsyn inte enbart är en fråga om andlighet, utan att bibelsyn bland annat har samband med politiska ställningstaganden om EU och med vilket parti väljaren röstar på (Hagevi 1996, 2001). Bibelsyn har därmed bredare samhällsvetenskapligt intresse än det strikt religionssociologiska.

I SOM-undersökningen påpekas att *Det finns olika sätt att se på Bibeln*. Sedan ställs frågan *Vilken av följande uppfattningar ligger närmast Din egen?* Första svarsmöjligheten avser att fånga upp de bokstavstroende: *Bibeln är Guds rena ord och därför är den bokstavligen sann*. Den följande svarsmöjligheten *Bibeln har inspirerats av Gud, men den är skriven av människor och måste därför tolkas på nytt i varje tid* antas beskriva en tolkandetroende bibelsyn. Båda dessa alternativ förutsätter att Bibeln är påverkad av Gud och att den är en religiös auktoritativ källa. Därefter följer ett par svarsmöjligheter som är helt och hållet sekulära. Dels anges ett allmänfilosofiskt sekulärt alternativ i form av *Bibeln innehåller mycket livsvisdom men Gud har inte påverkat den på något speciellt sätt*. Dels anges det sekulära alternativet *Bibeln är bara en vanlig bok*, vilket benämns som en litterär bibelsyn. Till sist finns möjligheten att ange *Ingen uppfattning*, vilket tolkas som om svarspersonen saknar bibelsyn. I tabell 5 redovisas utbredningen av dessa bibelsyner i Västra Götaland år 2000. Frågan om bibelsyn har också ställts i Väst-SOM år 1995, varför en jämförelse över tid är möjlig. En sådan jämförelse är intressant att göra med tanke på all den uppmärksamhet den nya statliga bibelöversättningen fick åren 1999 och 2000. Har detta inneburit att utbredningen av de olika bibelsynerna har förändrats? Dock undersöktes inte hela Västra Götaland år 1995, utan endast Göteborgsregionen (Göteborg med kranskommuner).[12] I tabell 5 finns därför även två jämförbara kolumner som redovisar bibelsyn i Göteborgsregionen år 1995 och 2000.

Tabell 5 Bibelsyn i Västra Götaland år 2000 och en jämförelse av bibelsyn i Göteborgsregionen år 2000 och år 1995 (procent och procentdifferens)

Bibelsyn	Västra Götaland 2000	Göteborgs-regionen 2000	Göteborgs-regionen 1995	Differens Göteborgs-regionen 2000 – 1995
Bokstavstroende	8	7	7	0
Tolkandetroende	31	30	30	0
Allmänfilosofisk	27	31	24	+7
Litterär	11	12	10	+2
Saknar bibelsyn	22	20	29	-9
Summa procent	100	100	100	
Antal svarande	3379	1737	1647	

Totalt tror 39 procent av invånarna i Västra Götaland att Gud har påverkat Bibeln; de har därmed en religiös bibelsyn. De flesta – 31 procent – är tolkandetroende och endast 8 procent är bokstavstroende. Andelen som har en sekulär bibelsyn är ungefär lika stor som andelen med religiös bibelsyn; 38 procent. Mer specifikt har 27 procent en allmänfilosofisk bibelsyn medan 11 procent har en litterär bibelsyn. Drygt var femte invånare i Västra Götaland saknar bibelsyn.

Utbredningen av de olika bibelsynerna i Göteborgsregionen är på några enstaka procent när den samma som i Västra Götaland. Däremot har vissa förändringar av bibelsynernas utbredning i Göteborgsregionen skett mellan år 1995 och år 2000. Resultatet tyder på att den uppmärksamhet som Bibeln fick i och med den nya statliga översättningen främst innebar att allt fler skaffade sig en bibelsyn men att denna var sekulär och inte religiös. Detta märks genom att andelen som saknar bibelsyn minskat mellan de båda undersökningstillfällena medan de sekulära bibelsynerna har ökat i utbredning. Däremot är andelen med religiös bibelsyn – både bokstavstroende och tolkandetroende – oförändrade.

Resultatet visar även att de så vanliga antagandena om en allt mer tilltagande sekularisering inte stämmer (jfr Dobbelaere 1981). Sekulariseringen tycks avstanna på två sätt. För det första är andelen med religiös bibelsyn stabil. För det andra är andelen som avvisar en ökad relativisering av kristendomen också är stabil, vilket antyds speciellt av det stabila stödet för en bokstavstroende bibelsyn. Resultatet känns igen från andra undersökningar över större tidsperioder (Hagevi 2001).

Enligt tidigare forskning är religiös orientering relaterad till bibelsyn (Palm 1993). Personer orienterade mot konservativa frikyrkor tenderar att oftare vara bokstavstroende än sina trossyskon i moderata frikyrkor; skillnaden är ännu större jämfört med de personer som är orienterade mot Svenska kyrkan. Några analyser om bibelsyn i andra svenska religiösa orienteringar har dock aldrig gjorts tidigare. I tabell 6 redovisas utbredningen av bibelsyn efter religiös orientering.

Tabell 6 Bibelsyn efter religiös orientering år 2000 (procent)

	Religiös orientering							
Bibelsyn	*Svenska kyrkan*	*Moderat frikyrka*	*Konserv. frikyrka*	*Katolska kyrkan*	*Islam*	*Ortodox kyrka*	*Annan religion*	*Konfessionslös*
Bokstavstroende	6	32	51	11	18	31	13	4
Tolkandetroende	34	56	42	32	19	38	29	12
Allmänfilosofisk	29	7	3	29	6	16	26	31
Litterär	9	1	3	5	6	3	10	25
Saknar bibelsyn	22	4	1	23	51	12	23	28
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	2410	101	80	56	51	32	31	593

Bibelsynen skiftar efter på religiös orientering. Bibelsynen bland personer orienterade mot Svenska kyrkan liknar i stor utsträckning ett tvärsnitt av befolkningen, vilket inte är överraskande med tanke på samfundets dominerande ställning i Västra Götaland. Frikyrkofolket är däremot mer utmärkande. Det är föga överraskande att de flesta frikyrkliga har en religiös bibelsyn. Men det finns skillnader mellan de två frikyrkliga orienteringarna. Över hälften av de personer som är orienterade mot en konservativ frikyrka är bokstavstroende. Bland de moderata frikyrkorna är bara en tredjedel bokstavstroende, majoriteten är istället tolkandetroende. Det är mycket få personer i SOM-undersökningen som uppger sig vara orienterade mot en ortodox kyrka. Detta betyder att en undersökning av bibelsyn i denna grupp ger mycket osäkra resultat. Av de personer som är orienterade mot ortodox kyrka och som ändå har svarat är nästan en tredjedel bokstavstroende, något fler är tolkandetroende men en stor andel har en sekulär bibelsyn. Också många katoliker har en sekulär bibelsyn. Ungefär en tredjedel av katolikerna är tolkandetroende och endast drygt en tiondel är bokstavstroende.

Vid jämförelser mellan kristendom och islam påpekas ofta att kristendom ser islam som en felaktig tro då muslimer inte erkänner Jesus gudomlighet. Islam ser istället kristendom mer som en ofullgången religion, ett förstadium till det slutliga budskap som islam uppfattas vara (Samuelsson 1999). Detta öppnar möjligheten för muslimer att se religiösa värden i Bibeln. De flesta muslimer uppger sig dock sakna bibelsyn, men några muslimer anger att de har en religiös bibelsyn. Det är dock möjligt att några muslimer – kanske beroende på språksvårigheter – egentligen åsyftat Koranen när de givet Bibeln en religiös status. Även anhängare av en religion som varken är kristen eller muslimsk har till stor del en religiös bibelsyn. Däremot har de flesta konfessionslösa en sekulär bibelsyn. Nästan en tredjedel har en allmänfilosofisk bibelsyn och så många som en fjärdedel av de konfessionslösa anser att Bibeln bara är en vanlig bok.

Vid en specialgranskning av bibelsyn inom respektive religiös orientering i storstaden Göteborg (visas ej i tabell) framträder en intressant skillnad jämfört med övriga Västra Götaland. I de konservativa frikyrkorna blir andelen bokstavstroende större på de tolkandetroendes bekostnad, medan det motsatta inträffar i de moderata frikyrkorna: andelen tolkandetroende ökar på bekostnad av de bokstavstroende. Detta innebär att skillnaderna i bibelsyn mellan de båda frikyrkliga orienteringarna accentueras i storstaden. Vi vet dock inte om detta fenomen är generellt för större städer eller speciellt för Göteborg.

Människor identifierar sig mer eller mindre starkt med sin religiösa orientering. Det är rimligt att anta att de som regelbundet besöker religiösa möten tenderar att ha starkare identifikation med sin religiösa orientering än personer som aldrig eller mera sällan gör sådana besök. Skillnaderna i bibelsyn beroende på grad av religiös identifikation är antagligen speciellt stora för en religiös orientering av Svenska kyrkans typ. Även inom andra religiösa orienteringar kan det finnas intressanta skillnader mellan regelbundna och mindre regelbundna mötesbesökare.

Antalet svarande inom respektive religiös orientering är dock i de flesta andra fall för få för att studera detta problem, med två undantag: moderata och konservativa frikyrkor.

Mycket riktigt är andelen bokstavstroende fler om vi endast analyserar de som regelbundet besöker Svenska kyrkan (27 procent, n=215). Det samma gäller även andelen tolkandetroende (57 procent). I den mån gammalkyrkliga är bokstavstroende är de således i minoritet bland Svenska kyrkans regelbundna gudstjänstbesökare i Västra Götaland. Bland personer som är orienterade mot konservativa frikyrkor och som besöker dessa regelbundet är andelen bokstavstroende särskilt stor (69 procent, n=51) på bekostnad av andelen tolkandetroende (29 procent). Bland personer som besöker moderata frikyrkor är det dock ingen större skillnad beroende mötestroheten (37 procent bokstavstroende och 59 procent tolkandetroende bland regelbundna besökare av religiösa möten, n=68).

Bibelsyn har samband med individens samhällssyn. Ett exempel på detta är andelen som sympatiserar med *kristdemokraterna.* Inom Svenska kyrkan är andelen kristdemokratiska sympatisörer störst bland bokstavstroende (29 procent sympatiserar med kristdemokraterna bland bokstavstroende, 16 procent bland övriga). Samma sak gäller för moderata frikyrkor (47 procent bland bokstavstroende, 33 procent bland övriga), men framförallt för konservativa frikyrkor (76 procent bland bokstavstroende, 49 procent bland övriga). Det är således möjligt att religiös orientering och bibelsyn var för sig inverkar på partisympati.

Låt oss sammanfatta analysen av bibelsyn i Västra Götaland. Av regionens invånare har ungefär lika många en religiös som en sekulär bibelsyn. Andelen personer som omfattar de religiösa bibelsynerna är stabil under 1990-talet, vilket indikerar att sekulariseringen har avstannat. Mellan de olika religiösa orienteringarna finns stora skillnader i bibelsyn. Men bibelsynen följer inte gränserna mellan de olika religiösa orienteringarna; ingen religiös orientering har anhängare med en homogen bibelsyn utan de är alla inbördes splittrade. Både bibelsyn och religiös orientering tycks vara betydelsefulla för att förklara enskilda personers samhällsuppfattningar inom till exempel politik.

Slutsatser

Det kyrkomöte som år 1593 lade grunden för statskyrkan deklarerade stolt unionen mellan kyrka och stat: ”Nu är Sverige vordet en man, och alla hava vi en Herre” (Jonsson 1994). Den nu gjorda undersökningen visar att detta uttalande i alla fall inte stämmer för det moderna Västra Götaland. För det första utmärks svensken av religiös passivitet, då de flesta inte utövar någon religion. Hur ofta religion praktiseras varierar mellan olika religiösa aktiviteter. I Västra Götaland är den vanligaste av de fyra undersökta religiösa aktiviteterna att be till Gud, följt av att besöka religiösa möten. Det är färre som läser ur Bibeln, men det är ändå vanligare att läsa ur Bibeln än att meditera i Västra Götaland. Nästan fyra av tio invånare i Västra Götaland tror att Bibeln är påverkad av Gud.

För det andra har regionens religiösa pluralism ökat betydligt över tid, även om Svenska kyrkan ännu är den dominerande religiösa orienteringen. Sett över ett 70-årsperspektiv är den största omställningen att andelen konfessionslösa har ökat på Svenska kyrkans bekostnad. Nästan var femte invånare i Västra Götaland är konfessionslös. I Västra Götaland är däremot den traditionella frikyrkligheten minst lika livaktig som den var för 70 år sedan: nästan var tjugonde är frikyrklig. Men till skillnad från 1930-talet är de konservativa frikyrkorna betydligt starkare, medan en viss tillbakagång kan skönjas för de moderata frikyrkorna. Dessutom har andelen katoliker, ortodoxt kristna, muslimer och de som tillhör andra religioner ökat betydligt på grund av invandringen. Var fyrtionde länsbo är katolik eller ortodoxt kristen och var sextionde är muslim. Det bör också sägas att det inom varje religiös orientering finns betydelsefulla skillnader i hur människor utövar sin religion och hur de uppfattar religionens innehåll.

Undersökningen visar också att den religiösa aktiviteten skiftar mellan olika svenska regioner. Detta kan vara en viktig kontextuell faktor med självständigt inverkan på individen. Enligt den moderna religionssociologiska forskningen påverkar en pluralistisk religiös miljö individen annorlunda än en monopolistisk. Det religiösa utbudet från kyrkor och andra religiösa organisationer antas bli mer effektivt marknadsfört och inverka starkare på individen i religiöst pluralistiska samhällen än i monopolistiska (Stark och Bainbridge 1987).

De regionala skillnaderna föranleder statsvetenskapliga frågor som är värda att ta upp i framtida analyser. Vilken betydelse har de religiösa regionala skillnaderna för individen? Kan den religiösa kontexten i en region i sig påverka individens politiska uppfattningar oavsett den enskildes religiositet? Det är också angeläget att genomföra internationella komparativa analyser baserade på religiösa skillnader mellan regioner i olika länder. I Sverige är religionens roll undanskymd, i andra länder är religionens roll betydligt mer central. Betydelsen av detta är oklar. Å ena sidan kan skillnaden mellan olika religiösa miljöer upplevas som större för en individ som lever i det relativt religiösa Småland än om samma individ bor i Sydsverige då det är mångdubbelt vanligare att besöka religiösa möten i den ena av dessa regioner. Å andra sidan kan andelen regelbundna religiösa mötesbesökare ändå vara för liten i Småland – jämför till exempel med USA – för att den religiösa miljön skall vara en kontextuell faktor som på något sätt påverkar individen.

Det är dock viktigt att komma ihåg att även om religiositeten vid en internationell jämförelse är låg såväl i Västra Götaland som i övriga Sverige är den på intet sätt obetydlig. Väst-SOM visar likt andra aktuella undersökningar på ett stort religiöst intresse och att religionen spelar en stor roll i många människors liv. Till detta kan vi lägga forskningsresultat från andra studier som visar att religiositeten inte är en separat del av människors liv, utan att religiositet har klara samband med individens uppfattningar i andra icke-religiösa samhällsfrågor. Det finns därför all anledning att konstant uppmärksamma individens religiositet i samhällsvetenskapliga undersökningar och analyser. Vad denna SOM-undersökning ånyo har visat är att religiositet är ett mångdimensionellt fenomen. Enkla skalor som

avser att undersöka religiositet genom att enbart bedöma individen som ”mer eller mindre” religiös klarar inte av att mäta det de avser att undersöka. Inte heller är de tämligen etnocentriska undersökningar som i stort sett delar in religiösa personer i två grupper – tillhöriga Svenska kyrkan och ”övriga” – inte fruktbara för moderna studier av samhället. Istället bör vetenskapliga analyser av individens religiositet ta fasta på begreppets många dimensioner och det pluralistiska samhälle som svenskarna av idag lever i.

Noter

1 Detta kapitel ingår i redovisningen av forskningsprojektet ”Religiositet och politik vid millennieskiftet” vilket stöds av Vetenskapsrådet.

2 Antalet svarande i Sydstaterna var 8831 personer, i Stilla havsregionen 4548 personer och i nordöstra USA 13926 personer.

3 I figur 1 används benämningen Västsverige istället för Västra Götaland. Det beror på att kodningen av data i tidigare undersökningar är annorlunda än de senare årens Väst-SOM. För att inte förändra tidserien ingår förutom Västra Götaland också Halland i Västsverige vid samtliga mättillfällen i figur 1. I de följande analyserna i detta kapitel ingår dock Halland i Sydsverige och inte Västra Götaland.

4 Uppgifterna om andel helt klart gudstroende och övertygade ateister härrör från följande fråga i Riks-SOM: *Om Du skulle beskriva hur Du ser på Dig själv, var skulle Du placera Dig på följande skalor?* varav bland annat en 11-gradig skala presenteras där 0 markerar *Gudstroende* och 10 markerar *Ateist.* De som markerat 0 som sitt svar betecknas som helt klart gudstroende och de som markerat 10 som sitt svar betecknas som övertygade ateister.

5 Frågan om frälsningsvikt löd *Hur viktigt tycker Du att följande saker är för Dig?* varefter bland annat *Frälsning* nämndes. Svarsmöjligheterna var *Mycket viktigt*, *Ganska viktigt*, *Varken viktigt eller oviktigt*, *Inte särskilt viktigt* och *Inte alls viktigt*. Frälsning är ett gammalt ord för räddning och syftar på att människan genom sin tro på Jesus kan bli räddad från synd och död med mera.

6 SMF står för Svenska missionsförbundet, EFS för Evangeliska fosterlandsstiftelsen, SB för Svenska baptistsamfundet och FA för Frälsningsarmén.

7 Notera att folkräkningen från år 1930 och SOM-institutets undersökningarna från år 2000 både har samma nedre åldersgräns: 15 år.

8 Uppmaningen att i 1930 års folkräkning ange sin trosbekännelse formulerades enligt följande: ”Om en person, antingen han lagligen utträtt ur svenska kyrkan eller ej, har annan trosbekännelse än den evangelisk-lutherska eller är inskriven medlem av annan religiös sammanslutning än statskyrkan, namn-

gives här (kol. 9) det religionssamfund eller den religiösa sammanslutning, han *faktiskt* tillhör. Här uppgives sålunda, att personen i fråga är t. ex. romersk katolik, grekisk katolik, mosaisk trosbekännare, metodist, baptist, att han tillhör Svenska Missionsförbundet, Frälsningsarmén, pingstvännerna o. s. v., eller att han anser sig vara utan trosbekännelse (konfessionslös)." Den nämnda kolumn 9 hade rubriken "Trossamfund" och inleddes med instruktionen "(Ifylles endast om person, som fyllt 15 år, är inskriven medlem av annan religiös sammanslutning än statskyrkan eller anser sig vara konfessionslös.)" (Statistiska centralbyrån 1937:2).

9 Uppdelningen mellan moderata och konservativa frikyrkor är dock mer problematisk i Västra Götaland än i många andra svenska regioner. Flera av de moderata frikyrkorna har sina mest konservativa falanger i Västra Götaland. Till exempel har Missionsförbundets församlingar på västkusten rykte om sig att vara tämligen konservativa.

10 Enligt Berndt Gustafsson (1965:102) var 5,3 procent av svenska befolkningen över 18 år medlemmar i en frikyrka år 1950. Någon vill kanske anmärka att endast faktiska medlemmar i frikyrkor bör jämföras med uppgifterna från år 1930. Även om det är tveksamt om anmärkningen är relevant är det på sin plats att redovisa andelen frikyrkomedlemmar i Västra Götaland år 2000 enligt SOM-undersökningen. Av 3543 svarande uppgav sig 4,3 procent vara medlemmar i en frikyrka, vilket kan jämföras med att 4,8 procent uppgav sig ha en trosbekännelse vilken bör betecknas som frikyrklig år 1930 (N=766944), utifrån dessa utgångspunkter således en svag minskning av andelen frikyrkliga.

11 Sambanden mätt med Pearsons r är mellan religiösa mötesbesök och bön r=0,52, religiösa mötesbesök och bibelläsning r=0,55, religiösa mötesbesök och meditation r=0,20, bön och bibelläsning r=0,54, bön och meditation r=0,28 samt bibelläsning och bön r=0,32.

12 I Göteborgsregionen ingår kommunerna Göteborg, Kungsbacka (som annars inte ingår i denna undersökning av Västra Götaland), Mölndal, Kungälv, Lerum, Partille, Härryda, Ale, Stenungsund, Tjörn, Lilla Edet och Öckerö.

Referenser

Publikationer

Dobbelaere, Kari. 1981. "Secularization: A Multi-Dimensional Concept." *Current Sociology*:29, s 1-216.

Gustafsson, Berndt. 1965. *Religionssociologi*. Stockholm: Bonniers.

Gustafsson, Göran. 2000. *Tro, samfund och samhälle. Sociologiska perspektiv*. Örebro: Libris

Hagevi, Magnus. 1996. ”Religiositet och första valet till EU-parlamentet.” I Nilsson, Lennart (red). *Västsvenska perspektiv*. SOM rapport:17. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Hagevi, Magnus. 2001. ”Sakralisering efter sekularisering?” I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red). *Land, Du välsignade?* SOM rapport:26. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Jonsson, Per. 1994. *Uppsala möte 1593 – i samtid och eftervärld. Några drag i svensk kyrkohistoria under fyra århundranden*. Landskrona: Bokförlaget Reformatio.

Kellstedt, Lyman och John Green. 1993. ”Knowing God’s Many People: Denominational Preference and Political Behavior.” I David Leege och Lyman Kellstedt (red). *Rediscovering the Religious Factor in American Politics*. Armonk: M. E. Sharpe, s 53-71.

Martin, David. 1978. *A General Theory of Secularization*. New York: Harper & Row publishers.

Olausson, Ingrid, Marianne Fredriksson, Ami Lönnroth, Ann Lundström och Karin Thunberg. 1985. *Allt fler blir privatreligiösa*. Stockholm: Svenska Dagbladet.

Palm, Irving. 1993. *Frikyrkofolket och ekumeniken*. Tro & Tanke 1993:5. Religion och samhälle:86. Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd.

Sander, Åke. 1993. *I vilken utsträckning är den svenske muslimen religiös? Några överväganden kring problematiken med att ta reda på hur många muslimer som deltar i verksamheten vid de muslimska ”församlingarna” i Sverige*. KIM-rapport nr 14. Göteborg: Centrum för studier av Kulturkontakt och Internationell Migration, Göteborgs universitet.

Samuelsson, Jan. 1999. *Islam i Sverige. Nutid och framtid*. Stockholm: Natur och kultur.

Skog, Margareta (red). 2001. *Det religiösa Sverige. Gudstjänst- och andaktsliv under ett veckoslut kring millennieskiftet.* Örebro: Bokförlaget Libris.

Stark, Rodney och William Bainbridge. 1987. *A Theory of Religion*. Toronto Studies in Religion. New York: Peter Lang.

Statistiska centralbyrån. 1937. *Folkräkningen den 31 december 1930. V. Trosbekännelse. Främmande stam. Främmande språk m. m.* Folkmängden och dess förändringar. Stockholm: P. A. Norstedts & Söner.

Sveriges riksdag. 1999. *Riksdagskalendern. Kammaren vecka 46.* Stockholm: Sveriges riksdag.

Wald, Kenneth. 1997. *Religion and Politics in the United States*. Washington, D C: CQ Press.

Hemsidor på Internet

http://www.folkbibeln.com (2001-09-26).

http://www.ropercenter.uconn.edu (2001-09-26).

VÄRDERINGAR OCH POLITISKT DELTAGANDE; ÄR UNGDOMAR SPECIELLA?

SUSANNE JOHANSSON

Unga människors politiska engagemang, eller eventuella brist på engagemang debatteras återkommande. Diskussionen kretsar ofta kring vilka konsekvenserna kan bli för det politiska systemet i ett längre perspektiv. Om de yngre generationerna inte vill delta politiskt, vad kommer att hända då? Problematiken har aktualiserats exempelvis av Demokratiutredningen. I sitt slutbetänkande höjer utredningen ett varnande finger för effekterna av den maktlöshet många unga känner inför möjligheten att påverka politiska beslut. En konsekvens som utredningen pekar på är att yngre generationers värderingar gentemot demokratin som system kan komma att förändras (SOU 2000:1:85). Diskussion kring den unga generationens förändrade värderingsmönster i allmänhet, och värderingar riktade mot det demokratiska systemet förekommer allt oftare. Diskussionen kopplas allt oftare till hur ungdomar beter sig politiskt.

Enligt de flesta demokratiteoretiska modeller är medborgarnas politiska deltagande av godo. Hur inflytandet skall kanaliseras beror bl.a. på hur man ser på relationen mellan medborgaren och det politiska systemet. Vikten av ett aktivt deltagande poängteras allt mer i dagens debatt. Ett av argumenten för ett ökat deltagande är att vi kommer att bli stärkta i vårt demokratiska självförtroende och få en större tillit till de demokratiska principerna. I det följande kapitlet kommer det unga politiska deltagandet att studeras utifrån ett värderingsperspektiv. Kapitlet bygger på idén att det hos varje människa finns en grundläggande värderingsstrukturer som påverkar hur vi handlar och agerar. Avsikten är att pröva en modell där värderingar fungerar som förklarande faktorer för att man väljer att engagera sig på ett visst sätt. Hypotesen är att yngre respektive äldre deltar på olika sätt beroende på skillnader i värderingar. Värderingarnas betydelse för hur vi engagerar oss politiskt är ett förhållandevis outforskat område, flera studier har dock under senare år på olika sätt berört och uppmärksammat frågan (Bennulf 1994, Carle 2000, Van Deth och Scarbrough 1995).

Att ungdomar i allmänhet och deras politiska engagemang i synnerhet är intressant att studera kan ses utifrån seismograftanken[1]. Genom att undersöka unga människors vanor och beteende får vi en glimt av framtiden (Carle 2000). Svårigheten eller det omöjliga i att veta vad som väntar runt hörnet gäckar många, inte enbart inom forskarsamhället. För politiker och beslutsfattare är indikationer på riktningar i utvecklingen av stor vikt för att kunna fatta beslut. Så genom att analysera hur ungdomar beter sig och relatera det till andra grupper i samhället, kikar vi genom nyckelhålet till framtiden.

Det åldersrelaterade politiska deltagandet

I Väst-SOM undersökningen 2000 ställs frågan en fråga om hur ofta man deltagit i olika typer av politiska aktiviteter under de senaste tolv månaderna. Frågan är till stora delar jämförbar med motsvarande frågor ställda i andra tidigare undersökningar och en första analys visar att resultaten på det hela taget inte skiljer sig åt jämfört med dessa (Petersson m. fl. 1998, Petersson m. fl. 1989). Av tabell 1 framgår att vanligast är att skriva under namninsamlingar medan att delta i olagliga protestaktiviteter är minst vanligt.

Tabell 1 Politiskt engagemang, andel som deltagit i respektive aktivitet (procent)

Typ av aktivitet	15-29 år	30-49 år	50-85 år	Samtliga
Skrivit under namninsamling	49	48	36	43
Bojkottat vissa varor eller produkter	36	43	27	34
Diskuterat politik per e-post, chat mm	14	8	5	8
Burit ett kampanjmärke	10	5	5	6
Kontaktat politiker i stat eller kommun	8	17	11	13
Skrivit insändare till en tidning	7	6	6	6
Deltagit i olaglig protesaktivitet	3	1	0	1
Arbetat i aktionsgrupp eller byalag	2	6	6	5

Kommentar: Frågan lyder *Har Du någon gång under de senaste 12 månaderna gjort något av följande?* Svarsalternativen är Nej, Ja, en gång, Ja, flera gånger. I tabellen ovan har kategorierna Ja, en gång och Ja, flera gånger slagits samman till en. Det spelar alltså ingen roll om respondenten har deltagit en eller flera gånger i respektive aktivitet under de senaste 12 månaderna. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan.

Bortser man ifrån hur man deltagit utan nöjer sig med att konstatera att man gjort det, uppger 66 procent av de under 30 år att de deltagit i någon aktivitet, 69 procent i åldersgruppen 40-59 och 55 procent i den äldsta gruppen. Jämför man de båda grupperna mer ingående kan man se att ungdomar har högst aktivitetsgrad vad det gäller att diskutera politik per e-post eller chat, burit kampanjmärke och delta i olagliga protestaktioner. Skillnaderna mellan yngre och gruppen 40-59 år är marginell vad det gäller att skriva under namninsamling och skriva insändare till tidningar. Bojkotta varor eller produkter, kontakta politiker eller tjänstemän samt arbete i aktionsgrupp är aktiviteter som attraherar äldre i högre utsträckning än yngre. Den äldsta åldersgruppen, 50-85 år visar lägst grad av engagemang rörande nästan samtliga aktiviteter. Det är enbart när det gäller att kontakta politiker eller tjänstemän som den yngsta åldersgruppen passeras och uppvisar lägre aktivitet. Om enbart ungdomsgruppen studeras finner man att de yngsta ungdomarna, 15-19 år står för det största engagemanget. Endast avseende namninsamling och bojkotter är 20-24 åringarna mer aktiva.

Ungdomar har precis som resten av befolkningen i liten utsträckning engagerat sig i flera olika politiska aktiviteter. Det visar sig genom att sambanden mellan deltagande i olika aktiviteter är förhållandevis låga. Vidare kan detta också ses som en indikation på att det politiska deltagandet är spritt i populationen och inte koncentrerat till en viss grupp, så väl vad gäller frekvens som engagemangsform (jfr Petersson m. fl. 1998). Mönstren inom ungdomsgruppen är mycket lika de bland medborgare i allmänhet.

När politiskt beteende diskuteras, delas det allt som oftast in efter dimensionen; Protest – icke-protest (Marsh 1990). Placerar man in yngre medborgare längs denna dimension bör de vara mer benägna att protestera och nyttja icke-konventionella kanaler för att framföra sin åsikt. Att yngre skall vara mer benägna att ta till protest som beteende anses höra till en revolterande ungdomstid där man protesterar mot det som föräldrar och vuxenvärlden står för. Under senare år har det framförts kritik mot den enkla distinktionen protest och acceptabelt beteende (Petersson m. fl. 1998). Det har blivit allt tydligare att olika former av politiska aktiviteter går in i varandra och inte med lätthet kan skiljas åt, exempelvis är det ibland en hårfin skillnad mellan en legal och illegal politisk aktivitet (Barnes och Kaase 1995). Om de politiska aktiviteter som redovisas här skall placeras längs denna dimension är att diskutera politik, skriva insändare till tidning och kontakta politiker klara uttryck för ett konventionellt politiskt deltagande. Övriga är mer protestbetonade. Som synes är det inte en helt enkel bild som framträder. Bojkotter av varor har åldersgruppen 30-49 år nyttjat i större utsträckning än den yngre gruppen. Detsamma gäller för arbete i aktionsgrupp eller byalag.

Värderingar på olika nivåer

Traditionellt har skillnader i politiskt deltagande ofta analyserats utifrån en socioekonomisk förklaringsansats. Klasstillhörighet, kön, ålder och utbildning är faktorer som har setts som viktiga. Under de senaste decennierna har de sociala strukturerna i samhället komplicerats, vilket resulterat i att de inte längre erbjuder lika goda möjligheter att förstå mönster och skeenden. Studier har visat att värderingar kan fungera som ett viktigt komplement till de socioekonomiska variablerna när identifikationen med gamla strukturer bleknar (Knutsen 1985, Todal Jenssen 1993).

Nästan lika frekvent som värderingsbegreppet används, definieras det relaterat till den specifika situationen. Värdering kommer här i detta sammanhang att användas som begrepp för något varaktigt, beständigt och djupt rotat hos den enskilde individen (se exempelvis Bennulf 1994). Ser man värderingarna som grundläggande komponenter av varje personlighet, blir de per definition svåra att påverka och förändra. Många studier har ägnats åt hur värderingar skall eller bör definieras, uppkommer och på vilket sätt som socialiseringsprocessen sker hos människan. Ronald Ingleharts studier är exempel på detta (se Ingelhart 1977).

Att värderingar i sig är intressanta att studera, beror på tanken att det finns en koppling till hur man beter sig. Hur vi beter oss är sällan helt slumpartat och om värderingarna är så djupt rotade i den enskilde skall/bör de per definition ha inverkan på hur människan lever sitt liv (jfr Rokeach 1973).

Värderingar är dock som abstrakta principer svåra att mäta. Många försök har gjorts och kanske är Ingelharts skalor de mest frekvent nyttjade. Kritiken som återkommande riktas mot värderingsmätningar är att det som studeras är attityder till, som exempelvis i Ingleharts fall, ett antal samhällsmål och inte värderingar i sig. Frågan som ingen riktigt lyckats lösa är hur en värderingar kan mätas om de inte operationaliseras exempelvis genom attityder. I viss mening kan man här tala om att det finns olika nivåer i värderingstermer. De grundläggande byggstenarna utgörs av värderingar, som är svåra att påverka och förändra. Närbesläktade begrepp som attityder och opinioner utgör en mera tillämpad nivå där attityderna är mera fasta och beständiga och opinionerna än mer av lättflyktig karaktär.

Distinktion mellan värderingar och andra begrepp som jag diskuterar är inte speciellt kontroversiell. Avsikten här är dock inte att identifiera specifika värderingar eller värdestrukturer. Tanken är istället att göra ett försök att testa ett antal värdedimensioner som kan tänkas ha betydelse för det politiska deltagandet. Det rör sig i första hand om värderingar som kan sättas i samband med och relateras till bedömningen av det politiska systemet. Statsvetaren Robert Dahl menar att för att etablera och senare upprätthålla ett fungerande demokratiskt samhälle krävs det att medborgare såväl som de styrande ställer sig bakom gemensamma demokratiska principer. Effekterna av en ideal demokratisk process bör bl.a. bli ett effektivt deltagande där alla medborgare kan göra sin röst hörd, har lika möjlighet att rösta när beslut skall fattas och möjlighet att föra upp frågor på dagordningen för diskussion (Dahl 1998). Hur man värderar och ser på olika demokratiska grundprinciper bör med andra ord få effekt på hur man kanaliserar sitt politiska engagemang.

De värderingsdimensioner som kommer att bli föremål för analys, avser i första hand att fånga individens mer grundläggande inställningar till olika demokratiska principer. Det rör sig om såväl principer som vi finner viktiga för ett demokratiskt samhälle i stort som tankar vilka i samhällsdebatt och tidigare forskning ofta menats utgöra skiljelinjer mellan yngre och äldres attityder. Det rör exempelvis hur man ställer sig till nyttjandet av utomparlamentariska aktioner och civilolydnad. I ett andra skede kommer aktuella politiska sakfrågor att analyseras. Genom att studera människors attityder i enskilda sakfrågor kan man fånga och identifiera bredare värderingsmönster (Dalton 1988). Hur man skall se på relationen mellan de två nivåerna/typerna av värderingar kan diskuteras.

Abstrakta principer och konkreta förslag

För att studera hur medborgarna sluter upp kring några demokratiska grundprinciper ställs i Väst-SOM undersökningen 2000 en fråga som innehåller ett antal

påståenden kring demokratin. Respondenterna ombads att för fem olika påstående, markera på en 11 gradig skala huruvida de tyckte att påståendet var helt riktigt eller helt felaktigt. Hur man ställer sig till ett enskilt påstående är primärt inte intressant här utan snarare sambanden mellan de olika frågorna.

När sambanden, korrelationerna mellan värderingsfrågorna undersöks, kan man se att det finns positiva samband mellan tanken om att ”alla åsikter har lika stort värde oavsett vem som framför dem” och att ”var och en skall ha rätt att uttrycka sin åsikt även om andra finner den stötande” (0,34)[2]. Det finns även ett positivt samband mellan ”genom att rösta i de politiska valen kan man verkligen vara med och bestämma hur politiken skall utformas” och ”beslut som fattats av majoriteten måste följas även om det går emot min egen åsikt” (0,26). Bilden som framträder är att det finns ett samband mellan olika tankar som fångar en aspekt av tolerans inför avvikande åsikter och viljeyttringar.

Tabell 2 Inställning till olika påståenden kring demokrati (procent)

	15-29 år	30-49 år	50-85 år	Samtliga
Alla åsikter har lika stort värde oavsett vem som framför dem	37	33	37	36
Var och en har rätt att uttrycka sin åsikt även om andra människor finner den stötande	40	40	48	44
Människor har under särskilda omständigheter rätt att bryta mot lagen föra att föra fram sin åsikt	64	55	46	52
Genom att rösta i de politiska valen kan man verkligen vara med och bestämma hur politiken skall utformas	27	29	38	33
Beslut fattade av majoriteten måste alltid följas även om det går emot min egen åsikt	30	34	52	41

Kommentar: Frågan lyder ”Hur ställer Du dig till följande påståenden?” Skalan löper från Helt felaktigt påstående (0) till Helt riktigt påstående (10). I tabellen redovisas andelen som sagt att de instämmer helt. Påståendet ”Människor har under särskilda omständigheter rätt att bryta mot lagen för att föra fram sin åsikt” är ställt åt motsatt håll och höga värden får en annan innebörd jämfört med övriga påståenden. Noteras bör att variansen i svaren är liten. ”Genom att rösta i de politiska valen jan man verkligen vara med och bestämma hur politiken skall utformas” är spridningen betydligt bättre och här är det skalstegen 7-10 som redovisas.

Att ålder har betydelse får visst stöd vid en första analys av skillnader mellan yngre och äldres åsikter. En ungefär lika stor andel i samtliga åldersgrupper, en dryg tredjedel anser att ”alla åsikter har lika stort värde oavsett vem som framför dem”. Mönstret är liknade vad det gäller ”Var och en har rätt att framföra sin åsikt även

om andra människor finner den stötande", här instämmer 40 procent av den yngsta åldersgruppen och en lika stor andel av gruppen 40-59 år medan 48 procent av övriga medborgare är av samma uppfattning. Marginell är även differensen mellan yngre och äldre när det rör frågan om genom att rösta kan man vara med och utforma politikens innehåll samt att beslut fattade av majoriteten alltid måste följas. Vad det gäller dessa två påståenden finns de stora skillnaderna mellan den äldsta åldersgruppen och övriga. Differensen är speciellt markerad vad det gäller om majoritetens beslut alltid bör följas. Hur man ställer sig till frågan om man har rätt att bryta mot lagen för att föra fram sin åsikt delar befolkningen beroende på ålder. De yngre är mer positivt inställda till detta medan den äldsta gruppen är mer avvaktande.

Korrelationerna mellan påståendena pekar i samma riktning när yngre respektive äldre studeras varför sig, men yngre har en tendens att värdera principer som är mer systemkritiska, exempelvis att man i särskilda fall skall kunna bryta mot lagen för att föra fram sin åsikt. Likaså är de mindre benägna att instämma i påståendet att beslut fattade av majoriteten alltid måste följas även om det går emot min egen ståndpunkt. Studeras enbart ungdomsgruppen kan en trend skönjas, yngre ungdomar (15-19 år) är mer benägna att tro på principen att det är möjligt att påverka politiken genom att rösta än äldre ungdomar. Betydelsen av att rösta framhålls i den representativa demokratiska traditionen. Det är intressant att just yngre, vilka till stora delar ännu inte givits möjligheten att rösta, är de som tror mest på denna grundläggande demokratiska princip. Påpekas bör att variansen i svaren är liten. Detta resulterar i att det är svårt att göra någon ordentlig klassindelning av svaren. En alltför stor grupp av respondenter har svarat att de instämmer helt eller inte instämmer alls.

De påståenden som redovisas kan alla relateras till en mer eller mindre systempositiv attityd. Om man i det här avseendet kan tala om "rätta" värderingar är yngre individer lika väl insocialiserade i det demokratiska tankesättet som äldre. Inom ungdomsforskningen används olika förklaringsperspektiv för att studera skillnader mellan yngre och äldre. De två spår som oftast nyttjas är generations- eller kohortförklaringar och livsfaser. Generationstanken utgår från perspektivet att det finns tydliga skillnader mellan olika generationer. Skillnader uppkommer genom att olika generationer är präglade av sina uppväxtvillkor och det omgivande samhället. På detta sätt ersätter nya värderingar gamla och rådande. Livsfasperspektivet tittar istället på vilken del av livet individen befinner sig i och relaterar beteenden och synsätt till det. När man är ung bör man bete sig på ett sätt och när man får barn på ett annat exempelvis. Resonemanget kring livsfaser och generation kan appliceras på en rad områden, inte minst på det politiska deltagandet. För att kunna särskilja om förändringar i exempelvis värderingar beror på generation eller livsfaser, behövs data över en längre tidsperiod.

Som jag redan påpekat är jag primärt inte intresserad av medborgarnas inställning i frågor som exempelvis rör majoritetsprinciper. Det jag är ute efter är att

identifiera värderingsmönster som på olika sätt kan relateras till bedömningen av det demokratiska systemet och i förlängningen hur man väljer att påverka. Ytterligare ett sätt för att finna samband mellan påståendena är att bearbeta frågorna genom en faktoranalys. Faktoranalysen bygger på en korrelationsmatris och undersöker huruvida det finns stöd för tanken att det i materialet finns en eller flera underliggande dimensioner. När de fem påståendena bearbetas på detta sätt kan de reduceras till två dimensioner. Resultatet redovisas i tabell 3.

Tabell 3 Samband mellan olika påståenden kring demokrati (faktoranalys)

Påståenden avseende demokratin	Jämlikhet	Inflytande
Var och en har rätt att uttrycka sin åsikt även om andra människor finner den stötande	0,782	0,008
Alla åsikter har lika stort värde oavsett vem som framför dem	0,702	0,213
Beslut fattade av majoriteten måste alltid följas även om det går emot min egen åsikt	0,272	0,709
Människor har under särskilda omständigheter rätt att bryta mot lagen föra att föra fram sin åsikt	0,439	-0,635
Genom att rösta i de politiska valen kan man verkligen vara med och bestämma hur politiken skall utformas	0,219	0,568
Andel förklarad varians (%)	28,4	25,6

Kommentar: Frågan lyder ”Hur ställer Du Dig till följande påståenden?” Skalan löper från Helt felaktigt påstående (0) till Helt riktigt påstående (10). Faktorlösningen bygger på varimaxrotation.

Den första av dimensionerna som redovisas i tabellen kan sägas karaktäriseras av jämlikhet eller acceptans. Möjligheten att framföra sin åsikt och att andra människor lyssnar, trots att det går emot deras egen tro och övertygelse är en viktigt del i det demokratiska samtalet. Det samma gäller för värdet av alla åsikter – ingen skall förringas oavsett bakgrund eller andra omständigheter. Med tanke på det stora antalet som instämmer i påståendena för det inte tanken till att även otillåtna åsikter, främst de som faller under lagar som hets mot folkgrupp och liknande innefattas när man tagit ställning. Det finns inget stöd för tanken att denna typ av extrema åsikter skulle falla inom ramen för denna dimension. Den andra dimensionen karaktäriseras av möjlighet till inflytande. Det man värderar är betydelsen av kollektivet, här för möjlighet till inflytande. Att påståendet människor har under särskilda omständigheter rätt att bryta mot lagen för att föra fram sina

åsikter, laddar negativt beror på att detta är omvänt formulerat jämfört med övriga. Vid kontroll för sambandet mellan ålder och den andra faktorn visar det sig att korrelationen är positiv. Om man skall tro på Robert Dahls tankar, borde ovan värderingsstrukturer inte ha en helt obetydlig inverkan på det politiska deltagandet.

Respondenterna ombes här att ta ställning till påståenden som är direkt relaterade till olika demokratiska principer. En del rör frågor som vi kanske sällan funderar över utan tar för självklart. En aspekt, vilken inte är föremål för analys i detta sammanhang är hur värderingar överensstämmer med faktiska åsikter. Visserligen finns det ett antagande om att värderingar påverkar hur vi agerar men vi kan också veta vad vi bör svara. Ytterligare ett sätt att fånga värderingsdimensioner hos den enskilde är just att analysera hur man ställer sig till faktiska politiska förslag. Politiska sakfrågor förknippas ofta med en mer ideologisk dimension. Dock är det ju så att ideologi innehåller ett inte så litet mått av värderingar. En konsekvens med att använda sakfrågor för att identifiera värderingsstrukturer är att man inte fångar lika ”rena” värderingsdimensioner, att reda ut det är en annan fråga.

I det följande kommer ett antal politiska sakfrågor, som varit föremål för debatt under en kortare eller längre period, att bilda underlag för en faktoranalys. Tanken är att sakfrågorna skall fånga värderingar på ett mer konkret plan. I forskningen kring värderingars betydelse för hur vi handlar pekas det återkommande på att hur betydelsefull den omgivande sociala kontexten är. Vetskapen om omgivningens betydelse har dock komplicerat hur man skall se på värderingar. Vi befinner oss på allt fler sociala arenor, i allt fler system som kan vara strängt avskilda från varandra (Riis och Gundelach 1992). I konkreta politiska frågor är vi dock mer benägna att följa hur vindarna i samhället blåser. I början av 1990-talet flyttades debatten åt höger för att i slutet vridas mer åt vänster. De sakfrågor som här kommer att användas i analyserna speglar inte bara hur man ser på konkreta förslag utan kan även användas för att analysera hur man ser på relationen mellan individen och staten. Frågorna kan fånga värderingar där individens syn på just detta lyser igenom. Om man vill diskutera i termer av nivåer, kan man säga att de ovan redovisade frågorna utgör den grundläggande nivån medan sakfrågorna utgör den mer tillämpade.

Tabell 4 visar resultatet av faktoranalysen och även här döljer sig två dimensioner. Den första sammanför frågor som på olika sätt kan kopplas till attityder och värderingar av valfrihet och självbestämmande. Faktorn kan sägas karaktäriseras av individualism, här utmärkt av en positiv syn på privatiseringar inom offentlig verksamhet. Den andra faktorn korrelerar högt med frågor som rör jämställdhet och rättvisetänkande, solidaritetsfrågor. Sambandet med ålder är svagt positivt vad det gäller bägge faktorerna.

När resultatet av faktoranalysen studeras mer överskådligt förs tankarna till den ideologiska problematiken. Kanske är inte detta så förvånade eftersom ideologi är

ett uttryck för värderingsuppfattningar. Även om den ideologiska dimensionen i ett jämförande perspektiv blivit allt mindre tydlig och renodlad, förs mycket av den sakpolitiska debatten längs denna linje.

Tabell 4 Samband mellan förslag i den politiska debatten (faktoranalys)

	Individualism	Solidaritet
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	0,875	-0,114
Låta privata företag svara för äldreomsorgen	0,861	-0,082
Överföra kommunal affärsverksamhet i privata händer	0,799	-0,113
Satsa mer på friskolor	0,745	-0,0115
Minska den offentliga sektorn	0,593	-0,357
Införa sextimmars arbetsdag	-0,134	0,676
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	0,072	0,645
Höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen	-0,294	0,573
Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus	-0,065	0,525
Andel förklarad varians	35,2	18,2

Kommentar: Frågan lyder ”Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och en av dem?” Skalan löper från Mycket bra förslag till Mycket dåligt förslag. Faktorlösningen bygger på varimaxrotation.

Faktorerna kan dock inte självklart döpas efter den ideologiska dimensionen. Om det varit frågan om en renodlad vänster-höger skala borde samtliga förslag laddat på en faktor. Tankarna kring vänster-höger kopplas ofta samman med olika former av klasskonflikter. Idag är det dock inte självklart att om man hör till arbetarklassen med automatik anammar kollektivt orienterade värderingar. Detta är en av orsakerna till att vänster-höger numera anses gömma fler dimensioner än en. Här finns en möjlighet att göra mer långtgående analyser av exempelvis den politiska kulturen i samhället, en nog så viktig förklaringsfaktor för såväl värderingsmönster som attityder till sakfrågor (Knutsen 1985).

De frågor som respondenterna har fått ta ställning till, faller alla inom ett begränsat antal sakområden och därför finns skäl att förvänta sig att de fångar en förhållandevis samstämning värderingsstruktur. Vid kontroll visar det sig dock att de två faktorerna korrelerar högt med subjektiv placering på vänster-högerskalan. Ideologi är en viktig dimension att ta hänsyn till, när såväl värderingsmönster

skall identifieras som när politiska beteenden skall förstås. Det finns skäl att tro att unga människor grundar sina attityder i sakfrågor på ideologiska (värderingsmässiga) övertygelser. Ungdomsförbunden menar att en anledning till att det är svårt att rekrytera unga till politiska uppdrag och få dem att stanna är bristen på ideologisk debatt. Unga är intresserade av på vilka grunder beslut fattas, och är i många avseenden mer styrda av ideologisk och värderingar än andra åldersgrupper (SOU 2001:48).

Om vi tar ett kliv upp och betraktar det vi ser; värderingar borde enligt teorin ha betydelse för hur vi beter oss. Värderingar är ett raster som vi silar våra intryck igenom. De fungerar som ett slags beslutsgrund. Naturligtvis kan man inte säga att de är absoluta – att vi alltid följer dem. Värderingskartor vore det optimala. Frågan är dock om sambandet finns i verkligheten? Stämmer teorin? Genom de två genomförda faktoranalyserna har fyra värderingsstrukturer definieras. Samtliga kan hänföras till olika aspekter av det demokratiska systemet. Naturligtvis är värderingsstrukturer inte så enkla som redogörelsen ovan vill göra gällande. En fråga man kan ställa sig är vad de fyra dimensionerna täcker in. Det finns anledning att anta att faktorerna på ett eller flera sätt samvarierar med varandra. Ett antagande om vattentäta skott mellan värderingar kan vara svårt att med framgång argumentera för. En rimlig tolkning är ändå att de fyra faktorerna täcker in värderingar som är av betydelse för hur man ser på möjligheterna att påverka och göra sin röst hörd.

Nästa steg blir att relatera värderingar och politiskt deltagande till varandra. Ett tänkbart resultat är för det första att värderingar inte har samma betydelse för alla typer av politiskt deltagande. En annan möjlighet är att sambanden ser olika ut inte enbart beroende på värderingar utan även beroende på ålder. I de följande analyserna kommer värderingar (faktorerna) att fungera som oberoende variabler i en regressionsmodell. De politiska aktiviteter som jag pekar på ovan kommer att prövas en efter en.

Värderat deltagande

Det finns, som jag pekat på, vissa samband mellan ålder och de ovan identifierade värderingsstrukturerna. Likaså kan man påvisa samband mellan hur man deltar politiskt och hur gammal man är. Att diskutera huruvida resultaten är en följd av generations- eller livsfassamband låter sig inte göras här. Det som det här kommer att vara möjligt att uttala sig om är huruvida det förekommer direkta samband mellan värderingar och politiskt deltagande och om sambanden skiljer sig åt mellan olika åldersgrupper.

Precis som värderingar kan vara uttryck för kollektiva respektive individuellt centrerade tankar, kan politiska aktiviteter sorteras efter ett likande mönster. Demokratirådet gör i sin rapport från 1998 en kategorisering av det politiska deltagandet i en tvådimensionell modell (För en utförligare diskussion av modellen se Petersson m. fl. 1998). Modellen kan inte replikeras fullt ut eftersom förutom att

klassa om engagemanget är individuellt eller organiserat, studerar Demokratirådet även huruvida engagemanget är riktat mot det representativa systemet eller ej. För att göra analyserna mer överskådliga kommer jag fortsatt att endast använda mig av tre av de ovan redovisade aktiviteterna; kontaktat politiker i stat eller kommun, bojkottat viss vara eller tjänst samt burit kampanjmärke. Att kontakta politiker eller tjänstemän kan ses som utpräglat individuell aktivitet medan övriga två tydligare är av kollektiv art. Eftersom indelningen inte helt svarar upp mot Demokratirådets klassifikation och för att kompensera en del av dessa brister kommer även partipolitisk aktivitet att tillfogas analyserna. Ytterligare en aspekt att beakta är att de politiska aktiviteterna kräver olika mycket av individen. Att skriva under en namninsamling innebär inte tillnärmelse en lika stor arbetsinsats som att vara aktiv i en aktionsgrupp, exempelvis.

Engagemangsformer som kommer att nyttjas i analyserna, kan som nämndes ovan ses som utslag för individuellt respektive kollektivt politiskt deltagande. De förklarande faktorerna kan diskuteras i likande termer. Jämlikhets respektive individualitetsfaktorn kan sägas vara mer individnära och relaterade till den enskilde. Medan inflytande och solidaritet lättare kan kopplas till värderingar som värnar kollektivet. Nämnas bör att samtliga faktorer är positivt laddade, det vill säga om man ser positiva effekter av en ökad politisk aktivitet beror det på att man är mer benägen att instämma i nämnda typ av värderingar och tvärt om.

Tabell 5 Värderingarnas betydelse för det politiska deltagandet

Typ av aktivitet	Jämlikhet	Inflytande	Individualism	Solidaritet	R^2
15-29 år					
Kontaktat politiker i stat eller kommun			0,037**		0,011
Bojkottat vissa varor eller produkter	0,079*	-0,085*	0,142**	-0,125**	0,069
Burit kampanjmärke	0,048**		0,091**		0,052
Partiaktivitet				0,022*	
30-49 år					
Kontaktat politiker i stat eller kommun					
Bojkottat vissa varor eller produkter		-0,083*	0,126**	-0,109**	0,043
Burit kampanjmärke				-0,033*	0,013
Partiaktivitet					
50-85 år					
Kontaktat politiker i stat eller kommun					
Bojkottat vissa varor eller produkter		-0,066*	0,087**	-0,084**	0,029
Burit kampanjmärke				-0,027*	0,011
Partiaktivitet		0,0228*			0,009

Kommentar: Värdena i tabellen är icke-standardiserade multivariata regressionskoefficienter. (**) markerar värden signifikanta på 0,01 nivån och (*) på 0,05 nivån.

I tabell 5 redovisas resultaten av den multivariata regressionsanalysen. Värderingar som är kopplade till tankar om jämlikhet vad det gäller uttryck av politiska åsikter visar positiva samband med bojkott av varor och bärande av kampanjmärke men endast inom ungdomsgruppen. Vad det gäller möjligheterna till inflytande pekar resultaten i modellens riktning. Om man inte instämmer i principer som genom att rösta når man inflytande och majoritetens röst gäller så nyttjar man oftare bojkott som kanal för påverkan. Bojkott representerar en kanal utanför det representativa systemet och värderingarna likaså. Däremot finns det ett positivt samband mellan partiaktivitet och inflytandefaktorn i den äldsta åldersgruppen. Sambandet vad det gäller bojkott och inflytande är starkare bland medborgare under 30 år, skillnaden är förhållandevis marginella men dock signifikanta.

Om man kontaktat politiker i stat eller kommun visar på ett signifikant samband med tankarna kring individualism. Effekten kan dock endast påvisas bland yngre. Individualism visar sig även ha betydelse för utövandet av bojkotter och detta i samtliga åldersgrupper. Starkast är dock effekten i den yngsta åldersgruppen. I den yngsta åldersgruppen kan ett samband skönjas även med bärande av kampanjmärke.

Värderingar som rör tankar kring solidaritet visar på samband mellan flera av aktiviteterna. Effekten är signifikant negativ bland såväl äldre som yngre vad det gäller bojkotter av varor. Medan faktorn har en svagt positiv effekt på om man som ung deltagit i partipolitiskaktivitet eller ej. I åldersgruppen 30-49 år samt 50-85 år finns ett svagt negativt samband mellan att ha burit kampanjmärke och solidaritetstankar.

Om analysen i tabell 5 genomförs på enbart ungdomsgruppen stödjer resultaten tankarna om att det finns skillnader även inom åldersgruppen. Visserligen kan sambandet skönjas redan när ungdomar som grupp och övriga medborgare relateras till varandra. Modellen fungerar med andra ord väl även när enbart denna åldersgrupp är i fokus för analysen. Flera aspekter av modellen blir dessutom signifikant när ungdomsgruppen särstuderas men som inte uppträder annars. Exempelvis är jämlikhetsfaktorns av betydelse för om man kontaktar politiker i stat och kommun. I gruppen 25-29 år finns en liten, men negativ effekt.

Avslutande kommentarer

Hur stor betydelse har värderingar för att vi deltar på ett speciellt sätt? Som resultaten visar finns det skillnader, både vad det gäller effekt och hur sambanden ser ut i olika åldersgrupper. Hur mycket modellen egentligen förklarar bör diskuteras i relation till annan forskning. Över åren har forskning visat att det inte är helt enkelt att förklara politiskt deltagande. Våra beslut att delta och i såfall hur, grundar sig på en rad överväganden och omständigheter, varav värderingar kan ses som en viktig faktor.

Värderingar är dock ännu ett till stora delar outforskat område vad det gäller relationen till politiskt deltagande. Idén har varit att testa ett antal tänkta värderingstrukturers förklaringskraft och betydelse för olika typer av politiskt engagemang.

Analyserna av vad som påverkar de två komponenterna i modellen är mycket enkla. Självklart är sambanden mer komplexa och ålder bör inte ensam fungera som indelningsrund. I detta fall är distinktionen av fördel eftersom mitt intresse är riktat mot en speciell åldersgrupp och skillnader mellan och inom den, relaterat till övriga medborgare. Som resultaten visar finns det fog för tanken att värderingar skiljer sig åt inte enbart mellan olika åldersgrupper utan även inom en större, specifik grupp.

Noter

[1] Seismograftanken nyttjas ofta inom ungdomskulturforskningen och bygger på idén att unga människor i jämfört med vuxna är mer känsliga för nya strömningar i samhället. Carle (2000) pekar exempelvis på att unga genom sina beteenden ger vägledning om vilken utveckling samhället kommer att ta och bryter mot det som äldre generationer gjort till norm.

[2] I artikeln kommer de korrelationsmått som redovisas att vara Pearsons r. Det är ett sambandsmått på intervallskalenivå som kan variera mellan –1 till +1.

Referenser

Kaase, M & Newton, K (1995) *Belifs in Government*. Oxford, Oxford University Press.

Bennulf, M (1994) *Miljöopinionen*. Lund, Dialogs.

Carle, J (2000) *Opinion och aktion*. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet

Dahl, R (1998) *On Democracy*. Yale University Press, New Haven.

Inglehart, R (1977) *The Silent Revulution.* Princton University Press, Princeton.

Jenssen, A Todal (1993) *Veridvalg? Ny massepolitikk i Norge*. Oslo, Ad Notam Gyldendahl.

Knutsen, O (1985) *Politiske verdier, konflitlinjer og ideologi – den norske politiske kulturen i ett komparativt perspektiv*. Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Kommunaldemokratiska kommittén SOU 2001:48.

Marsh, A (1990). *Political action in Europé and the USA*. Macmillan.

Petersson, O, Westholm, A & Blomberg, G (1989) *Medborgarnas makt*. Stockholm, Carlssons.

Petersson, O m.fl. (1998) *Demokrati och medborgarskap*. Demokratirådets rapport 1998. Stockholm, SNS förlag.

Riis, O, Gundelach, P (1992) *Danskernes Værdier*. Förlagt Sociologi, Köpenhamn.

Rokeach, M (1973) *The Nature of Human Values*. The Free Press, New York.

Van Deth, J & Scarbrough, E (1995) *The Impact of Values*. Oxford University Press, Oxford.

VÄLFÄRD OCH LIVSTILLFREDSSTÄLLELSE I VÄSTRA GÖTALAND OCH SKÅNE

LENNART NILSSON

I Sverige spelar den offentliga sektorn en större roll i välfärdspolitiken än i något annat OECD-land och inom den offentliga sektorn har det genomförts en långtgående arbetsfördelning när det gäller välfärdspolitikens implementering. I den svenska modellen av välfärdsstat svarar den nationella nivån för huvuddelen av inkomstöverföringarna till hushållen medan den regionala och lokala nivån har huvudansvaret för offentligt finansierad service. På flera områden har dock konkurrensutsättning och alternativ driftformer blivit vanligare under 1990-talet (Svenska kommunförbundet 1999).

Med utbyggnaden av välfärdsstaten genomgick det svenska samhället en genomgripande förändring. Perioden kan med utgångspunkt från medborgarnas bedömningar och attityder indelas i fyra skeden: *De stora förväntningarnas missnöje, Kritiken mot den offentliga sektorn, Uppslutningen bakom välfärdsstaten* och *Välfärd i obalans.* Under expansionsperioden, som sträckte sig från mitten av 1960-talet till slutet av 1970/början av 1980-talet, förväntade sig medborgarna mer på allt fler områden. Med utbyggnaden sker dock en avmattning av kraven. Det andra skedet tar sin början i mitten av 1980-talet, och kritiken mot den offentliga sektorn med avreglering och privatisering som nyckelbegrepp förstärks mot slutet av årtiondet med en höjdpunkt 1990. Därefter sker ett trendbrott, och missnöjet kommer i stället att avse de förändringar som av ekonomiska och/eller ideologiska skäl föreslås och i flera fall också genomförs under den ekonomiska krisen under 1990-talets första hälft. Under detta tredje skede sker en uppslutning bakom välfärdsstaten bland medborgarna. Med den ekonomiska återhämtningen under senare delen av 1990-talet blir under det fjärde skedet fler mindre nöjda med offentlig service inom traditionella välfärdsområden. (Johansson, Nilsson och Strömberg 2001, kap 5-7)

Den positiva utvecklingen av Sveriges ekonomi och för många människor också av den egna ekonomin under slutet av 1990-talet bidrog till att öka förväntningarna också på den verksamhet som kommunerna och landstingen/regionerna ansvarar för. Bristen på påtagliga och snabba förbättringar av den offentligt finansierade servicen skapade dock en otakt i utvecklingen. Trots att ”det gick bra för Sverige” demonstrerade föräldrar och andra brukare mot otillräcklig kommunal service samtidigt som personal inom välfärdens organisationer protesterade (Nilsson 2001).

I denna artikel skall tre huvudområden belysas under det skede som kan karaktäriseras som välfärd i obalans: Medborgarnas och brukarnas bedömning av offentligt finansierad service, medborgarnas inställning till den offentliga sektorns omfattning, privatisering och skatter samt människors livstillfredsställelse. Analyserna inriktas på förhållandena i olika beslutsterritorier, primärt de två nybildade regionerna i Västra Götaland och Skåne samt delar av de två regionerna, men det sker mot bakgrund av en redovisning av situationen i hela Sverige. I anslutning till jämförelserna mellan olika geografiska områden refereras till andra analyser av betydelsen av bakomliggande faktorer utan att de fullständigt kan presenteras i detta sammanhang.

Underlaget för analyserna utgörs av SOM-undersökningarna främst de västsvenska SOM-undersökningar som genomförts 1998-2000 i Västra Götaland samt undersökningen i Skåne våren 2001.[1] På flera punkter kommer emellertid jämförelser att göras med resultat från de nationella undersökningarna och tidigare västsvenska SOM-undersökningar som omfattat Göteborg och kranskommunerna.

Bedömning av service i Sverige samt i Västra Götaland och Skåne

I Sverige med en mycket stor offentlig sektor och en omfattande offentlig serviceproduktion är det väsentligt att studera medborgarnas bedömning av resultatet – den offentliga sektorns output; dels därför att välfärdsfrågorna är av stor betydelse för människors vardag dels därför att de är ett viktigt inslag i svensk politik, speciellt under 1990-talet som präglats av stora ekonomiska och ideologiska förändringar.

I detta avsnitt skall medborgarnas och brukarnas bedömning av service analyseras med inriktning på fyra frågeområden:

- Vilka förändringar i svenska folkets bedömning av offentligt finansierad service har skett under 1990-talet och vilken är bedömningen av service år 2000?
- Hur bedömer medborgare och brukare kommunal och regional service i Västra Götaland och Skåne och skiljer sig bedömningen av servicen åt mellan regionerna?
- Har medborgarnas och brukarnas bedömning av vården på olika nivåer förändrats under 1990-talet?
- Vilka typer av service prioriteras om nya satsningar eller nedskärningar skall göras?

SOM-undersökningarna är inriktade på bedömningen av den lokala välfärdsstatens service inom fem huvudområden: *barnomsorg och skola* (kommunal barnomsorg, föräldrakooperativ barnomsorg, kommunal grundskola och gymnasieskola samt friskolor), *vård* (sjukhusvård, vårdcentral, barnavårdscentral samt privatlä-

kare och privattandläkare), *social omsorg* (äldreomsorg, socialtjänst, färdtjänst och handikappomsorg), *fritid och kultur* (fritidsverksamhet, idrottsanläggningar, bibliotek, kulturaktiviteter och turism) samt *samhällsstruktur* (kollektivtrafik, gator och vägar, renhållning på allmänna platser, miljövård, tillgång på bostäder samt möjligheten att få jobb). Vidare har *information* (kommun- och regioninformation) inkluderats i de västsvenska undersökningarna. Sammanlagt omfattade bedömningen 28-30 verksamhetsområden i SOM-undersökningarna år 2000. Ansvaret för servicen är i flera fall delat mellan olika huvudmän. Det gäller främst serviceområden som grupperats under samhällsstruktur och fritid och kultur.

I vilken utsträckning medborgarna har uppfattning om samhällsservicen varierar mellan olika verksamhetsområden, främst beroende på i vilken utsträckning man har erfarenheter av servicen. Bedömningen av service innebär att den faktiska servicen som den uppfattats av medborgarna sätts i relation till förväntningarna på service. Bilden av den service som erbjuds kan ha registrerats genom egna erfarenheter, personlig information från andra som har erfarenheter eller information på annat sätt vanligen via medier. Även egen yrkesverksamhet inom berört område kan ha bildat underlag för ställningstagande för den som inte nyttjar tjänsterna. Den samlade bedömningen för medborgarna respektive brukarna för de olika serviceområdena sammanfattas med hjälp av ett balansmått, som anger andelen mycket eller ganska nöjd minus andelen som är mycket eller ganska missnöjd. De som svarat vet ej eller varken eller ingår i procentbasen. Värdet kan variera från +100, om alla är nöjda, till -100, om alla är missnöjda. Det påverkas av två faktorer, hur många som har en bestämd uppfattning och differensen mellan andelen nöjda och andelen missnöjda.

I tabell 1 redovisas de förändringar som överstiger 10 balansmåttsenheter för de två perioderna 1991-1995 och 1996-2000. Under första hälften av 1990-talet, då resurserna minskade inom flera verksamhetsområden, gör medborgarna samma bedömningar 1995 som 1991. På ett område, miljövård, ökar till och med tillfredsställelsen med insatserna kontinuerligt. Under andra hälften av 1990-talet, då den ekonomiska situationen i Sverige gradvis förbättras, blir svenska folket allt mindre nöjdt med de offentliga insatserna inom centrala välfärdsområden som vårdcentraler och den kommunala skolan samt idrottsanläggningar inom fritidssektorn. Dessutom blir medborgarna främst i storstadsregionerna mindre tillfredsställda med bostadssituationen samt kollektivtrafiken och renhållningen på allmänna platser. Den största negativa förändringen registreras för gator och vägar och den gäller hela landet. På ett grundläggande område, möjligheterna att få arbete, minskar emellertid missnöjet i snabb takt och år 2000 var värdet för första gången positivt. (Nilsson 2001)

När det gäller svenska folkets bedömning av service år 2000 är det för alla serviceområden utom två, äldreomsorg och socialtjänst, fler som är nöjda än missnöjda med servicen i den egna kommunen, men den positiva övervikten varierade starkt mellan de olika serviceområdena.

Tabell 1 Förändringar i svenska folkets bedömning av service 1991-1995 och 1996-2000 (balansmått och förändring av balansmåttet)

1991 – 1995	1996 – 2000
Samhällsstruktur	
Miljövård 1992 – 1995 +3 – +18 (+15)	Gator och vägar +32 – + 4 (-28) Renhållning på allmänna platser, 1998 – 2000 +31 – +17 (-14) Kollektivtrafik +24 – +12 (-12) Tillgång på bostäder +31 – +10 (-21) Möjligheten att få arbete -46 – +1(+47)
Vård	
	Vårdcentral +49 – + 37 (-12) Barnavårdscentral 1998 – 2000 +38 – +26 (-12)
Barnomsorg och skola	
	Kommunal grundskola +33 – +12 (-21) Kommunal gymnasieskola +27 – +13 (-14)
Social omsorg	–
Fritid och kultur	
	Idrottsanläggningar +45 – +34 (-11)

Kommentar: I riksundersökningen hade frågan 1992-2000 följande lydelse: *Vad anser Du om servicen i Din kommun på följande områden:* med svarsalternativen *Mycket nöjd, Ganska nöjd, Varken nöjd eller missnöjd, Ganska missnöjd, Mycket missnöjd* samt *Vet ej.* I 1991 års undersökning hade frågan följande formulering: *I vilken utsträckning är Du nöjd med servicen i Din kommun på följande områden*: med samma svarsalternativ. Balansmåttet anger andelen nöjd minus andelen missnöjd. Vet ej-svaren ingår i procentbasen.

Bedömningen av samhällsstruktur har blivit mer kritisk utom när det gäller möjligheten att få arbete. Medborgarna är mindre nöjda med det yttre offentliga rummet. Den offentliga hälso- och sjukvården kommer många svenskar i kontakt med och bedömningen är övervägande positiv. Det gäller både den offentliga vården – sjukhusvården, vårdcentralerna samt folktandvården, och den privata

vården. Betydligt färre vänder sig till privatpraktiserande läkare än till läkare vid vårdcentraler vilket påverkar nivån på balansmåtten men andelen missnöjda är liten. Också bedömningen av kommunal barnomsorg och skola uppvisar en positiv övervikt år 2000, trots en negativ trend under 1990-talets senare hälft. Eftersom få har egen erfarenhet av friskolor är värdet lägre. Ett av välfärdsstatens kärnområden är social omsorg. På samtliga delområden inom social omsorg är det emellertid många som inte har någon uppfattning, eftersom de inte personligen kommit i kontakt med servicen. För både socialtjänsten och äldreomsorgen är det en svagt negativ övervikt, vilket innebär att det är något fler som är missnöjda än som är nöjda. Liksom i tidigare undersökningar är svenskarna klart mest nöjda med biblioteken och de är genomgående positiva till fritids- och kulturområdet. Den kommunala servicen som helhet får också ett klart överbetyg, balansmått +41.

Invånarna i Västra Götaland gör år 2000 samma allmänna bedömning av offentligt finansierad service som svenska folket. Endast på ett område föreligger avvikelse på mer tio balansmåttsenheter nämligen, kollektivtrafiken, där västsvenskarna är mer nöjda. Förändringar under perioden 1998-2000 uppvisar samma mönster som för hela landet. Medborgarna blir mindre nöjda med det yttre offentliga rummet men mer nöjda med möjligheterna att få arbete. Vid en samlad bedömning av kommunens service är bedömningen stabilt positiv i Västsverige liksom i Sverige som helhet. Däremot utvecklas synen på regionens service som helhet negativt och år 2000 är det något fler som är missnöjda än nöjda. För en specialanalys av bedömningen av sjukhsvård och vårdcentraler i Västsverige se Ferraz Nunes kapitel i denna volym (Ferraz Nunes 2002).

De boende i Göteborgsregionen, som utgör över hälften av befolkningen i regionen, är genomgående något mer kritiska i sin bedömning, utom när det gäller privatläkare, friskolor och kulturaktiviteter. Skillnaderna är dock små. Den mer negativa bedömning slår igenom främst när det gäller tillgången på bostäder och synen på bostadssituationen blir mer negativ år för år och starkast har denna tendens varit i Göteborg.

Vid en jämförelse mellan bedömningarna av service i Västra Götaland och i Skåne är det viktigt att komma ihåg att undersökningen i Skåne vände sig till de boende i Malmöregionen och Eslöv, vilket gör att jämförelserna i första hand skall göras med de boende i Göteborgsregionen. De boende i den utvidgade Malmöregionen är mer positiva än boende i Göteborgsregionen när det gäller tre områden inom samhällsstruktur (kollektivtrafik, gator och vägar och renhållningen på allmänna platser), bibliotek samt när det gäller den samlade bedömningen av servicen i både kommunen och regionen. Om jämförelsen istället görs mellan innevånarna i Västra Götaland och de som ingick i Skåneundersökningen gör skåningarna en mer positiv bedömning av kollektivtrafik, gator och vägar, privatläkare samt den regionala servicen som helhet medan boende i Västsverige gör en mer positiv bedömning av tillgången på bostäder.

Tabell 2 Bedömning av service bland boende i Sverige, i Västra Götaland respektive i Malmöregionen Sverige (balansmått)

Serviceområde	Sverige 2000	Västra Götaland 1998	Västra Götaland 1999	Västra Götaland 2000	Göteborgs-regionen 2000	Malmö-regionen 2001
Samhällsstruktur						
Kollektivtrafik	12	32	27	25	24	36
Gator och vägar	4	18	4	-3	-4	22
Renhållning på allmänna platser	17	28	21	15	3	17
Tillgång på bostäder	10	20	13	9	-18	-16
Miljövård	16	17	18	16	8	14
Möjligheten att få jobb	1	-25	-13	3	2	-7
Vård						
Sjukhusvård	42	47	37	38	33	42
Vårdcentral	37	50	41	40	32	37
Privatläkare	28	26	25	27	31	40
Folktandvård	38	46	44	45	40	36
Privattandläkare	41	44	43	45	44	47
Barnavårdcentral	26	29	27	29	25	21
Barnomsorg och skola						
Kommunal barnomsorg	18	24	24	24	17	20
Kommunal grundskola	12	26	21	22	16	16
Kommunal gymnasieskola	13	19	17	17	12	15
Friskolor	3	3	4	5	7	3
Social omsorg						
Äldreomsorg	-6	6	5	3	-1	3
Socialtjänst	-3	-2	-1	-1	-2	-3
Färdtjänst	5	7	5	4	3	3
Handikappomsorg	4	5	4	4	2	2
Fritid och kultur						
Idrottsanläggningar	34	43	43	44	41	43
Fritidsverksamhet	26	28	26	26	25	31
Bibliotek	62	64	63	63	61	73
Kulturaktiviteter	33	31	32	32	34	38
Turism	21	21	20	23	21	13
Information						
Kommuninformation	*	5	5	7	*	*
Regioninformation	*	-10	-12	-15	*	*
Servicen som helhet de senaste 12 månaderna						
Hemkommunen	41	38	36	33	25	39
Region Skåne	*	*	*	*	*	10
Västragötalandsregionen	*	15	5	-4	-1	*

Kommentar: Frågan lyder: *Vad anser Du om servicen i den kommun där Du bor på följande områden: ...?* Svarsalternativen är *Mycket nöjd, Ganska nöjd, Varken nöjd eller missnöjd, Ganska missnöjd, Mycket missnöjd samt Vet ej.* Balansmåttet visar andelen nöjda minus andelen missnöjda. * Delfrågan ej ställd detta år / i denna undersökning.

Brukarnas bedömning av service

SOM-undersökningarna är medborgarundersökningar vilket innebär att det är de boende som tillfrågats om sina åsikter och bedömningar bland annat av service inom olika verksamhetsområden. Urvalet är inte anpassat för att inkludera speciella brukargrupper, vilket innebär att det inte är möjligt att redovisa brukarnas bedömning av service inom alla områden t.ex., social omsorg. I tabell 3 nedan redovisas brukarnas bedömning för de serviceområden där de svarande varit tillräckligt många för en sådan redovisning.

Tabell 3 Brukarnas bedömning av service Västra Götaland 1998–2000 samt i Malmöregionen 2001 (balansmått och antal)

Serviceområde	Västra Götaland 2000	Antal	Malmö-regionen 2001	Antal
Samhällsstruktur				
Kollektivtrafik	42	1515	54	824
Vård				
Sjukhusvård	48	1788	54	872
Vårdcentral	49	1333	48	1035
Privatläkare	72	922	73	699
Folktandvård	73	1535	68	680
Privattandläkare	82	1614	78	869
Barnavårdcentral	76	424	69	176
Barnomsorg och skola				
Kommunal barnomsorg	74	364	70	149
Kommunal grundskola	56	457	58	181
Kommunal gymnasieskola	49	229	56	124
Friskolor	79	52	*	*
Social omsorg				
Äldreomsorg	44	57	*	*
Socialtjänst	29	55	*	*
Färdtjänst	58	85	*	*
Fritid och kultur				
Idrottsanläggningar	67	1215	66	615
Fritidsverksamhet	55	995	60	519
Bibliotek	82	1943	88	1064
Kulturaktiviteter	59	1379	64	753

Kommentar: Brukare definieras som de som uppgett att de personligen nyttjar verksamheten. Värden har ej redovisats (*) om antalet brukare understigit 50. Balansmåttet visar andelen nöjda minus andelen missnöjda.

Brukarna är genomgående väsentligt mer nöjda med servicen än medborgarna i allmänhet. Det överensstämmer med resultat från tidigare undersökningar. Brukarna har naturligt nog i större utsträckning än andra åsikter om de serviceområden som de är berörda av, men de är också i större utsträckning positiva än icke brukarna (Johansson, Nilsson och Strömberg 2001).

Inom hälso- och sjukvård är brukarnas bedömning genomgående mycket positiv av både offentlig och privat vård med något lägre värden för sjukhusvård och vårdcentraler. Även för kommunal grundskola och gymnasieskola är bedömningen bland föräldrar och elever klart positiv. För kommunal barnomsorg och friskolor redovisas mycket höga värden. Inom social omsorg är färdtjänsten mycket uppskattad och även för äldreomsorgen och socialtjänsten redovisas klart positiv övervikt. Inom fritid och kultur är brukarnas allmänna bedömning av serviceområdena mycket positiv. Brukarna liksom medborgarna i allmänhet är mest nöjda med biblioteken.

Vid en jämförelse av brukarna i Skåne och Västra Götaland är likheterna i bedömningarna mycket stora och det är bara kollektivtrafikresenärerna i Skåne som är mer nöjda än motsvarande grupp i Västsverige. För brukarna är egen erfarenhet av service den viktigaste källan till information medan mediernas rapportering är av större betydelse för allmänhetens bild av förhållandena inom ett serviceområde (Johansson 1998).

Medborgarnas och brukarnas bedömning av vård 1992-2000

1990-talets första år innebar en dramatiskt ändrad ekonomisk situation med sjunkande BNP under tre år i följd och ett snabbt växande budgetunderskott. År 1993 uppgick de totala offentliga utgifterna till 73 procent i relation till BNP och underskottet i de offentliga finanserna till 13,5 procent av BNP. Ett väsentligt inslag i saneringen av de offentliga finanserna var begränsningar av utgifterna, både genom sänkningar av bidragsnivåerna i transfereringssystemen och minskningar av anslagen till serviceproduktionen. Eftersom kommuner och landsting/regioner har huvudansvaret för tjänsteproduktionen är det på de regionala och lokala nivåerna som åtstramningen varit mest kännbar för den offentliga servicen. Här skall förändringarna över tid redovisas för svenska folkets bedömning av hälso- och sjukvård. Även för Göteborg föreligger uppgifter sedan 1992 bland medborgare och brukare.

För alla undersökta områden är svenska folkets bedömning klart positiv och stabil under perioden 1992-1995 Därefter blir bedömningen mindre positiv när det gäller den vårdcentraler och barnavårdscentraler.

Även i Göteborg är stabiliteten stor under första hälften av 1990-talet och det gäller både medborgares och brukares bedömning av service. Däremot blir både göteborgarna i allmänhet och patienterna påtagligt mindre nöjda med vårdcentraler och sjukhusvård under 1999 och 2000. För den övriga vården är förändringarna mindre.

Tabell 4 Medborgares och brukares bedömning av service 1992-2000 (balansmått)

A. Svenska folkets bedömning av service 1992-1996 samt 1998-2000 (balansmått)

Vård	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sjukhusvård	56	53	56	55	46	–	38	33	42
Vårdcentral	54	56	56	57	49	–	46	38	37
Privatläkare	32	32	37	38	34	–	30	28	28
Folktandvård	50	54	51	51	47	–	43	44	38
Privattandläkare	47	46	49	46	46	–	42	41	41
Barnavårdcentral	38	41	40	39	–	–	38	35	26

Kommentar: Balansmåttet visar andelen nöjda minus andelen missnöjda. År 1997 ingick inte servicefrågan i undersökningen.

B. Göteborgarnas bedömning av service 1992-2000 (balansmått)

Vård	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sjukhusvård	55	52	49	45	51	39	41	28	26
Vårdcentral	42	42	42	39	44	36	38	25	24
Privatläkare	37	41	38	38	38	41	39	35	36
Folktandvård	39	39	38	40	38	35	35	31	33
Privattandläkare	56	55	52	49	51	53	49	47	47
Barnavårdcentral	25	23	23	24	24	26	23	20	20

C. Brukarnas bedömning av service i Göteborg 1992-2000 (balansmått)

Vård	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sjukhusvård	67	68	64	64	68	54	58	34	37
Vårdcentral	60	61	63	65	63	52	53	34	35
Privatläkare	78	82	78	78	79	76	76	72	72
Folktandvård	76	*69*	73	74	71	63	67	58	63
Privattandläkare	85	88	87	85	88	86	85	81	81
Barnavårdcentral	76	69	75	71	75	80	68	71	66

Kommentar: Balansmåttet visar andelen nöjda minus andelen missnöjda. Antalet svarandeuppgår till minst 100 i varje cell.

Om medborgare i allmänhet och brukare tillfrågas om upplevda förändringar ger det starkare utslag än vad som kan utläsas av nivåjämförelser över tid (Jönsson, Nilsson, Rubenowitz och Westerståhl 1997). Det gäller också vid bedömningen av sjukvård i Västra Götaland. I undersökningarna sedan 1998 har ställs en fråga om man allmänt sett tycker att vården vid sjukhus och vårdcentraler förbättrats eller försämrats under de senaste tolv månaderna. Resultatet redovisas i tabell 5

för medborgare och brukare för hela Västra Götaland 1998-2000 och för delregioner i Västra Götaland 2000 samt för Malmöregionen 2001. Fem huvudresultat kan urskiljas för bedömningarna i Västra Götaland.

För det första anser medborgare och brukare inom hela Västra Götaland och i samtliga delregioner att det sker en försämring av vården, både sjukhusvård och vårdcentraler. För det andra var det färre som gjorde denna bedömning 1998 än 1999, men andelen är oförändrad mellan 1999 och 2000. För det tredje föreligger stora skillnader mellan delregionerna. Inom FyrBoDal anser en klart större andel än på andra håll både bland hela befolkningen och bland brukarna att det skett en försämringen av sjukhusvården.

Tabell 5A Medborgarnas bedömning av hur vården vid sjukhus och vårdcentraler förändrats under de senaste tolv månaderna i Västra Götaland 1998–2000 och i Malmöregionen 2001 (balansmått)

				Delregioner Västra Götaland 2000				
	Västra Götaland 1998	Västra Götaland 1999	Västra Götaland 2000	Göteborgs-regionen	Sjuhärad	Skaraborg	FyrBoDal	Malmöregionen
Sjukhus	-28	-38	-39	-35	-34	-38	-57	-25
Vårdscentraler	-15	-29	-32	-31	-26	-37	-37	-19

Kommentar: Frågan lyder: *Allmänt sett, vad är Din uppfattning om sjukvården under de senaste 12 månaderna? Anser Du att vården vid sjukhus och vårdcentraler har förbättrats eller försämrats?*. Svarsalternativen är *Klart förbättrats, Något förbättrats, Varken förbättrats eller försämrats, Något försämrats, Klart försämrats* och *Ingen uppfattning*. Balansmåtten anger andelen som anser att vården förbättrats minus andelen som anser att den försämrats. Procentbasen definieras som de som besvarat respektive delfråga.

Tabell 5B Brukarnas bedömning av hur vården vid sjukhus och vårdcentraler förändrats under de senaste tolv månaderna i Västra Götaland 1998–2000 och i Skåne 2001 (balansmått)

				Delregioner Västra Götaland 2000				
	Västra Götaland 1998	Västra Götaland 1999	Västra Götaland 2000	Göteborgs-regionen	Sjuhärad	Skaraborg	FyrBoDal	Malmöregionen
Sjukhus	-30	-42	-41	-37	-34	-42	-57	-25
Vårdscentraler	-16	-31	-33	-32	-27	-36	-38	-19

Kommentar: Se kommentaren för föregående tabell. Brukare definieras som de som uppgett att de personligen nyttjar verksamheten.

För det fjärde är det en lika stor andel av brukarna som bland medborgarna i allmänhet som upplever försämringar. I detta avseende skiljer sig resultatet från denna del av undersökningen från bedömningen av vården, där brukarna genomgående är väsentligt mera nöjda än medborgarna. Oavsett om man har egen erfarenhet av vården eller inte anser invånarna i Västra Götaland att vården försämrades under 1998-2000. Vid en jämförelse mellan Malmöregionen och Västra Götaland/Göteborgsregionen upplever fler västsvenskar än skåningar att det skett försämringar och det gäller både medborgarna i allmänhet och brukarna.

Under slutet av 1990-talet bli svenskarna mindre nöjda med offentligt finansierad service inom flera välfärdsområden samtidigt som Sveriges ekonomi förbättras. Denna *välfärd i obalans* präglar också medborgarnas bedömning av service i Västra Götaland. Vid jämförelser föreligger få skillnader mellan Västra Götaland, med 17 procent av landets befolkning, och hela Sverige när det gäller konkreta serviceområden. Detsamma gäller vid jämförelser mellan Västra Götaland/Göteborgsregionen och Skåne/Malmöregionen. Däremot är den allmänna bilden av regionens service och förändringarna inom sjukvården klart mer negativ i Västsverige. Det finna anledning att anta att den politiska turbulensen under den inledande perioden och den negativa uppmärksamhet som den tilldrog sig i medierna varit av betydelse också för den synen på regionen och dess verksamhet. Studier av enskilda kommuner visar att dålig kommunal ekonomi och ”affärer” tenderar att påverka inte bara förtroendet för kommuns ledning utan också den allmänna bilden av kommunen och dess verksamhet (Nilsson och Persson 1998).

Medborgarnas prioritering av service

Serviceundersökningar som vänder sig till medborgare och/eller brukare utgår vanligen från ett av två huvudperspektiv; ett utvärderingsperspektiv, då de svarande får göra en bedömning av om man är nöjd eller missnöjd med den befintliga verksamheten, eller ett budgetperspektiv, då de svarande får ta ställning till om man vill öka eller minska insatserna eller om det är bra som det är. I SOM-undersökningarna bildar utvärderingsperspektivet utgångspunkten för frågorna, då det är medborgarnas bedömning av de hittillsvarande insatser som är det primära. Efter bedömningen av servicen inom sammanlagt 30 olika verksamhetsområden ombads emellertid de svarande att prioritera servicen genom att ange vilket område det var mest angeläget att satsa på om ökade satsningar skulle göras, respektive vilket av serviceområdena som man tyckte att det i första hand skall minskas på om nedskärningar av servicen skulle göras. Av samtliga tillfrågade angav 81 procent vad man skulle vilja satsa på och 73 procent vad man i första hand skulle minska på år 2000. Denna fråga har inte ingått i de nationella undersökningarna eller i Skåneundersökningen.

I tabell 6 redovisas prioriteringarna i hela Västra Götaland av vad medborgarna i första hand skulle vilja satsa på och som angivits av minst 5 procent något av åren

1998-2000. När det gäller ökade satsningar är det fyra områden: sjukhusvård, äldreomsorg, kommunal grundskola samt möjligheten att få jobb, som prioriterats av minst var tionde något av åren. I hela Västra Götaland var 1998 ökade satsningar på äldreomsorg viktigast och närmare var femte person nämnde omsorgen om de äldre. I Göteborg var sjukhusvården det högst prioriterade området medan äldreomsorgen kom på andra plats. År 1999 och 2000 är sjukhusvård högst prioriterat i hela Västra Götaland med äldreomsorgen på andra plats. Den kommunala grundskolan ligger alla åren på tredje plats. Med förbättrad sysselsättning minskar andelen som vill prioritera möjligheten att få arbete med tio procentenheter mellan 1998 och 2000. Vårdcentraler ökar omvänt och år 2000 finns både sjukhusvård och vårdcentraler med bland de högst prioriterade områdena. Övriga serviceområden som också nämns som barnomsorg, trafik och kommunikationer, miljö, primärvård och gymnasieskolan ligger på väsentligt lägre nivåer. Kommunal barnomsorg som kom att spela en stor roll i slutskedet av valrörelsen var hösten 1998 emellertid inte ett område som prioriterades av medborgarna i Västra Götaland.

Tabell 6 Serviceområden som bör prioriteras, Västra Götaland 1998-2000 (procent)

Serviceområde	VGL 1998	VGL 1999	VGL 2000
Sjukhusvård	16	19	19
Äldreomsorg	19	14	15
Kommunal grundskola	14	13	13
Vårdcentral	3	5	6
Möjligheten att få jobb	13	6	3
Antal totalt	3342	3589	3529

Kommentar: Frågans formulering är: *Om ökade satsningar på servicen skall göras i Din kommun, vilket av serviceområdena anser Du att det är mest angeläget att satsa på?* Procentbasen utgörs av antalet personer som besvarat frågan, varav 81 procent angivit något område år 2000. I tabellen ingår de serviceområden som nämnts av minst 5 procent något av åren.

Av de fem områden som det är mest angeläget att satsa på är två huvudsakligen regionala nämligen sjukhusvård och vårdcentral medan sysselsättningen primärt är en statlig angelägenhet och övriga huvudsakligen primärkommunala.

Vid bedömningen av vilka serviceområden som man i första hand bör satsa på är medborgarnas partisympati av mindre betydelse. Det råder stor samstämmighet över blockgränsen om att sjukhusvård, äldreomsorg, grundskola och möjligheten att få jobb är viktiga områden som bör prioriteras. Däremot är medborgarnas prioriteringar av serviceområden i flera fall relaterade till ålder.

Tabell 7 Serviceområden som bör prioriteras och ålder, Västra Götaland 2000 (procent)

Åldersgrupp	Sjukhus-vård	Äldre-omsorg	Kommunal grundskola	Vård-central	Möjligheten att få jobb	Antal
80-85	18	32	2	6	-	111
70-79	24	24	3	8	1	389
60-69	20	23	5	8	1	486
50-59	22	19	10	7	4	643
40-49	17	9	23	5	3	562
30-39	15	9	21	5	3	615
20-29	16	9	11	6	5	495
15-19	13	6	13	1	8	228
Samtliga	19	15	13	6	3	3529

Kommentar: För frågans formulering se tabell 6.

Oavsett ålder är sjukhusvård ett viktigt område om nya satsningar skall göras; äldre är dock något mer benägna att prioritera sjukhusvård, men skillnaderna är begränsade. Det gäller även vårdcentralerna. Villigheten att satsa på äldreomsorg ökar däremot inte överraskande med stigande ålder från sex procent i den yngsta åldersgruppen till en tredjedel i den äldsta. Det är främst personer över femtio år som vill höja anslagen till äldreomsorgen. Föräldrarna, åldersgruppen 30-49 år, prioriterar den kommunala grundskolan medan äldre inte ser samma behov på detta område. De yngsta tycker mer än andra att det angeläget att satsa på möjligheterna att få jobb och intresset för detta område avtar med stigande ålder. Åldersgruppernas prioriteringar präglas av de serviceområden som de i första hand är berörda av.

Äldreomsorg var det serviceområde som medborgarna i första hand prioriterade i Göteborgsregionen och i hela Västra Götaland 1998. Denna uppfattning förfäktades främst av personer över femtio år inom alla politiska läger, vilket skapade en resonemangsbotten för denna fråga i 1998 års val, där Sveriges pensionärers intresseparti, SPI, i valet fick tillräckligt många röster för att bli representerat i fullmäktige flera av regionens kommunfullmäktigeförsamlingar. De traditionella partierna hade enligt väljarna inte uppmärksammat denna fråga tillräckligt. På motsvarande sätt var sjukhusfrågorna av betydelse för röstandet i regionen och för bedömningen av regionen (se Johansson 1999 och 2002).

Om nedskärningar av servicen skall göras vill medborgarna i första hand minska på friskolor, kulturaktiviteter och regioninformation med mellan tio och tjugo procent som har nämnt att eventuella minskningar bör göras på dessa områden. Därefter kommer turism, idrottsanläggningar och socialtjänst. Mönstret är detsamma under hela perioden.

Tabell 8 Serviceområden som i första hand kan minskas på om nedskärningar skall göras, Västra Götaland 1998-2000 (procent)

Serviceområde	VGL 1998	VGL 1999	VGL 2000
Friskola	19	16	17
Kulturaktiviteter	15	10	10
Regioninformation	10	7	8
Turism	8	6	8
Idrottsanläggningar	6	5	4
Socialtjänst	4	5	2
Antal totalt	3342	3589	3529

Kommentar: Frågans formulering är *Om nedskärningar av servicen skall genomföras i Din kommun, vilket av serviceområdena tycker Du att det i första hand skall minskas på?* Procentbasen utgörs av antalet personer som besvarat frågan, varav 73 procent angivit något område år 2000. I tabellen ingår de serviceområden som nämnts av minst 5 procent något av åren.

Nedskärningar är mer politiskt kontroversiella än ökade satsningar. År 2000 vill 17 procent av samtliga svarande minska på friskolorna; bland sympatisörer till mp, s och v är det 20-25 procent som vill minska medan m-sympatisörer är klart mindre benägna än övriga att minska anslagen till friskolorna. För övriga partiers sympatisörer är friskolor det oftast eller näst oftast nämnda området. Däremot är år 2000 privat vård ett sällan nämnt nedskärningsalternativ oavsett parti, medan socialtjänst är ett oftare nämnt besparingsobjekt bland moderata sympatisörer än bland övriga. Men också över blockgränserna finns stora likheter mellan partiernas sympatisörer, till exempel att besparingar kan göras när det gäller kulturaktiviteter, regioninformation och turism.

Bedömningen av service präglas av egen närhet till serviceområdet, brukarrollen, vilket också återspeglas i hur berörda åldersgrupper prioriterar serviceområden. Vid ställningstagande till vilka serviceområden som kan minskas, om nedskärningar skall göras, slår dock i viss utsträckning ideologi igenom och påverkar valet av besparingsobjekt. Konflikten mellan partiernas sympatisörer avser alltså vad som skall skäras ner, om nödvändigt, och om verksamheten skall bedrivas offentligt eller privat.

Inställningen till offentlig sektor, privatisering och skatter

Mot bakgrund av dramatiska svängningar i den ekonomiska situationen sedan mitten av 1980-talet och politiska växlingar vid makten under samma period skall opinionsstödet bland svenska folket för den offentliga sektorn, privatiseringar inom vård, skola och omsorg samt skatterna översiktligt redovisas. Därefter jämförs opinionsläget i Sverige med förhållandena i Västra Götaland 1998-2000 och i

Malmöregionen 2001. Situationen i Västra Götaland tilldrar sig speciellt intresse då växlingar i regionledningen ägt rum vid två tillfällen, senast år 2000 med en övergång från en borgerlig majoritet med stöd av det regionala partiet ”Sjukvårdspartiet, Folkets vilja” till en blocköverskridande regionledning.

Fram till början av 1980-talet gällde det inte om, utan i vilken takt och på vilka områden nya och utökade offentliga insatser skulle göras. Därefter stagnerade ekonomin och nedskärningar i den offentliga sektorn och avreglering och privatisering har under 1990 talet genomförts på en rad områden. Efter valet 1998 med vänstermajoritet på riksplanet och borgerlig majoritet i de tre storstadsregionerna och i flera kommuner bl.a. Stockholms stad har en förnyad ideologisk debatt om välfärdspolitikens inriktning vuxit fram. Denna situation har inneburit skilda ställningstaganden i principiellt viktiga sakfrågor på olika nivåer i flernivådemokratin som aktualiserat gränserna för de offentliga och privata sfärerna i samhället och den kommunala självstyrelsens räckvidd.

Svenska folket och den offentliga sektorn

Sett över hela perioden 1986-2000 är det stora opinionsförskjutningar som har ägt rum. Under tiden fram till 1988 var svenska folkets inställning till den offentliga sektorns storlek förhållandevis stabil och tudelad med ungefär lika många som ville bibehålla som minska den. I slutet av högkonjunkturen, då det förelåg ett överskott för den konsoliderade offentliga sektorn, rasade opinionsstödet. År 1990 var det tre gånger så många som ville skära ner som motsatte sig en minskning. Därefter vände trenden, och 1993 då underskottet i den offentliga sektorns finanser var som störst, var det för första gången i SOM-undersökningarna övervikt för andelen personer som motsatte sig en minskning. Under de följande åren ökade uppslutningen bakom den offentliga sektorn och 1996 var gapet mellan dem som vill bevara en stor offentlig sektor och dem som vill minska rekordstort. Med en förbättrad samhällsekonomisk situation minskade skillnaden därefter stegvis fram till 1999, men med en fortsatt övervikt för dem som inte vill minska den offentliga sektorn.

I denna centrala vänster-högerfråga har också spännvidden mellan de positioner som partiernas sympatisörer intagit varit betydande, men varierat över tid. Genomgående har vänsterpartiets sympatisörer varit mest positiva och moderata samlingspartiets mest negativa till den offentliga sektorns storlek. Under perioden 1986-1988 var opinionen stabil också inom de olika partierna. Därefter försköts positionerna inom alla partier mot en mer negativ inställning till den offentliga sektorn. År 1990 var opinionsbalansen negativ inom samtliga partier. Det var främst sympatisörer till de partier som varit mest positiva till den offentliga sektorn som hade närmat sig de traditionella borgerliga väljarnas negativa positioner. Därefter vände trenden ånyo och blev mer positiv till den offentliga sektorn, först inom v och s. Åren efter 1991 blev attityden sedan mer positiv inom alla partier.

Fram till 1996/97 blev samtliga partiers sympatisörer mer negativa till minskningar av den offentliga sektorn. Bland borgerliga sympatisörer var förändringarna mycket stora. Åren 1996-97 var det bara bland moderata samlingspartiets sympatisörer som det finns en opinionsövervikt för att minska den offentliga sektorn. Därefter försvagades motståndet mot en minskning något. År 2000 ökade dock spännvidden på nytt genom att vänsterpartiets och moderata samlingspartiets sympatisörer gick åt vänster respektive åt höger vilket medförde en ökad polarisering men balansmåttet för samtliga var i huvudsak oförändrat.

Figur 1 Svenska folkets inställning till att minska den offentliga sektorn, privatisering inom sjukvård, skola och äldreomsorg samt skatter 1987-2000 (balansmått)

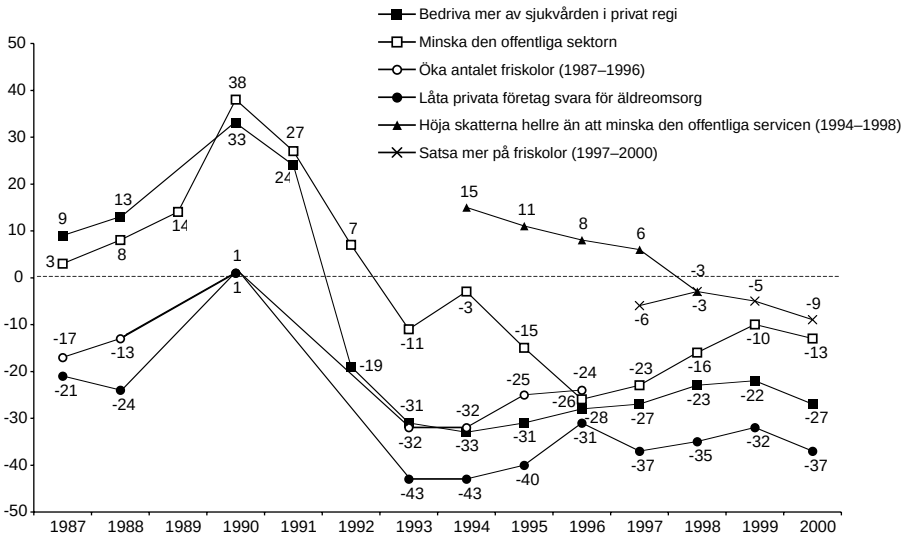

Kommentar: Förslagens formulering framgår av figuren. Balansmåttet anger andelen för respektive emot respektive förslag.

Avgörande för en indelning i offentligt eller privat är i vilken utsträckning det offentliga reglerar, finansierar och är ansvarig för produktionen (Lundqvist 2001). Offentlig finansiering och produktion förutsätter reglering men reglering kan också ske av verksamhet som drivs i privat regi med privat finansiering. Privatisering i vid mening innebär att det offentligas inflytande i något eller några av dessa tre avseenden minskas, men används vanligen som benämning på en minskning av den offentliga finansieringen och/eller produktionen. Det är i denna senare betydelse som det kommer att användas här.

Privatisering har förespråkats som en strategi inom välfärdspolitiken av huvudsakligen två skäl nämligen, att minska kostnaderna och att erbjuda individuell anpassning och större valfrihet (Esping-Andersen 1996). Marknadsreformers effekter på välfärdspolitiken är emellertid omstridda. Blomqvist och Rothstein konstaterar efter en analys av forskningen inom området att själva utformningen av systemen uppvisar stora skillnader och att problemen och möjligheterna påverkas av olika institutionella lösningar. En jämförelse mellan skolan och sjukvården visar att det föreligger betydande skillnader i detta avseende mellan de två verksamhetsområdena. En bedömning av effekterna kräver därför att förhållandena studeras i de enskilda fallen; ”Allt avgörs i detaljerna” (Blomqvist och Rothstein 2000). Marknadsreformer har i många fall medfört ökad valfrihet, men valfrihet förutsätter inte alltid privata alternativ och all privatisering har inte medfört ökad valfrihet.

I SOM - undersökningarna har ingått frågor om förslag till privatisering sedan 1987 (Nilsson och Strömberg 1988). Områdena som här är av intresse är sjukvård, skola och äldreomsorg. Skola och äldreomsorg är centrala primärkommunala uppgifter medan sjukvården är den viktigaste landstingskommunala/regionala uppgiften.

Fyra av frågorna avser en privatisering i betydelsen övergång till en ökad andel privat produktion:

– Bedriva mer av sjukvården i privat regi,
– Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus, år 2000,
– Öka antalet privata skolor/satsa mera på friskolor sedan 1997 års undersökning,
– Låta privata företag svara för äldreomsorg.

Gemensamt för tre av förslagen är att de avser en förändring mot ökade privata inslag i produktionen av offentligt finansierade tjänster och ett avser att förhindra denna typ av privatisering men inte en övergång till en huvudsakligen icke-offentlig modell.

Förändringen av attityden till privatisering följer samma huvudmönster som inställningen till den offentliga sektorn som helhet. Motståndet mot privatiseringar minskade 1988-1990. År 1990 fanns ett klart stöd för privatiseringar inom sjukvården, medan det var lika många för som emot privatiseringar inom skola och äldreomsorg. Därefter rasade opinionsstödet för privata alternativ. År 1993 var motståndet mot privata lösningar inom sjukvård, skola och äldreomsorg väsentligt större än 1987. På dessa tre områden tog en majoritet avstånd från ytterligare privatiseringar. För sjukvården var förändringen särskilt markant. Under perioden 1993-1996 minskade motståndet mot privatiseringar inom sjukvård, skola och äldreomsorg något. Därefter har förskjutningarna gått i olika riktning. Inom skolans område skedde en svängning mot större stöd för alternativ till den kom-

munala skolan. Perioden 1997-2000 har läget varit oförändrat med en svag övervikt emot ökade satsningar på friskolor men med stora skillnader mellan olika delar av landet (Carlsson 2002). För privat sjukvård var opinionsläget oförändrat 1997, men fram till 1999 fortsatte den svaga trenden i riktning mot minskat motstånd mot privata lösningar. Attityden till privat äldreomsorg var mer negativ 1997 än året innan. Efter detta ”hack i kurvan”, som påverkades av mediernas behandling av fallet Polhemsgården (Nilsson 2000), avtog även på detta område motståndet mot privata lösningar något fram till 1999.

De samlade effekterna av de stora svängningarna i privatiseringsopinionen är mycket stora. Under tioårsperioden 1987-1999 i det närmaste halverades avståndet mellan vänsterpartiets och moderata samlingspartiets sympatisörer inom de fyra undersökta områdena och det minskade avståndet var resultatet av att både partierna till vänster och till höger förflyttade sig mot mitten. När det gällde att bedriva sjukvård och äldreomsorg var det främst de borgerliga partiernas sympatisörer som rörde sig mot mitten medan det var v- och s- sympatisörerna som förflyttade sig när det gällde skola.

I alla tider och i alla länder har människor klagat över skatter och andra pålagor. Skatterevolter har brutit ut och protestpartier har bildats. Det finns emellertid inget entydigt samband mellan skattenivå och skatteprotest. I välfärdsstater med en utbyggd service och omfattande transfereringar till hushållen är medborgarnas syn på avvägningen mellan betalningen i form av skatter och vad staten ger människorna central (Peters 1991). Svenska folkets inställning till skatterna har kartlagts i ett flertal undersökningar under efterkrigstiden (för en översikt se Åberg 1993). Svenskarna har visserligen allmänt sett ansett att skatterna är för höga; framför allt gällde det marginalskatterna före den stora skattereformen. Mot slutet av 1960-talet ansåg en majoritet av svenska folket också att skatterna var för höga i förhållande till förmånerna, medan majoriteten under 1980- och 1990-talen gjort bedömningen att skatterna var rimliga i relation till förmånerna (Åberg 1993).

Partierna och deras sympatisörer har i denna fråga intagit sina traditionella positioner på vänster-högerskalan. Under perioden 1994-1997 minskade spännvidden mellan partierna genom att såväl v- och s- som m- sympatisörer förflyttade sig mot mitten. Valåret 1998 fortsatte denna tendens på vänsterkanten medan motståndet mot skattehöjningar skärptes bland de borgerliga partiernas sympatisörer. Endast miljöpartiets sympatisörer har intagit samma position under hela tidsperioden, vilket sakpolitiskt inneburit en förskjutning till vänster, och 1998 hade miljöpartiets väljare samma inställning till skatterna i relation till service som socialdemokraternas och vänsterpartiets väljare. Balansmåttet försköts, som framgår av figur 1, från +15 valåret 1994, som präglades av budgetunderskott och ökande statsskuld, till –3 fyra år senare. Med en förbättrad ekonomisk situation har stödet för skattehöjningar hösten 1998 förbytts i en svag övervikt för att inte höja skatten i relation till offentlig service. Mot bakgrund av den senare debatten har

frågan om skattehöjningar inte ställts i riksundersökningarna 1999-2000, men en fråga om att sänka skatterna. Om skatterna inte kopplas till service finns bland svenska folket en klar övervikt för att sänka skatterna. Det gäller också inom samtliga partier men spännvidden är emellertid också i skattesänkningsfrågan stor mellan de olika partiernas sympatisörer.

Inställningen till offentlig sektor, privatisering och skatter i Västra Götaland och Skåne

Invånarna i Västra Götaland är när det gäller synen på offentlig sektor, privatisering och skatter representativa för hela svenska befolkningen. Balansmåtten för invånarna i Västra Götaland är i det närmaste identiska med värdena för svenska folket. I inget fall överstiger avvikelsen tio enheter, se tabell 9. Förändringarna är också begränsade över tid. Endast när det gäller inställningen till *Höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen* sker en förskjutning mot en ökad benägenhet att höja skatten med 11 balansmåttsenheter från 1998 till 2000.

Vid en jämförelse mellan opinionen i Västra Götaland 2000 och Malmöregionen 2001 är motståndet mot privatiseringar större i Västsverige och där är också inställningen till en skattehöjning mer positiv än i Skåne.

Tabell 9 Åsikter om sakfrågor i den politiska debatten: Sverige 2000, Västra Götaland 1998–2000 och Malmöregionen 2001 (balansmått)

	Balansmått Sverige 2000	Balansmått VGL 1998	Balansmått VGL 1999	Balansmått VGL 2000	Balansmått Malmöreg. 2001
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	-22	-28	-25	-29	-20
Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus	28	*	*	22	26
Låta privata företag svara för äldreomsorg	-37	-39	-37	-40	-28
Satsa mer på friskolor	-9	-10	-8	-9	0
Minska den offentliga sektorn	-15	-23	-19	-18	-16
Höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen	*	18	26	29	20

Kommentar: Frågan lyder: *Nedanstående förslag omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?* Procentbasen är samtliga som besvarat frågan som helhet (dvs. åtminstone någon av delfrågorna).

Medan bedömningen av service är relaterad till brukarrollen och egen närhet till service är inställningen till den offentliga sektorns storlek, privatisering och skatter primärt en fråga om ideologi och partisympati. Detta huvudmönster är väl dokumenterat i tidigare undersökningar (Johansson, Nilsson och Strömberg 2001). Partiernas sympatisörer har också i huvudsak samma attityder på olika nivåer och i olika storstadsregioner i Sverige.

Tabell 10 Inställning bland medborgarna i Sverige, Västra Götaland och Skåne till privatisering, den offentliga sektorn och skatter efter parti och totalt 2000 (balansmått)

	Parti								
Förslag	v	s	Mp	c	kd	fp	m	Annat	Samtliga
Bedriva mer av sjukvården i privat regi									
Sverige	-68	-60	-45	-26	-4	0	31	-	-27
Västra Götaland	-71	-60	-44	-45	-6	-8	29	-44	-29
Skåne	-61	-51	-35	-24	-9	3	32	-20	-20
Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus									
Sverige	56	49	59	42	7	11	-15	-	28
Västra Götaland	43	22	41	6	13	24	6	54	22
Skåne	55	29	42	24	29	34	5	14	26
Minska den offentliga sektorn									
Sverige	-62	-39	-29	-18	11	11	47	-	-13
Västra Götaland	-57	-39	-41	-8	4	32	34	-50	-18
Skåne	-59	-37	-42	4	3	-2	25	-21	-16
Höja kommunal/landstingsskatten hellre än att minska servicen									
Sverige	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Västra Götaland	59	47	48	12	16	36	-6	11	29
Skåne	55	34	26	35	9	6	-8	29	20

Kommentar: Förslagens formulering framgår av vänsterkolumnen och skatteförslaget ställdes inte i riksundersökningen och därför anges inget värde för svenska folket. Parti avser partisympati.

År 2000 är opinionen på riksplanet jämfört med de närmast föregående åren något mer kritisk mot privatisering inom vård, skola och omsorg. Förändringarna är små men de är resultatet av en ökad polarisering av opinionen, som innebar att förskjutningar åt vänster och åt höger i huvudsak tar ut varandra men med en svag förskjutning till vänster bland samtliga. För det nya förslaget att förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus registreras en majoritet för bland

svenska folket, balansmått +28. År 2000 gick de moderata sympatisörerna åt höger i samtliga frågor. Omvänt gick de i riksdagen tre samverkande partiernas sympatisörer till vänster utom när det gällde mp och friskolorna, där positionen är oförändrad med en svagt kritisk hållning. För övriga partier är rörelserna mindre enhetliga. När det gäller förslaget att förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus finns det en klar majoritet för bland mp, v, s och c, en svag övervikt för bland fp och kd och en övervikt emot bland m.

I frågorna om privatisering av vård, skola och omsorg utkristalliseras år 2000 ett huvudmönster med v-, s- samt mp-sympatisörerna emot privatiseringar och m-sympatisörerna klart för medan övriga partier bildar en mellangrupp. Tydligast är det när det gäller äldreomsorgen men det går igen också på andra områden liksom när det gäller inställningen till den offentliga sektorn som helhet. (Nilsson 2001)

Det finns ett starkt samband mellan synen på den offentliga sektorn och inställningen till att höja skatten. Personer som vill minska den offentliga sektorn är mer benägna att inte vilja höja skatterna och personer som inte vill minska den offentliga sektorn är i större utsträckning beredda att höja skatterna. Detta samband gäller också inom partierna. I det följande skall ställningstagandet i dessa två avseenden analyseras närmare för Västra Götaland och Skåne.

Tabell 11 Inställning till skattehöjningar och till en minskning av den offentliga sektorn bland medborgare med en bestämd åsikt i Västra Götaland 2000 respektive Malmöregionen 2001 (procent)

	VGL 2000			Malmöregionen 2001	
	Bra förslag: Höja kommunal/ landstings-skatten hellre än att minska servicen	Dåligt förslag: Höja kommunal/ landstings-skatten hellre än att minska servicen		Bra förslag: Höja kommunal/ landstings-skatten hellre än att minska servicen	Dåligt förslag: Höja kommunal/ landstings-skatten hellre än att minska servicen
Bra förslag: Minska den offentliga sektorn	18	17	Bra förslag: Minska den offentliga sektorn	17	19
Dåligt förslag: Minska den offentliga sektorn	54	11	Dåligt förslag: Minska den offentliga sektorn	50	14

Kommentar: Förslagens formulering framgår av figuren. Underlaget för procentberäkningen utgöres av dem som haft en bestämd åsikt om både förslaget att minska den offentliga sektorn och förslaget att hellre höja skatterna än att minska den offentliga servicen, dvs. svarat att förslagen varit mycket eller ganska bra/dåliga. Sammanlagt är det ca 50 procent av samtliga i vardera undersökningen som ej haft en bestämd uppfattning. Summa procent uppgår till 100 för varje region.

Hösten 1998 var västsvenskarna mer benägna att genomföra en höjning av landstings/kommunalskatten för att undvika nedskärningar av offentlig service än att generellt höja skatten. Hälften av de svarande med en bestämd uppfattning ansåg att man inte skulle minska den offentliga sektorn och höja kommunal/landstingsskatten hellre än att minska servicen. Övriga svarande fördelade sig jämnt på de övriga tre alternativen. Detta huvudmönster har bibehållit med svag förskjutning mot att acceptera en skattehöjning, se tabell 11. År 2000 är det 54 procent som inte vill minska den offentliga sektorn men är beredd att höja skatten. I motpolen i det övre högre hörnet återfinns de 17 procent som inte vill höja skatten men är för att minska den offentliga sektorn. En lika stor andel, 18 procent, är beredd att både höja skatten och minska den offentliga sektorn medan 11 procent, varken vill göra det ena eller det andra. I Skåne är andelen som har inställningen att man hellre skall höja skatten och inte minska den offentliga sektorn lägre och det är något fler som väljer det motsatta alternativet.

Partiernas sympatisörer intar också i detta avseende sina positioner på vänster-högerskalan och avstånden dem emellan är stora. I Västra Götaland är det år 2000 två tredjedelar av s- sympatisörerna med en bestämd åsikt som inte vill minska den offentliga sektorn men hellre höja kommunal/landstingsskatten än minska offentliga service och andelen är ännu högre för v- och mp-sympatisörerna. Bland moderater med en bestämd uppfattning är det 50 procent som har åsikten att man inte skall höja kommunal/landstingsskatten men minska den offentliga sektorn. Av c-, fp- och kd- sympatisörerna placerar sig ca 45 procent i samma fält som majoriteten av v-, s- och mp och ca 20 procent i det motsatt fältet.

I Skåne har vänsterpartiernas sympatisörer samma inställning som i Västra Götaland och moderata samlingspartiets gör också en i huvudsak likartad bedömning medan mittenpartiernas sympatisörer är mera splittrade i frågorna om skatter och offentlig sektor. Både i Västsverige och i Skåne uppvisar de som stöder något annat parti i dessa vänster-högerfrågor en vänsterprofil. Det skall framhållas att endast ca 50 procent av samtliga som ingick i undersökningarna 2000 och 2001 hade en bestämd uppfattning i dessa kontroversiella politiska frågor som står högt upp på både politikernas och mediernas dagordning. Opinionsutvecklingen kan i hög grad komma att bestämmas av hur de som inte har någon uppfattning kommer att ta ställning.

Den offentliga sektorn, skatterna och privatisering utgör centrala frågor i den politiska debatten och medborgarnas åsikter struktureras i hög grad av ideologi och partisympati. För de politiska partierna har de också varit viktiga frågor på den politiska agendan i beslutande församlingar och i den interna diskussionen inom partierna. I Västra Götalandsregionen har skattefrågan varit direkt avgörande för ”regeringsbildningen”. Inför regionbildningen utlovades oförändrad skatt i alla landsting och Göteborgs stad vilket i realiteten innebar en skattesänkning i vissa delar det nybildade länet. Men skatten skulle i ett senare skede höjas i hela regionen för att kompensera inkomstbortfallet. Våren 2000 lade alla partier utom

moderata samlingspartiet fram förslag om skattehöjning vilket kom att spräcka den borgerliga koalitionen. Resultatet blev att en ny regionledning bestående av c, fp och s med stöd av mp bildades som beslutade höja skatten med 75 öre för år 2001. Enligt flerårsplanen för 2003-2004 skall skatten därefter sänkas med 25 öre 2003 (Västra Götalandsregionen, www.vgregion.se).

Tabell 12 Parti och inställning till skattehöjningar och till en minskning av den offentliga sektorn bland medborgare med en bestämd åsikt i Västra Götaland 2000 respektive Malmöregionen 2001 (procent)

	VGL 2000						Malmöregionen 2001					
VGL 2000	Bra förslag: Höja kommunal/ landstings-skatten hellre än att minska servicen			Dåligt förslag: Höja kommunal/ landstings-skatten hellre än att minska servicen			**Malmö-regionen 2001**	Bra förslag: Höja kommunal/ landstings-skatten hellre än att minska servicen			Dåligt förslag: Höja kommunal/ landstings-skatten hellre än att minska servicen	
Bra förslag: Minska den offentliga sektorn	V	7		V	3		Bra förslag: Minska den offentliga sektorn	V	10		V	3
	S	17		S	6			S	10		S	8
	Mp	11		Mp	8			Mp	9		Mp	6
	C	20		C	20			C	40		C	21
	Fp	20		Fp	24			Fp	11		Fp	35
	Kd	24		Kd	19			Kd	27		Kd	25
	M	26		M	50			M	22		M	44
	An	13		An	15			An	22		An	18
Dåligt förslag: Minska den offentliga sektorn	V	79		V	11		Dåligt förslag: Minska den offentliga sektorn	V	78		V	9
	S	67		S	10			S	68		S	13
	Mp	73		Mp	8			Mp	73		Mp	12
	C	47		C	13			C	33		C	8
	Fp	43		Fp	13			Fp	37		Fp	16
	Kd	44		Kd	12			Kd	33		Kd	15
	M	16		M	8			M	18		M	15
	An	54		An	18			An	48		An	12

Kommentar: Förslagens formulering framgår av figuren. Underlaget för procentberäkningen utgörs av dem som haft en bestämd åsikt om både förslaget att minska den offentliga sektorn och förslaget att hellre höja skatterna än att minska den offentliga servicen, dvs. svarat att förslagen varit mycket eller ganska bra/dåliga. Sammanlagt är det ca 50 procent av samtliga som ej haft en bestämd uppfattning. Bästa parti avser bästa parti i regionpolitiken. Summa procent uppgår till 100 för varje parti i respektive region

I andra delar av landet har borgerliga ”regeringar” valt en annan strategier för att hantera den bristande balansen i ekonomin nämligen att ifrågasätta de statliga

spelreglerna för verksamhetens bedrivande. Mest långtgående har tillämpandet av denna strategi varit i Stockholms läns landsting. Det uttalade syftet är att få till stånd en ändring av skatteutjämningssystemet för att den vägen tillföra nya resurser. Det innebär att man inte lever upp till kravet på självstyre i betydelsen att göra en avvägning mellan resurser och uppgifter utan försöker påverka rikspolitiken och därmed förutsättningarna för att bedriva den egna verksamheten.

Livstillfredsställelse

Vid komparativa studier av välfärdspolitik inriktades huvudintresset under lång tid på att jämföra välfärdens materiella innehåll och på välfärdssystemens formella egenskaper. Denna inriktning präglade också den svenska välfärdsforskningen med omfattande undersökningar över tid av medborgarnas objektiva levnadsförhållanden. Välfärdsmätningarna utgick från en ”objektivistisk” ansats med syfte att fastställa i vilken utsträckning de välfärdspolitiska målen uppfyllts (Petersson, Westholm, Blomberg 1989). De omfattande undersökningarna med syfte att upprätta välfärdsbokslut för Sverige har dock fördjupat och vidgat analyserna liksom nordiskt komparativa arbeten, se t.ex. Kautto, Heikkilä, Hvinden, Marklund och Ploug ed. 1999.

I arbetet *Att Ha, Att Älska, Att Vara. Om välfärd i Norden* gjorde sociologen Erik Allardt två begreppsliga distinktioner vid studiet av välfärd dels mellan levnadsnivå och livskvalitet dels mellan välfärd och lycka. (Allardt 1975). Levnadsnivå avser materiella resurser medan livskvalitet avser relationer till andra människor och de kan registreras både genom objektiva mått och subjektiva upplevelser. Allardts studie och senare forskning har visat att subjektiva mått på lycka inte är jämförbara med objektiva mått på välfärd i betydelsen att de skulle mäta samma sak men på olika sätt.

Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?

I den årliga Eurobarometern, som genomförs på uppdrag av EU-kommissionen, undersöks sedan 1973 i EU-länderna medborgarnas attityder och bedömningar i en rad frågor, bland annat om deras tillfredsställelse med det liv de lever. Frågan avser med utgångspunkt från Allardts klassificering en sammanvägd bedömning av lycka, som innefattar både levnadsnivå och livskvalitet och bygger helt på den svarandes egen bedömning av sin situation. Eurobarometern baseras på personintervjuer genomförda med samma frågor i alla EU-länder. Från och med 1996 års SOM-undersökningar (på nationell, regional och lokal nivå) ingår samma fråga som i Eurobarometern men anpassad till enkättekniken.

Det finns anledning att först jämföra resultaten från undersökningarna av svenska folkets livstillfredsställelse 1996-2000 med varandra.

Tabell 13 Allmän livstillfredsställelse bland svenskarna, 1996-2000 (procent)

Undersökning	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte nöjd	Ingen åsikt	Summa procent
Eurobarometern 1996	35	58	5	2	100
Eurobarometern 1997	43	53	4	0	100
Eurobarometern 1998	36	57	7	1	101
Eurobarometern 1999	36	58	5	1	100
Eurobarometern 2000	37	57	6	0	100
Riks-SOM 1996	29	61	7	3	100
Riks-SOM 1997	28	57	9	6	100
Riks-SOM 1998	28	62	9	1	100
Riks-SOM 1999	29	60	8	3	100
Riks-SOM 2000	30	59	8	3	100

Kommentar: Eurobarometerfrågan lyder på engelska: *On the whole, are you very satisfied, fairly satisfied, not very satisfied, or not at all satisfied with the life you lead?*. Frågan har i SOM-undersökningarna följande lydelse: *Hur nöjd är Du på det hela taget med det liv du lever?* med svarsalternativen*: Mycket nöjd, Ganska nöjd, Inte särskilt nöjd* och *Inte alls nöjd*. I kolumnen Inte nöjd redovisas andelarna Inte särskilt nöjd och Inte alls nöjd. Kolumnen ”Ingen åsikt” utgörs av dem som inte besvarat frågan. Procentbasen är samtliga som deltagit i undersökningen. Eurobarometern omfattar personer i åldrarna 16 år och äldre, medan åldersintervallet i SOM-undersökningen 2000 är 15-85 år och 1996-1999 15-80 år. I Sverige uppgick antalet svarande i Eurobarometern 1996 till 3 169 och i Eurobarometern 1997-2000 till 1 000. De nationella SOM-undersökningarna omfattar 1996-1997 ca 1 750 svarande. 1998-2000 var urvalet förstärkt, med ca 3 500 svarande. Fältarbetet för Eurobarometern genomförs i form av personintervjuer från våren respektive år och den nationella SOM-undersökningens enkäter insamlas under perioden oktober till februari.

I båda typerna av undersökningar svarar en majoritet att de är ganska nöjda, medan andelen mycket nöjda är högre i Eurobarometern än i SOM-undersökningen. År 1997 uppgick skillnaden i andelen mycket nöjd till 15 enheter men har andra år varit 6-8 enheter högre än i SOM-undersökningarna. Omvänt är andelen icke nöjda något högre i SOM än i Eurobarometern. Det finns anledning att tro att tekniken för datainsamling härvidlag är av betydelse, då benägenheten att ge positiva svar är större vid personintervjuer jämfört med det anonyma besvarandet av denna typ av enkätfrågor. Samma tendens i svarsmönstren i de två undersökningarna har Sören Holmberg redovisat vid analys av demokratifrågorna (Holmberg 1997).

Huvudresultatet är emellertid att cirka 90 procent av svenskarna är nöjda med sina liv medan cirka en tredjedel är mycket nöjda; i Eurobarometerns undersökningar ca 35 procent och i SOM-undersökningarna ca 30 procent.

Vilka socio-ekonomiska grupper är särskilt nöjda med sina liv och vilka faktorer påverkar livstillfredsställelsen? Kvinnor och män är lika nöjda och liksom i andra surveyundersökning som avser bedömningar av samhällsförhållanden är äldre mer

nöjda än yngre. Minst nöjda är emellertid de medelålders 30-49 år. Social gemenskap bidrar till livstillfredsställelse. Ett uttryck för detta är att gifta och samboende är mera nöjda än ensamstående. Under senare år har i SOM-undersökningarna de svarande fått karaktärisera sitt hälsotillstånd och det finns inte överraskande ett mycket starkt samband mellan hälsostatus och hur nöjd man är med det liv man lever. Ett genomgående mönster i övrigt är att de väletablerade i samhället är mera nöjda med sina liv än övriga grupper och detsamma gäller för samtliga i EU-länderna (Eurobarometer 47). Högre tjänstemän/akademiker och de med goda inkomster är mer tillfreds än arbetare och låginkomsttagare. Omvänt är arbetslösa och personer i arbetsmarknadsutbildning mindre nöjda med sina liv. Däremot är ålderspensionärer och studerande mer nöjda än genomsnittet. En form av utanförskap för många är att vara invandrare i dagens Sverige och utländska medborgare är mindre nöjda än svenska medborgare. (Nilsson 1997)

Robert D. Putnam framhåller i sitt arbete om de italienska regionerna att det inte bara är de personliga förhållandena utan också karaktären hos samhället som är av betydelse. ”På det individuella planet är det familjeinkomsten och religionsutövningen som säkrast förutsäger tillfredsställelsen med livet, men korrelationen med medborgargemenskapen är praktiskt taget lika stark som dessa personliga attribut” (Putnam 1996: 138). I Sverige är välfärdsstaten och den offentliga sektorn av stor betydelse för medborgarna. Därför är det av intresse att också relatera synen på samhället och hur det fungerar till människornas livstillfredsställelse. I den västsvenska SOM-undersökningen finns både uppgifter om hur nöjd man är med den kommunala servicen och hur man bedömer att demokratin fungerar i kommunen och i Sverige. De som är nöjda med kommunens service är liksom de som är nöjda med demokratin också mer nöjda med sina liv.

Sammanfattningsvis kan konstateras att social position och om man ingår i gemenskapen i en familj eller en religiös sammanslutning är av betydelse för människors välbefinnande. Arbetslösa, låginkomsttagare och invandrare är inte i samma utsträckning som andra tillfreds med sina liv i Sverige under 1990-talet och hälsa är av avgörande betydelse för livstillfredsställelsen. Att vara nöjd med hur samhället fungerar, både styrelseskicket, demokratin, och med dess output, servicen, är också relaterat till om man är nöjd med livet. Det finns alltså betydande skillnader mellan hur olika socio-ekonomiska grupper upplever sin livssituation. Däremot är boende i olika delar av landet i huvudsak lika nöjda med sina liv, utom i storstadsregionerna och framförallt i storstädernas resurssvaga områden där de socioekonomiska faktorer som tidigare redovisats slår igenom.

Invånarna i Skåne och Västra Götaland är lika nöjda som svenskarna i allmänhet men det finns betydande skillnader inom regionerna. Störst är skillnaderna inom Göteborg och Malmö. I tidigare undersökningar har stadsdelarna i Göteborg klassificerats med avseende på invånarnas relativa resursstyrka, baserat på variablerna hushållsinkomst, socialbidragstagare och andel invandrare (Jönsson m.fl. 1997). I resursstarka stadsdelar är invånarna mer nöjda med sina liv medan

invånarna i de mest resurssvaga stadsdelarna är klart mindre nöjda. Omvänt ökar andelen missnöda med avtagande resursstyrka. I Malmös tio stadsdelar varierar på motsvarande sätt andelen som är mycket nöjd med livet från 21-43 procent och andelen som är missnöjd från 6-30 procent. Vid en jämförelse med förhållandena i andra europeiska länder visar det sig emellertid att den subjektiva livstillfredsställelsen i de mest resurssvaga delarna av Göteborg och Malmö motsvarar genomsnittet för EU-länderna.

Tabell 14 Allmän livstillfredsställelse, SOM-undersökningarna 2000 och Skåneundersökningen 2001 (procent)

Undersökning	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte nöjd	Ingen åsikt	Summa procent
Sverige	30	59	8	3	100
Stockholms län	30	56	10	4	100
Skåne län	29	60	8	3	100
Malmöregionen	31	56	10	3	100
Malmö	31	53	13	3	100
Västra Götalands län	30	57	9	4	100
FyrBoDal	32	59	7	2	100
Skaraborg	32	59	6	3	100
Sjuhärad	30	59	7	4	100
Göteborgsregionen	29	56	10	5	100
Göteborg	27	54	13	6	100
– Resursstarka	28	57	9	6	100
– Medelresursstarka	29	55	9	7	100
– Medelresurssvaga	27	53	15	5	100
– Resurssvaga	22	50	20	8	100

Kommentar: Frågan lyder *Hur nöjd är Du på det hela taget med det liv du lever?*. Svarsalternativen är M*ycket nöjd, Ganska nöjd, Inte särskilt nöjd och Inte alls nöjd*. I kolumnen *Inte nöjd* redovisas andelarna *Inte särskilt nöjd* och *Inte alls nöjd*. Kolumnen *Ingen åsikt* avser de som inte besvarat frågan. Procentbasen är samtliga som deltagit i undersökningen. Uppgifterna om Sverige, Stockholms län och Skåne län kommer från Riks-SOM 2000. Uppgifterna om Malmöregionen och Malmö kommer från Skåneundersökningen 2001. Övriga uppgifter kommer från Väst-SOM 2000.

Livstillfredsställelse i Sverige och i andra EU-länder

Att jämföra subjektiv livstillfredsställelse mellan länder är förknippat med stora svårigheter. Komparationen aktualiserar problem som är av både språklig och kulturell art; till exempel vad innebär ganska nöjd på olika språk och hur benägna är människor i olika kulturer att ge uttryck för sin personliga upplevelse av livet i intervju- eller enkätundersökningar? Dessa problem är generella för komparativa survey-undersökningar, men kanske sätts de på sin spets vid frågor om människors livstillfredsställelse.

Det faktum att de förändringar som skett över tid är långsiktiga förskjutningar talar för att det rör sig om substantiella förändringar. Undersökningarna i både tidigare Västtyskland och Österrike sedan 1990 är av speciellt intresse eftersom de rent språkliga skillnaderna bör vara små. Resultaten visar också på klara skillnader mellan de två delarna av Tyskland som överensstämmer med resultat från andra undersökningar. Dessutom bör problemen vid jämförelser mellan näraliggande ländergrupper som de nordiska länderna vara mindre än vid jämförelser mellan alla EU-länder. Vidare skall framhållas att i 1996 års mega-undersökning ingick drygt 65 000 svarande och i övriga års undersökningar närmare 16 000 personer.

Danmark har sedan 1973 intagit en tätplats i Eurobarometern. Danskarna är mest tillfreds med sina liv i Europa. Under 1990-talet har över 60 procent av danskarna uppgivit att de är mycket nöjda med sitt liv men siffran var något lägre år 2000. Nederländerna och Luxemburg har också genomgående legat högt bland EU-länderna i detta avseende, men på en väsentligt lägre nivå än Danmark.

Tabell 15 Mycket nöjd med livet, EU-länderna 1996-2000 (procent)

Land	1996	1997	1998	1999	2000
Danmark	65	62	67	63	58
Sverige	35	43	36	36	37
Irland	33	42	33	32	36
Nederländerna	47	46	46	38	33
Luxemburg	36	39	40	39	32
Österrike	30	23	27	27	27
Storbritannien	30	31	30	25	27
Finland	26	29	25	26	23
Genomsnitt för EU-länderna	*23*	*19*	*19*	*25*	*22*
Belgien	25	20	18	24	19
Spanien	14	16	15	20	18
Frankrike	12	12	13	16	14
Grekland	9	13	7	10	10
Tyskland	17	11	13	17	9
– Väst	19	13	15	19	-
– Öst	10	5	6	10	-
Italien	12	12	13	12	9
Portugal	4	6	5	4	5

Kommentar: För Eurobarometer 44.2bis (Mega survey) 1996 intervjuades sammanlagt 65 178 personer. Antalet intervjuade uppgick i Frankrike, Italien, Spanien, Storbritannien och i den västra delen av Tyskland till ca 6 000, i Belgien, Danmark, Finland, Grekland, Irland, Nederländerna, Portugal, Sverige, den östra delen av Tyskland samt Österrike till ca 3 000. I Luxemburg intervjuades ca 1 000 och på Nordirland ca 600 personer. För Eurobarometern 1997-2000 intervjuades ca 1 000 personer i varje land utom i Luxemburg ca 500, Storbritannien ca 1 000 plus ca 300 i Nordirland samt ca 2 000 i Tyskland (varav ca 1 000 i tidigare Västtyskland och ca 1 000 i tidigare Österrike).

När Sverige första gången inkluderades i Eurobarometern 1995 placerade sig svenskarna på fjärde plats bland EU-länderna och 1996 och 1998-1999 var placeringen densamma. I 1997 års undersökning med mycket höga värden för Sverige (43 procent), vilket innebar att svenskarna kom på tredje plats, och näst efter danskarna år 2000. Levnadsåldern är i Danmark för både kvinnor och män tre år kortare än i Sverige men livstillfredsställelsen är i Danmark markant högre (Nordisk Statistisk Årsbok 1996). I 1995 års undersökning ingick även Norge, där andelen mycket nöjda uppgick till 43 procent, och i Finland har den under senare år legat på 23 till 29 procent.

Förutom de nordiska länderna samt Nederländerna och Luxemburg ligger även Österrike och de anglosaxiska länderna Irland och Storbritannien över genomsnittet för EU-länderna, som varierat från 19 till 25 procent mycket nöjda. För Belgien har trenden varit vikande med värden kring genomsnittet.

Under genomsnittet ligger Tyskland med en klar skillnad mellan den västra och den östra delen. Under senare hälften av 1980-talet var andelen något högre i Västtyskland men de som varit mycket nöjda med sina liv har aldrig överstigit 20 procent. Frankrike och de sydeuropeiska länderna Spanien, Grekland, Italien och Portugal hamnar genomgående under genomsnittet för EU-länderna.

Välfärdspolitik och självstyrelse

Svenskarna är tillsammans med invånarna i andra nordeuropeiska välfärdsstater mest tillfreds med sin livssituation. Det finns emellertid stora variationer i de nordeuropeiska ländernas välfärdspolitik och bland annat gäller det omfattningen av offentlig serviceproduktion.

I Sverige har kommuner och landsting/regioner huvudansvaret för offentligt finansierad service. I kommuner och landsting är det de valda politikerna som har att fatta beslut om service å den ena sidan och skatt och avgifter å den andra. Avvägningen mellan vilka förmåner och rättigheter som skall beviljas medborgarna och vilka uppoffringar och skyldigheter som skall belasta dem i form av skatter och avgifter tillhör det politiska mandatets kärna. (Se inledningskapitlet) Flernivådemokratin förutsätter att ansvariga politiska organ på respektive nivå skall göra dessa avvägningar. Om den demokratiska processen fungerar väl skall den leda till att invånarna är nöjda med eller åtminstone accepterar resultatet av politiken givet de ekonomiska förutsättningarna, och det ankommer på väljarna i varje kommun/region att ta ställning.

Den höga arbetslösheten, det stora budgetunderskottet och den växande statsskulden var inslag i den ekonomiska kris som Sverige befann sig i under början av 1990-talet. Hos svenska folket fanns en stark medvetenhet om den ekonomiska krisen. Då gjorde flertalet svenskar bedömningen att den svenska ekonomin årligen försämrades samtidigt som sysselsättningen och den ekonomiska situationen ansågs vara de viktigaste samhällsproblemen. Samma bedömning gjordes av den

ekonomiska situationen i kommuner och landsting, och i kommuner med särskilda problem hade detta registrerats av medborgarna. Vid bedömningen av den offentliga servicen hade anspråksnivån sänkts och medborgarna var fortfarande förhållandevis nöjda med offentlig service trots inskränkningar på många områden. Samtidigt var uppslutningen bakom välfärdsstaten stor. Det fanns en klar majoritet som vill att stat och kommun skall ha huvudansvaret för skola, omsorg och vård och det fanns ett utbrett motstånd mot fortsatta privatiseringar. Det fanns också en övervikt för höjda skatter framför sänkt offentlig service och man ville inte minska den offentliga sektorn.

Denna situation skapade ett dilemma för partier och politiker såväl på nationell som på regional och lokal nivå. Grovt förenklat kan åtgärder som påverkar den offentliga politiken klassificeras enligt följande.

		IDEOLOGISKT ÖNSKVÄRDA	
		JA	NEJ
EKONOMISKT NÖDVÄNDIGA	JA	I	II
	NEJ	III	IV

Matrisen utgår från de två dimensionerna ekonomisk nödvändighet och ideologisk önskvärdhet. Även om det inte finns en av alla omfattad objektiv bild av vad som är ekonomiskt nödvändigt, är politiker och andra aktörer överens om att ett lands ekonomiska situation lägger restriktioner på handlandet. Att definiera det möjliga handlingsutrymmet ingår som ett väsentligt element i det politiska arbetet, och vad som är ideologiskt önskvärt varierar med aktörernas politiska övertygelse. Att samarbeta och komma överens om åtgärder som för bägge parter faller inom fält I erbjuder inte några svårigheter. Inte heller bör det vara svårt att undvika att lägga fram förslag som hör hemma inom fält IV. Ur opinionssynpunkt är däremot de två övriga rutorna mera problematiska i en ekonomisk krissituation.

Kohandel, på norska "hestehandel" och på amerikanska "logrolling", äger rum mellan politiska aktörer i alla politiska system, men för att överenskommelserna i en demokrati skall vara möjliga måste de också accepteras av egna sympatisörer, väljare och personal som skall genomföra åtgärderna. (Hadenius 1981) De stora avstånden mellan partiernas sympatisörer på vänster-högerskalan begränsar utrymmet för kompromisser i Sverige. Det politiska handlingsutrymmet bestäms emellertid inte bara av ideologi utan också av vad som betraktas som ekonomiskt nödvändigt i landets och/eller kommunens/regionens intresse. Om samarbete skall komma till stånd mellan partier vars väljare står långt ifrån varandra ideologiskt

krävs att vad som är "ekonomiskt nödvändigt" definieras och anger ramen för samarbetet och att politikerna och partierna med respekt för varandras positioner kan vinna stöd bland sina sympatisörer. Vid en jämförelse med våra nordiska grannländer Danmark och Finland tycks det som om det i dessa länder funnits en större samstämmighet i synen på de yttre restriktionerna för den ekonomiska politiken, vilket givit andre förutsättningar för politiska lösningar över blockgränsen. Sannolikt har en rad olika faktorer medverkat till denna skillnad i politisk kultur som konstitutionella regler, partistruktur, graden av integration med andra ekonomier och historisk erfarenhet.

Dilemmat med avvägningen mellan det ekonomiskt nödvändiga och det ideologiskt önskvärda präglade i hög grad agerande i politiken på alla nivåer under de ekonomiska krisåren under 1990-talet första hälft. Med förbättrad ekonomi ökade emellertid graden av handlingsfrihet i rikspolitiken och på nytt restes krav på nya satsningar och skattesänkningar. På regional och kommunal nivå fortsatte emellertid den ekonomiska pressen och även mot slutet av 1990-talet beslutades om skattehöjningar och nedskärningar. I flernivådemokratins Sverige tillkommer emellertid en strategi för att försöka bemästra situationen nämligen genom att i landsting och regioner inte godta spelreglerna och principerna för resursfördelningen och gentemot riksnivån kräva ytterligare resurser. Motsvarande situation har också uppstått mellan stadsdelar och staden i storstäderna med en stadsdelsorganisation. Däremot aktualiseras inte denna typ av konflikt mellan kommun och landsting/region eftersom den regionala nivån inte kan påverka resurserna på lokal nivå. Denna situation gör det angeläget tydligare reglera uppgiftsfördelningen för de olika nivåerna i dagens komplexa beslutsorganisation inom den offentliga sektorn.

Noter

[1] Skåneundersökningen 2001 genomfördes bland boende i sydvästra Skåne, omfattande kommunerna: Burlöv, Kävlinge, Lomma, Lund, Malmö, Staffanstorp, Svedala, Trelleborg och Vellinge (A-region 28) samt (utanför A28) Eslöv. I tabellerna benämns detta område Malmöregionen.

Referenser

Allardt, E (1975) *Att Ha, Att Älska, Att Vara. Om välfärd i Norden*. Argos.

Blomqvist, Paula & Rothstein, Bo (2000) *Välfärdsstatens nya ansikte. Demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn*. Agora.

Carlson, B R (2002) *Skolkvalitet för alla.* Kapitel i denna volym.

Esping-Andersen, Gösta (1996), "After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy." I Esping-Andersen, Gösta, ed. *Welfare States in Transition*. Sage Publications.

Eurobarometern för åren 1996-2000.
Ferraz Nunes, J (2002) *Hälsa, sjukvård och befolkningsuppfattningar*. Kapitel i denna volym.
Gilljam, M och Nilsson, L (1985) Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn – två förklaringsansatser. *Statsvetenskaplig tidskrift* 1985:2.
Hadenius, A (1981) *Spelet om skatten*. Norstedts.
Holmberg, S (1997) ”Svenska folket är si så där nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige.” I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Ett missnöjt folk?* SOM-rapport nr 18. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Johansson, B (1998), *Nyheter mitt ibland oss. Kommunala nyheter, personlig erfarenhet och lokal opinionsbildning*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
Johansson, F (1999) ”Lokala partier.” I Nilsson, L (red) *Region i utveckling*, SOM-rapport nr 23. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Johansson, F (2002) *Minskad tro på regionerna. Attityder i Västra Götaland och Skåne*. Kapitel i denna volym.
Johansson, F, Nilsson, L och Strömberg (2001) *Kommunal demokrati under fyra decennier*. Liber.
Jönsson, S, Nilsson, L, Rubenowitz, S och Westerståhl, J (1997) *Decentraliserad välfärdsstad. Demokrati, effektivitet, service*. Stockholm: SNS Förlag.
Lundqvist, L J (2001) ”Privatisering – varför och varför inte.” I Rothstein, B (red) *Politik som organisering. Förvaltningspolitikens grundproblem.* Stockholm: SNS Förlag.
Kautto, M, Heikkilä, M, Hvinden, B, Marklund, S och Ploug, N (1999) *Nordic Social Policy. Changing Welfare States.* Routledge.
Nilsson, L (1997), ”Välfärd och lycka i Västsverige.” I Nilsson, L (red) *Nya landskap*, SOM-rapport nr 19. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Nilsson, L (2000), ”Opinionstrender och medieeffekter.” I Fridolf, M (red), *Vem formar politiken i kommunerna?*. SNS Förlag
Nilsson, L (2001), ”Förnyad polarisering i välfärdspolitiken.” I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Land Du välsignade?*, SOM-rapport nr 26. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Nilsson, L och Strömberg, L (1988) ”Offentligt – privat, Svenska folkets åsikter om privatisering och avreglering.” I Holmberg, S och Weibull, L (red), *SOM-undersökningen 1987*, SOM-rapport nr 3. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Nilsson, L och Persson, J (1998) *Kommunundersökningen 1997, Stenungsund*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Nordisk statistisk årsbok 1996. Nordiska ministerrådet 1996.
Peters, G (1991), *The Politics of Taxation. A Comparative Perspective*. Blackwell.
Petersson, O, Westholm, A och Blomberg, G (1989) *Medborgarnas makt*. Stockholm: Carlssons.

Putnam, R (1996) *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm: SNS Förlag.

Svenska Kommunförbundet (1999), *Konkurrens för fortsatt välfärd? – om förekomst, omfattning, effekter och erfarenheter av konkurrensutsättning och alternativa driftsformer*. Kommentus Förlag AB.

Västra Götalandsregionen. Budget 2002 & flerårsplan 2003-2004. (www.vgregion.se).

Åberg, R (1993), *Århundradets skattereform? Politik och opinion kring 1991 års skattereform*. Fritzes.

HÄLSA, SJUKVÅRD OCH BEFOLKNINGSUPPFATTNINGAR

JOSÉ FERRAZ NUNES

Hälso- och sjukvårdsverksamhet har som övergripande mål ett gott hälsotillstånd hos hela befolkningen samt möjlighet för alla att på lika villkor kunna få del av en ändamålsenlig hälso- och sjukvård (SOU 1979.78). Innebörden av lika villkor är att alla skall ha samma möjligheter att få tillgång till vården. Det innebär dock inte att alla skall eller bör få samma vård. Behov av vården skiljer sig kraftigt mellan individer och grupper av individer. Dessutom har sjukvården olika tekniska möjligheter att åtgärda de existerande behoven på ett tillfredsställande sätt. Individernas upplevda behov är alltid en viktig utgångspunkt för att kunna bedöma i vilken mån hälso- och sjukvårdsverksamheten har uppnått uppställda mål. Ändamålsenlig hälso- och sjukvård handlar om trygghet och de kvalitativa krav som vårdsökande har rätt att ställa. Även här har individer en avgörande roll eftersom trygghet och kvalitet är två egenskaper som hänger samman med hur befolkningen upplever sjukvårdsverksamheten.

Den senast WHOs rapporten (WHO, 2000) definierar målen med ”hälsosystem” på ett sätt som förstärker och utvidgar den nationella målsättningen. Man framhåller tre huvudmål: förbättring av hälsa, bemötande av befolkningsförväntningar och rättvis finansiell börda. Bemötande av befolkningsförväntningar har att göra med respekt för människor, omedelbar uppmärksamhet och kvalificerad omsorg. Dessa punkter tillsammans med effekter i hälsotillståndet upplevs av individer speciellt när de har kontakt med vården, direkt eller indirekt genom anhöriga.

Upplevd hälsa anses (Kapplan 1989, Williams 1995) vara den viktigaste variabeln för att på ett tillfredställande sätt kunna mäta hälsostatus för individer och för befolkningen i sin helhet. Vi vet att hälsan påverkas av åldern, sociala förhållanden, livsmönster och varierar mellan könen. Dessa är de viktigaste huvudfaktorerna som förklarar skillnader i behov av sjukvård. Förmodligen utgör de också en förklaringsfaktor när det gäller uppfattningar om sjukvården.

I detta avsnitt skall vi analysera resultatet av befolkningens egna bedömningar av den offentliga primärvården och sjukhusvården. Analysen utgår ifrån individernas uppfattningar om hälsotillstånd, kontakt med sjukvården och social situation.

Hälsa och sjukvården

Hälsa kan betraktas på individuell nivå och befolkningsnivå (folkhälsa). Folkhälsa är inte en enkel additiv kalkyl av individens värde, utan det omfattar det mönster

av olikheter som kan råda mellan olika grupper i en befolkning (SOU 1998.43). Å andra sidan måste vi veta individernas värderingar för att man skall kunna ha en uppfattning om folkhälsan. En betydande forskning kring hälsobegreppet och mätning av hälsostatus har utvecklats de senaste tjugo åren, och praktiskt användbara mätinstrument har utarbetats. En av de mest intressanta forskningsinriktningarna utgår från begreppen livslängd och livskvalitet och mäter hälsa i antal kvalitetsjusterade levnadsår (Kaplan 1989). Såväl klassificering av en persons hälsostatus som värderingen av olika hälsostatus kan ske med hjälp av vetenskapligt utprövade metoder som utvecklar nyttomått. Nyttomått avser att mäta patienters hälsostatus med ett värde. Ett ”hälsoindex” konstrueras genom att ta hänsyn till olika dimensioner i hälsostatus och vikten mellan de olika värdena i varje dimension. Standardisering ger värdet 1 för ”perfekt hälsa” och värdet 0 för att vara död.

Ett enklare sätt är att få reda på individernas bedömning av sitt allmänna hälsotillstånd är att använda en termometerliknande skala mellan 0 och 100 eller mellan 0 och 10. Värdet 0 skall ange det sämsta tänkbara tillståndet och 10 det bästa tänkbara tillståndet. På detta sätt får vi information om den subjektiva värderingen utifrån individens perspektiv på den aktuella situationen i förhållande till två extrem punkter. Detta mått har ett mer begränsat användningsområde än hälsoindexet har, men det är relevant att tillämpa i studier där uppfattningar och bedömningar är grundläggande. Vi har utgått ifrån data i Väst-SOM 2000.

Kontakt med sjukvården kan definieras på olika sätt. I Väst-SOM frågas om man har nyttjat service vid primärvård och sjukhus, om man inte nyttjar själv men nära anhörig gör det samt om varken individen eller anhörig har nyttjat. Detta ger information om vilken grad man har kontakt med sjukvården. Det innebär att en individ som inte har kontakt själv och som inte har någon anhörig har information om vad som händer om vården härmed via massmedia och berättelser av andra individer. Egen konsumtion av vården kan i allmänhet antas ge en bättre kännedom om vård-service än när det gäller anhörigs användning av dessa tjänster. Det betyder att vi kan gradera vårdkontakter i en skala från 1 till 3, där det lägsta värdet anger ingen kontakt och 3 egen kontakt. Värden på dessa variabler ger ej en perfekt intervallskala, då vi inte har gjort någon vägning mellan de olika nivåerna.

Bedömning av primärvården och sjukhusvården anges av individernas bedömning av service i närliggande område. Denna bedömning sker i en skala mellan 5 och 1, där 5 betyder att individerna är mycket nöjda, 4 anger att de är ganska nöjda, 3 att de är varken nöjda eller missnöjda, 2 att de är ganska missnöjda och 1 att de är mycket missnöjda. Värden på dessa variabler utgör kategorier och är inte heller perfekta intervallskalor.

Individens egenskaper och sambandsanalys

Åldern är alltid nödvändig att använda i studier, där hälsa är en förklarings faktor

eller en beroende variabel. Vi vet också att åldern har betydelse vid studier av bedömning av olika tjänster.

Kön är en kvalitativ variabel där män ges värdet 1 och kvinnor värdet 0. Utbildning är en av de variabler som är relaterad till typ av aktivitet och social status. När det gäller hälsotillståndet och uppfattningar om sjukvården har det visats i ett flertal empiriska analyser att den utgör en relevant förklaringsfaktor. I denna analys utbildningsnivån klassificeras i fyra nivåer, där hög nivå (värde 4) betyder att man har studerat vid högskola, medelhög nivå (värde 3) anger att de tillfrågade har minst treårigt gymnasium eller flickskola/realexamen, medellåg nivå (värde 2) anger att de tillfrågade har folkhögskola eller tvåårigt gymnasium och låg nivå (värde 1) de övriga individerna.

Analysen består av tre steg: i det första testar vi om grad av kontakt med sjukvården har ett statistiskt signifikant samband med ålder, utbildningsnivå, andel män och upplevd hälsotillståndet (ekvation 1a, nedan, när det gäller kontakt med primärvård och ekvation 1b, när det gäller kontakt med sjukhusvård). I det andra steget testar vi om bedömning av service i vården har samband med ålder, utbildningsnivå, andel män, upplevd hälsonivå och grad av kontakt med primärvård respektive sjukhusvård (ekvation 2a nedan avser bedömning av primärvård och kontakt med primärvård och ekvation 2b avser kontakt bedömning av sjukhusvård och kontakt med sjukhusvård). I steg tre presentera vi i tabellformat skillnader i bedömningen av primärvård och sjukhusvård mellan delregioner Dahlsland, Sjuhärad, Norra Bohuslän, Fyrstad, Västra Skaraborg, Östra Skaraborg och Göteborg.

I regressionsanalys testas styrkan i sambandet mellan en beroende variabel (hälsotillståndet i ekvationer 1a och 1b samt bedömning av sjukvård i ekvationer 2a och 2b) och flera hypotetiska förklaringsvariabler som vi har förklarat ovan. F-kvoter beräknades för att testa skillnader mellan medelvärden. Vi har valt att definiera som signifikanta skillnader där testet anger $P<0.01$.

Analysen använder 3071 av 3684 observationer som utgör den totala databasen. Skillnaden utgörs av fall där svar saknas eller svaren ej kan användas.

Kontakt med sjukvård

Vi antar att kontakt med sjukvård påverkas av ålder, utbildningsnivå, andel män och hälsotillståndet. Några hypoteser grundas i tidigare kända kunskaper. Ju äldre man är desto mer man själv använder sjukvården och även när det gäller anhöriga är det tänkbart att äldre individer har fler kontakter med sjukvården i jämförelse med yngre individer. Individer med lägre utbildningsnivå har lägre hälsostatus än andra. Vi tror därmed att ju lägre utbildning desto mer vård nyttjar man. Kön är inte lika självklar som förklaringsvariabel. I tidigare analyser (Ferraz Nunes 1999, 2000) har man funnit att kvinnorna anger ett lägre hälsostatus än män, men eftersom vi använder hälsotillstånd som förklaringsvariabler är det oklart vilket

kön, om något, som använder sjukvårdstjänster i större uträckning. Det är troligt att sambandet är negativt, dvs ju fler män desto mindre kontakter finns med sjukvården. Till slut, är det inte svårt att förutsätta att ju lägre är det upplevda hälsotillståndet desto högre är kontakt med sjukvården, framför allt beroende på egen användning av tjänster.

Vi testar därmed nedanstående ekvationer i en linjär regression där SPSS har använts. Eftersom värden för några variabler inte utgör en perfekt intervallskala skall man vara försiktig att tolka storlek för parameter. Dessa ger i första hand en indikation om typ av samband är statistiskt signifikant. En signifikant parameter anger att respektive faktor troligen har ett samband med beroende variabler förutsatt att alla andra förklaringsfaktorer är givna. Följande ekvationer testar vilka förklaringsfaktorer som har samband med grad av kontakt med sjukvården:

Ekvation 1a : Kontakt vårdcentral = f (ålder, utbildning, kön, hälsa)

Ekvation 1b: Kontakt sjukhusvård = f (ålder, utbildning, kön, hälsa)

Variabler och dess värden förklaras ovan.
Resultatet av regressionsanalysen för ekvationer 1a och 1 b visas i tabell 1.

Tabell 1 Förklaring av kontakt med sjukvården

Ekvationer 1a och 1b

Beroende variabel >	**Kontakt primärvård**		**Kontakt Sjukhusvård**	
	parameter	*P-värde*	*parameter*	*P-värde*
Konstant	1.51	0.0001	1.31	0.0001
Ålder	0.02	0.0030	0.03	0.0030
Utbildning	-0.03	0.0010	-0.07	0.0001
Kön (andel män)	0.15	0.0001	0.04	0.2513
Hälsotillstånd	-0.02	0.0010	-0.05	0.0001
	R^2 .49 F-värde 24.6		R^2 .48 F-värde 23.7	

Alla variabler som ingår i ekvationen verkar ha samband med grad av kontakt med primärvården och sjukhusvården. Ett undantag är betydelse av kön som förklaringsvariabel för kontakter med sjukhusvård. Resultatet av regressionsanalys visar att det föreligga ett statistiskt signifikant samband som ledar fram till följande slutsatser gällande befolkningen i Västra Götalandsregionen:

– Ju äldre man är
– Ju lägre utbildning man har
– Ju lägre individer bedömer sitt eget hälsotillståndet

desto mer kontakt har man med sjukvården (både primärvård och sjukhusvård).

Kvinnor har mer kontakt än män givet alla andra faktorer lika (gäller ej sjukhusvård).

Dessa resultat visar att de samband som vi har funnit i Väst Sverige inte skiljer sig från tidigare kända resultat. Det är speciellt relevant att konstatera att det enkla sättet att mäta hälsotillståndet har, i sammanhanget, liknande värde som i situationer där man använder mer utvecklade metoder för att mäta upplevd hälsa.

Resultaten stärker vår utgångspunkt, i denna analys, att individernas upplevelser och värderingar om sin egen hälsa och hälsorelaterade förhållande utgör relevanta faktorer vid policyanalys. Uppfattningar om service som ingår i allmänna politiska strategier för att uppnå bestämda mål kan bero på egna erfarenheter eller utsagor som sprids via formella kanaler och institutioner och informella kontakter med andra individer.

Bedömning av sjukvård

Vår huvudfråga handlar om vilka faktorer som har varit relevanta för befolkningens bedömning av sjukvården i Västra Götalandsregionen. I tabell 2 testar vi hypotesen om samband som förklaras nedan i ekvationerna 2a och 2b.

Vi förutsätter att individens bedömningar av primärvården och sjukhusvården påverkas av faktorer som ålder, utbildning, kön, hälsa och grad av kontakt med vården. Hypoteser om samband är ej självklara. Tidigare undersökningar visar att äldre individer i Sverige tenderar att vara mer positiva till service. Utbildningen kan bidra till bedömning på olika sätt: dels har personer med högre utbildning mer kunskaper om lagar och förutsättningar för offentliga verksamheter, dels är utbildning relaterad till högre välstånd och dels kan det tänkas att personer med högre utbildning har större förväntningar på service kvalitet. Skillnader mellan kön andra faktorer givna kan påverka bedömningen av sjukvården p.g.a. att det finns skillnader i behov och möjligen skillnader i förväntningar mellan män och kvinnor. Bättre upplevt hälsotillstånd kan vara ett tecken på att sjukvården har bidragit till ökad hälsa. Vi förutsätter därmed att individer med högre hälsa är mer positiva inställda till service i sjukvården. Till slut kommer den sista frågan som utgör huvudanledning till vår analys. Högre kontakt med sjukvården ger större kunskaper om hur service fungera och därmed större möjligheter att individer gör bedömningar som stämmer bättre med deras preferenser och som innehåller större förståelse av verksamhetens villkor.

Att brukare med egen erfarenhet är mer positiva i sin bedömning av offentlig service har påvisats i en serie undersökningar. (Nilsson, 1998) (Johansson, Nilsson, Strömberg fl. 2001). Nilsson (1998) skriver ”…brukarna är genomgående väsentligt mer nöjda med servicen än medborgarna i allmänhet. Det överensstämmer med resultat från tidigare undersökningar. Brukarna har naturligt nog i större utsträckning än andra åsikter om de serviceområden som de är berörda av, men de är också i större utsträckning positiva än icke brukarna”.

Vi testar nedanstående ekvationer på samma sätt som vi har gjort i föregående avsnitt

Ekvation 2a :
Bedömning primärvård = f (ålder, utbildning, kön, hälsa, kontakt vårdcentral)

Ekvation 2b:
Bedömning sjukhusvård = f (ålder, utbildning, kön, hälsa, kontakt sjukhusvård)

Variabler och deras värden förklaras ovan.
Resultatet av regressionsanalysen för ekvationer 2a och 2 b visas i tabell 2.

Tabell 2 Faktorer som påverkar uppfattning av sjukvården

Ekvationer 2a och 2b

Beroende variabel >	**Bedömning primärvård**		**Bedömning Sjukhusvård**	
	parameter	*P-värde*	*parameter*	*P-värde*
Konstant	2.82	0.0001	3.21	0.0001
Ålder	0.13	0.0001	0.14	0.0001
Utbildning	-0.08	0.0010	-0.07	0.0001
Kön	0.07	0.0020	0.13	0.0020
Hälsotillstånd	0.04	0.0010	0.04	0.0001
Kontakt sjukvård	0.28	0.0001	0.14	0.0001
	R^2 .42 F-värde 36.2		R^2 .40 F-värde 33.6	

Resultat av regressionsanalysen visar att ålder och utbildning har ett statistiskt samband med variabeln som anger bedömning av primärvård och sjukhusvård såsom vi hade förutsatt. Det betyder att ju äldre man är och ju lägre utbildning man har desto större är tillfredställelse med sjukvården.

Män tenderar att vara mer positiva än kvinnor både när det gäller bedömning av primärvård och sjukhusvård. sjukvården. Denna skillnad är svag men statistiskt signifikant.

Resultatet i denna analys bekräftar hypotesen att både hälsotillståndet och grad av kontakt med sjukvård har ett positivt samband med grad av tillfredställelse med sjukvård. I Västra Götalandsregionen har befolkningen angett att de är mer tillfredställda med sjukvård, ju mer egen erfarenhet de har av service i sjukvård, alla andra faktorer lika. Samtidigt anger individer en högre tillfredställelse med sjukvård ju högre hälsotillstånd man anger. Dessa två resultat visar klart att det är viktigt hur kunskaper om sjukvården har inhämtats. Dessutom verkar det egna hälsotillståndet vara viktigt. Om man betraktar dessa två faktorer tillsammans innebär resultatet av analysen att, till exempel, individer som anger lägre hälsotillstånd och som inte har kontakt med sjukvård är mycket negativa till service.

Skillnader mellan delregioner

Sambandsanalysen som diskuterades ovan gäller för hela Västra Götalandsregionen. Resultaten anger ett genomsnittligt värde för hela regionen. Delregioner och kommuner kan skilja sig från genomsnittet i olika avseende. Om de förklaringsfaktorer som vi använder i sambandsanalysen skiljer sig mellan delregioner kan man också förvänta skillnader i bedömningsstrukturen. Till exempel, om i en delregion befolkningen är äldre, har lägre utbildning, har fler kontakter med sjukvård och har högre hälsotillstånd kan man förvänta att individer i denna delregion är mer nöjda med sjukvården. Om det inte är fallet betyder det att det finns specifika faktorer i denna region som bidrar till en annan bedömning.

I tabell 3 visar vi de genomsnitt värden på de förklaringsfaktorer som har använts i regressionsanalysen för alla delregioner. Index 100 anger genomsnittet i Västra Götalandsregion. Befolkningen i till exempel Göteborgsregion anger färre kontakter med sjukvården något sämre hälsotillstånd, lägre ålder och högre utbildning än genomsnittet i länet. Alla dessa värden innebär att man ska förvänta lägre tillfredställelse med sjukvården än genomsnitt. I tabell 4 kan vi konstatera att så är fallet. Det innebär att anledning för att befolkning i Göteborg är mindre tillfredställd med sjukvården har i huvudsak att göra med befolkningsegenskaper. Eventuella specifika faktorer i Göteborg bidrar i relativt liten utsträckning.

Tabell 3 Jämförelse mellan olika delregioner. Genomsnittvärde

Index 100 = genomsnitt i hela länet

	Kontakt				
	Primärvård	Sjukhusvård	Hälsa	Ålder	Utbildning
Göteborgsregionen	95	96	99	96	107
Sjuhärad	107	106	99	103	93
Östra Skaraborg	103	107	101	106	88
Västra Skaraborg	109	107	100	103	95
Fyrstad	103	103	103	102	98
Dalsland	99	90	105	107	91
Norra Bohuslän	97	101	100	103	90

På samma sätt ligger Sjuhärad högst när det gäller tillfredställelse med sjukvård. Detta stämmer också med de förklaringsfaktorerna i analysen. Tre delregioner skiljer sig: i Fyrstad är befolkningen relativt mer missnöjd med sjukhusvård. Samma förhållande gäller för Norra Bohuslän. Det bör noteras att i dessa två delregioner finns det en klar skillnad mellan bedömning av primärvård och bedömning av sjukhusvård. Sjukhusvården bedöms mer negativt. Dalsland är det tredje delregion där befolkning verkar göra en mer negativ bedömning av sjukhusvård än primär-

vård. I detta fall stämmer med förklaringsvariabeln kontakt med sjukhusvård. Befolkning i Dalsland verkar ha mycket mindre kontakt med sjukhusvård än befolkningen i de övriga delregionerna.

Tabell 4 Bedömning av sjukvård i olika delregioner (procent och opinionsbalans)

	Procentuell nöjda	Procentuell missnöjda	Opinionsbalans
Vårdcentral			
Dalsland	66.0	4.0	62.0
Sjuhärad	61.2	8.4	52.8
Norra Bohuslän	49.3	8.3	41.0
Fyrstad	50.4	13.0	37.4
Västra Skaraborg	51.4	15.9	35.5
Östra Skaraborg	44.3	11.9	32.4
Göteborg	47.0	16.3	30.7
Sjukhusvård			
Sjuhärad	59.1	8.6	50.5
Dalsland	51.0	10.0	41.0
Östra Skaraborg	52.2	12.0	40.2
Västra Skaraborg	53.9	22.4	31.5
Göteborg	45.5	14.1	31.4
Fyrstad	44.6	19.7	24.9
Norra Bohuslän	38.2	24.3	13.9

Slutsatser och diskussion

Vi har i detta avsnitt visat att den subjektiva bedömningen av individernas hälsotillstånd är relevant för att förklara kontakt med sjukvård, speciellt när det gäller användning av tjänster. Samtidigt, har kontakt med sjukvård när det gäller både egen konsumtion och indirekt kontakt genom nära anhörig som har utnyttjat sjukvårdstjänster, en avgörande betydelse för att förklara hur befolkning bedömer tillfredsställelse med vården. Andra faktorer är viktiga samtidigt med individernas kontakt. Vi har funnit klara samband mellan ålder, utbildningsgrad samt delvis kön och befolkningsbedömningar. Regionala förhållanden verkar spelar en viss roll.

Vi kan dra följande slutsatser:

- Äldre individer verkar vara mer tillfredställda med sjukvården än yngre.
- Individer med lägre utbildning verkar också vara mera tillfredställda med sjukvården i jämförelse med individer med högre utbildning.

- Skillnader mellan kön är mycket små. Män verkar vara något mer positiva än kvinnor när det gäller primärvård och sjukhusvård.
- Kontakt med sjukvård verkar vara den viktigaste faktorn för att förklara bedömning av vård. Det är inte bara fråga om ett statistiskt signifikant samband, utan även ett starkt samband.
- Regionala skillnader verkar inte vara enbart en konsekvens av specifika lokala förhållande. Skillnader i befolkningsegenskaper utgör i de flesta fallen anledning till de regionala skillnaderna. Vi har funnit att skillnader i bedömningen av vård mellan delregioner delvis beror på åldersstruktur, skillnader i utbildning och skillnader i hälsotillstånd. Även kontakt med vård skiljer sig mellan delregioner och i några fall verkar också vara en viktig faktor som förklarar skillnader vid bedömning av vården.

Referenser

Ferraz Nunes, J., ”Hälsa som kapital och Politik”, (1999) i Holmberg, Sören, Weibull, Lennart, red., *Ljusnande Framtid*, Rapport nr 22, SOM, Göteborgs Universitet.

Ferraz Nunes, J., ”Hälsa – ett värde utan pris” , (2000) i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart red., *Det Nya Samhället*, Rapport nr 23 Göteborgs Universitet.

Johansson, Folke, Nilsson, Lennart och Strömberg, Lars (2001) *Kommunal demokrati under fyra decennier*, Liber.

Kaplan, R., “A general health policy model: update and applications”, (1988), *Health Services Research* 23, pp. 203-35.

Nilsson, Lennart, “Välfärd och livstillfredsställelse”, (1998) i Nilsson, Lennart, *Region i omvandling*, SOM-rapport nr 23 Göteborgs Universitet.

SOU 1979:78 *Mål och medel för Hälso- och sjukvården*.

Williams, Alan “The role of the EuroQol instrument in QALY calculations” (1995), *Discussion Paper 136*, York, Centre for Health Economics.

WHO, (2000) *The world health report 2000*, World Health Organisation.

MEDIER, KULTUR OCH FRITID

TILLTRO TILL MEDIER – OCH POLITIK

LENNART WEIBULL OCH ÅSA NILSSON

Vem i hela världen kan man lita på? Mikael Wiehe och *Hola Bandoola Band* ställde sjungande frågan 1972. Frågan har en pessimistisk underston: en uppgivenhet inför samhället och en svag tilltro till de etablerade institutionerna och till medmänniskan (jfr. Aronsson och Karlsson, 2001). Sedan 1970-talet har också allmänhetens förtroende för politik och politiker minskat efter hand. Det är i dag fler som har lågt än högt förtroende för regeringen, de politiska partierna och kommunstyrelserna. För andra samhällsinstitutioner är bilden betydligt ljusare. Sjukvård, polis och rättsväsende åtnjuter ett relativt högt förtroende. Beträffande massmedierna är bilden mer splittrad. Radio och TV åtnjuter generellt ett högt förtroende, medan dagstidningarna ligger betydligt lägre, om än högre än de politiska institutionerna (Holmberg och Weibull, 2001).

Frågan om allmänhetens förtroende för massmedierna är både principiellt och praktiskt viktig om vi ser till mediernas roll i det politiska livet. Eftersom de flesta medborgare inte har personlig erfarenhet av vad som händer i politiken tenderar det som massmedierna förmedlar att bestämma bilden av politiken. Mediernas betydelse kan antas öka ju mindre erfarenhet medborgarna har av politiken (Asp, 1986). Detta leder fram till två intressanta forskningsfrågor:

Den första gäller synen på mediernas tillförlitlighet i förhållande till olika nivåer i politiken. Televisionen, liksom radion, är i huvudsak nationell och i någon mån regional, medan dagspressen med undantag av kvällspressen i huvudsak är lokal. Det senare hindrar emellertid inte att den senare också förmedlar nationella nyheter (Nilsson m. fl., 2001). De flesta studier av hur allmänheten uppfattar mediernas tillförlitlighet har gällt den nationella politiska nivån eller politik i allmänhet. Det är därför av intresse att få en fördjupad bild av hur allmänheten bedömer kommunal respektive regional bevakning.

Den andra frågan gäller hur allmänhetens syn på mediernas politiska bevakning förhåller sig till uppfattningen om politiken. I vilken utsträckning finns det likheter mellan allmänhetens bedömningar av politik och medier? Innebär en positiv bedömning av mediernas tillförlighet också att man har en hög tro till politik och politiker? Eller medför en positiv mediebild att man är mera kritisk till det som sker inom politiken?

Tillförlitlighet i bevakningen

Den utgångspunkt som här valts för att beskriva vilken styrka dagspress, radio och TV har är hur tillförlitliga olika medier anses vara. Tillförlitlighet är ett slags

grundläggande krav på nyhetsmedier. Tidigare studier har tydligt visat att kravet på tillförlitlighet i allmänhetens mediebedömningar är överordnat andra medieegenskaper: om inte de nyheter medierna förmedlar anses tillförlitliga är, naturligt nog, deras egenskaper i övrigt av ringa intresse. Föreställningen om tillförlitlighet är således grundkomponenten i allmänhetens förtroende för massmedier (Hellingwerf, 2000).

Tidigare studier av allmänhetens förtroende för olika medier har visat att Sveriges Television, Sveriges Radio, TV4 och den lokala morgonpressen är de medier som generellt värderas högst. Andelen av allmänheten som har mycket eller ganska stort förtroende för dessa medier ligger mellan 57 (Sveriges Radios P4) och 74 procent (Sveriges Television) och mönstret är förhållandevis stabilt över tid (Weibull, 2000; 2001). Förtroendemätningen gäller innehållet i allmänhet och avser ett nationellt genomsnitt. Frågan är nu hur motsvarande bedömningar ser ut i Västra Götaland.

Kommunbevakningen

Låt oss starta med frågan om hur mediernas bevakning av den egna kommunen bedöms. I figur 1 redovisas allmänhetens bedömningar av tillförlitligheten hos enskilda medier inom Göteborgsregionen[1] .

Figur 1 Uppfattning om tillförlitligheten i mediets kommunala rapportering, bland boende i Göteborgsregionen (procent)

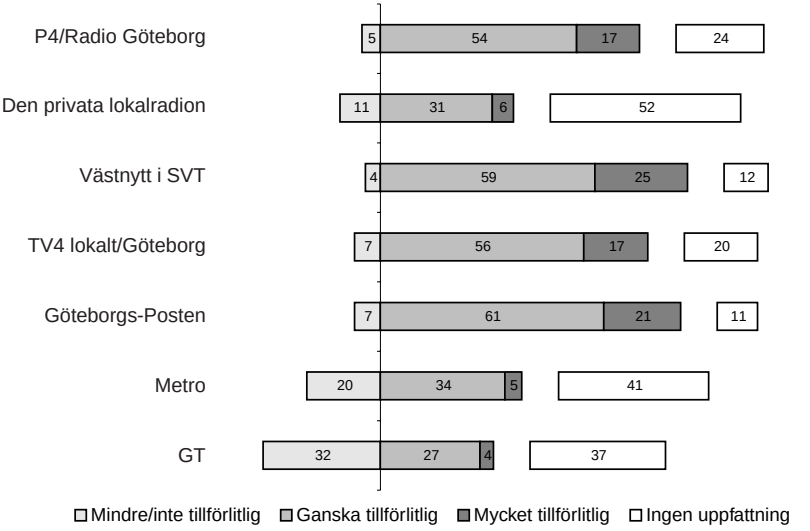

Kommentar: De redovisade procentandelarna summerar till 100 för varje medium. Frågans formulering: 'Om Du tänker på sådant som händer i Din kommun, hur tillförlitlig bedömer Du följande mediers rapportering vara?'.

Två nyhetskanaler visar sig ligga något högre än de andra: *Västnytt* i Sveriges Television och *Göteborgs-Posten*. Mer än 20 procent av allmänheten anser dessa medier mycket tillförlitliga, över 80 procent minst ganska tillförlitliga. Går vi tillbaka till tidigare studier av allmänheten i Göteborgsregionen visar sig bilden vara stabil (Wadbring, 2000). Resultatet ligger dessutom i linje med vad som tidigare påvisats på nationell nivå, nämligen att Sveriges Television och den lokala morgontidningen har en stark ställning hos allmänheten.

Något lägre, men fortfarande på mycket hög nivå, finner vi TV4:s lokala nyheter och Sveriges Radios P4:s Radio Göteborg. En förklaring till de lägre andelarna för dessa medier är att betydligt fler saknar uppfattning om dem (20 respektive 24 procent). Om vi begränsar oss enbart till dem som har en uppfattning visar sig TV4:s lokalnyheter och Radio Göteborg ligga obetydligt lägre än *Västnytt* och *Göteborgs-Posten*. Det som således bidrar till de senares styrka bland allmänheten är att de både når de flesta *och* anses ha hög tillförlitlighet.

Den upplevda tillförlitligheten hos den tredje gruppen av medier (den privata lokalradion, *GT* och *Metro*) ligger klart lägre. Mellan 31 och 39 procent av allmänheten i Göteborgsregionen anser att deras kommunbevakning är åtminstone ganska tillförlitlig, enbart ca 5 procent anser den vara mycket tillförlitlig. Men då ska det sägas att dessa medier samtliga utmärks av att många saknar uppfattning om dem. Om vi tar hänsyn till detta och begränsar oss till de svarspersoner som anser sig kunna bedöma dessa medier blir andelarna klart högre. Särskilt privat lokalradio och tidningen *Metro* får relativt höga andelar – 76 respektive 66 procent bedömer dem som åtminstone ganska tillförlitliga. För *GT* ligger andelen även med en sådan avgränsning under 50 procent.

Det kan diskuteras hur de redovisade resultaten ska tolkas. Samtliga medier som bedöms, med undantag av *Göteborgs-Posten*, har överlag en relativt begränsad kommunbevakning (jfr. Johansson, 1999). Den privata lokalradion uppmärksammar knappast vad som händer i Göteborgsregionens kommuner, men uppfattas ändå bland sina lyssnare som ganska tillförlitlig.[2] Om vi till detta lägger det faktum att bedömningarna i hög grad överensstämmer med dem som framkommer i studier där frågan gäller allmänt förtroende ligger slutsatsen nära att vi talar om en mer generaliserad bedömning av mediernas tillförlitlighet. Allmänheten skulle således differentiera sin bedömning mer efter typen av medium och mindre efter typen av bevakningsområde – lokalt eller nationellt.

Resultatet får också stöd av en jämförelse mellan den upplevda tillförlitligheten i mediernas kommunbevakning i Göteborgsregionen med den i Malmöregionen (figur 2). Det finns en mycket hög överensstämmelse mellan mediebedömningarna i de två regionerna, även om andelen som anser respektive medium åtminstone ganska tillförlitligt för alla medier ligger något lägre i Malmöregionen.

Rangordningen för medierna i den samlade bedömningen är också huvudsakligen densamma. Att *Göteborgs-Posten* ligger högre än *Sydsvenskan* liksom Radio Göteborg högre än Radio Malmöhus kan i huvudsak förklaras av de två Malmö-

mediernas något lägre räckvid (Wadbring och Weibull, kommande). Om vi begränsar oss till dem som har en uppfattning försvinner i det närmaste skillnaderna.

Figur 2 Uppfattning om tillförlitligheten i mediets kommunala rapportering, bland boende i Malmöregionen (procent)

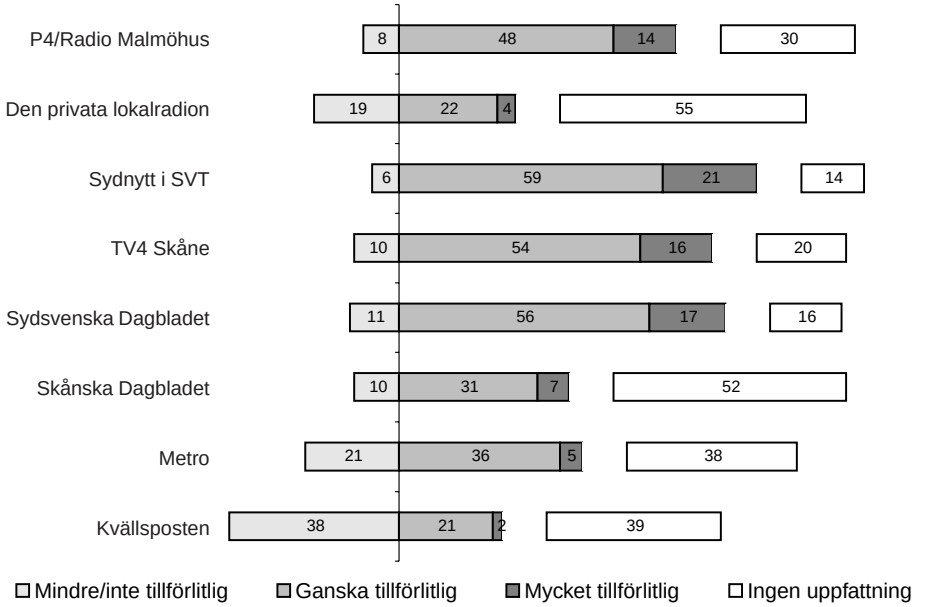

Kommentar: De redovisade procentandelarna summerar till 100 för varje medium. För frågans formulering: se figur 1.

Det som skiljer mellan Göteborgs- och Malmöregionen är således inte hur de enskilda medierna bedöms utan snarast den generella bedömningsnivån – som ligger något lägre i Malmöregionen. Det visar sig att detta inte bara gäller medier. Också i andra förtroendebedömningar ligger andelarna generellt sett något lägre i Malmöregionen än i Västsverige, exempelvis i fråga om förtroendet för olika samhällsinstitutioner.

Ser vi till hur mer personliga egenskaper spelar in i bedömandet av tillförlitligheten i medierapporteringen, kan till att börja med kön avskrivas som en potentiellt avgörande förklaringsfaktor. Som framgår av tabell 1 är andelen som tycker att de olika medierna är åtminstone ganska tillförlitliga tämligen jämnstora bland män och kvinnor. Ser vi i stället till ålder, framkommer att yngre generellt utmärker sig genom att hysa lägre medietillit; ett mönster som dock lyser med sin frånvaro ifråga om två medier: *Metro* och *GT*. Här är det i stället de äldre – beträffande *GT* de över 65 år – som anser bevakningen vara mindre tillförlitlig. De skilda

åldersmönstren kan till stor del förklaras med gruppernas olika medievanor: de äldres något större intresse för morgonpress och TV-nyheter och de yngres något större inriktning mot kvälls- och gratistidningar (Wadbring, 2000).

Om ålder tycks ha en mer allmän betydelse för graden av tillit, ser det vid första anblicken något annorlunda ut ifråga om utbildningsnivå. De största skillnaderna i bedömningarna återfinns här beträffande den privata lokalradion och *GT*, där tilliten är mindre bland högutbildade än bland lågutbildade. Dessa skillnader kvarstår också om vi enbart håller oss till dem med en uppfattning – dessutom framkommer nu samma tydliga mönster även för *Metro*. Med denna begränsning visar sig mönstret för samtliga medier följa denna utbildningsbestämda riktning – att tilliten minskar med utbildningen – med undantag för *Göteborgs-Posten*, där andelen som finner tidningen tillförlitlig ligger mellan 91 och 93 procent oavsett utbildningsnivå.

Tabell 1 Andel av boende i Göteborgsregionen som anser att mediets kommunala rapportering är mycket eller ganska tillförlitlig – per kön, ålder och utbildning (procent)

	Västnytt	Göteborgs-Posten	TV4 lokalt/ Göteborg	P4/Radio Göteborg	Metro	Den privata lokalradion	GT
Kön							
Man	85	82	71	74	37	34	31
Kvinna	83	81	75	67	40	39	31
Ålder							
15–29 år	71	74	69	51	44	31	34
30–49 år	83	83	74	74	40	38	33
50–64 år	90	83	75	77	37	39	31
65–85 år	94	86	74	82	31	37	22
Utbildning							
Låg	86	81	76	78	37	43	36
Medel	79	80	72	64	42	36	37
Hög	86	86	70	69	39	30	21
SAMTLIGA	*84*	*82*	*73*	*71*	*39*	*36*	*31*

Kommentar: För frågans formulering: se figur 1.

Regionbevakningen

Mot bakgrund av den generella bild som tecknats så här långt är det naturligt att anta att mönstret i allmänhetens syn på mediernas tillförlitlighet ska vara samma

i den regionala som i den kommunala bevakningen. Så är också fallet. Även om frågorna inte är helt jämförbara – bland annat genom att *Göteborgs-Posten* både är en lokal morgontidning i Göteborgsregionen och en regiontidning i delar av Västra Götaland – är mönstret i stort sett detsamma som för kommunbevakningen. Det är *Västnytt* som uppfattas vara det tillförlitligaste mediet. Till stor del förklaras detta av det också är spritt bland – och använt av – de flesta i regionen. Därefter kommer den lokala morgontidningen.[3] Också TV4:s lokala nyhetssändningar och Sveriges Radios P4:s lokala sändningar står starkt.

Figur 3 Uppfattning om tillförlitligheten i mediets rapportering från Västra Götaland, bland boende i Västra Götaland (procent)

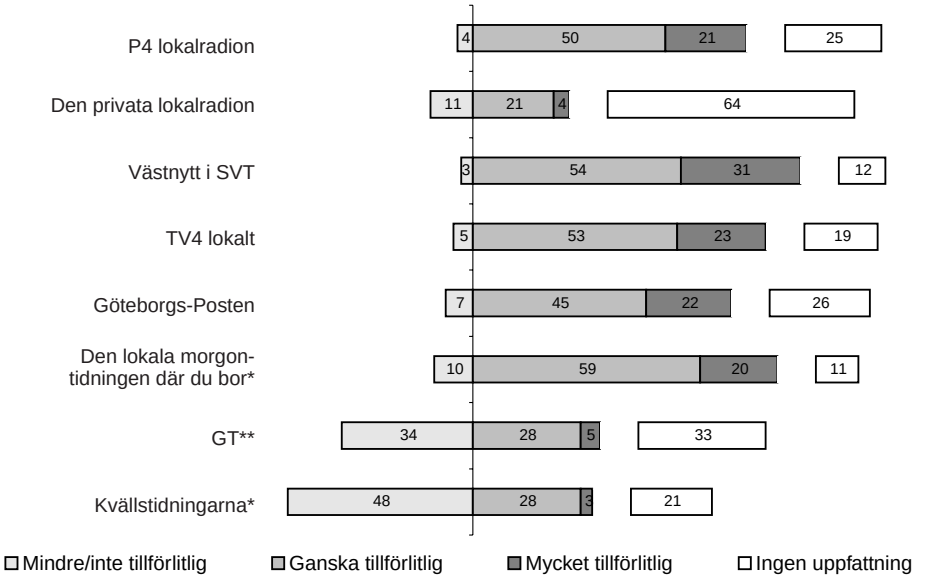

Kommentar: *Avser boende utanför Göteborgsregionen. **Avser boende i Göteborgsregionen (exkl. Kungsbacka). De redovisade procentandelarna summerar till 100 för varje medium. Frågans formulering: 'Om Du tänker på sådant som händer i Västra Götaland, hur tillförlitlig bedömer Du följande mediers rapportering vara?'.

Överensstämmelsen är således mycket stor. Att *Göteborgs-Posten* här ligger lägre än den gör i enbart Göteborgsregionen har sin naturliga förklaring i att tidningen inte har någon bredare spridning bland allmänheten utanför Göteborgsregionen. Exempelvis är det bara ca 10 procent i den egna regionen som saknar uppfattning om tidningen, medan det är drygt 45 procent i övriga Västra Götaland (ca 25 procent för regionen som helhet): i Göteborgsregionen är GP en lokal morgon-

tidning, i övriga Västra Götaland en tillvalstidning för ett mindre antal medborgare. Om vi jämnar ut skillnaderna genom att enbart inkludera dem som har en uppfattning om tidningen ligger dock *Göteborgs-Posten* på samma nivå som den lokala morgontidningen.

Frågan är då om det kan finnas några skillnader i bedömningen av mediernas tillförlitlighet beroende på var man bor inom Västra Götalandsregionen. Med tanke på vad som hittills har iakttagits är detta inte att förvänta om det inte hänger samman med ett mediums utbredning. Det finns dock två medier som trots allt kan vara intressanta att belysa i ett sådant regionalt perspektiv: det ena är det enda egentligt regionala mediet *Västnytt*, det andra är *Göteborgs-Posten* som är en regional tidning bland vissa grupper inom hela regionen. Finns det för dessa två medier några regionala skillnader av betydelse?

För att belysa de två olika regionalmediernas spridning har det på kartan i figur 4 angivits dels hur många som har en uppfattning om respektive medium (kursiva siffror), dels hur många av dem som har uppfattningen att det är mycket tillförlitligt (siffror i fetstil).

När det gäller *Västnytt* är den upplevda kännedomen om programmets regionbevakning i stort sett lika stor i hela västra Götaland. Andelen som anger sig sakna uppfattning ligger mellan 9 procent (i Sjuhärad) och 15 procent (i östra Skaraborg). Inte bara kännedomen om utan också tillförlitligheten hos de regionala TV-nyheterna upplevs som hög i hela regionen. Bland dem som har en uppfattning varierar andelen som anser dem vara mycket tillförlitliga mellan 28 och 38 procent, och andelen som anser dem åtminstone ganska tillförlitliga mellan 95 och 97 procent.

Innehållsstudier har visat att *Västnytt* ägnar något mera utrymme åt Göteborgsregionen än åt övriga Västra Götaland (Asp och Johansson, 2001). Om vi utgår ifrån att bedömningen av regionbevakningen präglas av detta är det ett rimligt antagande att skillnaderna i bedömningar av mediernas tillförlitlighet skulle variera mellan regionens periferi och Göteborg. Någon sådan tendens kan dock inte utläsas i materialet. Möjligen skulle den relativt högre andelen utan uppfattning i östra Skaraborg och norra Bohuslän kunna tolkas så, men skillnaderna är små och motsägs samtidigt av att andelen av Fyrstads befolkning som saknar uppfattning är nästan lika stor. Resultaten pekar snarast på att *Västnytt* är ett etablerat regionmedium som värderas förhållandevis likartat – och positivt – i hela regionen.

För *Göteborgs-Posten* är bilden en annan. Även om tidningen i vissa grupper har en spridning i hela Västra Götaland är den i den breda allmänhetens ögon en tidning för Göteborgsregionen, där den också har sin stora spridning (Wadbring, 2000). Andelen av befolkningen som saknar uppfattning om *Göteborgs-Posten*s regionbevakning ökar snabbt då vi kommer utanför Göteborgs kranskommuner, i östra Skaraborg är den närmare 60 procent. För andra delar av regionen ligger andelen som saknar uppfattning om tidningen mellan 40 och 50 procent. Undantaget är norra Bohuslän (32 procent) där tidningen traditionellt har haft en relativt hög spridning.

Figur 4 ***Andel som anser att Västnytts respektive Göteborgs-Postens rapportering från Västra Götaland är 'mycket tillförlitlig' respektive andel som saknar uppfattning om rapporteringen. Befolkningen i Västra Götaland (procent).***

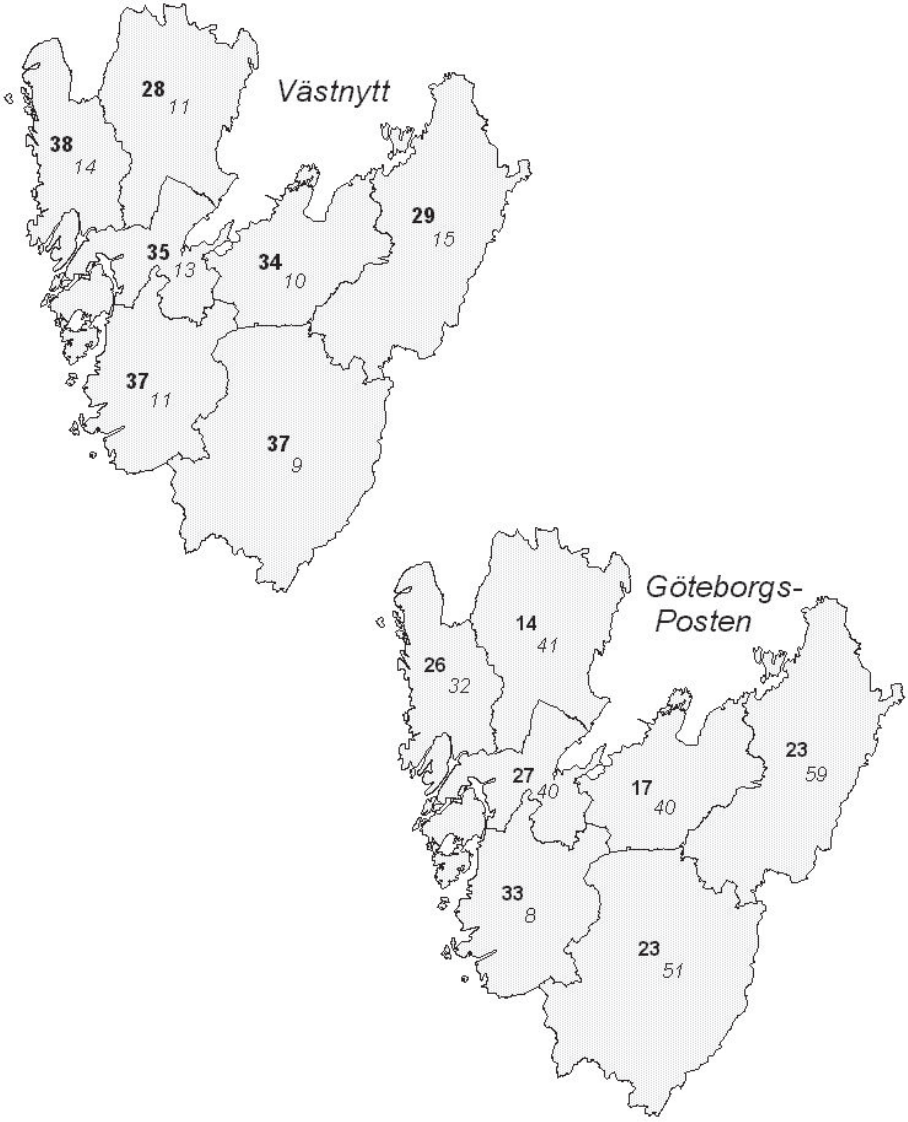

Kommentar: Siffror i fetstil avser andel som svarat 'mycket tillförlitlig' av dem som har uppfattning om mediets rapportering; siffror i kursiv stil avser andelen utan uppfattning. För frågans formulering: se figur 3.

Om vi generellt betraktar andelarna för dem som har en uppfattning om *Göteborgs-Posten*s regionbevakning är de trots allt förhållandevis höga i förhållande till tidningens spridning. Det kan något tillspetsat påstås att tidningen är mer känd än läst. En rimlig förklaring till detta förhållande är att *GP* tidigare hade en mycket stor spridning i hela regionen och att det är den bilden som delvis hänger kvar (Severinsson, 1994).

De som har en uppfattning om *Göteborgs-Posten* anser överlag att det går att lita på tidningens bevakning av regionen: mellan 14 (Dalsland) och 33 (Göteborgsregionen) procent menar att den är mycket tillförlitlig och mellan 81 och 94 procent att tidningen är åtminstone ganska tillförlitlig. Ser vi till de mest positiva, de som anser att tidningen är mycket tillförlitlig, framträder ett mönster där periferin skiljer sig från centrum: andelen minskar allteftersom vi rör oss utåt från Göteborgsregionen. Befolkningen i norra Bohuslän bryter åter mönstret något (jfr. ovan) med en andel på 26 procent som anser att tidningens regionbevakning är mycket tillförlitlig. Mönstret försvagas när vi inkluderar också dem som anser *GP* vara ganska tillförlitlig; centrum/periferi-dimensionen gäller alltså i första hand det starkare ställningstagandet om tidningens regionala bevakning.

En jämförelse av hur *Västnytt* och *Göteborgs-Posten* bedöms i olika delar av regionen visar således på både likheter och skillnader. I alla delar av regionen är andelen som anser *Västnytt* mycket tillförlitligt högre än motsvarande andel för *Göteborgs-Posten*. När det gäller andelen som anser medierna vara åtminstone ganska tillförlitliga är skillnaderna däremot överlag små och *GP* ligger i några fall högre.

Medietillförlitlighet och synen på politiker

Så långt har det handlat om allmänhetens bedömning av enskilda mediers tillförlitlighet. Den andra huvudfrågan gällde vilket samband som kan finnas mellan den upplevda tillförlitligheten hos ett medium och allmänhetens syn på politiken. Frågan om förhållandet mellan synen på medier och synen på politik är som regel motiverad av föreställningen att majoriteten av allmänheten får sin bild av politiken genom medierna. Mediebilden kan därför förväntas påverka medborgarnas syn på politiken (jfr. Strömbäck, 2001). Frågan är då om det finns något sådant samband.

Utgångspunkten för analysen är synen på regionpolitiken i Västra Götaland. Den fråga som ställts gäller förtroendet för hur regionens politiker sköter sin uppgift. Vid undersökningstillfället, hösten/vintern 2000/2001, var förtroendet för de regionala politikerna lågt. Av allmänheten i Göteborgsområdet uppgav sig 8 procent ha högt och 38 procent ha lågt förtroende; i övriga Västra Götaland var motsvarande andelar 6 respektive 46 procent. Omkring en fjärdedel av svarspersonerna uppgav sig sakna uppfattning och en ungefär lika stor andel sade sig ha varken högt eller lågt förtroende för regionens politiker.

Det finns en tendens att medelålders och äldre har lägre förtroende än de yngre. Äldre är karakteriseras samtidigt generellt av att vara mer politiskt intresserade än yngre. Men detta förklarar inte den större misstron bland äldre; politiskt intresserade har nämligen både högre och lägre förtroende för politiker. Vad det handlar om är att politiskt intresserade bland de medelålders och äldre oftare har en uppfattning i frågan – en uppfattning som alltså generellt lutar åt det negativa hållet. Bland dem som har en uppfattning är bedömningarna relativt likartade bland de politiskt intresserade och andra, medan skillnaderna mellan yngre och äldre däremot kvarstår.

De politiskt intresserade har alltså både högre och lägre förtroende för regionpolitikerna än de politiskt ointresserade. Bakom detta till synes paradoxala resultat ligger att den stora skillnaden går mellan dem som har och dem som inte har uppfattning: bland de mycket politiskt intresserade medborgarna har närmare 95 procent en uppfattning om regionpolitiken, bland de ointresserade sjunker andelen till två tredjedelar. Bland dem som har uppfattning är dock bedömningarna relativt likartade.

Överlag gäller alltså att allmänheten har en relativt kritisk inställning till regionpolitikerna, låt vara att den är mindre kritisk hösten 2000 än vad den var hösten 1999 (Nilsson, 2000). Vi vet också av andra studier att mediernas bevakning av regionpolitiken under år 2000 var kritisk (Johansson, 2000; Asp och Johansson, 2001). Frågan är nu hur förtroendet för regionpolitiken förhåller sig till bedömningarna av de regionala medierna.

En första allmän iakttagelse är att det finns ett tydligt samband mellan att ha en uppfattning om mediernas bevakning från Västra Götalandsregionen och att ha en uppfattning om regionens politiker. Om vi utgår från *Västnytt* – som ungefär lika stor andel har uppfattning om oavsett var i regionen man bor – så saknar hälften av dem som inte har någon uppfattning om tillförlitligheten i mediets rapportering också uppfattning om regionens politiker.

När vi begränsar analysen till de personer som har någon uppfattning om Västra Götalandspolitikerna är bilden något mindre entydig (tabell 2). Det allmänna intrycket är visserligen att förtroendet för politikerna är lågt oavsett vilken bedömning man gör av *Västnytt* eller av det andra stora mediet i regionen, *Göteborgs-Posten*. Både de som anser att *Västnytt* respektive *Göteborgs-Posten* är tillförlitliga och de som anser dem mindre tillförlitliga har lågt förtroende för regionpolitikerna – något som illustreras bäst av att tabellens balansmått (andelen med högt förtroende minus andelen med lågt förtroende) genomgående är negativt.

Men det finns samtidigt en annan tendens värd att uppmärksamma. De som anser att *Västnytt* respektive *Göteborgs-Posten* har en tillförlitlig regionbevakning är mindre negativa ifråga om regionpolitikerna än övriga. Mönstret är detsamma i Göteborgsregionen som i övriga Västra Götaland. I Göteborgsregionen är balansmåttet för gruppen som anser *Västnytt*s regionbevakning vara mycket tillförlitlig -33, för gruppen som är mest tveksam till mediets rapportering -74. Motsvarande

balansmått för *Göteborgs-Posten* är -25 och -72. I övriga Västra Götaland är skillnaden något mindre, men den går i samma riktning.

Tabell 2 Förtroende för Västra Götalandsregionens politiker efter bedömning av Västnytts respektive Göteborgs-Postens regionrapportering, bland boende i Göteborgsregionen (exkl. Kungsbacka) respektive övriga Västa Götaland (procent samt balansmått)

	Bedömning av tillförlitligheten hos *Väsnytt*				Bedömning av tillförlitligheten hos *Göteborgs-Posten*				
Förtroende för Västra Götalands-regionens politiker	Mycket tillförlitlig	Ganska tillförlitlig	Mindre/inte tillförlitlig	Ingen uppfattning	Mycket tillförlitlig	Ganska tillförlitlig	Mindre/inte tillförlitlig	Ingen uppfattning	*SAMTLIGA*
Göteborgsregionen									
Stort	13	10	2	13	15	9	4	11	*11*
Varken stort/litet	41	37	22	36	45	36	20	36	*37*
Litet	46	53	76	51	40	55	76	53	*52*
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	*100*
Balansmått	-33	-43	-74	-38	-25	-46	-72	-42	*-41*
Antal svar	375	643	45	78	339	672	78	62	*1 151*
Övriga Västra Götaland									
Stort	11	6	4	9	16	6	9	5	*8*
Varken stort/litet	36	30	24	39	35	37	20	31	*32*
Litet	53	64	72	52	50	57	71	64	*60*
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	*100*
Balansmått	*-42*	*-58*	*-68*	*-43*	*-34*	*-51*	*-62*	*-59*	*-52*
Antal svar	365	665	46	100	133	372	93	471	*1 069*

Kommentar: Balansmåttet motsvarar andelen med stort förtroende minus andelen med litet förtroende. Frågans formulering: 'Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete? – Västra Götalandsregionens politiker'.

Utfallet av analysen kan tyckas paradoxalt: de som främst litar på de medier som visar sig ha förmedlat en kritisk bild av regionen är således de som är relativt sett minst negativa till regionens politiker. Frågan är hur ett sådant resultat ska tolkas.

Vad betyder medierna?

Ett huvudresultat så här långt är således att, oberoende av hur nyhetsmedierna värderas, har befolkningen i Västra Götaland ett förhållandevis lågt förtroende för

regionpolitikerna. Det är bara *relativt sett* som de med högt förtroende för respektive medium är något mindre kritiska till politikerna. Det går därför inte att dra slutsatsen att medierna *inte* kan ha påverkat den negativa politikerbilden.

Frågan är hur detta resultat ska tolkas. En viktig utgångspunkt för tolkningen är förhållandet mellan politikerbedömningar och medieanvändning. Från många studier är det väl känt, och i sig föga överraskande, att ju oftare man tar del av ett medium desto tillförlitligare upplevs det. Tendensen är något mindre för lokal dagspress och TV beroende på att dessa är medier som generellt åtnjuter högt förtroende (Weibull, 2001). Samtidigt finns det i Västra Götaland inget entydigt mönster att de som konsumerar massmedier mest regelbundet skulle ha lägst förtroende för regionpolitikerna. Vad man däremot kan se är att sporadiska medieanvändare i större utsträckning saknar uppfattning om politikerna.

Att det inte finns något tydligt samband mellan å ena sidan regelbunden användning av lokala respektive regionala medier och å andra sidan politikertilltro är något oväntat. Tidigare studier har visat att medieanvändning, särskilt av nyheter, innebär en högre grad av integration i samhället. De som är politiskt intresserade, de som röstar i allmänna val och de som är aktiva i föreningar är medborgare som tar del av nyheter regelbundet; de som inte på detta sätt är integrerade i samhället är mindre regelbundna morgontidningsläsare och användare av radio- och TV-nyheter (Lithner, 2000). Att man som god medborgare ska hålla sig informerad betraktas dessutom av de flesta svenskar närmast som en social norm (Andersson, 1998). Medierna är i ett sådant perspektiv snarast en socialt integrerande institution. Medborgarna värderar härvidlag de lokala dagstidningarna särskilt högt (Christiansen och Bergström, 2000).

Med detta breddade perspektiv är det rimligt att påstå att nyhetsmedierna har sin betydelse både genom att ge en daglig orientering om vad som händer och genom den fördjupade bild de förmedlar av förhållanden i samhället. En rimlig tolkning är att det just är denna dubbelhet som framträder i resultaten. Synsättet ligger nära det som Jesper Strömbäck (2001, s. 391) kallat journalistikens förtroendeparadox: att både politiker och medier är beroende av att det finns ett samhälleligt och politiskt intresse. De är båda med om att på olika sätt forma samhället och är därmed beroende av varandra. Bristen på entydighet i vad som framkommit ifråga om mediernas roll skulle kunna hänga samman med att Västra Götalandsregionen varken socio-kulturellt eller politiskt ännu fungerar som en integrerad region (jfr. Lithner och Weibull, 1999; jfr. Nilsson, 2001),

Om vi ändå ska våga oss på en bedömning av den roll medierna inom den givna ramen spelar för bilden av den västsvenska regionpolitiken måste perspektivet vidgas ytterligare. En närmare analys av vad som framför allt har samband med medborgarnas låga förtroende för regionpolitiken visar att det finns två viktiga faktorer. Den ena faktorn skulle kunna betecknas som ett allmänt politikermisstroende. Den indikeras av ett tydligt samband mellan förtroendet för rikspolitiker och regionpolitiker. Den andra faktorn är hur regionstyrelsen sköter sin

uppgift, i första hand hur den offentliga servicen inom regionen fungerar (Johansson, Nilsson och Strömberg, 2001).

Att det finns en allmän politikermisstro som färgar av sig på Västra Götalandsregionens politiker liksom att bristande service får kritiska återverkningar i opinionen är givetvis också förhållanden där medierna kan ha inflytande. Men mediernas roll i detta sammanhang är knappast så stark att den kan skapa misstro. Däremot har medierna möjlighet att genom sin rapportering förstärka och fördjupa samhällskritik. Det som varit utmärkande i Västra Götaland är att även de politiskt intresserade som vanligen har grundläggande tilltro till politiker i hög grad är kritiska. Det är möjligt att detta har sin bakgrund i att regionens problem exponerats kraftigt i medierna. Så var i alla fall situationen år 2000. Vilka effekter mediebevakningen har på förtroendet för regionpolitikerna på längre sikt hänger dock i sista hand samman med den förda politiken.

Noter

1 I Göteborgsregionen ingår förutom Göteborg kommunerna Ale, Alingsås, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö.

2 Det går dock inte att utesluta att det även kan röra sig om felsvar i fråga om privat lokalradio. Svarsmönstren hos äldre personer ger en antydan om att de kan ha förväxlat detta med 'lokalradion', vardagsspråkets benämning på Sveriges Radio P4-station Radio Göteborg.

3 Andelen avser här bedömd tillförlitlighet hos den lokala morgontidningen bland svarande utanför Göteborgsregionen (se vidare texten).

Referenser

Andersson, Anna Maria (1998) Demokratinormer i ett medieperspektiv. I Holmberg, S., Weibull, L. (red.) *Opinionssamhället*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Aronsson, Gunnar och Karlsson, Jan Ch. (2001) *Tillitens ansikten*. Studentlitteratur, Lund.

Asp, Kent (1986) *Mäktiga massmedier*. Akademilitteratur, Göteborg.

Asp, Kent och Johansson, Bengt (2001) Mediebilden av Västra Götalandsregionen 1999–2000. En tabellsammanställning. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Christiansen, Birgitte och Bergström, Annika (2000) Dagstidningars symbol- och bruksvärde. I Wadbring, I., Weibull, L. (red.) *Tryckt. 20 kapitel om dagspress i början av 2000-talet.* Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Hellingwerf, Karin (2000) Viktiga egenskaper hos dagspressen. I Wadbring, I., Weibull, L. (red.) *Tryckt. 20 kapitel om dagspress i början av 2000-talet.* Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2001) Förtroendefall? I Holmberg, S. och Weibull, L. (red.) *Land, Du välsignade?*, SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Johansson, Bengt (1999) *Nyheterna mitt ibland oss*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Johansson, Bengt (2000) Medierna och krisen i Hälso- och sjukvårdsstyrelsen. I Nilsson, L. (red.) *Den nya regionen*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Johansson, Folke, Nilsson, Lennart och Strömberg, Lars (2001) *Kommunal demokrati under fyra decennier*. Liber, Malmö.

Lithner, Anders (2000) Alla läser tidningen, nästan. I Wadbring, I., Weibull, L. (red.) *Tryckt. 20 kapitel om dagspress i början av 2000-talet.* Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Lithner, Anders och Weibull, Lennart (1999) Västragötalänningarnas mentala kartor. I Nilsson, L. (red.) *Region i omvandling*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, Lennart (1999) Regionbyggnad i Västsverige. I Nilsson, L. (red.) *Region i omvandling*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, Åsa, Severinsson, Ronny, Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (2001) *Trender och traditioner i svensk morgonpress 1987–1999*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Severinsson, Ronny (1994) *Tidningar i konkurrens. Dagstidningarnas agerande på lokala läsarmarknader i Västergötland 1950–1985.* Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Strömbäck, Jesper (2001) *Gäster hos verkligheten – en studie av journalistik, demokrati och politisk misstro*. Brutus Östlings förlag, Stockholm/Stehag.

Wadbring, Ingela (2000) Lokala medier i göteborgsregionen: användning och syn på tillförlitlighet. I Nilsson, L. (red.) *Den nya regionen*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Wadbring, Ingela, Weibull, Lennart (red.; kommande) *Arbetets nedläggning i skånsk opinion.* Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Weibull, Lennart (2000) Förtroendet för massmedier. I Holmberg, S., Weibull, L. (red.) *Det nya samhället*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Weibull, Lennart (2001) Litar vi på massmediernas innehåll? I Holmberg, S., Weibull, L. (red.) *Land, Du välsignade?*, SOM-institutet, Göteborgs universitet.

NYHETER I LURAR, PÅ PAPPER OCH SKÄRMAR
Om nyhetsanvändning i Göteborgsregionen

ANNIKA BERGSTRÖM OCH INGELA WADBRING

Nyheter utgör en väsentlig del av de flesta människors vardag, varje dag och ofta rutinmässigt. När självmordspiloter kraschar i World Trade Center – eller när Olof Palme mördas eller Estonia sjunker – då vill vi ha mängder av nyheter. Hela tiden. Kvantitet blir ibland viktigare än kvalitet. TVs och radios nyhetssändningar samt morgon- och kvällstidningar står i viss mån för olika slags nyheter, men för samtliga nyhetsmedier blir en händelse av katastrofkaliber något som åsidosätter all ”normal” nyhetsrapportering. Internets roll som nyhetsförmedlare är i normala fall måttlig (Bergström 2001), men när en händelse likt kraschen i World Trade Center inträffar, då ökar mediets betydelse radikalt. I *Journalisten* (nr 25/2001, sidan 5) beskrivs vad som hände på *aftonbladet.se* efter attentatet mot World Trade Center:

> *Enligt NETcheck hade sajten /aftonbladet.se/ drygt 1,2 miljoner besök, vilket är 400 000 fler jämfört med en genomsnittlig dag. Det är det största antalet besök en svensk nyhetssajt haft under en enskild dag.*
>
> *– Redan två minuter efter den första flashen från nyhetsbyråerna var det så många besökare på sajten att vi gick i taket på bandbredden, säger Kalle Jungkvist, chefredaktör för Aftonbladet Nya Medier.*

Det man som internetanvändare upptäckte i samband med WTC-katastrofen var bland annat att nätet inte består av motorvägar där vi alla kan surfa fram samtidigt. Nej, det kändes snarare som att nätet består av en mängd små grusvägar som korkar igen när alltför många försöker ta sig fram på samma gång. Mer likt motorvägar var i så fall svensk radio och television där man lyfte ut tablåer och annonser och direktsände. Många papperstidningar utkom med extra utgåvor, omdisponerade sitt material, lyfte ut annonser och ägnade mycket stor uppmärksamhet åt händelserna i New York. Papperstidningar är emellertid, sett till vägmetaforen, en väg som inte uppdateras kontinuerligt under dygnet.[1]

Förhållandevis snabbt fick man på olika håll ordning på sammanbrutna servrar och den nyhetstörstande kunde åter nå information om händelsen även på nätet. Kanske är det katastrofen i New York som kommer att gå till historien som den händelse då Internet i större skala nådde ut som nyhetsförmedlare – för *publiken*. Redan flera år tidigare har det hävdats att Internet revolutionerat nyhetsrapporteringen, men då som *källa* för redaktionerna (se t.ex. *JMG Granskaren*, 1999, nr 2).

Men det kan naturligtvis också vara så att Internet som nyhetsförmedlare är överskattat. Att *aftonbladet.se* hade extremt många besök efter katastrofen i USA är förvisso odiskutabelt, och även andra nyhetsförmedlare på nätet vittnar om en betydligt större trafik än i vanliga fall. Exempelvis *Göteborgs-Postens* och *Nerikes Allehandas* respektive nätupplagor hade mer än dubbelt så många besök som tidigare (*Pressens Tidning*, 2001, nr 14). Men det kanske framför allt är vid extraordinära händelser som nätet spelar stor roll? Eller enbart då? Vi har redan nämnt att Internet som nyhetsbärare i normala fall spelar en marginell roll, jämfört med andra nyhetsmedier. Detta faktum ställdes på ända vid katastrofen i USA och intresset för Internet som nyhetsförmedlare kvarstår därför.

Det vi ska behandla i detta kapitel är förutsättningarna för att ta del av nyheter, framför allt på Internet, men med de traditionella medierna som en relief för analysen. Nyhetsförmedlingen och dess innehåll kommer ofta i fokus när något extraordinärt inträffar. Nyhetspubliken är däremot inte lika uppmärksammad i forskningssammanhang och vårt syfte är därför att ur storstadsperspektivet belysa förutsättningar för nyhetsinhämtande genom att analysera Göteborgsregionen.

Medier och nyhetskanaler: tillgång och användning

En förutsättning för att ta del av nyheter är tillgång till de medier och kanaler vari nyheterna finns, även om tillgången i sig inte med nödvändighet genererar ett nyhetsintresse eller ett användande av innehållet. I de allra flesta medier finns dessutom såväl nyheter som annat innehåll möjligt att ta del av. Vi ska börja med att se på spridningen av olika medier där ett nyhetsinnehåll finns tillgängligt (figur 1).

Figur 1 Innehav av olika medier i hushållen i Göteborgsregionen, 1992-2000 (procent)

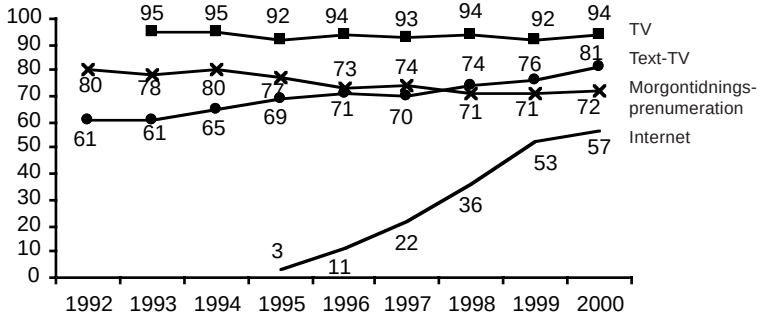

Kommentar: Radio har inte efterfrågats i Väst-SOM-undersökningarna, och TV-innehav efterfrågades inte i 1992 års undersökning.

Minst en TV finns i de allra flesta göteborgshushåll, och en stor andel hushåll har idag flera apparater. Text-TV introducerades i slutet av 1970-talet i Sverige och TV-apparater som är något sånär nya har vanligen också text-TV-funktioner. Utbredningen har ökat under 1990-talet och vid millennieskiftet fanns text-TV i fyra av fem hushåll i Göteborgsregionen.

Radio är ett så självklart medium att det inte ens efterfrågas i undersökningar; i princip samtliga svenskar anses ha tillgång till radioapparatur idag. Detsamma kan däremot inte sägas om Internet. År 2000 är det drygt hälften av befolkningen i Göteborgsregionen som har tillgång till Internet i sitt hem, vilket är vad som efterfrågas i undersökningen. Lägger man därtill möjligheten till Internet på skolor och arbetsplatser är tillgången dock högre än vad som visas i figur 1. Mönstret ser ungefär likadant ut i Sverige som helhet (jfr Bergström 2001).

I dagligt tal är det lätt att få känslan av att Internet är tillgängligt för ”alla”, vilket alltså inte är fallet. Men det bör inte glömmas bort att det är först 1995 som vi alls kan tala om Internet som någonting som överhuvudtaget finns tillgänglig för en bred publik. Sedan dess har spridningstakten varit mycket snabb, även om det är möjligt att se en avmattning det senaste året.

Dagstidningen i form av prenumererad morgontidning är vårt allra äldsta nyhetsmedium. Trots att mediestrukturen totalt sett, och kanske alldeles särskilt i storstaden, har förändrats mycket de senaste åren, håller papperstidningen en stor del av befolkningen i sitt grepp. I Göteborgsregionen är det cirka 70 procent som prenumererar på en morgontidning hösten 2000 – en siffra som har sjunkit något under 1990-talet.

En stor del av de nyheter som återfinns på Internet idag, har klara beröringspunkter med den traditionella dagspressen genom att det är papperstidningsföretag – numera många gånger mediehus – som står för en stor andel av nyheterna också på nätet. Det är heller inte helt ovanligt att dagstidningar äger och distribuerar nyheter via lokalradiokanaler. Även TV finns knutet till flera traditionella tidningsföretag, men det är än så länge förhållandevis ovanligt. Däremot publicerar t.ex. våra rikstäckande TV-kanaler nyheter också på Internet.

Vi har valt att göra den här analysen på medienivå. Papperstidningar ses som en medietyp, nyhetsprogram i radio respektive TV som en andra och tredje medietyp och nyhetssajter på Internet som en fjärde. Det är alltså i princip *sättet* att överföra nyheter och därmed de olika sätten att ta del av dem, som är basen i vår analys. Nyhetsvärderingen är med nödvändighet olikartad i de olika medierna, eftersom det är stor skillnad att bygga sina inslag på text, ljud eller bild. Det är naturligtvis också skillnad i att ta del av nyheter i de olika formerna. För Internet gäller dessutom att man som nyhetskonsument själv måste veta vad man ska söka efter, medan radio, tidningar och TV snarare presenterar en meny, som man mer eller mindre måste följa, medan det är möjligt att i större utsträckning själv välja i tidningarnas meny.

Eftersom vi dessutom i stor utsträckning använder olika medier vid olika tid-

punkter på dygnet, är det en poäng att också skilja mellan morgon- respektive kvällstidningar, likväl som morgon- respektive kvälls-TV. För radionyheter och nyheter på Internet är denna uppdelning däremot inte möjligt att göra. Sammantaget innebär skilda överföringssätt och skilda tidpunkter för att ta del av medier, att dessa fyller olika funktioner för människor (se t.ex. Weibull och Wadbring 2000).

Papperstidningen är den mest utbredda nyhetskällan bland befolkningen i Göteborgsregionen (figur 2). Fyra av fem läser någon morgontidning minst fyra dagar varje vecka. Kvällstidningsläsningen är däremot betydligt mindre utbredd – en dryg tiondel läser regelbundet. TV-nyheter är en nästan lika vanlig nyhetskälla som morgontidningen. Nästan tre fjärdedelar tittar regelbundet på något nyhetsprogram i de marksända kanalerna på kvällen, medan en betydligt mindre andel regelbundet tittar på morgon-TV. Nyheter på Internet tar ungefär var femte internetanvändare del av.[2] Sammantaget är alltså morgontidning och svensk television våra stora informationskanaler för nyheter.

Figur 2 Regelbunden användning av olika nyhetstyper i Göteborgsregionen, 2000 (procent)

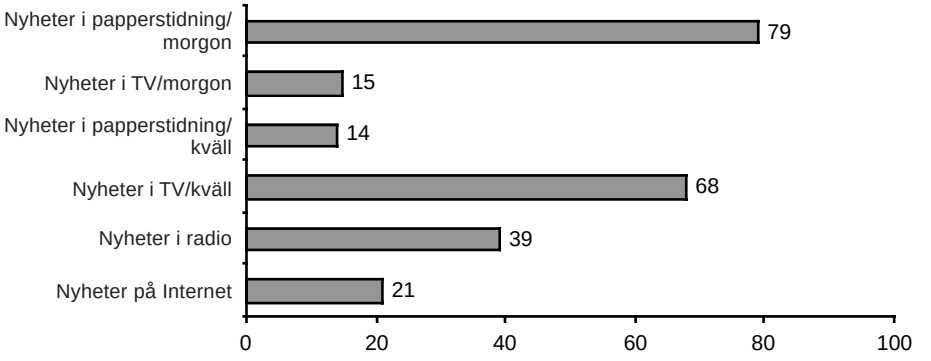

Kommentar: Med regelbunden användning avses för tidningarna läsning minst fyra dagar i veckan, för radio- och TV-lyssnande/tittande minst fem dagar i veckan och för Internet minst någon gång per vecka, bland dem som regelbundet använder Internet överhuvudtaget. Radionyheter innefattar nyheter i Sveriges Radio, TV-nyheter innefattar nyheter i Sveriges Television och i TV4 och nyheter på Internet innefattar enbart tidningssajter. Åldersintervallen var mellan 1992 och 1999 15 till 80 år, och år 2000 är den 15 till 85 år.

För papperstidningen/morgon och Internet är användningen betydligt större bland dem som prenumererar på en morgontidning respektive har tillgång till Internet i hemmet. Bland prenumeranter är det 93 procent som regelbundet läser en morgontidning, och bland de som har tillgång till Internet i hemmet är det 31 pro-

cent som regelbundet tar del av nyheter på nätet. För TV-mediet är motsvarande analys däremot inte meningsfull, eftersom tillgången i princip är hundraprocentig. Inte heller för kvällstidningar kan motsvarande analys göras, eftersom dessa är lösnummerförsålda.

Av morgontidningarna i regionen dominerar *Göteborgs-Posten* stort, och det är det enskilda medium som når klart störst andel av befolkningen i regionen. Den kvällstidning som läses i störst utsträckning är den lokala kvällstidningen *GT*. Av enskilda nyhetsprogram i TV är det *Aktuellt* som lockar den största publiken på kvällstid (50 procent), även om *Rapport* inte kommer långt efter. På morgonen är det istället morgon-TV i TV4 som har den större publiken (12 procent) jämfört med SVTs morgonprogram. I radiohänseende har lokalradions *P4-nyheter* och *Ekot* ungefär lika stor publik (26 respektive 22 procent).

Av den osannolika mängd sajter som finns på Internet, ställs frågor om några nyhetssajter i SOM-undersökningen. I Göteborgsregionen – likväl som i landet som helhet – är *aftonbladet.se* den totalt dominerande nyhetssajten bland de mest frekventa internetanvändarna. *gp.se* kommer som god tvåa, och sett ur ett Sverigeperspektiv har *gp.se* förhållandevis stor regional publik jämfört med lokala nätnyhetsplatser i andra regioner (jfr Bergström 2001). Ingen annan av de traditionella dagstidningarnas webbplatser har emellertid någon stor regelbunden publik att tala om, sett till vanliga dagar utan katastrofer.

Det är naturligtvis så att användningen av olika slags medier inte är ömsesidigt uteslutande. Den som exempelvis regelbundet tittar på nyhetsprogram på TV, tenderar också att läsa morgontidningar och ta del av nyheter på Internet. Det finns en slags kumulativitet inbyggd i nyhetsanvändningen (se t.ex. Wadbring 2000). På motsatt sätt finns det vissa människor som mer eller mindre står utanför nyhetsflödet, även om det är en synnerligen liten grupp som står helt utanför. Nästa steg i analysen blir att fokusera mer på hur nyhetsanvändningen på Internet platsar i vår totala nyhetsvardag.

Ett kumulativt användande

Morgontidningen står stark i ett förändrat medielandskap – både på riksplanet och i Göteborgsregionen, där *Göteborgs-Posten*, som nämnts, är klart dominerande. Intressant är att se hur papperstidningen *Göteborgs-Posten* står sig i konkurrensen med sig själv på nätet – i *gp.se*.

Mönstret är mycket tydligt (figur 3). Drygt hälften av internetanvändarna i Göteborgsregionen – 58 procent – läser papperstidningen *Göteborgs-Posten* regelbundet men besöker sällan eller aldrig webbplatsen *gp.se*. Knappt en tiondel av dem som kan karaktäriseras som regelbundna internetanvändare (som figuren baseras på) tar del av *gp.se* och papperstidningen *GP*. En liten andel av de sporadiska pappers-*GP*-läsarna besöker *gp.se* under veckan. Andelen ickeläsare på både skärm och papper är däremot större. Om figuren hade baserats på befolkningen

som helhet och inte enbart internetanvändare, hade papperstidningens styrka blivit än tydligare. Slutsatsen är att *gp.se* utgör ett komplement till pappers-*GP*, men knappast ett tillskott.

Figur 3 Läsning av* Göteborgs-Posten *respektive* gp.se *i Göteborgsregionen, 2000 (totalprocent av internetanvändarna)

		Läsning av gp.se		
		Minst 3 dgr/v	1-2 dgr/v	Mer sällan/ aldrig
Läsning av Göteborgs-Posten	Minst 4 dgr/v	3	6	58
	2-3 dgr/v	1	1	10
	Mer sällan/ aldrig	1	2	19

Antal svarande: 1034 personer

Kommentar: Med internetanvändare avses de som använt nätet minst någon gång den senaste månaden från när de besvarade formuläret.

Frågan är då hur det ser ut för övriga medier? Om vi tar papperstidningen som bas för all nyhetsanvändning, och därefter lägger till ytterligare nyhetsförmedlingar som kommer under dagen, och Internet på toppen (dock rent faktiskt i botten på figur 4) är det möjligt att se hur nyheter i olika nyhetskanaler utgör tillskott till varandra.

Med morgontidningen som bas i figur 4, är det nästan 80 procent av de boende i Göteborgsregionen som kan definieras som nyhetspublik. Lägger vi därtill dem som ser på morgon-TV, ökar den totala nyhetspubliken med fyra procentenheter. Radionyhetslyssnare utökar nyhetspubliken med ytterligare fyra procentenheter medan kvällstidningar mycket marginellt ytterligare utökar nyhetspubliken. Nyhetsprogram på TV däremot, ger ett ytterligare tillskott om fem procentenheter. Dessa fem procentenheter når alltså inget av de tidigare nämnda nyhetsmedierna.

Internet, slutligen, utökar nyhetspublikens storlek med ytterligare en procentenhet, till totalt sett 94 procent av befolkningen i regionen. Då ska emellertid påminnas om det låga krav som är ställt för att nyhetsinhämtning på Internet ska räknas: 1 gång/vecka. Om motsvarande krav på regelbundenhet ställts för nyheter på nätet som för övriga medier, hade nyheter på nätet inte utgjort något tillskott alls till övriga medier.

Figur 4 Kumulativ nyhetsinhämtning för olika medier i Göteborgs-regionen, 2000 (procent)

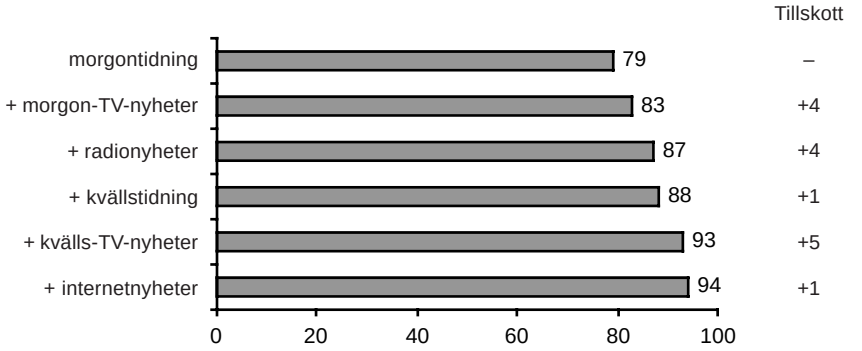

Kommentar: För definitioner på användning, se kommentar under figur 2. Figuren ska läsas så att morgontidning ses som basen, 79 procent regelbundna nyhetsläsare, och om även de som ser morgon-TV läggs därtill – vare sig dessa läser morgontidning eller inte – ökar den totala nyhetspubliken med 4 procentenheter, till 83 procent av befolkningen. Osv.

Om kravet för att användning av nyhetssajter på Internet å ena sidan är lågt ställda för att räknas – det räcker att personen ifråga tagit del av en nyhetssajt en gång i veckan – är å andra sidan kraven också högt ställda genom att Internet läggs på toppen av ”nyhetspyramiden”. Hade vi placerat Internet i mitten istället, hade nätet kunnat sägas bidra till en vidgad nyhetspublik i något större utsträckning än vad som här är fallet. Skillnaden hade dock inte varit särskilt stor.

Förutsättningar för nyhetsinhämtning

Skillnader i användning som beror på tillgång kan vi se för Internet och också för morgontidningen. Men enbart tillgång till medier räcker inte för att bestämma användningen av dem. Nyhetsbehovet finns hos de flesta; andelen nyhetsinhämtare totalt och för olika nyhetsmedier är stor. Totalt sett är det ett fåtal av de boende i Göteborgsregionen som står utanför nyhetsvärlden.

Morgon-TV och kvällstidningar är i publiksammanhang inte så stora medier, medan nyheter i TV på kvällstid och morgontidningar är det. Regiondominerande *Göteborgs-Posten* ger oss dessutom möjlighet att se hur publiken väljer mellan pappers- och nättidning. Valet faller på papper med Internet som ett mycket litet komplement. Betydligt fler låter bli båda, än tar del av bara *gp.se*. Då ska också betänkas att *gp.se* är förhållandevis stor i regionen.

I detta och också i ett större perspektiv utgör Internet snarast ett komplement i göteborgarnas nyhetsvardag. Den här vardags- och rutinfunktionen förändras med all säkerhet en dag som den 11 september 2001. När terrorattackerna i USA

ägt rum sökte många efter snabb bekräftelse och information på nätet. Dock ska inte radions och TVns roll som motorvägar i detta sammanhang glömmas bort. Det är dessutom radio och TV som de allra, allra flesta har tillgång till. Riktigt så ser det inte ut för Internet ännu.

Och samtidigt kvarstår betydelsen av att kunna få fördjupad kunskap, förståelse och inte minst möjligheten att delta i någon slags kollektiv sorg i de gamla vanliga nyhetsmedierna, där vi alla tar del av *samma* nyheter, vilket inte är fallet på Internet. Att få se experter analysera i TV, att få olika aspekter av händelsen dokumenterad i morgontidningen ska inte underskattas i en tid när det också finns krav på extrem snabbhet. Det oväntade sätter i viss mån vardagens medierutiner ur spel, men samtidigt är rutinerna så fast förankrade i vardagslivet att vi snabbt återgår till dem. Och i göteborgarnas vardag dominerar tidningen och nyheterna i TV på kvällen som nyhetsmedium medan Internet för en mer tillbakadragen tillvaro.

Noter

1 För en översikt över hur arbetet fungerade på svenska medier efter WTC-katastrofen, se exempelvis *Journalisten*, nr 25/2001 eller *Pressens Tidning*, nr 14/2001.

2 Enkäten är konstruerad med ett filter för internetfrågorna, så att endast de som använder Internet minst någon gång i månaden får besvara vidare frågor om sin internetanvändning.

Referenser

Bergström, Annika (2001) Internet – från revolution till vardagsanvändning. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Internetbarometern (2000) Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet.

JMG-Granskaren (1999, nr 2).

Journalisten (2001, nr 25).

Pressens Tidning (2001, nr 14).

Wadbring, Ingela (2000) Etermediernas betydelse. I Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet.* Göteborg: JMG, Göteborgs universitet.

Wadbring, Ingela och Lennart Weibull (2001) Dagspressen står pall. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Land, du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Weibull, Lennart och Ingela Wadbring (2000) Att studera dagspressen i Sverige. I Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet.* Göteborg: JMG, Göteborgs universitet.

MÅNGFALDSRADIO = MUSIKRADIO?

JAN STRID

Radiolyssnandet är en produkt av våra vanor och våra vanor förändras mycket långsamt. Vi har olika vanor vid olika situationer i livet men i dessa situationer är vanorna stabila. Konkret uttrycks detta i våra undersökningar i att radiolyssnandet är åldersberoende men att det inom ramen för åldrarna är stabilt. Varken på sändarsidan eller mottagarsidan har det skett några förändringar sedan föregående års undersökning i Göteborg.

SOM-undersökningarna tar sikte på vad människor brukar göra genom att det är en enkätundersökning som ställer frågor om vad vi brukar göra och inte vad vi gjorde igår eller förra veckan. Radiolyssnandet har sedan länge varit en sekundäraktivitet och vi lyssnar till radion i hemmet, på arbetet/i skolan och i bilen med ungefär en tredjedel vardera. Detta innebär att vi har svårt att erinra oss vad programmen som vi lyssnade på hette och de nya radiokanalerna har ju knappast några programrubriker. Därför frågar vi efter vilka radiokanaler (med angivande av namn) som de svarande brukar lyssna på. Dagstidningarna innehåller inte heller några programtablåer gällande de nya kanalerna med vars hjälp vi skulle kunna planera vårt lyssnande. Detta innebär att vi inte får med om vi t.ex. lyssnade på någon speciell kanal i varuhuset igår eller i taxin vilket gör att vi möjligen något överdriver stabiliteten.

Om vi ser till radiolyssnandet som det var i november-december år 2000 så lyssnade nästan en fjärdedel av göteborgarna dagligen på P4/Radio Göteborg. Det är nästan en dubbelt så hög andel som den näst mest avlyssnade kanalen, P1.

Tabell 1 Andel som brukar ta del av olika radiokanaler mer eller mindre regelbundet, Göteborg 2000 (procent)

Station	6-7 d/v	4-5 d/v	2-3 d/v	Mer sällan	Aldrig/ Ej svar	Summa procent
P1 i Sveriges Radio	13	4	7	27	49	100
P2 i Sveriges Radio	3	2	5	27	63	100
P3 i Sveriges Radio	6	8	14	31	42	100
P4/Radio Göteborg	24	9	14	26	31	100
Radio Rix	4	6	11	25	54	100
City 107	7	9	11	22	51	100
NRJ/Energy	7	6	9	24	54	100
Radio Megapol	5	8	13	25	49	100
Power Hit Radio	5	5	8	20	62	100
Närradio	2	1	3	17	77	100

City 107 och NRJ/Energy delar tredjeplatsen i det dagliga lyssnandet men ingen av de privata stationerna når upp till 10 procents lyssnande i Göteborg och har heller aldrig gjort det. Vi kan också se att en majoritet av lyssnarna aldrig lyssnar på de privata stationerna med ett undantag. För första gången sedan 1993 har en privat station, Radio Megapol, en majoritet som lyssnar någon gång.

Om vi jämför Göteborg med landet som helhet så ligger P4 lägre medan City 107 och NRJ/Energy ligger högre i övrigt är det dagliga lyssnandet ungefär detsamma. Skillnaden torde bero på att i stora delar av Sverige har P4 mindre eller ingen konkurrens av privata stationer och att City 107 och NRJ/Enegy inte finns över hela landet. Sveriges Radios övriga kanaler som ju finns över hela landet har också i det närmaste identiska siffror med Göteborg.

Namnet privat lokalradio för kanalerna utanför Sveriges Radio får anses missvisande. De är musikkanaler med endast korta nyhetsinslag, tävlingar och liknande och någon lokal profil kan knappast sägas existera i dessa kanaler. De ingår dessutom i stora nätverk. De startade samtliga efter 1993, dock fanns City 103 som närradiostation sedan tidigare, och tycks tidigt ha funnit sin publik.

Tabell 2 Andelen dagliga lyssnare på de olika radiokanalerna i Göteborg 1990-2000 (procent)

Station	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
P1	-	13	14	17	12	13	16	15	11	13	13
P2	-	-	8	-	3	2	4	3	2	3	3
P3	-	32	36	19	10	10	10	8	8	7	6
P4	12	11	14	19	24	21	22	21	20	22	24
Rix	-			1	2	2	3	6	3	3	4
City	12	11	8	7	6	8	9	8	6	7	7
Energy	-	-	-	-	9	10	9	9	5	6	7
Megapol	-	-	-	-	2	2	4	10	8	5	5
Power	-	-	-	-	-	-	-	-	5	4	5

Kommentar: - betyder att stationen inte fanns eller att den inte undersöktes.

Om vi jämför med 1994 då samtliga fanns, med undantag för Power Hit Radio, och betänker att den statistiska felmarginalen är ca 2 procentenheter så är den enda skillnaden P3 som har minskat sin andel av publiken. Det fanns alltså ett behov som omedelbart täcktes och som sedan inte har varken ökat eller minskat. Behovet var musiken för den yngre publiken och detta behov förefaller inte vara så stort bland äldre personer.

Att radiolyssnandet är starkt kopplat till ålder har flera undersökningar tidigare visat (Strid 1999). Dock förefaller två stationer vara offer för en generationseffekt nämligen P1 och P2.

Tabell 3 Andel dagliga lyssnare på olika radiokanaler efter ålder, Göteborg 2000 (procent)

Station	15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-75	76-85
P1 i Sveriges Radio	0	0	2	4	13	23	26	30
P2 i Sveriges Radio	0	1	0	0	1	5	4	11
P3 i Sveriges Radio	2	7	10	10	7	2	3	2
P4/Radio Göteborg	2	2	2	8	26	35	54	48
Radio Rix	18	8	4	5	3	1	1	0
City 107	13	11	14	11	7	4	0	0
NRJ/Energy	41	18	8	6	6	2	0	0
Radio Megapol	25	13	6	6	5	1	0	0
Power Hit Radio	33	11	4	4	4	1	0	1
Närradio	2	1	0	0	3	1	3	2

Vi har i tidigare undersökning (Strid 1998) konstaterat en nolla i kolumnen för 15-19-åringar för P1 och nu också en nolla i kolumnen för 20-24-åringar. Likaså har siffran för 25-29-åringar minskat från 4 procent 1999 till 2 procent i årets undersökning. Samma utveckling kan vi se när det gäller P2 men går högre upp i åldrarna. I princip har vi knappast något dagligt lyssnande på P2 i åldrarna under 50 år.

Vi kan också konstatera att de privata kanalerna i huvudsak vänder sig till de yngre och Sveriges Radio till de äldre. Upp till 25 år har NRJ/Energy det högsta dagliga lyssnadet, mellan 25 och 39 har City 107 det högsta lyssnandet medan P4 har högst i åldrarna över 39 år. Detta mönster hade vi redan 1994 även om styrkan har varierat något.

Eftersom åldern är så avgörande för vad man lyssnar på är det svårt att hitta andra förklaringsfaktorer. När det gäller kön t ex så är verkligen radion det jämställda mediet. Inte för någon kanal finns skillnader mellan män och kvinnor som överstiger felmarginalen När det gäller utbildning finns en liten dragning att de lågutbildade i något högre grad väljer P4 och de högutbildade P1 i övrigt finns inga skillnader.

Livsstilar och kanaler

Eftersom ålder är en så avgörande faktor för lyssnandet kan det vara av intresse att finna skillnader inom de respektive åldrarna. Eftersom de traditionella socioekonomiska faktorerna inte ger några skillnader i ungdomsgrupperna har jag försökt att skilja dem åt med hjälp av de livsstilsfaktorer som ingår i undersökningen. Respondenterna har fått svara på hur ofta de gjort ett antal saker. Dessa aktiviteter, vilka är 39 till antalet, rör allt ifrån sport till att be till Gud (se frågeformulär). Sambandet mellan dessa och radiolyssnandet har sedan analyserats med hjälp av korrelationsanalys och ger nedanstående mönster.

Aktivitet som har signifikant samband med respektive kanal. Inom parentes anges typåldern inom ramen för 15-24-åringarna.

P1 (23 år)	P2 (23 år)	P3 (24 år)
Gått på teater Gått på bibliotek Läst någon bok Ätit vegetarisk mat Mediterat	Gått på teater Köpt CD-skiva Ätit vegetarisk mat Mediterat	Motionerat Gått på bio Gått på teater Gått på rock-/popkonsert Köpt CD-skiva Gått på restaurang Ätit vegetariskt Diskuterat politik Läst musik-/film-/ modemagasin Gått på cafe
P4 (24 år)	**Rix (19 år)**	**City (18 år)**
Sysslat med sport/idrott Spelat på Tips, Lotto eller V75 Sysslat med trädgårdsarbete	Gått på fotboll/ishockey Hyrt videofilm Umgåtts med grannar	Ej gjort något särskilt
Energy/NRJ (15 år)	**Megapol (18 år)**	**Power Hit Radio (16 år)**
Sysslat med sport/idrott Gått på rock-/popkonsert Mekat me Bil/MC	Gått på rock-/popkonsert Ätit snabbmat Löst korsord	Gått på fotboll/ishockey Tränat på gym

Att P3:s lyssnare sysslar med så mycket och så skiftande aktiviteter beror mest på att dessa ungdomar är äldre än de övriga. Men vi kan också se att det finns skillnader i aktiviteterna. Jag skall inte försöka att namnge de olika typerna men de finns en seriösare prägel på dem som lyssnar på P1 och P2 och en sportigare på dem som lyssnar till P4 och Power.

Hur kombinerar göteborgarna

Hur kombinerar då göteborgarna sina kanaler? Man skulle kunna tänka sig att man t ex lyssnar på trafikinformationen i P4 när man sitter i bilen på väg till arbetet för att på arbetsplatsen använda någon av musikkanalerna som ”ljudtapet” för att sedan avsluta eftermiddagen med något talprogram i P1. När de nya kanalerna diskuterades i början av 1990-talet var det ju mångfalden som stod i centrum, möjligheten att ta del av ett så varierat utbud som möjligt i flera kanaler. Tabell 4 är räknad på antalet kombinationer där respektive kanal ingår varför

kombinationerna blir fler än antalet individer eftersom man i genomsnitt lyssnar på fler än en kanal.

Tabell 4 Andel av respektive kanals lyssnare (minst två gånger per vecka) som också lyssnar på övriga kanaler, Göteborg 2000 (procent av alla kombinationer)

Station	P1	P2	P3	P4	Rix	City	NRJ	Megapol	Power	Närradio
P1	11	30	11	15	3	2	2	3	2	10
P2	16	1	5	6	2	1	1	2	2	7
P3	16	15	7	10	10	12	9	10	8	11
P4	29	24	14	16	11	13	10	11	9	23
Rix	5	6	13	9	0	18	18	17	17	9
City	4	4	15	13	20	3	18	20	17	7
NRJ	4	3	10	8	18	16	1	18	21	8
Megapol	6	6	14	11	19	20	21	1	21	8
Power	4	5	8	7	15	13	18	16	0	9
Närradio	5	6	3	5	2	2	2	2	3	8
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svar	478	259	725	970	835	932	832	954	715	219

Om vi först ser till P1 kan vi se att de som brukar lyssna på P1 också lyssnar på i första hand P4 och därefter P2 och P3 medan bara ett fåtal också brukar lyssna på de privata kanalerna. Det motsatta mönstret får representeras av NRJ där lyssnarna i första hand kombinerar med Megapol följd av Rix, City och Power Hit Radio. Mönstret är att Sveriges Radios lyssnare kombinerar med Sveriges Radio kanaler och musikkanalerna med musikkanalerna. Mångfalden kom således att bli mångfald i musik , i den mån det verkligen är fråga om olika sorts musik i de olika musikkanalerna men det är en annan diskussion. Det som förklarar mönstret är åldern. Eftersom de unga lyssnar i huvudsak på musikkanalerna och de äldre på talkanalerna blir mångfalden begränsad.

Vi kan också se att det egentligen bara är P4 och P1 som ensamma kan fylla behoven för ett större antal. Det är 16 procent som enbart lyssnar till P4 och 11 procent som enbart lyssnar till P1. När det gäller musikkanalerna är det endast några få procent som håller sig till en kanal.

Andelen som endast lyssnade till en kanal var före de privata kanalerna 1.9 kanal per person och även om man förväntade sig en kraftig höjning av antalet kanaler per person när antalet fördubblades har siffran endast stigit till 2.3 kanaler per person.

Tabell 5 Andel personer som lyssnar på olika kanaler, av dem som lyssnar minst två gånger per vecka, Göteborg 1992-2000 (procent)

Antal	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
0 kanaler	9	10	12	9	9	10	13	13	13
1 kanal	34	36	34	33	30	28	32	31	29
2 kanaler	37	33	27	29	26	24	25	23	22
3 kanaler	12	15	15	14	15	17	11	12	14
4 kanaler	5	4	7	7	10	10	7	8	8
5 kanaler eller fler	2	2	5	7	9	11	11	13	14
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	890	919	627	909	967	864	921	1077	1034

Om vi jämför siffrorna för 1993 har andelen som lyssnar till fem kanaler eller fler stigit men vi kan också se att de som inte lyssnar alls också har stigit. Ickelyssnarna är jämt fördelade över åldrarna, procentandelen för ungdomar mellan 15 och 25 som inte lyssnar alls är också 13 procent.

Om vi med utgångspunkt från kombinationerna försöker att lägga kanalerna utefter en skala (som egentligen är genomsnittet av avstånden utifrån varje kanal varför skalan blir en rangordningsskala där de absoluta avstånden bli meningslösa) så skulle den ordningen se ut som nedanstående:

P1 P2 P4 Närradio P3 Rix City Megapol Power Hit Energy

I den ena ändan av skala ligger den seriösa talkanalen P1 och i den andra den musikkanal som har den senaste populärmusiken. Vi kan se att den också i hög grad samverkar med typåldrarna.

Sammanfattning

De förhoppningar om mångfald och vidgad yttrandefrihet som väcktes då den stora ”radiorevolutionen” genomfördes 1993 med ett fördubblat antal radiokanaler som skulle vara privata (finansierade med reklam) och lokala kan numera antas ha stäckts. Man kan möjligen hävda att musik strömmar ur fler kanaler än tidigare. Men göteborgarna håller sig i genomsnitt till två kanaler vilket är ungefär detsamma som tidigare och man kombinerar i huvudsak Sveriges Radios kanaler med varandra eller musikkanalerna med varandra allt beroende på hur gammal man är.

Radion kan också sägas vara det jämställda mediet, nästan inga skillnader i kanalvalet mellan män och kvinnor. Vidare är radion det jämlika mediet då det inom respektive åldersgrupp finns mycket små skillnader gällande socioekonomiska fak-

torer. Vissa skillnader existerar dock för olika livsstilar. Men risken är ändå att det blivit ett mer meningslöst medium; man väljer kanal och därmed ett allmängiltigt innehåll medan det specifika innehållet söks av allt färre.

Det finns alltså stora åldersskillnader men det förefaller endast finnas generationsskillnader för två kanaler nämligen P1 och P2 i riksradion. Allt färre ungdomar lyssnar på dessa och det verkar som om detta följer med uppåt i åldrarna.

Referenser

Strid, J (1998) Radion – det jämställda mediet. I Nilsson, Lennart (red): *Region i omvandling*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Strid, J (1999) Radiolyssnande mer eller mindre. I Nilson, Lennart (red): *Den nya regionen*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

SKOLKVALITET FÖR ALLA?

BENGT R CARLSON

Skolans situation engagerar medborgarna i Västra Götaland och den kommunala skolan är bland de problem man anser viktigast i den egna kommunen. Den är också bland de serviceområden som man är mest angelägen om att satsa på. Dessutom är skolan det område man i första hand vill minska på fast då tänker man på de fristående skolorna. (se not 1)

Skolans snabba förändringsprocess under 1990-talet ackompanjeras av en intensiv skoldebatt som hela tiden förses med nytt bränsle genom skolreformer, partipolitiska utspel, statliga utredningar, rapporter från Skolverket, kommunala skolutvärderingar, debatter och insändare i dagspress och television, opinionsundersökningar samt konkreta och dramatiska händelser i skolan.

I skoldebatten diskuterar medborgare, politiker och skolans egna anställda frågor som berör de lokala skolsystemen: Är skolorna tillgängliga på lika villkor för alla elever? Erbjuder skolorna en likvärdig skolkvalitet? Lever skolorna upp till kraven på en god arbetsmiljö? Uppnår skolan sina kunskaps – och fostransmål? Hur påverkar skolsystemets utformning samhällsgemenskapen?

Det är svårt för skoldebattens deltagare att göra sig en helhetsbild av skolans tillstånd då debatten har en speciell karaktär och föremålet för debatten ständigt förändras. I den partipolitiska skoldebatten deklarerar partierna sin enighet om att ungdomsskolan skall vara offentligt finansierad, ha en hög kvalitet och vara tillgänglig på lika villkor för alla skolbarn. Samtidigt är partierna oeniga om skolans faktiska situation och om vägarna för att nå en god skolkvalitet. Genom partisystemets egen logik förvandlas skolfrågan till en konfliktfråga i debatten om välfärdsstatens former och blir därmed ett inslag i partisystemets höger-vänster dimension. Massmedia behandlar dessutom ofta de kommunala skolorna och friskolorna var för sig i skoldebatten och inte som delar av ett lokalt skolsystem. (Carlson 2000)

Under 1990-talet har de lokala skolsystemen påverkats av nya styrformer, läroplaner, betygssystem, arbetssätt men också av besparingar, effektiviseringar och av en snabb ökning av andelen fristående grund- och gymnasieskolor och i en takt som varierar mellan olika kommuner och landsdelar. I Västra Götaland har Göteborg med kranskommuner en relativt hög andel friskolor medan övriga Västra Götaland utmärks av många kommuner utan friskolor eller med en låg andel fristående skolor. Övriga Västra Götalands landsbygdskommuner liknar därigenom mer det traditionella svenska skollandskapet. (Carlson 1999) Det är också oklart hur makten över det lokala skolsystemet är fördelad mellan formellt ansva-

riga kommunala skolpolitiker, Skolverket och en skolmarknad styrd av utbud och efterfrågan. Rikspolitikerna nedstiger också till skolans värld och justerar med jämna mellanrum skolans spelregler som de anser medfört oförutsedda och ovälkomna konsekvenser i skolan eller i väljaropinionen.

Vilka uppfattningar har medborgarna om viktiga inslag i skoldebatten, om den kommunala skolan, om friskolan och om skolvärldens aktörer såsom lärare och kommunpolitiker? Är det någon skillnad mellan hur tillfredsställd man är med skolan i Göteborg, i dess kranskommuner och i övriga Västra Götaland? Var står partiernas sympatisörer i skoldebatten? Är deras favoritparti också deras skolparti?

Skolans resultat och vardagsvillkor

Skolverket är, hösten 2000, missnöjt med skolans resultat. En alltför stor del av eleverna har bristande kunskaper och ofullständiga betyg när de lämnar skolan. Om skolans resultat skall förbättras är ökade resurser inte nog utan kommunerna måste ha en medveten idé om hur skolans resurser skall användas. (Skolverket) Skolverket målar skolans vardag i ljusare färger även om det finns mörka inslag med ökad stress för elever och lärare och en större sjukskrivning bland lärarna. Denna bedömning av lärarnas problem får stöd i undersökningar gjorda av lärarnas egna organisationer. (Göteborgs Posten) Regeringens proposition ”Hälsa, lärande och trygghet” diskuterar också skolans inre situation och föreslår åtgärder för ett mer samlat och föregripande arbete när det gäller skolans fysiska miljö och framför allt när det gäller skolans psykosociala hälsoproblem (inklusive mobbing). (Proposition 2001/02:14) Regeringen vill att skolans elevvård, skolhälsan och andra verksamheter skall integreras inom ett verksamhetsområde kallad skolhälsan. Utgångspunkten för skolans arbete bör vara det enskilda barnets/elevens behov av stöd. Ett viktigt led i skolhälsan är också ökade möjligheter för elever och föräldrar att påverka skolans inre arbete. Sambandet mellan skolans vardag och elevers lärande diskuteras och propositionen betonar att skolan först och främst är en plats för lärande och att en god artbetsmiljö är en viktig förutsättning för framgångsrikt lärande.

Medborgarna i Västra Götaland är mer nöjda med skolans resultat än med skolans vardagsvillkor. Det framgår av deras ställningstagande till en rad påståenden om skolans mål och vardagsvillkor i deras egen kommun. (Tabell 1) De är mycket kritiska till skolans vardagsvillkor. Man anser inte att alla samhällsgrupper ges lika möjligheter i skolan och man är inte alls övertygad om skolans förmåga att möta varje elevs behov. Skolans arbetsmiljö bedöms mycket negativt liksom möjligheterna att påverka skolan.

Skolans resultat och vardagsvillkor uppskattas mest i det traditionella skollandskapet och minst i storstaden. Dessa iakttagelser stämmer väl med att den kommunala grundskolans och gymnasieskolans service bedöms mer positiv på landsbygden än i storstaden. (Tabell 2) Endast när det gäller möjligheterna att påverka skolan har storstaden ett litet försprång.

Tabell 1 Medborgarnas uppfattningar om skolans resultat och vardagsvillkor (procent)

	Felaktigt påstående	*Varken eller*	*Riktigt påstående*	*Summa procent*
Skolan fostrar eleverna till goda medborgare				
Hela Västra Götaland	34	39	27	100
Göteborgs stad	40	37	23	100
Göteborgs kranskommuner 1)	31	41	28	100
Övriga Västra Götaland	31	39	30	100
Eleverna får goda kunskaper i skolan				
Hela Västra Götaland	22	40	38	100
Göteborgs stad	26	42	32	100
Göteborgs kranskommuner	20	39	41	100
Övriga Västra Götaland	20	40	40	100
Skolan erbjuder en god arbetsmiljö				
Hela Västra Götaland	46	36	18	100
Göteborgs stad	54	34	12	100
Göteborgs kranskommuner	42	38	20	100
Övriga Västra Götaland	42	37	21	100
Skolans verksamhet är svår att påverka				
Hela Västra Götaland	21	33	46	100
Göteborgs stad	24	32	44	100
Göteborgs kranskommuner	19	33	48	100
Övriga Västra Götaland	18	34	47	100
Olika samhällsgrupper ges ej lika möjligheter				
Hela Västra Götaland	28	32	40	100
Göteborgs stad	22	29	49	100
Göteborgs kranskommuner	29	34	37	100
Övriga Västra Götaland	31	33	36	100
Skolan har svårt att möta varje elevs behov				
Hela Västra Götaland	9	18	73	100
Göteborgs stad	8	16	77	100
Göteborgs kranskommuner	9	21	70	100
Övriga Västra Götaland	10	18	72	100

Kommentar: Frågan lyder; ”Vad är Din uppfattning om följande påståenden om skolan i Din kommun?” Skalan löper från 0 (Helt felaktigt påstående) till 10 (Helt riktigt påstående). I felaktigt påstående innefattas skalstegen 0-3, i ”varken eller” 4-6 och i riktigt påstående skalstegen 7-10. I Göteborgs kranskommuner ingår ej Kungsbacka. Frågornas formulering framgår av tabellen liksom ordningsföljden mellan frågorna.

Förtroendet för lärarna är starkt i alla delar av Västra Götalands region medan åsikterna om hur kommunpolitikerna sköter sina uppgifter följer samma mönster som bedömningen av den kommunala skolans service, dess resultat och vardagsvillkor.

Bedömningen av den kommunala skolans service har starkt samband med hur man bedömer skolans resultat och vardagsvillkor. Starkast är sambandet mellan bedömningen av skolservice och skolans kunskapsmål. (se not 3) Sambandet mellan bedömningen av skolans resultat och bedömningen av skolans vardagsvillkor är något starkare för grundskolan än för gymnasieskolan. Medborgarnas bedömning av skolans arbetsmiljö har också ett starkt samband med deras uppfattning om hur väl skolan når sina kunskaps- och fostransmål. (se not 3)

Tabell 2 Medborgarnas bedömning, inom olika delar av Västra Götalands region, av den kommunala ungdomsskolans – och friskolans service, inställning till ökad satsning på friskolor, förtroende för lärare samt åsikt om hur kommunpolitiker sköter skolan (balansmått)

	Bedömning av			Inställning att satsa mer på friskolor	Förtroende för lärare i grund- och gymnasieskola	Hur kommunpolitiker sköter skolan
	Kommunal grundskola	Kommunal gymnasieskola	Friskola			
Hela Västra Götaland	+38	+38	+32	-9	+54	-34
Göteborgs stad	+16	+15	+42	+1	+51	-56
Kranskommunerna	+43	+43	+42	+1	+53	-35
Övriga Västra Götaland	+47	+48	+18	-20	+56	-22

Kommentar: Balansmåttet anger andelen som på en fråga(påstående) är positiva (instämmer) minus andelen som är negativa (avvisar). Balansmåtten vilar på de som har åsikter om skolan, lärare och skolpolitiker. För frågeformuleringar se not 2.

Hushåll med barn i skolåldern är genomgående något mer tillfredställda med skolans måluppfyllelse, vardagsvillkor, bedömningen av skolans service, lärare osv. än övriga medborgare och detta oberoende av skollandskap. Att de med en nära anknytning till skolan uppskattar skolan mest överensstämmer med resultat från tidigare undersökningar. (Johansson, F. Nilsson, L.& Strömberg, L.).

Det lokala skolsystemets utformning

Skolsystemens utformning och konsekvenser diskuteras i skolministerns lagförslag ”Likvärdiga villkor för elever i kommunala och fristående skolor” som regeringen hösten 2001 remitterat till Lagrådet.(Lagrådsremiss) Förslaget vilar dels på ett kommittébetänkande ”Fristående gymnasieskolor – hot eller tillgång?”(SOU

2001:12) dels på en departementspromemoria om fristående skolor som tagits fram inom Utbildningsdepartementet. (U2001/1210/G).

Skolministern vill att de fristående skolorna enbart skall utgöra ett komplement till de kommunala skolorna. Hon vill inte att vinstintressen skall styra skolan då det kan uppstå ”framtida intressekonflikter mellan aktiemarknadens förväntningar och skolväsendets mål”. Hon varnar för friskolornas konsekvenser för samhällsgemenskapen. En oreglerad friskoletillväxt leder till ”vidgade klyftor och ökad segregation”.

Hon vill att kommunpolitikerna skall få ett starkare grepp om det lokala skolsystemet och dess ekonomi och hon är orolig för att friskolornas tillväxt hotar att fördyra kommunernas skolkostnader genom ett alltför lågt kapacitetsutnyttjande. I ett längre perspektiv ser hon att de kommunala skolorna helt kan komma att försvinna. Kommunpolitikerna skall därför få ökade möjligheter att påverka tillståndsgivningen för nya friskolor liksom större insyn över friskolornas ekonomiska redovisning samt ökat inflytande när det gäller utvärdering av friskolornas verksamhet. Genom ett förslag att förändra de fristående gymnasieskolornas bidrag ökar också kommunpolitikernas grepp om kommunens ekonomi. Bidragen indelas i tre kategorier där huvudalternativet är att bidraget skall motsvara programkostanden i elevens hemkommun och de nuvarande riksprislistan skall först användas som tredje och sista alternativ.

Skolministern vill vidare öka tillgängligheten till friskolor för alla elever genom att b l a skärpa förbudet mot avgifter eller genom att avvisa friskolors möjligheter att kräva intyg från den sökande om eventuellt behov av särskilt stöd. Alla friskolor måste också vara beredda ”att fullt ut axla sitt ansvar för alla elevers kunskapsutveckling och anpassa undervisningen till varje elevs förutsättningar och behov”. Friskolornas likvärdighet med den kommunala skolan skall också stärkas genom att, i princip, samma regler skall gälla för lärares behörighet. Dessutom aviseras en förstärkning av friskoleelevernas rättssäkerhet. Det skall vara möjligt för skolelever att fritt kunna byta, fram och tillbaka, mellan skolor med olika huvudmän.

Medborgarna är inte entusiastiska över friskolornas konsekvenser för skolsystem och samhällsgemenskap. (Tabell 3) Det är fler som är negativa till påståendena om friskolorna än som är positiva och det är endast påståendet att ”Friskolor ökar valfriheten” som har fler anhängare än motståndare. Göteborgarna är mer positiva till friskolornas konsekvenser än innevånarna i det traditionella skollandskapet. En skillnad som också gäller inställningen till påståendet att ”satsa mer på friskolor”. (Tabell 2) Sambandet mellan det sistnämnda påståendet och övriga påståenden om friskolor är starkt. (se not 3)

Medborgarnas position på höger- vänsterdimensionen har som väntat ett starkt samband med inställningen till friskolor. De med position till vänster är mer kritiska till friskolor än de med position till höger. (se not 4) Däremot saknas nästan helt samband mellan medborgarnas bedömning av den kommunala skolans service, skolans resultat och vardagsvillkor och inställningen till påståenden om fri-

skolorna. Endast påståendet att ”Olika samhällsgrupper ges ej lika möjligheter” har ett samband. (se not 3). Tidigare resultat visar också på ett mycket svagt samband mellan medborgarnas bedömning av den kommunala skolans service och deras attityd till påståendet att ”Satsa mer på friskolor”. (Carlson 2000)

Tabell 3 Uppfattningar om friskolors tillgänglighet och roll i skolsystemet samt deras konsekvenser för samhällsgemenskapen (procent)

	Felaktigt påstående	*Varken eller*	*Riktigt påstående*	*Summa procent*
Valfrihet ökar med friskolor				
Hela Västra Götaland	26	30	43	100
Göteborgs stad	21	29	50	100
Göteborgs kranskommuner	23	28	49	100
Övriga Västra Götaland	31	32	37	100
Friskolor ökar social ojämlikhet				
Hela Västra Götaland	27	27	46	100
Göteborgs stad	26	27	47	100
Göteborgs kranskommuner	27	25	48	100
Övriga Västra Götaland	28	28	44	100
Friskolor innebär en bättre skola för alla				
Hela Västra Götaland	51	30	19	100
Göteborgs stad	44	33	23	100
Göteborgs kranskommuner 1)	48	29	23	100
Övriga Västra Götaland	56	30	15	100
Friskolor urholkar den kommunala skolans ekonomi				
Hela Västra Götaland	26	35	39	100
Göteborgs stad	29	36	35	100
Göteborgs kranskommuner	28	34	38	100
Övriga Västra Götaland	24	35	41	100
Friskolor minskar gemenskapen i samhället				
Hela Västra Götaland	30	31	39	100
Göteborgs stad	34	28	38	100
Göteborgs kranskommuner	31	30	39	100
Övriga Västra Götaland	28	33	39	100

Kommentar: Frågan lyder; ”Vad är Din uppfattning om följande påståenden om skolan i Din kommun?” Skalan löper från 0 (Helt felaktigt påstående) till 10 (Helt riktigt påstående). I felaktigt påstående innefattas skalstegen 0-3, ”i varken eller” 4-6 och i riktigt påstående skalstegen 7-10. I Göteborgs kranskommuner ingår ej Kungsbacka. Frågornas formulering framgår av tabellen.

Partisympatisörernas tillfredställelse med skolan i Västra Götaland

Centerpartiets och socialdemokraternas sympatisörer är mer tillfredsställda med skolans resultat än övriga partiers sympatisörer. (Tabell 4) Inom samtliga partier finns en positiv balans till påståendet att ”Eleverna får goda kunskaper i skolan”. Bland socialdemokraternas och centerpartisternas sympatisörer finns dessutom en svag positiv balans till påståendet att ”Skolan fostrar eleverna till goda medborgare” vilken inte finns bland övriga partiers sympatisörer.

Partiernas sympatisörer är mer otillfredsställda med skolans vardagsvillkor än med skolans resultat. Inom varje parti finns en negativ balans till påståendet att ”Skolan erbjuder en god arbetsmiljö” och en positiv till påståendet att ”Skolans verksamhet är svår att påverka”. Partiernas sympatisörer är nästan helt eniga om att ”Skolan har svårt att möta varje elevs behov” ett resultat som kanske inte förvånar om påståendet tas bokstavligt. Hur skulle skolministern och kommunpolitikerna svara på denna fråga?

De politiska partiernas placering på höger-vänster dimensionen avspeglas i de egna sympatisörernas inställning till påståendena om friskolorna samt till påståendet att ”Olika samhällsgrupper ges ej lika möjligheter”.

Påståendet om att ”Friskolor innebär en bättre skola för alla” åstadkommer en negativ balans inom samtliga partier. Partiernas sympatisörer tycks varken acceptera påståendet bokstavligt eller som ett argumentet för att konkurrens mellan skolor leder till ett bättre skolsystem.

Påståendet att ”Friskolor urholkar den kommunala skolans ekonomi” har en knapp positiv balans bland samtliga partisympatisörerna. Debatten om förhållandet mellan kommunala skolor och friskolor har, under senare tid, gällt friskolornas snabba expansion i Stockholm men också bidragen till de fristående gymnasieskolorna som diskuterats under en längre tid. Föreställningen om att det råder ett nollsummeförhållande mellan kommunala skolor och friskolor, där de senares expansion tar resurser från de kommunala skolorna, har stöd långt in bland de borgerliga partiernas sympatisörer.

Ställningstagande till påståendet att ”Friskolor minskar gemenskapen i samhället” har också en knapp positiv balans bland samtliga partisympatisörer. Påståendet berör en av skolpolitikens huvudtankar sedan parallellskolsystemet avskaffades genom grundskole-reformen 1962. (Carlson 1997) Den tanke fanns med i 1980 års läroplan för grundskolan (Lgr80) där det angavs att skolklasser och arbetsenheter borde placeras så att de hade en så bred sammansättning av elever som möjligt. Rekommendationen togs bort i Lpo 94 men idén om en sammanhållen skola som en förutsättning för samhällsgemenskapen tycks forfarande vara levande i många partisympatisörers medvetande. (Berg 1999)

Tabell 4 Uppfattningar om skolsystemet bland partiernas sympatisörer. Västra Götalands regionen som helhet (balansmått)

	Partisympatisörer						
Hela Västra Götalands region	*v*	s	*c*	*fp*	*m*	*kd*	*mp*
Skolan fostrar eleverna till goda medborgare	-11	+3	+11	-2	-12	-9	-12
Eleverna får goda kunskaper i skolan	+19	+25	+30	+9	+4	+12	+19
Skolan erbjuder en god arbetsmiljö	-39	-21	-22	-31	-32	-27	-32
Skolans verksamhet är svår att påverka	+29	+27	+17	+26	+30	+27	+8
Olika samhällsgrupper ges ej lika möjligheter	+30	+19	+0	+14	-3	0	+10
Skolan har svårt att möta varje elevs behov	+64	+64	+63	+72	+65	+59	+68
Friskolor innebär en bättre skola för alla	-62	-52	-40	-14	-7	-7	-35
Friskolor ökar social ojämlikhet	+41	+30	+18	+21	-3	+3	+21
Valfrihet ökar med friskolor	-6	-1	+19	+45	+50	+40	+20
Friskolor minskar gemenskapen i samhället	+28	+30	-11	-5	-21	-4	+2
Friskolor urholkar den kommunala skolans ekonomi	+33	+30	+15	+2	-17	-8	+10

Kommentar: Frågan lyder; ”Vad är Din uppfattning om följande påståenden om skolan i Din kommun?” Skalan löper från 0 (Helt felaktigt påstående) till 10 (Helt riktigt påstående). I felaktigt påstående innefattas skalstegen 0-3, i varken eller 4-6 och i riktigt påstående skalstegen 7-10. Balansmåttet visar de som anser ett påståendet riktigt minus de som anser påståendet felaktigt. Balansmåttet grundar sig på alla som tagit ställning till påståendet. Partisympatierna avser kommunalt parti.

Frågan om friskolors tillgänglighet på lika villkor för alla samhällsgrupper är en fråga som sysselsätter skolforskare över hela världen och det är en fråga som vi sett också engagerar skolministern. Skolministerns förslag till att öka friskolornas (skolsystemets) öppenhet och likvärdighet för alla skolbarn avser att åstadkomma lika valfrihet (lika möjligheter) för alla att välja mellan kommunala och fristående

skolor. En ökad valfrihet inom välfärdsstaten är idag ett villkor för dess legitimitet mot bakgrund av att medborgarnas värdeprioriteringar förändrats som en följd av förändringar i samhället men också på grund av välfärdsstatens strävan att ge medborgarna förutsättningar att kunna ställa högre krav på att få bestämma mer om sitt eget liv. (Rothstein 1994 samt Blomquist och Rothstein 2000)

Hur medborgarna tar ställning till frågan om valfrihet i förhållande till jämlikhet kan belysas med hjälp av partisympatisörernas ställningstagande till påståendena om att ”Valfrihet ökar med friskolor” och att ”Friskolor ökar social ojämlikhet”. Partisympatisörerna har delats in i fyra grupper med avseende på hur de accepterar påståendena och därmed till viktiga argument i skoldebatten. Den första gruppen är de som accepterar påståendet att friskolor ökar valfriheten men inte påståendet att friskolor ökar ojämlikheten. Den andra gruppen är de som accepterar bägge påståendena. Den tredje gruppen accepterar inte något av argumenten och den fjärde omfattar de som enbart accepterar ojämlikhetsargumentet.

De fyra kategorierna är jämnt fördelade i regionen som helhet. De stora skillnaderna framträder mellan Göteborgs stad och det traditionella skollandskapet. (Tabell 5)

De som odelat stöder valfrihetsargumentet är starkast i Göteborg och svagast i det traditionella landskapet. De som odelat stöder ojämnlikhetsargumentet är starkast i det traditionella skollandskapet och svagast i Göteborg. Att stödja båda argumenten är vanligare i Göteborg än i det traditionella landskapet.

Som väntat är de som är odelat för valfrihetsargumentet är också de som är mest positiva till att ”Satsa mer på friskolor” och de som är odelat för ojämlikhetsargumentet de mest negativa. De som accepterar båda argumenten är jämt fördelade för och emot att satsa på friskolor medan de som ej accepter något av argumenten är mer negativa till att satsa på friskolor än de är positiva.

Det är en tydlig skillnad mellan skollandskapen huruvida man accepterar valfrihetsargumentet eller ej. En skillnad som också återfinns både inom gruppen socialdemokrater och vänsterpartister och inom gruppen folkpartister, moderater och kristdemokrater.

Bland de som accepterar valfrihetsargumentet är det mer än hälften som anser att friskolor riskerar att öka ojämlikheten. Denna grupp befinner sig i en korstryckssituation mellan önskan om en ökad valfrihet och önskan om att bibehålla den svenska skolpolitikens huvudfåra sammanfattat i uttrycket ”en sammanhållen skola”.

Att korstryckssituationen är vanligare i storstaden än på landsbygden kan i sin tur tänkas ha ett samband med att debatten om friskolor inte blir så intensiv i skolsystem där friskolor inte ännu aktualiseras som konkreta alternativ till den kommunala skolan.

Tabell 5 Valfrihetsargument respektive ojämnlikhetsargument fördelade på åsiktsgrupper inom Göteborgs stad och det traditionella skollandskapet samt inom olika partigrupper (procent)

	Partigrupper		
Åsiktsgrupper	*v+s*	*fp+m+kd*	*v+s+fp+m+kd*
Göteborgs stad			
Accepterar enbart valfrihets argument	15	43	28
Accepterar båda argumenten	29	31	30
Accepterar inget av argumenten	23	17	20
Accepterar enbart ojämlikhets argument	33	9	22
Summa procent	100	100	100
Övriga Västra Götaland			
Accepterar enbart valfrihets argumentet	11	35	21
Accepterar båda argumenten	22	24	22
Accepterar inget av argumenten	31	26	29
Accepterar enbart ojämlikhets argumentet	36	15	28
Summa procent	100	100	100

Kommentar: För att få tillräckligt underlag för slutsatser har partisympatisörerna för vänsterpartiet och socialdemokraterna slagits samman till en grupp och partisympatisörerna för folkpartiet, moderaterna och kristdemokraterna sammanförts i en annan grupp.

Partierna som skolpartier

Skolministerns lagförslag om friskolorna har tagits fram i samarbete med vänsterpartiet men utan stöd från miljöpartiet. Detta innebär en förändring från 1990-talets mitt då de tre partierna stod eniga kring den socialdemokratiska regeringens proposition. (Carlson 1997) Lagförslagets öde är därmed mycket ovisst då regeringen denna gång saknar stöd av en majoritet i riksdagen. Partierna står dessutom inför en valrörelse där skolfrågorna med stor sannolikhet kommer att utgöra ett viktigt inslag i valdebatten precis som vid valet 1998.

Vilka partier, anser då medborgarna, har den bästa skolpolitiken i Västra Götaland? Har partierna sina sympatisörer bakom sig då de driver sin skolpolitik?

En dryg majoritet av medborgarna i Västra Götaland saknar ett favoritparti när det gäller skolpolitiken. (Tabell 6) Socialdemokraterna är det populäraste skolpartiet trots att det enbart har femton procent av medborgarna bakom sig. Partiets starkaste medtävlare är moderaterna till höger och vänsterpartiet till vänster. Socialdemokraternas skolpopularitet är lägst i storstaden medan moderaterna och vänsterpartiet har den starkaste skolprofilen i storstaden. Detta gäller även för folkpartiet. Socialdemokraterna har sin styrka i kranskommunerna och i det traditionella skollandskapet.

Att en stor majoritet bland medborgarna anser sig sakna ett eget skolparti kan vid en första anblick synas anmärkningsvärt mot bakgrund av de senaste årens

intensiva skoldebatt i media och bland partierna. Det verkar dock som om medborgarna ännu inte är vana att uppfatta skolpolitiken som en partiskiljande fråga då skolfrågan traditionellt inte varit en fråga där partipolitikens motsättningar fullt ut slagit igenom även om 1990-talet alltmer utsatt partienigheten för påfrestningar genom friskolereformen. Medborgarnas ovilja att utse favoritpartier inom skolpolitiken överensstämmer å andra sidan mycket väl med deras starka missnöje med hur kommunpolitikerna sköter skolan.

Tabell 6 Bästa skolparti i Västra Götalands skollandskap (procent)

	Bästa skolparti									
Skollandskap	*v*	*s*	*c*	*fp*	*m*	*kd*	*mp*	*annat*	*ej uppgivit parti*	*summa procent*
Hela Västra Götaland	8	15	2	6	11	6	1	1	56	106
Göteborgs stad	9	12	1	8	12	5	2	2	57	108
Göteborgs kranskommuner	8	16	2	7	11	10	1	1	53	109
Övriga Västra Götaland	7	17	3	5	9	5	1	1	59	107

Kommentar: Frågan lyder ”Vilket eller vilka partier anser Du har den bästa politiken på följande områden?” Då medborgarna har möjlighet att nämna mer än ett bästa parti summerar procenten inte till hundra procent jämnt.

Vänsterpartiet är det parti vars skolpolitik är bäst förankrad bland de egna sympatisörerna och dess motpol är miljöpartiet vars skolpolitik nästan helt saknar förankring bland de egna. För både miljöpartiet och centerpartiet gäller att de egna partisympatisörerna föredrar andra partier än de egna som skolparti. Vänsterpartiet är särskilt starkt förankrat bland de egna i storstaden medan socialdemokraterna har den svagaste uppslutningen bland de egna. Mindre än en tredjedel av de socialdemokratiska partisympatisörerna i Göteborg har det egna partiet som skolparti. Partiets starkaste stöd bland de egna finns i Göteborgs kranskommuner där fyra av tio anser partiet ha den bästa skolpolitiken. Folkpartiets skolpolitik är starkast förankrat bland de egna sympatisörerna i Göteborg och svagast i det traditionella skollandskapet. Moderaternas förankring bland de egna är förhållandevis jämn i de olika skollandskapen men svagast i kranskommunerna. Kristdemokraternas förankring är i gengäld starkast i kranskommunerna.

Den åsiktsmässiga innebörden av att inte ha de egna sympatisörerna bakom sig kan illustreras med hjälp av en analys av de socialdemokratiska partisympatisörerna. De har här indelats i tre grupper med utgångspunkt från i vilken utsträckning de har socialdemokraterna som bästa skolparti. Den första gruppen är socialdemokratiska sympatisörer med det egna partiet som bästa skolparti, den andra gruppen omfattar de som saknar något bästa skolparti och den tredje gruppen är de socialdemokratiska sympatisörer som föredrar ett annat parti än socialdemokra-

terna som skolparti. (se not 6) Den åsiktsmässiga skillnaden mellan grupperna är inte stor men tydlig. De bland socialdemokraterna som anser partiet som bästa skolparti är mer positiva till skolans resultat och vardagsvillkor än de två andra grupperna. Minst positiv i dessa avseenden är den tredje gruppen. När det gäller inställningen till friskolor är den första gruppen minst positiv och den tredje gruppen mest positiv.

En debatterad institution

Medborgarna är bekymrade över den kommunala skolans resultat och i synnerhet över dess vardag. Särskilt bekymrad är man i storstaden. Medborgarna ser precis som skolministern ett samband mellan skolans vardagsvillkor och skolans resultat.

Medborgarnas inställning till friskolor är först och främst ett utryck för deras position på höger-vänsterskalan och inte en reaktion på deras uppfattning av den kommunala skolans resultat och vardagsvillkor. Den vilar inte heller på egna erfarenheter av fristående skolor då de flesta saknar sådan erfarenhet. Inom höger-vänsterdimensionen gör dock medborgarna medvetna val mellan vänsterns och högerns positioner.

Medborgarna är överens med politikerna om värdet av en skola för alla, offentligt finansierad och med hög kvalitet men de har litet förtroende för hur de kommunala politikerna sköter skolan. Särskilt gäller detta deras bedömning av politikerna i storstaden. De är osäkra på om deras favoritparti har förmågan att förverkliga den goda skolan. När de tar ställning till skolfrågor följer de inte alltid det egna partiets skolpolitik. Deras favoritparti är därför sällan deras skolparti.

Skoldebatten riskerar att under valkampanjen bli en debatt där enkla lösningarna på skolans problem står i förgrunden. Skolministerns reflektioner över och förslag till hur de framtida kommunala skolsystemen bör utformas öppnar sig för olika tolkningar till vänster och till höger. Till vänster är chansen stor att man uppfattar förhållandet mellan friskolor och kommunala skolor som ett nollsummespel där den kommunala skolan och dess elever alltid är förloraren även om skolministern föreslår åtgärder för att förebygga en sådan utveckling. Till höger är det lätt att tolka skolministerns önskan att stärka kommunpolitikernas inflytande över de lokala skolsystemen som ett hot mot friskolornas frihet även om skolministern endast säger sig vilja öka friskolornas tillgänglighet och kvalitet. För de som ser både för och nackdelar med nuvarande skolsystem kan skolministerns förslag antingen tolkas som ett seriöst försök att garantera en reell valfrihet utan att ge upp idén om en samanhållen skola eller som ett i huvudsak taktiskt försök att ena det egna partiet skolpolitiskt genom att på en gång tillfredsställa både friskoleanhängare och friskolemotståndare i det egna partiet.

De medborgare som ser ett samband mellan det lokala skolsystemets utformning och samhällsgemenskapen och som både bejakar ökad valfrihet inom sko-

lans värld och idén om en sammanhållen skola har anledning att hoppas att de politiska partierna kan enas kring en skolpolitik där det lokala skolsystemets regler garanterar bådadera. Med sådana regler för det lokala skolsystemet är det möjligt att tryggt överlämna den enskilda skolan till lärare, skolelever och skolledare, att oberoende av vem som råkar vara huvudman för den enskilda skolan, förvandla den till en skola med skolkvalitet för alla.

Noter

1 Under många år har skolfrågorna haft en framträdande eller första plats bland de problemområden som medborgarna tar upp. Så även vid detta undersökningstillfälle. Önskan att minska satsningen på friskolorna är också ett återkommande och stabilt önskemål. (Se också Carlson 1999 och Carlson 1997)

2 Frågan om satsning på friskolor ingick i ett batteri av frågor ”Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem? ”Förslaget löd ”satsa mer på friskolor”. Frågorna om grundskolan och gymnasieskolan och fristående skolor ingick i ett annat batteri av frågor: ”Vad anser Du om servicen i den kommun där Du bor på följande områden”: kommunal grundskola, kommunal gymnasieskola, friskola. Frågan om lärarna ingick också i ett batteri av frågor: ”Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?”: ”Lärare i grundskola och gymnasium”. Frågan om kommunpolitikerna var formulerad enligt följande ”Hur tycker Du att kommunpolitiker respektive regionpolitiker sköter sina uppgifter på följande områden?”: ”skolan”.

3 (Korrelationsmått Pearson´s R.)
Sambandet mellan bedömningen av den kommunala skolans service och hur väl skolan lyckas att ge eleverna kunskaper är (.38) och med arbetsmiljön (.33) och fostransmålet (.27). Övriga vardagsvillkor i skolan har lägre samband (kring .10). Sambandet mellan medborgarnas bedömning av skolans arbetsmiljö och deras uppfattning om hur väl skolan når sina kunskaps- och fostransmål är (.54) respektive (.47)

4 (Korrelationsmått Pearson´s R.)
Sambandet mellan höger-vänsterposition och påståendet att ”Friskolor innebär en bättre skola för alla” är (.30). Lägst är sambandet mellan höger-vänsterposition och påståendet att ”Friskolor urholkar den kommunala ekonomin” (.24). Inställning till påståendet att ”Satsa mer på friskolor” (tabell 1) och höger-vänsterposition är (.36)
Samband mellan medborgarnas ställningstagande till påståendet att ”Satsa mer på friskolor” och påståendet att ”Friskolor innebär en bättre skola för alla” (.54). Lägst samband föreligger med påståendet att ”Friskolor urholkar den kommunala skolans ekonomi” (.23). Övriga samband ligger mellan (.37) och (.38).

5 Korrelationsmått Pearson´s R.)
Endast påståendet att ”Olika samhällsgrupper ges ej lika möjligheter” har ett samband (.132).

6 Den första gruppen omfattar trettiosju procent av de socialdemokratiska partisympatisörerna, den andra gruppen av 50 procent och den tredje gruppen tretton procent.

Referenser

Berg, G (1999*) Skolkultur – nyckeln till skolans utveckling. En bok för skolutvecklare om skolans styrning*. Stockholm: Gothia.

Blomquist, P. och Rothstein B. (2000) *Välfärdsstatens nya ansikte. Demokrati och marknadsformer inom den offentliga sektorn.* Bjärnum: Agora.

Carlson, B. R.(1999) ”Skolan i Västra Götaland”. I Nilsson L. (red) *Region i omvandling*, SOM-rapport nr 23. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Carlson, B. R. (2000) ”Västra Götalands skollandskap. Iakttagelser och reflektioner” I Nilsson L. (red) *Den nya regionen*, SOM-rapport nr 25. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Carlson B. R. (1997) ”Fristående skolor i Göteborg – ett traditionsbrott?” I Nilsson (red) *Mångfald – bilder av en storstadsregion*, SOM-rapport 21. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Göteborgs Posten 2001-11-15.

Johansson, F. Nilsson, L. & Strömberg, L. (2001) *Kommunal demokrati under fyra decennier.* Liber.

Lagrådsremiss, Lagförslag om fristående skolor 2001-09-06.

Proposition 2001/02:14.

Rothstein, B. (1994) *Vad staten bör göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. SNS Förlag.

Skolverket, Pressmeddelande 2000-10-02.

LAGEN OCH DERAS SUPPORTRAR

ANDERS WIDFELDT OCH LENNART NILSSON

Fotboll – ett växande forskningsområde

Sport och – inte minst – fotboll har under senare år blivit föremål för ett ökande akademiskt intresse, framför allt i Storbritannien. Ett exempel på att inte bara sport i allmänhet, utan fotboll i synnerhet, allt mer kommit att betraktas som ett intressant forskningsområde är den vetenskapliga tidskriften *Soccer and Society* som började utges år 2000. Även i övrigt växer publikationsutbudet. Det finns studier som tar upp fotbollens sociala och kulturella aspekter (t. ex. Bonney et al. 1994; Bradley 1995; Giulianotti 1999; Merkel 1996). Andra arbeten behandlar fotboll och ekonomi (t. ex. Campbell och Sloane 1997; Morrow 1999). Det fenomen som ägnats allra störst intresse är dock fotbollen som massfenomen och publiksport. Inte helt oväntat fokuserar flera studier sig på huliganism (t. ex. Murphy et al. 1990; Armstrong 1998). Det finns dock även många arbeten som har ett bredare perspektiv, och behandlar supportkulturen i stort, utan att enbart inrikta sig på dess våldsamma yttringar. Ett exempel är den brittiske sociologen Garry Robsons studie av anhängare till londonklubben Millwall (Robson 2000). Ett annat viktigt bidrag är kulturforskaren Adam Browns redigerade antologi, som innehåller kapitel om flera olika länder (Brown, red. 1998).

Även i Sverige finns akademisk forskning om fotboll och supporterkultur. Bland exemplen kan nämnas sociologen Tore Brännbergs redigerade antologi om EM-slutspelet 1992 (Brännberg, red., 1992), och historikern Lennart K. Persson, som bland annat behandlat huliganism (t. ex. Persson 1993). Ett bidrag, som av många emotses med stor förväntan, är historikern Torbjörn Anderssons kommande arbete om den svenska fotbollens sociala och kulturella historia (se Dagens Nyheter 26 mars 2000; Göteborgs-Posten 9 april 2000). Andersson har tidigare, tillsammans med sociologen Aage Radmann, studerat skandinavisk supporterkultur i boken *Från gentleman till huligan* (Andersson och Radmann 1998a; se även Andersson och Radmann 1998b).

Mycket av den supporterforskning som hittills bedrivits har varit kvalitativ. De relativt få kvantitativa studier som gjorts har ofta byggt på små och osäkra urval. Ett exempel är Joseph M. Bradleys studie av skotska fotbollssupportrar, där resultaten förefaller statistiskt osäkra (Bradley 1995:46-49, 209; Bradley 1998). Med detta vill vi inte på något sätt göra gällande att kvalitativ forskning inte skulle ha sitt berättigande. Inte heller menar vi att bidrag som Bradleys nyss citerade arbete skulle vara utan värde, eftersom omfattande surveyundersökningar är kostsamma

och komplicerade när det gäller att studera fotbollssupportrar. Vi menar dock att kvantitativa studier av supportrar har sin givna plats i den växande fotbollsforskningen. Och, framför allt, menar vi att SOM-programmet ger en unik möjlighet komplettera tidigare forskning.

Vid tre tillfällen, 1994, 1997 och år 2000, har den västsvenska SOM-undersökningen innehållit en fråga om favoritlag i fotboll. Därmed finns möjlighet att studera ett stort urval av personer som betraktar sig som supportrar. Dessutom ger SOM-programmet möjlighet att följa utvecklingen över tid. I våra två tidigare rapporter om västsvenska supportrar har vi endast haft tillgång till en respektive två mättidpunkter (Nilsson och Widfeldt 1995; Nilsson och Widfeldt 1998). Nu har vi möjlighet att studera en sexårsperiod, med tre mättidpunkter. Det är vår ambition att denna tidsserie framdeles skall komma att byggas på ytterligare.

Vi avser att ta upp fyra huvudfrågeställningar. De två första berör supportrarna som helhet. Till att börja med tittar vi på supporterutvecklingen. Har det blivit vanligare eller ovanligare att ha ett favoritlag i fotboll? Den andra frågeställningen berör supportrarnas socioekonomiska profil, och huruvida deras sociala profil har förändrats. Därefter inriktar vi oss på supportrar till olika lag, i stället för alla supportrar som helhet. Här ser vi ser på hur stödet för olika lag har utvecklats över tid, för att sedan studera den sociala sammansättningen av olika lags supportrar. Till största delen inriktar vi oss på Göteborgsregionen, det vill säga Göteborg med kranskommuner, och Göteborg eftersom det är här vi har möjligheter till jämförelser över tid. Vi kommer dock vid ett par tillfällen att göra utblickar i hela Västra Götaland.

Nedgången fortsätter

Supporterskapet stod högt i kurs i mitten av 90-talet. Hösten 1994 uppgav sig mer än hälften av alla göteborgare ha ett favoritlag i fotboll. Tre år senare hade anhängarskapet sjunkit något. Vi kan nu överblicka utvecklingen fram till år 2000. Andelen personer som uppgivit sig ha ett favoritlag under perioden 1994-2000 redovisas i tabell 1. Trenden är klart nedåtgående såväl i Göteborg som i kranskommuner och göteborgsområdet som helhet. Även om skillnaderna mellan två intilliggande mättidpunkter inte alltid är statistiskt säkerställda, så är skillnaderna mellan 1994 och 2000 genomgående signifikanta.

Att förklara den negativa trenden är ingen lätt uppgift. En möjlig orsak skulle kunna vara att fotbollen hade en kort men intensiv glansperiod hösten 1994. Sverige hade tagit brons i fotbolls-VM tidigare samma år, och IFK Göteborg gjorde lysande insatser i Champions League. Samtidigt finns det en omständighet som pekar i rakt motsatt riktning, nämligen publikutvecklingen. I tabell 2 redovisas publikgenomsnitten för allsvenskan 1994-2000, samt för fem göteborgslag under samma period. Här finns inga tecken på nedgång. Faktum är att 1994 uppvisar det lägsta allsvenska publiksnittet under hela perioden. Därefter har trenden i stort sett varit positiv. Det högsta snittet var 7217 personer år 1999.

Tabell 1 Andel som uppger sig ha ett favoritlag i fotboll i Göteborgsregionen 1994-2000 (procent)

	Göteborgs stad	Antal svarande	Krans-kommunerna	Antal svarande	Göteborgs-regionen	Antal svarande
1994	53	905	55	686	54	1591
1997	49	1009	45	816	48	1825
2000	42	1034	43	900	42	1934

Kommentar: Procentbasen är samtliga svarande, dvs. de som ej svarat på frågan om favoritlag antas ej ha något favoritlag. För uppgift om vilka kommuner som ingår i kranskommunerna se metodkapitlet.

På klubbnivå påverkas givetvis siffrorna av respektive lags fram- och motgångar, antal derbyn med mera. Icke desto mindre finns det klara tecken på att den allmänna publiktrenden gått upp snarare än ned. Ett exempel är Örgryte IS, som 1999 och 2000 hade sina klart högsta snitt under perioden. Det samma gäller GAIS, även om det till stor del kan förklaras av uppflyttningen 1999, och det allsvenska året 2000, med mycket välbesökta derbyn mot IFK Göteborg. Det kan också nämnas att Häcken år 2000 hade sitt bästa allsvenska publiksnitt någonsin. IFK Göteborgs publiksnitt har fluktuerat. Faktorer som inverkat är bland annat lagets skiftande framgångar och förekomsten av derbyn, framför allt mot GAIS. Det är dock intressant att notera att trenden är klart positiv de två sista åren, trots att klubben under 1990-talet hade sina största framgångar mellan 1994 och 1996. Västra Frölunda hade en klar publiknedgång under nedflyttningsåret 2000, men under de två föregående åren uppvisade man sina högsta publiksnitt under perioden.

Tabell 2 Publiksnitt i allsvenskan och för fem göteborgsklubbar 1994-2000

	Allsvenskan	IFK	ÖIS	GAIS	V Frölunda	Häcken
1994	4865	6856	1392*	-	1659	1615
1995	5680	8893	2738	1718*	1615	716*
1996	4989	8235	2214	1317*	742*	913*
1997	5570	7857	2762	1356**	992*	720*
1998	5647	6414	2159	1950**	2270	2537
1999	7217	8436	5030	3777*	2296	1154*
2000	6976	9299	4713	7084	1520	2661

Kommentar: Klubbarnas snitt avser seriematcher på hemmaplan. Ingen asterisk = allsvenskan. * = div. 1. ** = div. 2. Källor: http://svenskfotboll.se, http://allsvenskan.just.nu/, http://www.gais.se, http://www.ois.o.se, http://user.tninet.se/~rvk285u/, Fotbollextra årsguider.

Siffrorna i tabell 2 kan ge upphov till många iakktagelser och funderingar för den fotbollsintresserade läsaren. Men den fråga vi brottas med är hur den positiva publiktrenden går ihop med vad som framkommer i tabell 1, nämligen att andelen supportrar går ned. Ett tänkbar förklaring skulle kunna vara att en del av de som angav sig ha ett favoritlag 1994 egentligen inte var genuina supportrar, utan bara hade ryckts med i den allmänna fotbollstrend som rådde. Dessa 'medgångssupportrar' har därefter successivt fallit ifrån. Samtidigt har lojaliteten, och viljan att gå på matcher, stärkts bland de mera 'genuina' supportrarna.

Det finns ett visst stöd för denna tes i våra undersökningsdata. Enligt 1994 års Väst-SOM-studie uppgav sig 29 procent av supportarna ha gått på Gamla Ullevi någon gång under det senaste året. Ytterligare 25 av procent av supportrarna sade att de gärna skulle vilja göra det. Bland de som uppgav sig inte ha ett favoritlag var motsvarande siffror sex respektive nio procent. Sex år senare uppgav sig 62 procent av supportrarna sig ha gått på fotboll eller ishockey de senaste 12 månaderna, jämfört med 16 procent av icke-supportrarna. Skillnaden i benägenhet att gå på fotbollsmatcher mellan supportrar och icke-supportrar hade därmed fördubblats, från 23 till 46 procentenheter. Nu skall det med en gång sägas att denna bevisföring har sina brister. Frågeformuleringarna är olika, vilket gör jämförelser över tid problematiska. År 1994 handlade frågan enbart om Gamla Ullevi, medan den år 2000 omfattade fotboll oavsett spelplats, och dessutom ishockey. Icke desto mindre tyder våra data på att tesen om en minskande, men mera aktiv, skara fotbollsupportrar inte helt kan avfärdas.

Sedan 1999 omfattar Väst-SOM-undersökningen inte enbart Göteborg med kranskommuner, utan hela den nybildade Västra Götalandsregionen. Tabell 3 redovisar andelen supportrar i Västra Götaland som helhet, plus sju delregioner. Det framkommer ganska stora skillnader. Andelen supportrar är störst i Göteborgsregionen och Sjuhärad. Den är betydligt lägre i övriga delregioner. Allra lägst andel supportrar finner vi i Dalsland, Skaraborg och Bohuslän. Den naturliga tolkningen är att förekomsten av ett topplag i det egna området spelar stor roll. Visst finns det lag som har anhängare över hela regionen (liksom för övrigt hela landet). IFK Göteborg är ett sådant exempel. Men för att supporterskapet skall växa sig riktigt starkt inom ett område behövs uppenbarligen ett framgångsrikt lag inom rimligt avstånd. Att IFK Göteborg har den positionen inom Göteborgsområdet är inte oväntat, något som dessutom stöds av våra tidigare undersökningar. Det som visar sig i 2000 års undersökning är att Elfsborg har en motsvarande position inom Sjuhäradsområdet. Inom övriga Västra Götaland finns inga lag med samma dragningskraft som Elfsborg och Göteborgslagen. Som framkommer i tabell 9 nedan, så är det för övrigt dessutom så, att lag som IFK Göteborg och Elfsborg har en stark ställning bland de supportrar som finns i delregioner med jämförelsevis få anhängare. I övrigt har två lag från Västra Götaland legat i Allsvenskan under 1990-talet. Det är Oddevold och Ljungskile, båda tillhörande Fyrstadsområdet. De gjorde var sin allsvensk säsong 1996 respektive 1997. Det

blev dock omedelbar nedflyttning. Detta tyder på att kortvariga framgångar för ett lag inom närområdet inte är tillräckligt för att supporterskapet skall växa sig starkt. Det som krävs är stabilitet och tradition.

Tabell 3 Andel som uppger sig ha ett favoritlag i fotboll i Västra Götaland, totalt och i delregioner år 2000 (procent och antal)

	Procent	Antal svarande
Västra Götaland	38	3684
Göteborgsregionen	42	1934
Sjuhärad	45	503
Östra Skaraborg	26	385
Västra Skaraborg	27	245
Fyrstad	32	361
Dalsland	21	100
Norra Bohuslän	28	144

Kommentar: Procentbasen är samtliga svarande; dvs. de som ej svarat på frågan om favoritlag antas ej ha något favoritlag.

Fotbollen har traditionellt betraktats som en sport för män ur arbetarklassen. Den stereotypen har också fått stöd i våra tidigare studier. Den fråga vi nu ställer oss är i vilken utsträckning det sociala mönstret har förändrats under den allmänna nedgång i supporterskap som vi noterat ovan. Andelen supportrar i olika socioekonomiska grupper under perioden 1994–2000 rapporteras i tabell 4.

Andelen supportrar sjunker i snart sagt samtliga grupper. Det är, med några enstaka undantag, fråga om en kontinuerlig nedgång. Om vi börjar med kön, så har andelen supportrar sjunkit något kraftigare hos män än hos kvinnor. Könsskillnaden har därmed minskat något, från 26 procentenheter 1994 till 20 procentenheter år 2000. Den kvarvarande skillnaden är dock fortfarande betydande, och det traditionella könsmönstret kvarstår. Minskningen återfinns också inom samtliga utbildningsnivåer. Om vi tittar på klass har dock en speciellt intressant förändring inträffat. Nedgången är störst bland arbetare och företagare, och mindre bland tjänstemän. Överhuvudtaget är skillnaderna mellan olika samhällsklasser tämligen små. År 2000 finns det inte längre belägg för att kalla fotbollen en arbetarsport.

Det genomgående mönstret, att andelen anhängare sjunker med stigande åldersgrupp, står sig. Det är fortfarande så år 2000, att den yngsta gruppen, 15-19-åringarna, har störst andel supportrar. Andelen har dock sjunkit sedan 1994, då tre av fyra personer i denna ålderskategori hade ett favoritlag. Likaledes är det genomgående de äldsta som är minst benägna att ha ett favoritlag. Även här har andelen sjunkit klar över tid. Generellt sett har supporterskapet har sjunkit över

tid i alla åldersgrupper. De kraftigaste minskningarna har dock ägt rum hos de yngsta och de allra äldsta, medan nedgången har varit ganska måttlig i de mellersta åldersgrupperna. Det innebär att åldersprofilen inte genomgått några drastiska förändringar, men att det skett en viss koncentration till medelåldern.

Tabell 4 Anhängarskap i olika sociala grupper i Göteborgsregionen 1994-2000 (procent)

	1994	Antal	1997	Antal	2000	Antal
Kön						
Kvinnor	41	782	37	929	32	993
Män	67	809	58	896	52	941
Utbildning						
Hög	49	485	39	550	41	764
Medel	59	553	56	459	46	446
Låg	56	519	50	772	42	623
Klass						
Företagare	54	130	42	156	39	183
Högre tjm.	42	232	39	295	43	354
Tjänstemän	54	421	49	443	42	515
Arbetare	61	568	52	653	46	672
Ålder						
60-75	47	293	39	315	32	364
50-59	48	253	45	315	41	350
40-49	53	286	40	307	44	316
30-39	50	278	50	360	45	333
20-29	63	298	56	309	48	313
15-19	74	125	65	160	61	133

Kommentar: Procentbasen är samtliga svarande, dvs. de som ej svarat på frågan om favoritlag antas ej ha något favoritlag. För uppgift om vilka kommuner som ingår i kranskommunerna se metodkapitlet.

Siffrorna i tabell 4 tyder på att fotbollsintresset är stort hos de allra yngsta, men att det sedan avtar med stigande ålder. För att närmare studera om det finns någon livscykeleffekt har vi genomfört en kohortanalys, vilket innebär att man följer förändringar över tid inom grupper med närliggande födelseår. Med andra ord följer vi nu utvecklingen över tid inom samma generationer. Vi har studerat sju generationsgrupper, som motsvarar åldersgrupperna mellan 15 och 75 år i 1994 års undersökning. Dessutom har vi tittat på två yngre generationsgrupper, som kom med i urvalet 1997 och 2000. Siffrorna redovisas i tabell 5.

Tabell 5 Utveckling över tid av anhängarskap inom ålderskohorter (procent)

Födelseår	1994	svarande	1997	svarande	2000	svarande
1925-1934	47	190	38	189	29	206
1935-1944	48	253	43	282	38	298
1945-1954	53	286	44	314	41	329
1955-1964	50	278	44	347	47	326
1965-1974	63	298	56	341	46	352
1975-1979	74	125	64	138	47	129
1980-1982	–	–	64	98	53	81
1983-1985	–	–	–	–	63	87

Tesen att de yngstas intresse ganska snart sjunker tycks stå sig. Inom gruppen född 1975-1979 hade tre av fyra ett favoritlag år 1994. Sex år senare hade andelen sjunkit till hälften. Denna grupp, som nu hunnit mellan 21 och 25 år, hade därmed inte längre den största andelen anhängare, utan låg på i stort sett samma nivå som de äldre generationerna, de allra äldsta undantaget. Även generationen födda 1980-1982, som tillkom i 1997 års undersökning, uppvisar en nedgång år 2000. Att andelen anhängare minskar över tid är dock ingenting som enbart gäller de yngsta. Det finns en nedgång inom alla ålderskohorter. Minskningen är dock klart störst i de äldsta och yngsta kohorterna. Med andra ord är stabiliteten störst hos de medelålders, såväl när det gäller ålder vid varje given tidpunkt (tabell 4), som i fråga om födelseår (tabell 5).

Blåvitt fortfarande störst men tappar kraftigt

Våren 2000 var Göteborg med fem lag i allsvenskan Sveriges självklara fotbollshuvudstad. När serien var slutspelad var bilden annorlunda. Inget av göteborgslagen var med i toppstriden. IFK Göteborg placerade sig bäst med en fjärdeplats och Örgryte IS kom på sjunde plats. Västra Frölunda IF och GAIS flyttades ned medan BK Häcken klarade sig kvar först efter stor dramatik i kvalspelet. Göteborg sakande ett lag med lyskraft och den stora bredden kunde inte upprätthållas. Ett år senare fortsatte kräftgången för göteborgsfotbollen, då Häcken flyttades ner till superettan och GAIS till division två.

I tabell 6 redovisas favoritlagen bland de drygt 40 procent av göteborgarna som var anhängare till något fotbollslag hösten 2000. Liksom 1994 var Blåvitt det populäraste laget, men andelen hade sjunkit från 70 procent 1994 till två tredjedelar 1997 och till 50 procent år 2000. En minskning med tjugo enheter på sex år. Trots nedflyttning till superettan var GAIS det näst mest populära laget i Göteborg och andelen Gaisare ökade till 13 procent. Gaisarna var trogna även under den period då laget spelade i division två men stödet ökade under sejouren i all-

svenskan; drygt en tiondel av göteborgarna med ett favoritlag har de grönsvarta som sitt lag. Andelen rödblå sjönk 1997, men återhämtade sig efter den relativt framgångsrika säsongen år 1999 då ÖIS var bäst av göteborgslagen med en fjärdeplats i allsvenskan. Andelen ÖIS:are ligger på en knapp tiondel av supportrarna.

Tabell 6 Göteborgarnas favoritlag i fotboll 1994-2000 (procent av dem som har ett favoritlag)

	IFK	GAIS	ÖIS	Häcken/ Västra Frölunda	Annat svenskt lag	Utländskt lag	Summa procent	Antal
1994	70	10	9		11*		100	477
1997	66	9	6	3	11	5	100	479
2000	50	13	9	5	15	8	100	419

Kommentar: Procentbasen utgörs av dem som är bosatta i Göteborgs stad med ett favoritlag i fotboll. 11 procent avser alla andra lag än IFK, GAIS och ÖIS.

Hösten 2000 nämnde närmare drygt var fjärde göteborgare med ett favoritlag ett annat lag än något av de tre stora göteborgslagen mot drygt var tionde sex år tidigare. Till stor del handlar det om utländska lag, och svenska lag utanför göteborgsområdet. Om man nämner något annat svenskt lag är det främst ett lag som spelar eller tidigare spelat i allsvenskan; flest röster får Halmstad, Elfsborg och Malmö FF men det förekommer också att de tre stockholmslagen har supportrar i Göteborg. Liksom tidigare år är uppslutningen bakom Västra Frölunda IF och BK Häcken, de två göteborgslag som utöver de ”tre stora” spelade i allsvenskan år 2000, begränsad. Sammantaget är det knappt var tjugonde göteborgare med ett favoritlag som håller på något av dessa två lag. Stödet är förhållandevis svagt också i de stadsdelar där de har sin geografiska förankring. I en särskild SOM-undersökning om förhållandena i stadsdelen Frölunda år 1998 ingick frågan om anhängarskap (Nilsson och Persson 1999). Det visade sig att endast drygt 20 procent av frölundaborna höll på det egna laget.

För år 1994 redovisades inte hur stor andel som höll på utländska lag, men i 1997 års undersökning var det var tjugonde som angav ett utländskt lag. År 2000 var det 8 procent och populärast var de engelska lagen främst Manchester United men också Arsenal, Chelsea, Leeds och Liverpool nämns, samt italienska lag som Milan och Lazio. Trots att fyra av tio kvinnor har ett favoritlag i fotboll är favoritlag i hög grad liktydigt med ett herrlag. Bland de lag som nämns kan endast ett fåtal överhuvudtaget förknippas med damfotboll.

De olika klubbarnas socioekonomiska och politiska förankring presenteras i tabell 7. Liksom tidigare var Blåvitt år 2000 det utan jämförelse mest populära laget i alla grupper: män och kvinnor, unga och gamla, arbetare och företagare,

vänsterpartister och moderater, svenskar och invandrare. Det finns emellertid vissa intressanta skillnader mellan de olika grupperna, som det finns anledning att kommentera. I Göteborg har IFK starkare stöd bland de kvinnliga supportrarna än bland de manliga, medan fler män än kvinnor håller på GAIS och framför allt ÖIS.

Tabell 7 Göteborgarnas favoritlag i fotboll och socioekonomiska grupper år 2000 (procent)

	IFK	GAIS	ÖIS	Häcken/ Västra Frölunda	Annat svenskt lag	Utländskt lag	Summa procent	Antal
Kön								
Kv	58	11	5	6	14	6	100	178
Man	45	15	12	3	16	9	100	241
Ålder								
70-85	40	23	12	18	7	-	100	40
60-69	55	12	12	6	12	3	100	33
50-59	52	8	12	6	21	1	100	67
40-49	51	15	9	2	12	11	100	66
30-39	47	17	9	4	15	8	100	85
20-29	52	13	4	-	20	11	100	93
15-19	54	6	9	3	8	20	100	35
Yrkesgrupp/ Klass								
Företagare	53	9	13	-	12	13	100	32
Högre Tjm	51	13	15	3	12	6	100	85
Tjm	47	14	8	3	20	8	100	116
Arbetare	52	15	6	5	13	9	100	149
Parti								
M	48	11	12	1	18	10	100	92
Kd	43	8	15	6	16	12	100	49
S	61	16	6	4	10	3	100	92
V	47	15	9	4	17	8	100	74
Medborgarskap								
Svenskt	52	13	9	4	16	6	100	378
Utländskt	33	15	4	4	11	33	100	27
Samtliga	50	13	9	5	15	8	100	419

Kommentar: Procentbasen utgörs av dem som är bosatta i Göteborgs stad med ett favoritlag i fotboll.

Bland de yngsta var Blåvitt fortfarande störst år 2000, men bland dem var samtidigt tappet störst; 1994 var det närmare 100 procent i den yngsta åldersgruppen som höll på laget men sex år senare har andelen minskat till 54 procent. GAIS har flest anhängare bland de medelålders och de äldsta, men det finns också Gaisare bland ungdomarna. För ÖIS var tidigare rekryteringssituationen mycket bekymmersam. Andelen Öisare avtog med sjunkande ålder och det gäller också år 2000 ner till tjugo år, men laget har kommit igen bland de yngsta med närmare tio procent av supportrarna. Häcken och Västra Frölunda har flest anhängare bland de äldsta men har mycket få supportrar bland de yngre trots att de bägge klubbarna under lång tid bedrivit en mycket framgångsrik ungdomsverksamhet. Häcken arrangerar världens största ungdomsturnering i fotboll, Gothia Cup, med deltagande från ett mycket stort antal länder och klubben har också nått stora framgångar med sina ungdomslag.

När det gäller yrkesgrupper eller klasser är IFK starka i alla grupper, Gaisarna har flest anhängare bland arbetare och tjänstemän, medan ÖISarna har sitt största stöd bland högre tjänstemän/akademiker och företagare. Bland de olika partiernas väljare är Blåvitt något starkare bland s-sympatisörer; GAIS har sitt största stöd bland vänsterpartister och socialdemokrater medan ÖIS är starkast bland de borgerliga.

Utländska lag har få supportrar bland dem som är äldre än femtio år; bland de medelålders är det ca tio procent som håller på ett utländskt lag medan en av fem gör det bland de under tjugo. I den speciella ungdomsundersökningen hade var fjärde göteborgare i åldern 15-29 år ett utländskt lag som sitt favoritlag och Manchester United var det tredje mest populära laget i Göteborg efter Blåvitt och GAIS (Ung-SOM-undersökningen 2000/2001). Det finns anledning att tro att det är TV:s inflytande som gör sig gällande här liksom på många andra områden. I de generationer som vuxit upp med europeisk toppfotboll på skärmen har TV-tittandet satt sina spår.

Inte överraskande stöder icke svenska medborgare i större utsträckning utländska lag. Drygt var fjärde invandrare, som hade ett favoritlag, höll 1997 på lag från annat land. Tre år senare har andelen ökat till en tredjedel. Bland de svenska lagen är Blåvitt det mest populära men andelen är bara en tredjedel dvs. lika många som håller på ett utländskt lag.

Sammanfattningsvis har minskningen av stödet för IFK Göteborg varit störst bland de yngsta samt bland tjänstemannagrupperna och bland de borgerliga medan den varit mindre bland kärngrupperna (Nilsson och Widfeldt 1995 och 1998).

I mitten av 1970-talet var stödet för de tre storklubbarna i Göteborg jämnt fördelat. En undersökning från våren 1975 visade att 18 procent av alla göteborgare stödde IFK, 16 procent GAIS och 16 procent ÖIS. Ett år senare var bilden förändrat. Fotbollstemperaturen hade stigit och andelen supportrar hade lyft till samma nivå som 1994. Samtidigt hade IFK ökat till 27 procent, medan GAIS och ÖIS minskat till 13 procent vardera (Thylin 1978). Efter detta lyft för Blåvitt

fortsatta trenden. Stundtals har det inte varit lätt för dem som stött något av de andra lagen, vilket poeten och författaren Marcus Birro vittnat om:

> *Jag minns att de lite större barnen brukade hänga upp mig i galonbyxorna på en krok ute i lekrummet.*
> *De lite större barnen höll alltid på Blåvitt. Det gjorde inte jag.*
> *– Säg att Du älskar IFK skrek de i kör.*
> *Jag vägrade och fick hänga där och sprattla tills fröken kom förbi och plockade ner mig.*
> *– Varför hänger Du här, frågade hon och såg på mig.*
> *– Jag håller på ÖIS svarade jag.*
> (Birro, M 2000).

Men kanske står vi inför en vändning. Den samlade effekten av minskningen av antalet supportrar och den minskade uppslutningen bakom IFK Göteborg framgår tydligt av tabell 8, där lagens stöd bland alla boende i Göteborgsregionen redovisas uppdelat på Göteborg, kranskommunerna och totalt. För Blåvitts del innebär det att andelen av hela befolkningen som har laget som favoritlag i det närmaste halverats på sex år. År 1994 var det 37 procent som hade laget som favoritlag i Göteborg och år 2000 är det 20 procent med motsvarande minskning också i kranskommunerna. För GAIS och ÖIS är stödet för lagen i hela Göteborgsregionen oförändrat med små förskjutningar både i Göteborg och i kranskommunerna.

Tabell 8 Göteborgarnas favoritlag i fotboll 1994-2000 (procent av samtliga och antal)

	Göteborgs kommun		Antal svarande	Krans-kommu-nerna		Antal svarande	Hela Göteborgs-regionen		Antal svarande
1994	IFK	37	905	IFK	40	686	IFK	38	1591
	GAIS	5		ÖIS	6		ÖIS	5	
	ÖIS	5		GAIS	3		GAIS	4	
1997	IFK	31	1009	IFK	28	816	IFK	30	1825
	GAIS	4		GAIS	4		GAIS	4	
	ÖIS	3		ÖIS	4		ÖIS	3	
2000	IFK	20	1034	IFK	21	900	IFK	21	1934
	GAIS	5		ÖIS	5		GAIS	5	
	ÖIS	4		GAIS	4		ÖIS	4	

Kommentar: I kranskommunerna ingick 1994 elva kommuner runt Göteborg från Kungsbacka i söder till Tjörn och Stenungsund i norr; 1997 och 2000 ingick tolv kommuner genom att Alingsås tillkommit. Se metodkapitlet i denna volym.

Men, som framgår av tabell 9, har IFK Göteborg fortfarande ett utbrett stöd långt utanför Göteborgs gränser. Inget annat lag kommer i närheten av Blåvitts ställning, 41 procent i Västra Götalands län som helhet. På andra plats efter IFK kommer Elfsborg med 14 procent och GAIS och ÖIS med under 10 procent. I alla delar av Västsverige utom Sjuhäradsbygden är IFK det mest populära laget

Tabell 9 De mest populära lagen i Västra Götaland med delregioner år 2000 (procent av dem som uppger sig ha ett favoritlag)

Län/delregion			Procent	Antal svarande
Västra Götaland	1.	IFK Göteborg	41	
	2.	Elfsborg	14	
	3.	GAIS	8	
	4.	Örgryte IS	7	1353
Göteborgsregionen	1.	IFK Göteborg	50	
	2.	GAIS	11	
	3.	Örgryte IS	11	
	4.	Elfsborg	3	799
Göteborgs kommun	1.	IFK Göteborg	50	
	2.	GAIS	13	
	3.	Örgryte IS	9	
	4.	Häcken	3	419
Göteborgs kranskommuner	1.	IFK Göteborg	50	
	2.	Örgryte IS	13	
	3.	GAIS	9	
	4.	Elfsborg	4	380
Sjuhärad	1.	Elfsborg	62	
	2.	IFK Göteborg	16	
	3.	GAIS	2	
	3.	Örgryte IS	2	218
Östra Skaraborg	1.	IFK Göteborg	33	
	2.	Elfsborg	15	
	3.	Djurgården	6	98
Västra Skaraborg	1.	IFK Göteborg	26	
	2.	Elfsborg	18	61
Fyrstad	1.	IFK Göteborg	36	
	2.	GAIS	6	
	3.	PLSK; IK Oddev.	5	
	4.	Elfsborg	4	112
Dalsland	1.	IFK Göteborg	38	21
Norra Bohuslän	1.	IFK Göteborg	41	
	2.	GAIS	13	39

och andelen supportrar varierar från 50 procent i Göteborg till 16 procent i Sjuhäradsbygden. I Boråstrakten är det Elfsborg som dominerar helt med 62 procent av andelen supportrar, dvs. nästan samma dominans som IFK hade i mitten av 1990-talet i Göteborg. Elfsborgs starka ställning i Sjuhärad gör att laget kommer på andra plats i hela Västra Götaland. Elfsborg finns också med som andralag i Skaraborg med mellan 15 och 18 procent av supportrarna.

Av de andra Göteborgslagen är det främst GAIS som har dragningskraft utanför Göteborg och i flertalet delregioner är man det näst mest populära laget. Det är bara i Göteborgs kranskommuner som ÖIS har starkare stöd än GAIS. I Bohuslän har Oddevolds och Ljungskiles spel i allsvenskan satt vissa spår och lagen har stöd av var tjugonde supporter i Fyrstadsområdet. Dessutom kan noteras att i Västra Götalandsregionens östra delar klingar göteborgslagens siffror av utan att det finns något lokalt lag som tar över, som fallet är med Elfsborg i Sjuhärad. I Östra Skaraborg når ett av Stockholmslagen, Djurgården, upp i 6 procents stöd. Sammanfattningsvis kan man alltså säga att klubbarnas framgång, lyskraft och geografiska närhet har betydelse för deras popularitet.[1]

Avslutning

Under 1970-och 1980-talen sjönk publiksiffrorna, både i Sverige och övriga Europa. Huliganismen, som började i England under andra halvan av 1960-talet, spred sig och tog sig allt mer elakartade uttryck. Under andra halvan av 1980-talet inträffade ett antal katastrofer under fotbollsmatcher där ett stort antal människoliv gick till spillo. Fotboll var ute. Men 1990-talet innebar en förändring. Nittiotalet var fotbollens årtionde. Banbrytande böcker, som 'Fever Pitch' av Nick Hornby, och framväxten av oberoende fanzines bidrog till att supporterkulturen fick ett uppsving. Det blev trendigt att ha ett favoritlag i fotboll, även i 'finkulturella' kretsar.

År 1994, det första året i vår undersökning sammanföll med något av en höjdpunkt i fotbollsboomen. Det var också ett exceptionellt år i svensk fotboll, där landslaget tog sin första VM-medalj sedan 1958, och IFK Göteborg gjorde succé i Champions League. Tre år senare var situationen annorlunda. Landslaget misslyckades att kvalificera sig till EM 1996 och VM 1998. Hösten 2000 var besvikelsen över misslyckandet i EM-slutspelet stor, och då den tredje undersökningen genomfördes pågick kvalspelet till VM, där Sverige inte förlorade någon match men hade en ganska trög start. Samtidigt har de svenska klubblagen sedan mitten av 1990-talet haft allt svårare att hävda sig internationellt.

Under 1980-talet och första hälften av 1990-talet dominerades svensk fotboll av IFK Göteborg. Laget erövrade tio svenska mästerskap och nådde stora framgångar också internationellt. Toppåret 1994 höll IFK Göteborg högsta internationella klass och vann sin grupp i Champions League före storklubbar som Barcelona och Manchester United. Därefter har de stora framgångarna uteblivit. Det

har haft en negativ inverkan på klubbens ekonomi, och våra resultat visar att det även haft en negativ inverkan på klubbens ställning bland supportrarna. På grund av IFK:s stora dominans bland supportrarna har nedgången även haft effekt på det totala anhängarskapet i Göteborgsregionen.

Främst märks minskningen bland de yngsta och bland de grupper som strömmade till under framgångsåren utanför den gamla kärnan. Även om lojaliteten bland lagens supportrar är stor, vilket GAIS anhängare är ett tydligt exempel på, är det bara förnyade framgångar på planen som kan vända trenden. Med mediernas fokusering på vinnarna är det inte placeringar i mitten av tabellen och stor bredd som räknas i detta sammanhang utan segrar och internationella framgångar. En växande konkurrent till de inhemska lagen bland anhängarna är de utländska storklubbarna som kan följas på TV-rutan.

Under senare år noteras en ökad publiktillströmning och stor aktivitet bland supportrarna med stark medieuppmärksamhet på supporterklubbarna och inramningen av matcherna. År 2001 har emellertid strålkastarna främst riktats mot Stockholm med tre lag i allsvenskans topp och särskilt på Hammarby IF som otippade segrare i allsvenskan. Göteborgslagen, särskilt IFK Göteborg, har fortfarande en förhållandevis stark ställning även utanför Göteborgs stads gränser. Om den positionen skall kunna bibehållas krävs dock resultat.

Not

1 En aktuell undersökning från våren 2001 visar att Malmö FF efter återkomsten till allsvenskan har samma dominerande ställning i Malmö som IFK Göteborg hade i mitten av 1990-talet efter flera segrar i Allsvenskan och stora framgångar i Champions League.

Tabell 10 Malmöbornas favoritlag i fotboll 2000 (procent av dem som har ett favoritlag)

	MFF	IFK Malmö	Lands-krona BOIS	Trelle-borgs FF	Annat svenskt lag	Ut-ländskt lag	Summa procent	Antal
2001	67	1	1	2	14	15	100	310

I Malmö saknas andra lag med attraktivitet. Varken IFK Malmö eller de övriga lagen i Malmöregionen som spelar eller spelat i allsvenskan erbjuder något alternativ till MFF. Däremot har de utländska lagen en klart starkare ställning i Malmö än i Göteborg (Skåneundersökningen 2001).

Referenser

Andersson, T och Radmann, A (1998a) *Från gentleman till huligan*. Stockholm: Symposion.

Andersson, T och Radmann, A (1998b) Football Fans in Scandinavia: 1900-1997. I Brown, A. red.: Fanatics! Power, Identity and Fandom in *Football*, pp. 141-157. London: Routledge.

Armstrong, G (1998) *Football hooligans: knowing the score*. Oxford: Berg.

Birro, M (2000) ”De lite större barnen höll alltid på blåvitt. – Det gjorde inte jag”. *Örgryte IS, Matchprogram*, 2000-04-08.

Brown, A, red. (1998) *Fanatics! Power, Identity and Fandom in Football*. London: Routledge.

Bonney, N, Giulianotti, R och Hepworth, M, red. (1994) *Football, violence and social identity*. London: Routledge.

Bradley, J M (1995) *Ethnic and Religious Identity in Scotland: Culture, Politics and Football*. Aldershot: Avebury 1995.

Bradley, J M (1998) ’We shall not be moved: Mere Sport, Mere Songs?’. I Brown, A (red.) *Fanatics! Power, Identity and Fandom in Football*, pp. 203-218. London: Routledge.

Brännberg, T red. (1993) *Mellan karneval och hulliganism – en antologi om den moderna supporterkulturen*. Floda: Zenon Förlag.

Campbell, A och Sloane P J (1997) *The implications of the Bosman case for professional football*. Aberdeen: University of Aberdeen, Department of Economics, Discussion Papers 97-02.

Giulianotti, R (1999) *Football: A Sociology of the Global Game*. Cambridge: Polity Press.

Hornby, N (1992) *Fever Pitch*. London: Gollancz.

Merkel, U (1996) *Racism and xenophobia in Europan football*. Aachen: Meyer & Meyer.

Morrow, S (1999) *The New Business of Football. Accountability and Finance in Football*. Basingstoke: MacMillan.

Murphy, P, Williams J och Dunning, E (1990) *Football on Trial. Spectator Violence and Development in the Football World*. London: Routledge.

Nilsson, L och Persson, J (1999) *Kommunundersökningen 1998. Frölunda*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, L och Widfeldt, A (1995) Vem älskar Blåvitt?. I Nilsson, L red. *Västsvensk horisont*, pp. 125-136. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, L och Widfeldt, A (1998) Supportrarna och deras lag. I Nilsson, L red. *Mångfald – bilder av en storstadsregion*, pp. 229-241. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Robson, G (2000) *No One Likes Us, We Don’t Care. The Myth and Reality of Millwall Fandom*. Oxford: Berg.

Skåneundersökningen 2001, Dagspresskollegiet och SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Thylin, S (1978) Att vara helhjärtad supporter. *Aftonbladet* 1978-05-07.
Ungdomsundersökningen 2000/2001, SOM-institutet, Göteborgs universitet.

REGIONAL UTVECKLING OCH REGIONAL SJÄLVSTYRELSE

MINSKAD TRO PÅ REGIONERNA
ATTITYDER I VÄSTRA GÖTALAND OCH SKÅNE

FOLKE JOHANSSON

För trettio år sedan skapades ett storlandsting omkring Stockholm genom sammanslagning av Stockholms läns landsting med den verksamhet i Stockholms stad som annars handhas av landsting. Detta byggde på föreställningen att området omkring Stockholm bland annat när det gällde kollektivtrafik hade problem som var i hög grad gemensamma och lämpligen borde hanteras i en organisation. Denna organisation var det första riktigt markerade avsteget från den länsindelning som sedan 1600-talet bestämt hur den statliga regionala förvaltningen skulle organiseras och senare i huvudsak också hur indelningen inför den regionala självstyrelsen skulle göras. Under senare delen av 1990-talet tillkom två nya delvis liknande regionala organ, Skåne län och Västra Götalands län med motsvarande kommunala enheter landsting/regioner. Förekomsten av gemensamma problem var ett väsentligt argument också i dessa fall. Man torde dock kunna hävda att problemen här i något större utsträckning var förväntade och ännu bara delvis materialiserade. Det var delvis fråga om en anpassning till vad som antogs skulle komma att bli önskvärt inför ett ökat beroende av EU. En sådan förutsättning i kombination med att dessa nya regionala organ var stora och relativt heterogena bidrog till att stödet från medborgarna för de nya organisationerna inte var alldeles övertygande. Vårt syfte här är att på några olika sätt beskriva och i någon mån förklara medborgarnas uppfattningar om regionerna som regionala politiska organ.[1]

För att demokratiska politiska system skall kunna överleva krävs stöd från medborgarna. (Jfr Easton 1965) Ett sådant stöd kan ta sig olika uttryck. Att man deltar i val kan ses som en form av stöd liksom att man på olika sätt visar sig intresserad av vad som pågår inom det politiska systemet. Frånvaro av kritiska synpunkter och kritisk aktivitet kan också uppfattas som en form av stöd/acceptans. Det är dessutom väsentligt att skilja på kritik av systemet och kritik av enskilda politiska beslut. Det senare kan vara svårt när en fråga blir allt överskuggande och inte minst när en fråga dominerar under lång tid. Det senare gäller i stor utsträckning sjukvården på den regionala nivån.

Ytterligare en väsentlig förutsättning för att ett politiskt system skall fungera tillfredsställande är att medborgarna ser det som en naturligt avgränsad enhet. Nationalstaterna framväxte under 1800-talet som naturliga centrala enheter. De fortsätter än idag att visa sig livskraftiga i förhållande till olika alternativ. På nivån under nationalstaterna finns i vissa fall regionala enheter som uppfattas som na-

turliga. De regionala enheterna i Sverige torde dock inte kunna föras till denna grupp. Ur en annan synvinkel uppfattar man de politiska organen eller de politiska institutionerna som startpunkten och föreställer sig att medborgarna efterhand kommer att uppfatta befintliga politiska institutioner som naturliga och värda förtroende. Den idag mest omdiskuterade företrädaren för denna form av institutionell teori torde vara Robert Putnam. Hans studier är också särskilt relevanta här eftersom de till avsevärd del varit inriktade just på den regionala nivån. (Putnam 1996) Han driver här tesen att denna form av institutionell effekt kan iakttagas, men att den blir olika stark beroende på den sociala strukturen i samhället och att effekterna ibland kan komma först efter en mycket lång tid.

Startpunkten för föreliggande studie är att regionerna nu varit i verksamhet i ett par år och att vi nu på ett mer systematiskt sätt än tidigare kan jämföra Västra Götalands- och Skåne-regionerna. Med Putnams utgångspunkter kan det tidsintervall som vi arbetar med här ses som orimligt kort. Vi skall ändå undersöka om det medborgerliga stödet för regionerna som politiska enheter förändrats mellan 1998 och 2000 och om det finns skillnader mellan Västra Götaland och Skåne som kan säga oss något ytterligare om vad det är som gör att regionerna accepteras i större eller mindre utsträckning. I detta syfte skall vi utnyttja olika typer av mätningar för att få en relativt bred bild. I vissa fall kan vi jämföra över tid, i andra fall mellan regioner, mellan delar av regioner och mellan grupper av medborgare. I några fall är det möjligt kombinera bådadera och därmed öka analysmöjligheterna.

Fyra olika empiriska undersökningar kommer att utgöra basen för analyserna. Väst-SOM 2000, Skåne-SOM 2000, Väst-SOM 1998 och Kommundersökningen 1998. Väst-SOM innefatttar här enkäter till ett obundet slumpmässiga urval från hela Västra Götaland. SOM 2000 i Skåne är en enkätundersökning till medborgarna i ett OSU bestående av 10 kommuner i Malmö-regionen. I Kommunundersökningen 1998 är kommun den primära analysenheten och där ingår 11 kommuner från Västra Götaland och 4 kommuner från Skåne. Antalet individer som deltagit i respektive studie framgår av tabell 2 nedan.

Känsla av regional tillhörighet

Flertalet politiska system har vuxit fram under lång tid och parallellt med en framväxt av andra sociala system. När det ibland förekommit mer drastiska förändringar, till exempel i samband med krig, så har detta ofta inneburit att avsevärda grupper av medborgare tvingats leva under ett politiskt system till vilket de inte känt någon tillhörighet. På subnationell nivå har man ibland av andra skäl vidtagit större förändringar av politisk indelning. Sverige har genomfört stora förändringar på den kommunala nivån i första hand genom olika former av kommunsammanslagningar. Trots att de ibland varit genomgripande så har de i det stora flertalet fall ganska väl accepterats av medborgarna (Jfr Westerståhl/Johansson 1981). En väsentlig bidragande faktor kan ha varit att man försökte bygga upp

nya kommuner omkring en centralort som upplevdes som naturlig för flertalet berörda kommuninvånare och att det skedde under en period av expanderande service.

I den reformering av den regionala nivån som genomförts i Västra Götaland och i Skåne finns inte några sådana naturliga anknytningspunkter. Till en del liknar regionerna i detta avseende flerkärniga kommuner, i vilka det också funnits en speciellt stor skepsis inför sammanslagningarna. Å andra sidan kan vi knyta an till de resultat och de teoretiska föreställningar som finns i teoribildningen omkring begreppet institutionalisering. Med denna referensram har vi anledning att förvänta oss att skapandet av ett politiskt system med tiden kommer att resultera i en acceptans och ett stöd från medborgarna. Hur lång tid det tar och hur stort stödet blir kan variera med hänsyn till bland annat hur andra sociala system fungerar.

Tabell 1 Känsla av tillhörighet (procent)

	Ort	Land-skap	Län	Skåne/ Västra Götaland	Sverige	Norden	Europa	Världen	Summa procent
Västra Götaland 1998	49	9	7	4	19	3	4	4	100
Västra Götaland 2000	47	12	5	7	19	3	4	4	100
Skåne 2000	55	-	5	19	11	1	5	5	100

Kommentar: Frågan lyder *I vilket av de här geografiska områdena känner Du att Du i första hand hör hemma? (Markera endast ett)*

I både Västra Götaland och Skåne har medborgarna i undersökningarna 2000 tillfrågats om var de i första hand känner sig höra hemma. I Västra Götaland har samma fråga ställts också 1998. De olika svarsalternativ som givits framgår av tabell 1. Det stora flertalet, i Västra Götaland närmare hälften och i Skåne något över hälften av de svarande, väljer alternativet ort. De känner sig i första hand hemma i en ort som kan vara en kommun eller en del av en kommun. Om vi i stället ser på de större enheterna så finner vi en viss skillnad mellan Skåne och Västra Götaland. I svaren från sistnämnda område så väljer i det närmaste en femtedel alternativet Sverige. I Skåne väljer lika stor andel svaret Skåne (Här har inte landskap presenterats som ett separat alternativ). Det går inte att utläsa av denna fråga om de svarande tänker på landskapet Skåne eller på regionen Skåne. Sannolikt spelar landskapet den avgörande rollen i detta val. Ett antagande som stöds av svarsfördelningen från Västra Götaland där vi kan se att avsevärt fler väljer landskap än region. Det finns därmed anledning att hävda att stödet för regionen Skåne får ett starkt bidrag av förhållandet att regionen sammanfaller med landskapet. Det är genomgående små grupper som väljer större enheter än

nationen som 'hemma'. Det finns en tendens i både Skåne och Västra Götaland till att det i första hand är yngre, högutbildade och män som väljer enheter större än nationen (Jfr diskussion i Berg/Lindahl 1999).

En tendens till förändring kan också noteras vid en jämförelse mellan de två mätningarna i Västra Götaland. Det är en något minskande andel som svarar ort respektive län år 2000 i jämförelse med 1998, medan svarsalternativen landskap och Västra Götaland (region) båda ökar något. Det går inte att avgöra om svaret landskap knyter an till regionens namn och pekar på regionen eller om det är en markering av en mindre enhet. När man studerar förändringar i olika delar av Västra Götaland så är mönstret blandat. I Skaraborg, där länsanknytningen tidigare varit starkast, så har den minskat påtagligt. Det går däremot inte lika lätt att peka ut någon vinnare utan det har skett en fördelning av svaren åt flera håll. I Dalsland och norra Bohuslän väljer fler än tidigare landskap men också andelen som väljer Västra Götaland ökar. Förändringarna är ofta små eller bygger på små delgrupper och bör tolkas försiktigt. Det torde dock vara ganska klart att det försiggår en omorientering vad gäller geografisk anknytning. En omorientering som har sin grund i bildandet av Västra Götalandsregionen.

Regionerna som politiska enheter

Medborgarna i de två regionerna har fått ta ställning till fyra olika påståenden som har att göra med hur regionerna fungerar eller förväntas fungera som politiska system. I det första sägs att regionerna förbättrar demokratin och i det andra att regionerna stärker områdets ekonomiska utveckling. Vi behandlar dessa två påståenden först med anledning av att de ställts till medborgarna vid två tillfällen och att vi därmed kan bedöma också förändringar över tid. Det första påståendet, att regionen förbättrar demokratin, knyter an till ett rimligt syfte för alla nya politiska system i ett demokratiskt samhälle, medan det andra påståendet, att regionen bidrar till att förbättra den ekonomiska utvecklingen, knyter an till de nya uppgifter som regionerna på försök övertagit från länsstyrelserna. Vad gäller förutsättningar för politiskt stöd för ett system i form av känsla av tillhörighet så såg vi det som en rimlig hypotes att detta ökar med tiden. När det gäller uppfattning om hur demokratin fungerar och hur ett politiskt system kan bidra till ekonomisk utveckling finns ingen teoretisk grund för att förvänta sig några förändringar enbart på grund av tid.

Svarsalternativ och svarsfördelningar framgår i tabell 2. Det kan först noteras att det är 40-46 procent som inte har någon åsikt vad gäller dessa frågor. Denna andel skulle möjligen kunna förväntas minska över tid, men så har ännu inte skett. Vi kan också direkt se att det, med undantag för Skåne 1998, genomgående är större andel som väljer alternativet Stämmer inte alls än som väljer Stämmer helt. Tyngdpunkterna ligger dock genomgående på de två mellanalternativen.

Tabell 2 Syn på regionens betydelse för demokrati och ekonomisk utveckling (procent)

	Stämmer helt	Stämmer delvis	Stämmer knappast	Stämmer inte alls	Summa procent	Ingen åsikt	Antal svarande
Förbättrar demokratin:							
Västra Götaland 1998	4	23	43	30	100	43	1442
Västra Götaland 2000[2]	3	20	47	30	100	43	3312
Skåne 1998	14	46	25	15	100	45	383
Skåne 2000	7	33	42	18	100	44	1678
Stärker områdets ekonomiska utveckling:							
Västra Götaland 1998	10	41	28	21	100	46	1431
Västra Götaland 2000	5	39	32	24	100	42	3300
Skåne 1998	18	61	14	7	100	46	380
Skåne 2000	11	43	30	16	100	43	1671

Kommentar: I Kommunundersökningen år 1998 inleddes delfrågorna med 'Bildandet av nya regionala politiska organ som Västra Götaland- och Skåneregionen förbättrar demokratin'. Svarsalternativen var vid detta tillfälle: Instämmer helt, Instämmer i stort sett, I stort sett motsatt åsikt respektive Helt motsatt åsikt. I SOM-undersökningen år 2000 ställdes frågorna enligt tabellen inledda med underrubriken 'Västra Götalandsregionen:'.

Det framgår alldeles entydigt att det bland dem som har en uppfattning på respektive område, skett en nedgång i tilltron till de två regionerna mellan de två undersökningstillfällena. Andelen som tror att regionen förbättrar demokratin har minskat från 27 till 23 procent i Västra Götaland och från 60 till 40 procent i Skåne. Nedgången är större i Skåne än i Västra Götaland men andelen som tror på att regionen förbättrar demokratin är från början större i Skåne och förblir även efter nedgången fortfarande påtagligt större. Andelen av de svarande som tror att regionen bidrar till ekonomisk utveckling har minskat från 51 till 44 procent i Västra Götaland och från 79 till 54 procent i Skåne. Också här är minskningen påtagligt större i Skåne och skillnaderna mellan regionerna minskar.

De nu nämnda förändringarna kan utläsas också i staplarna till höger i figur 1. Figuren visar i övrigt att förändringarna ser ungefär likadana ut i olika delar av Västra Götalandsregionen. Förväntningarna på en förbättring av demokratin är störst i Göteborg och minst i Skaraborg, medan övriga Göteborgs- och Bohus län (O-län) och Älvsborgs län (P-län) ligger på en mellannivå. Tilltron till att regionen bidrar till ekonomisk utveckling ser ut och förändras på i huvudsak samma sätt även om nivåerna hela tiden är högre. Möjligen kan man ana en tendens till att nedgången är särskilt stor i detta avseende i Skaraborg. Andelen som har en uppfattning är hela tiden något högre i Skaraborg än i andra delar av Västra Götaland.

Figur 1 Regionen förbättrar demokrati och ekonomisk utveckling 1998 och 2000 (procent stämmer)

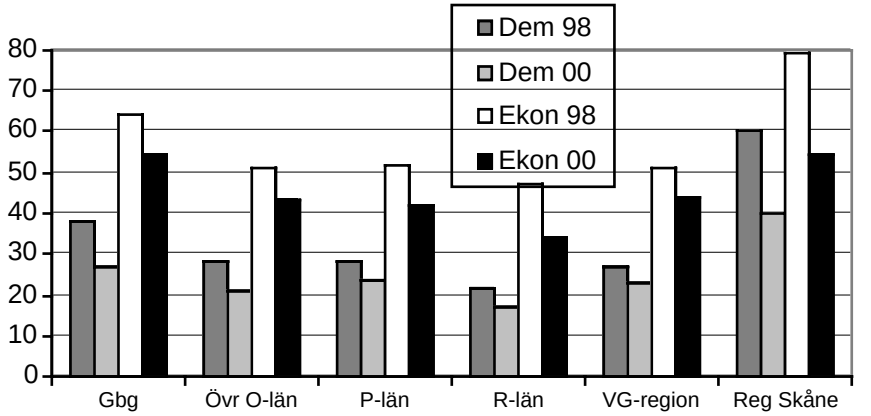

Den uppdelning av medborgarna som vi hittills gjort har byggt på geografisk anknytning. Nu skall vi se något också på de skillnader i attityder till regionbildningarna som kan finnas mellan olika sociala grupper. Vi kunde i ett liknande avseende tidigare konstatera att det var yngre, högutbildade och män som i något större utsträckning än andra medborgare sade sig känna tillhörighet främst till enheter större än nationen. Vilka grupper är det då som vänder sig till och som tror på den regionala nivån? Vi ser på intresset för den regionala nivån totalt sett och på samma två påståenden om demokrati och ekonomisk utveckling som vi tidigare analyserat. Vid en jämförelse mellan Västra Götaland och Skåne kan vi se dels att de inte på något sätt skiljer sig åt vad gäller grad av intresse från medborgarnas sida och dessutom att intresset i båda fallen minskar något från 1998 till 2000. När det gäller skillnader mellan grupper så presenterar vi i tabellform enbart siffror avseende Västra Götaland. Bilden i Skåne är så likartad att det inte finns skäl att mer eller mindre upprepa tabellen.

Vid regionens tillkomst så var intresset högre bland kvinnor än bland män. En bild som också återfinns på kommunal nivå i andra sammanhang (Jfr Johansson/Nilsson/Strömberg 2001). Denna skillnad försvinner dock vid den andra mätningen. Möjligen byggde den på förväntningar som inte infriades. Däremot kan vi se en tydlig och bestående skillnad mellan åldersgrupper. Äldre är mer intresserade av regionala politiska frågor än yngre medborgare och den nedgång i intresse som vi konstaterade hänför sig helt till de yngre. Också när det gäller utbildningsnivå fungerar regionen som en kommunal enhet, utbildningen spelar ingen roll för intresset. Något som den däremot gör när det gäller intresse för rikspolitik (Ibid.).

Tilltro till regionerna som förbättrare av demokratin är däremot större bland dem som har lägre utbildningsnivå. Detta ligger också i linje med andra studier som visar att åtminstone relativt sett så är tilltron till betydelsen av kommunala system större i grupper med lägre utbildningsnivå. Tilltron är här också större i de yngre och i de äldre åldersgrupperna jämförda med de 'medelålders'. Detta är något av en avvikelse från vad vi kan anse oss ha anledning att förvänta med utgångspunkt från lokalkommunala förhållanden. Den yngre åldersgruppen uttrycker oväntat hög grad av sådan tilltro.

Tabell 3 Intresse och attityder i delgrupper (procent)

	Mycket/Ganska intresserad av regionfrågor		Regionen förbättrar demokratin		Regionen bidrar till ekonomisk utveckling	
	1998	2000	1998	2000	1998	2000
Kön						
Män	42	43	26	23	55	49
Kvinnor	50	41	27	23	48	38
Ålder						
15-30 år	32	22	34	32	58	56
31-60 år	46	42	21	19	50	44
61- år	57	58	34	27	51	37
Utbildning						
Obligatorisk	47	44	30	27	44	34
Obligatorisk+2 år	48	39	29	25	48	41
Avsl. gymnasium	37	36	25	24	58	51
Högskola	48	51	21	15	60	49
Regioner						
Västra Götaland	47	42	27	23	51	44
Skåne	47	42	60	40	79	54

Kommentar: Frågan lyder *Hur pass intresserad är Du av politiska frågor som rör Västra Götaland (Region Skåne)*

Vi har tidigare, liksom när det gäller förbättring av demokratin, kunnat iaktta en kraftig nedgång i tilltron till regionerna som bidragande till ekonomisk utveckling mellan de två undersökningsåren. I detta senare avseende ser dock uppfattningarna lite annorlunda ut när vi jämför olika grupper. Den mest markerade skillnaden är att medan det var personer med lägre utbildningsnivå som trodde på regionernas betydelse när det gällde att förbättra demokratin, så är det de som har högre utbildningsnivå som tror på deras betydelse när det gäller ekonomisk utveckling. Uppfattningen att regionerna bidrar till ekonomisk utveckling är dess-

utom vanligare bland män än bland kvinnor och vanligare i den yngsta åldersgruppen än bland andra svarande.

De två återstående påståendena, som ställts enbart i undersökningarna år 2000, har en mer konkret karaktär. I det första frågas om man anser att delar av regionen missgynnas i och med bildandet av nya regionala politiska organ. I det andra frågas om man anser att regionbildningen gör det lättare att hävda sig i konkurrens med andra regioner.

Tabell 4 Anser att delar av regionen missgynnas (procent)

	Stämmer helt	Stämmer delvis	Stämmer knappast	Stämmer inte alls	Summa procent	Ingen åsikt	Antal svarande
Västra Götalandsregionen	21	54	17	7	100	43	3307
Göteborg	14	55	22	9	100	49	959
Övriga Gbg o Bohus län	17	56	21	6	100	45	734
Älvsborgs län	21	54	16	9	100	44	1017
Skaraborgs län	34	51	11	4	100	31	586
Region Skåne	13	44	33	10	100	48	1669

Kommentar: Påståendet lyder *Bildandet av nya regionala politiska organ som Västra Götalands- och Skåneregionen innebär att delar av regionen missgynnas.*

I Västra Götalandsregionen anser tre fjärdedelar av de svarande att delar av regionen missgynnas. Motsvarande andel i Skåne är något över hälften (57 procent). I Göteborg är andelen något lägre, 69 procent, medan i Skaraborg 85 procent anser att någon del av regionen missgynnas. Det kan dessutom noteras att man har lättare att svara på denna fråga i Skaraborg än i andra delar av regionen. Andelen som saknar uppfattning är påtagligt mindre här. Även i den mest positiva delen av Västra Götaland är man avsevärt mer negativ i detta avseende än man är i Skåne.

Tabell 5 Anser att regionen förbättrar möjligheterna i konkurrensen (procent)

	Stämmer helt	Stämmer delvis	Stämmer knappast	Stämmer inte alls	Summa procent	Ingen åsikt	Antal svarande
Västra Götalandsregionen	11	49	27	13	100	46	3301
Göteborg	15	51	25	9	100	49	960
Övriga Gbg o Bohus län	8	51	28	12	100	47	737
Älvsborgs län	10	50	27	13	100	45	1006
Skaraborgs län	8	41	30	21	100	39	587
Region Skåne	15	50	23	12	100	48	1669

Kommentar: Påståendet lyder *Bildandet av nya regionala politiska organ som Västra Götalands- och Skåneregionen förbättrar möjligheterna att hävda sig i konkurrens med andra regioner.*

Frågan om bildandet av regionerna kan förbättra situationen i konkurrensen med andra regioner knyter an till tanken på att regionen bidrar till ekonomisk utveckling. Instämmandena här innebär att man är positiv och andelen instämmanden är relativt stor, vilket man bör kunna förvänta med utgångspunkt från att en ganska stor del ansåg att regionen bidrog till ekonomisk utveckling. I Västra Götaland anser 60 procent och i Skåne 65 procent av de svarande att regionen ger en konkurrensfördel. Göteborg ligger på samma nivå som Skåne medan övriga delar av västra Götaland har lägre värden. Tilltron återigen är minst i Skaraborg där enbart 49 procent instämmer. Skillnaden mellan uppfattningarna i Västra Götaland och Skåne är dock entydigt mindre vad gäller eventuella konkurrensfördelar än vad gäller de andra jämförelser vi hittills sett.

Förutom frågor om bildandet av regionerna har vi också ställt frågan om vad man anser om att regionen tagit över vissa uppgifter. Detta innebär en konkretisering av verksamheten och vad gäller sjukvården en indirekt referens till landstingen. Man får ange om övertagandet inneburit för- eller nackdelar. Frågan har vad gäller Västra Götaland ställts både 1998 och 2000 och vid båda tillfällena sammantaget gällt hälso- och sjukvård och de regionala utvecklingsfrågorna. I Skåne ställdes frågan enbart 2000, men där gjordes dessutom en uppdelning på de två uppgiftsområdena.

I detta avseende framgår entydigt att åsiktsförekomsten har ökat mellan de två undersökningstillfällen. Andelen som säger sig sakna uppfattning är bara hälften så stor 2000 som den är 1998. Vi kan också se en tydlig förskjutning i negativ riktning. Andelen som säger sig se mycket stora nackdelar med övertagandet är mer än fördubblad och det sker genomgående en ökning av de svar som visar att man ser nackdelar på bekostnad av de svar som pekar på att man ser fördelar.

Tabell 6 Syn på regionens övertagande av uppgifter (procent)

	Mycket stora fördelar	Ganska stora fördelar	Varken för eller nackdelar	Ganska stora nackdelar	Mycket stora nackdelar	Summa procent	Andel ingen upp-fattning	Antal svarande
Västra Götaland 1998	1	13	39	33	14	100	43	3374
Västra Götaland 2000	1	5	23	39	32	100	22	3369
Skåne Hälso- och sjukvård	3	9	49	22	17	100	34	1701
Skåne Regionens utveckling	3	17	57	15	9	100	38	1680

Fråga: Västra Götalandsregionen (Region Skåne) har tagit över ansvaret för bland annat hälso- och sjukvården och de regionala utvecklingsfrågorna. Anser Du att denna förändring inneburit huvudsakligen fördelar eller huvudsakligen nackdelar för invånarna i regionen? För Region Skåne är frågan delad på Hälso- och sjukvården respektive Regionens utveckling. Frågorna är ställda enbart 2000.

I Skåne är andelen som saknar uppfattning om för- eller nackdelar med övertagandet större än i Västra Götaland samma undersökningsår, men mindre än i

Västra Götaland första året. Som vi kan förvänta med utgångspunkt från andra frågor så är inställningen också påtagligt mer positiv här.

Allmän bedömning av demokratin

De frågor som vi hittills analyserat knyter direkt an till bildandet av de nya regionerna. För att få en annan typ av jämförelse ser vi nu på en fråga som gäller hur nöjd man är dem demokratin på olika nivåer. Inget i frågans formulering för tanken till några förändringar. Frågan har ställts i Västra Götaland vid två tillfällen och i Skåne vid ett tillfälle. De nivåer för vilka frågan ställts är EU, Sverige, regionen och kommunen. Det visar sig att nöjdheten med demokratin är störst på nationell och på kommunal nivå. Den regionala nivå ligger något under medan EU kommer påtagligt sämre ut vad gäller denna form av nöjdhet. Nedgången från 1998 till 2000 vad gäller Västra Götaland motsvarar vad vi redan tidigare iakttagit beträffande andra frågor. Det är däremot värt att notera att man i Skåne är något mer positiv inte bara till regionen utan också till EU.

Figur 2 Andel som är nöjda med demokratin (procent)

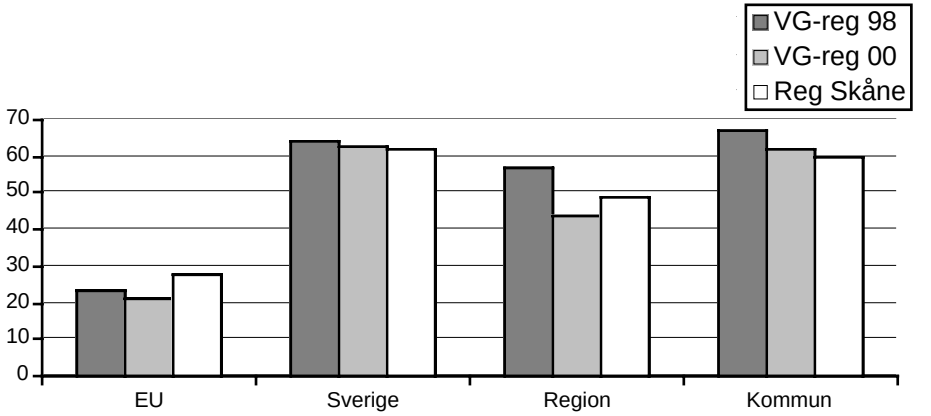

Kommentar: Frågan lyder *På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i …?* I figuren anges andel Mycket eller Ganska nöjda.

Ytterligare en fråga med motsvarande syfte att jämföra olika nivåer gäller tilltron till möjligheter att påverka politiska beslut på olika nivåer. I denna fråga har tillkommit ett svarsalternativ, den subkommunala nivån stadsdel eller del av kommunen. Att man har möjlighet att påverka torde de flesta hålla med om är en väsentlig del av demokratin. Det kan dock råda olika uppfattningar om dess vikt och det finns inget entydigt förväntat samband mellan uppfattningen om möjligheterna att påverka och den mer allmänna nöjdheten med demokratin.

Figur 3 Tro på möjlighet att påverka beslut (procent)

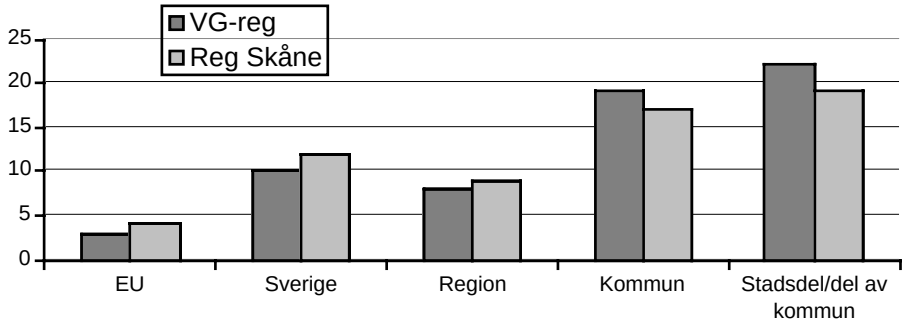

Kommentar: Frågan lyder *Vilka möjligheter anser Du att Du har att påverka politiska beslut i EU, i Sverige, i Västra Götalandsregionen (Region Skåne) och i den kommun där Du bor?* Svarsalternativen gick i fem steg från Mycket goda möjligheter till Mycket dåliga möjligheter. I figuren anges andel som svarat Mycket eller Ganska goda möjligheter.

I huvudsak tror man mer på möjligheten att påverka ju mindre de politiska enheterna är. Detta stämmer väl med den gängse bilden där mindre politiska system ofta tenderar att fungera bättre ur demokratisk synpunkt och där medborgarna också ofta ger uttryck för denna uppfattning. Från den enskilde medborgarens perspektiv skulle det givetvis kunna uppfattas som något som närmar sig en matematisk nödvändighet. Det blir större chans till påverkan ju färre personer man måste konkurrera med. Bilden är dock inte fullt så enkel. Dels tar en sådan tanke inte hänsyn till organiserad påverkan i form av samverkan mellan individer, dels så skulle med detta synsätt skillnaderna mellan nivåerna vara avsevärt större. Det framstår klart att de som svarar gör en bedömning av möjligheterna mot en annan bakgrund.

En intressant avvikelse från storleksordningen är synen på möjligheten att påverka regionen. Det är färre som tror att möjligheterna är goda att påverka på denna nivå än som tror att det går att påverka på nationell nivå. En skillnad som stämmer till viss eftertanke. Det kan också noteras att tilltron till möjligheterna att påverka är större i Skåne på de tre högre nivåerna, men mindre på kommunal och subkommunal nivå. En skillnad som inte motsvaras av någon högre grad av känsla av tillhörighet med dessa nivåer i Skåne.

Partisympati

Det vanliga skälet till att vi intresserar oss för partiståndpunkter och medborgarnas partisympatier är partiernas funktion när det gäller aggregering av opinioner. Slutresultatet av aggregeringsprocessen kan bli politiska beslut som är bindande för medborgarna. De frågor vi studerar här har inte den karaktären. Det är snarare

fråga om ett mer allmänt synsätt hos medborgarna som skulle kunna se olika ut i olika partier. Bland annat skulle detta kunna vara avhängigt av den dimension efter vilken väljarna bedömer regionerna och deras verksamhet. En möjlig dimension är givetvis centralisering – decentralisering. En annan skulle kunna knyta an till omfattning av den offentliga sektorn. Vi försöker något jämföra stabiliteten i åsikter inom olika partier, kopplingen mellan demokratifrågan och ekonomifrågan inom olika partier och överensstämmelsen mellan partibilden i Västra Götaland och Skåne.

Figur 4 Tro på förbättring av demokratin Västra Götalandsregionen – partisympati (procent bättre)

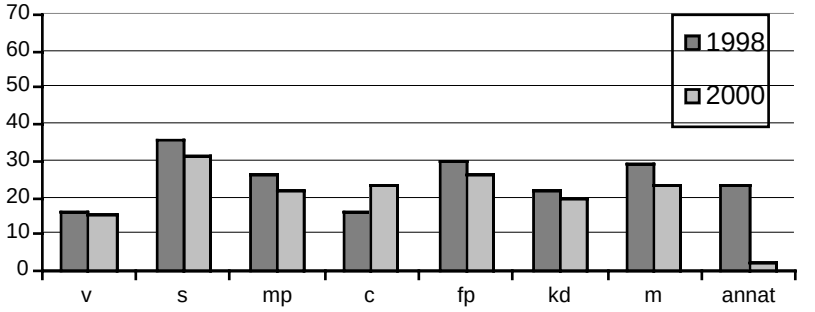

Skillnaderna i uppfattning om regionens bidrag till att förbättra demokratin är inte särskilt stora mellan partierna vid första undersökningstillfället. Den nedåtgående tendens vi redan tidigare diskuterat vad avser denna form av tro på regionen är relativt genomgående. Två tydliga avvikelser finns dock. Dels ökar tilltron något bland centersympatisörer, dels faller den markant för annat parti, det vill säga bland sjukvårdspartiets väljare. Ingen av dessa förändringar är dock statistiskt signifikant.

Figur 5 Tro på bidrag till ekonomins utveckling Västra Götalandsregionen partisympati (procent bättre)

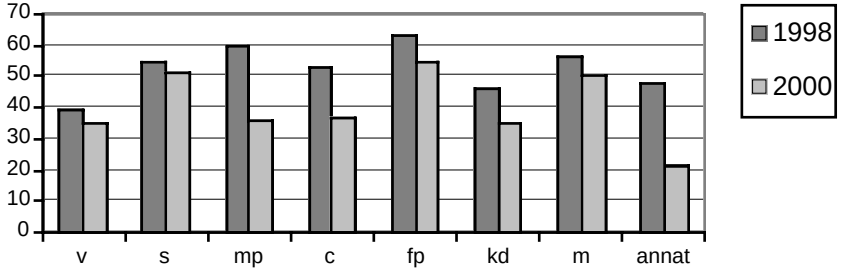

En avsevärd del av de medborgare som stöder s, fp och m tror från början på att regionen kommer att bidra till ekonomisk utveckling och behåller sin tro på detta även vid det andra undersökningstillfället. Vänsterpartiets väljare behåller också samma uppfattning men visar inte lika stor tilltro. Också här återfinner vi givetvis även i övrigt den nedåtgående trenden och den är också här särskilt accentuerad för sjukvårdspartiet.

Figur 6 Väljarnas syn på Region Skåne 2000 – partisympati (procent)

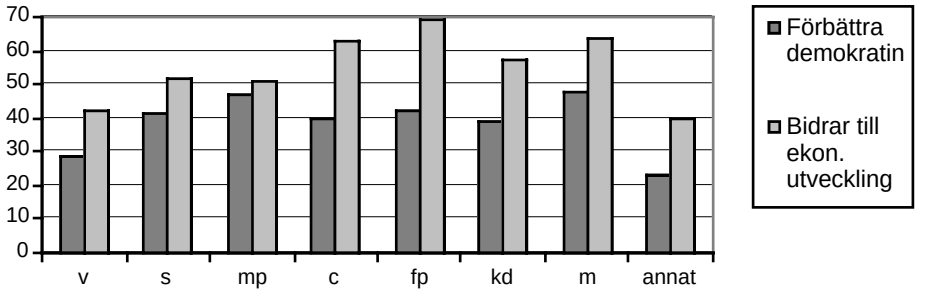

Tilltron till regionens betydelse för demokratisk och ekonomisk utveckling kommer i Skåne bara till en del från samma partier som har hög tilltro i Västra Götaland. Den mest iögonenfallande skillnaden är att de entydigt borgerliga partiernas sympatisörer i Skåne tror så påtagligt mycket mer på regionen när det gäller ekonomisk utveckling än när det gäller demokratin. Skillnaden går i samma riktning också för övriga partier men är avsevärt mindre.

Medborgarnas bedömningsgrund

Hur ser man då på regionen? Det finns en ganska väl etablerad uppfattning att ställningstaganden rörande kommunal politik ofta i större utsträckning bestäms av åsikter i vissa frågor än av allmän partisympati. I den nationella politiken är däremot partierna ledstjärnor för ställningstaganden. Vi har alltså frågat medborgarna om synen på regionerna som förbättrare av demokratin allmänt och som bidragande till ekonomisk utveckling. Här försöker vi förklara medborgarnas uppfattning i respektive avseende med dels den syn de har på hur sjukvården fungerar, dels deras partisympati. Det har redan visats att det finns skillnader mellan partierna vad gäller de aktuella attityderna. Skillnaderna är dock inte enkelt systematiska och de knyter inte direkt an till någon höger-vänster-dimension. Sjukvården är den klart tunga sakfrågan på denna nivå och är känd för de svarande. Det finns uppfattningar och referenser/jämförelsemöjligheter bakåt i tiden. Det är otvivel-

aktigt en både viktig och känd sakfråga som sannolikt utgör en utgångspunkt för bedömningar.

Tabell 7 Syn på regionen – samband med partisympati och syn på sjukvården (andel förklarad varians)

R2 (procent)	Västra Götaland		Skåne	
	Regionerna:		Regionerna:	
	Förbättrar demokratin	Stärker ekon. utveckling	Förbättrar demokratin	Stärker ekon. utveckling
Partisympati	3.7	4.0	2.7	3.9
Syn på sjukvården	5.9	4.3	6.9	2.8
Partisympati och syn på sjukvården	9.3	8.6	9.7	7.0

Kommentar: Frågan om sjukvård lyder *Allmänt sett, vad är Din uppfattning om sjukvården de senaste 12 månaderna? Anser Du att vården vid sjukhus och vårdcentraler har förbättrats eller försämrats?* Frågan är ställd separat för de två områdena. Båda ingår i analysen.

Den bild man får av vad som påverkar medborgarnas uppfattning om regionerna är blandad. Framför allt när det gäller uppfattningen om regionernas roll ur demokratisk synpunkt så bestäms denna i högre utsträckning av synen på sjukvård än av partisympati. Sjukvården är den tunga uppgiften och hur den sköts bestämmer synen på organisationen. Detta gäller i både Västra Götaland och i Skåne. Samtidigt är emellertid partisympati lika viktig som synen på sjukvård när man bedömer den nytillförda uppgiften regional utveckling. Idag gör man uppenbart en väsentlig distinktion här. Referensramarna för den senare uppgiften har fortfarande mer nationell och partipolitisk karaktär. Det är idag en öppen fråga om denna skillnad kommer att bestå eller om det sker en förskjutning åt någondera hållet. Det mer sannolika förefaller vara att denna nya uppgift med tiden blir mer lokalt känd och att man också här efterhand kommer att göra bedömningar med utgångspunkt i lokala förhållanden. En annan utvecklingslinje skulle kunna vara att verksamheten på regional nivå mer och mer partipolitiseras och att partisympati i stället får relativt sett större betydelse också när det gäller synen på sjukvård och också när det gäller synen på demokratin i regionen.

Medborgarna och regionerna

Tillkomsten av nya regioner har inte gått helt obemärkt förbi. Medborgarnas identifikationsmönster påverkas i Västra Götaland även om det ännu är oklart i hur stor omfattning. Känslan av tillhörighet till regionens geografiska område är dock större i Skåne. Ett genomgående mönster är att tilltron till regionernas för-

måga att bidra till såväl demokratisk som ekonomisk utveckling minskar mellan de undersökta åren. Minskningen i tilltro är avsevärt större i det i utgångsläget positiva Skåne, där man dock även efter denna stora minskning har större tilltro än i Västra Götaland. Denna minskning är emellertid också speciellt markerad i Skaraborgsdelen av Västra Götaland, där man från början var mest skeptisk. De som bor i detta område är också särskilt benägna att anse att delar av regionen missgynnas och de tror mindre än andra på att regionbildningen förbättrar konkurrensmöjligheterna gentemot andra regioner. Det är också generellt en stor del av befolkningen som instämmer i att delar missgynnas. Om det gäller den del man bor i eller om man solidariserar sig med någon annan del går inte att avgöra. Kritiken i detta avseende är mindre i Skåne än i Västra Götaland. Generellt anser man att regionerna fungerar sämre ur demokratisk synpunkt än andra inhemska politiska organ.

De medborgare i Västra Götaland som stöder v, s, fp och m är mest stabila i sina åsikter och tror också vid det andra undersökningstillfället i nästan lika stor omfattning som vid första tillfället att regionen bidrar till ekonomisk utveckling. Övriga partiers väljare tappar tron i större utsträckning. Förändringarna i tron på bidraget till demokratisk utveckling är mindre med undantag av sjukvårdspartiets väljare som i både detta avseende och vad gäller den ekonomiska utvecklingen i stor utsträckning tappat tron på regionen. Det finns inget entydigt partipolitiskt mönster på medborgarnivån beträffande synen på den regionala nivån. Detta understryks av jämförelsen mellan Skåne och Västra Götaland. Frånvaron av stark partipolitisk koppling till synen på regionerna understryks av att synen på hur sjukvården fungerar är en bättre prediktor än partisympati på tilltron till regionen som bidragande till demokratisk utveckling.

Noter

1 Förutsättningar för regionbildning diskuteras något mer utförligt och med ytterligare referenser i Johansson 1999.

2 Med tanke på att kommunundersökningen 1998 i Västra Götaland och Skåne hade en annorlunda design har vi också gjort om analysen för år 2000 med enbart samma kommuner som ingick i 1998 års undersökning. Resultaten påverkas endast marginellt och vi anser därmed att jämförelserna över tid går att göra även om de olika undersökningarna är utförda på delvis olika sätt.

Referenser

Berg, Linda och Rutger Lindahl (1999) ”Västsvenskarna och omvärlden”. I Lennart Nilsson (red.) *Region i omvandling.* Som-rapport 23, SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Easton, David (1965) *A framework for political analysis.* New York: Prentice Hall

Johansson, Folke (1999) ”Nya regioner”. I Lennart Nilsson (red.) *Region i omvandling.* Som-rapport 23, SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Johansson, Folke, Lennart Nilsson och Lars Strömberg (2001) *Kommunal demokrati under fyra decennier.* Malmö: Liber.

Putnam, Robert D. (1996) *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien.* Stockholm: SNS-Förlag.

Westerståhl, Jörgen och Folke Johansson (1981) *Medborgarna och kommunen. Studier av medborgerlig aktivitet och representativ folkstyrelse.* DsKn 1981:12

DE REGIONALA POLITIKERNA I ETT JÄMFÖRANDE PERSPEKTIV

HENRY BÄCK

Genom bildandet av Skåne län och Västra Götalands län 1997 respektive 1998 ändrades för första gången på mycket lång tid på ett radikalt sätt den svenska länsindelningen. Den sekundärkommunala indelningen i dessa båda regioner ändrades till samma gränser som länen efter 1998 års val. Försöksvis överlät staten vissa regionala planerings- och utvecklingsfunktioner till de båda nya landstingen samt till regionala självstyrelseorgan i Gotlands och Kalmar län. I Gotland var det i avsaknad av landsting kommunen som kom att fungera som självstyrelseorgan medan man i Kalmar län valde en annan institutionell lösning. Länets kommuner kom tillsammans med landstinget att bilda ett kommunalförbund för självstyrelseuppgifterna[1].

Med fokus på Västra Götalandsregionen ska jag i den här uppsatsen redovisa data om förändringar i den regionkommunala förtroendemannarollen. Jag kommer att lyfta fram fyra aspekter av förtroendemannarollen:

- Relationen till det omgivande samhället – kommunerna, partiorganisationerna, föreningslivet och de enskilda medborgarna. Den övergripande frågeställningen är hur regionreformen har påverkat de förtroendevaldas distans till samhället – har avståndet ökat eller minskat?
- Representationsstilen: Svenska kommuner präglas av en under lång tid fortgående process av partipolitisering. Ett av uttrycken för denna är att allt fler kommunalpolitiker bekänner sig till en representantroll där lojaliteten i första hand riktas gentemot det egna partiet. Allt färre sluter upp kring de klassiska delegat- och *trustee*-rollerna. Frågan här blir om regionreformen har medfört en ytterligare partipolitisering.
- Den territoriella dimensionen i regionpolitiken: Särskilt i Västra Götalandsregionen har bristande identitet, integration och sammanhållning i den nya regionen varit ett tema för bekymrad diskussion. Frågan blir här i vilken utsträckning sådana påstådda förhållanden tar sig uttryck i regionpolitiken – blir det vanligare med en territoriell representationsfokus, föredrar man att prioritera delregionala intressen före det gemensamma?
- De regionala institutionerna: Hur förhåller regionpolitikerna sig till försöksverksamheten? Vill man stärka regionen som politisk enhet genom direkta

folkval och en ökande uppgiftsportfölj eller vill man snarare försvaga regionen genom indirekta val och decentralisering av funktioner till kommunerna?

Vi skulle tentativt kunna postulera att den lyckade regionreformen karaktäriseras av minskande distans mellan de förtroendevalda och samhället, av en representantroll som sätter det gemensamma regionintresset före delregionala och lokala intressen samt en positiv inställning och vilja att stärka de regionala institutionerna. Om partipolitiseringen av representantrollen förefaller det mindre uppenbart hur värderingen skulle se ut. Med dessa utgångspunkter och med ett förenklande antagande om dikotoma kriterier blir det åtta utfall som skulle kunna indelas i fyra grupper: Det lyckade utfallet, mest-rätt-gruppen där två av tre kriterier går i rätt riktning, mest-fel-gruppen där två av tre kriterier går i fel riktning samt det misslyckade utfallet.

Tabell 1 Utfallsrummet

		Distans till samhället	Territoriell representation	Inställning till institutionerna
Lyckat	**1**	Minskar	Nej	Positiv
Mest rätt	**2**	Minskar	Ja	Positiv
	3	Minskar	Nej	Negativ
	4	Ökar	Nej	Positiv
Mest fel	**5**	Minskar	Ja	Negativ
	6	Ökar	Nej	Negativ
	7	Ökar	Ja	Positiv
Misslyckat	**8**	Ökar	Ja	Negativ

Frågorna ska besvaras med hjälp av enkätdata insamlade våren 2000 från regionfullmäktige i Västra Götaland vilka jämförs och kontrasteras med motsvarande data från regionfullmäktige i Skåne och Kalmar län, enkätdata från landstingsfullmäktige i Skaraborgs län 1993 samt enkätdata från landstingsstyrelser och motsvarande i de nordiska länderna insamlade 1997-98. Syftet är att se var någonstans i utfallsmatrisen den nya Västra Götalandsregionen placerar sig.

Innan jag övergår till analysen av enkätdata kommer en något mer teoretisk diskussion samt en bakgrundsteckning av hur Västra Götalandsregionen utvecklats som politisk enhet.

Styrelser i olika territoriella skikt

Alla stater, utom en del ministater, har en indelning av statsterritoriet i en eller vanligen flera nivåer, som är så ordnade att enheterna på en lägre nivå är ömsesidigt uteslutande och fyller tillsammans ut den högre nivåns territorium (Lidström 1996, Norton 1994). En annan indelning av statsmakten kan vara sektoriell – ordnad efter verksamhetssektorer eller politikområden. De båda indelningarna samexisterar vanligen i en mellan olika politiska system varierande mix. Man brukar t.ex. skilja mellan regionala och lokala specialistmyndigheter å ena sidan och generalistmyndigheter (prefektsystem) å den andra sidan. Här ska jag i huvudsak bortse från denna distinktion. Alla de territoriella enheterna antas vara mer eller mindre mångfunktionella. Principerna om att den lägre nivån uttömmer den högres territorium och att den består av disjunkta enheter kan undantagsvis frångås. De exempel som kan finnas på mer exterritoriella politiska enheter i statsmakten brukar röra etniska eller nationella grupper. Man kan nämna myndigheter för de samiska minoriteterna i Norden (jfr Eriksson 1997, Myntti 1998) eller de uttömmande, men inte disjunkta, språkliga gemenskaper som tillsammans med regionerna bildar den federala belgiska staten. Den här sortens exterritoriella enheter ska vi också i det fortsatta resonemanget bortse ifrån.

Vi har alltså en statsmakt som är så uppbyggd att den behärskar ett territorium. Detta territorium är indelat i ett antal subnationella territorier, vart och ett behärskat av en myndighet – låt oss kalla dessa för *regionala myndigheter* – var och en av regionerna är därefter indelad i subregionala territorier. Vart och ett av dessa behärskas av en *lokal myndighet*. Man kan också tänka sig att dessa territorier är indelade i sublokala territorier med *sublokala myndigheter*. I fortsättningen ska jag använda termen ”styrelse” för dessa myndigheter, och i stället för ”nivå” ska jag, när territoriella nivåer avses skriva ”skikt”.[2]

Relationerna mellan styrelser kan man kalla *mellanstyrelserelationer* (inter-governmental relations). Dessa kan indelas i *vertikala* (mellan styrelser i olika skikt) och *laterala* (mellan styrelser i samma skikt). De vertikala relationerna är ofta, till skillnad från de laterala, assymmetriska (det finns hierarkiska nivårelationer som sammanfaller med de territoriella skiktrelationerna) (jfr Karlsson m.fl. 1997).

Med dessa begrepp som utgångspunkt förde jag i en artikel i förra årets rapport från SOM-institutet (Bäck 2000b) ett resonemang om de viktiga parametrarna i konstruktionen av relationerna mellan styrelser i olika territoriella skikt. Jag ska inte här upprepa denna diskussion, utan bara punktvis påminna om de viktigaste slutsatserna.

Om vi fokuserar på frågan om skiktstyrelsernas beroende eller oberoende av varandra framträdde fyra omständigheter i det institutionella arrangemanget som betydelsefulla:

- Preferenserna: Vem utser de beslutsfattare som genom sina beslut manifesterar den politiska enhetens preferenser?

- Funktionsfördelningen: Hur ser den politiska enhetens uppgiftsportfölj ut? Vilken omfattning har verksamheten och är uppgiftsspektrumet brett eller smalt?
- Diskretionen: Hur stor är den politiska enhetens handlingsfrihet att besluta om hur de tilldelade uppgifterna ska utföras?
- Resurserna: Hur stora resurser finns att tillgå för att utföra uppgifterna, och i vilken utsträckning har den politiska enheten själv kontroll över resurstillgången?

Om vi tillämpar dessa kriterier på förhållandet mellan regionen och kommunerna så kan vi göra följande uttalanden:

- Regionen är oberoende av kommunerna om regionfullmäktige utses i direkta folkval, om regionen är mångfunktionell, om den inte mottar direktiv från kommunerna om hur uppgifterna ska utföras och om den har en egen beskattningsrätt.
- Omvänt blir regionen beroende av kommunerna om regionfullmäktige utses av regionens kommuner, ju snävare uppgiftsportföljen är, om kommunerna kan ge regionorganisationen direktiv och om regionen finansiellt är beroende av ekonomiska bidrag från kommunerna.

Det är uppenbart att den första modellen, som vi kan kalla den regionalkommunala, företer stora likheter med det arrangemang som den regionala försöksverksamheten konstituerade i Västra Götaland och i Skåne. Det var ju de genom sammanslagningar nyskapade landstingen som fick sin uppgiftsportfölj utvidgad, och det var landstingens institutionella arrangemang som fick tillämpas. Dessa karaktäriseras just av oberoendet mellan styrelserna i det regionala och i det lokala skiktet.

Den andra modellen, som vi kunde kalla förbundsmodellen, liknar mycket det system som försöksverksamheten konstituerade i Kalmar län. Regionorganisationen fick status av ett kommunalförbund med regionens kommuner (inklusive landstinget) som medlemmar. Som en följd av förbundsarrangemanget kom regionfullmäktige att vara valt av medlemskommunernas fullmäktige. Uppgiftsportföljen avgränsades till de i försöksverksamheten ingående utvecklingspolitiska uppgifterna. Landstingets servicetillhandahållande uppgifter blev med andra ord kvar i landstinget. Regionförbundet blev ekonomiskt beroende av medlemmarnas bidrag.

Det finns internationella förebilder för båda modellerna (Norton 1994, van den Berg m.fl. 1993, Loughlin 2001, Lidström 1996). Regionkommunmodellen, d.v.s. med en separat politisk enhet på det territoriella skiktet ovanför det lokala, och där den regionala styrelsen är skild från den lokala styrelsen med avseende på val av beslutsfattare och finansiering kan t.ex. representeras av franska departement och regioner, danska amts- och norska fylkeskommuner. I t.ex. England och

Tyskland kan vi finna regionkommuner (*counties* respektive *Landkresie*) som inte uttömmer territoriet, d.v.s. det finns lokala kommuner som står utanför indelningen på den regionala nivån. *Metropolitan county councils* i England avskaffades, får man förmoda mest av partitaktiska skäl, av Thatcher-regimen, men har som ett led i Blair-regeringens intresse för konstitutionella reformer återuppstått i London. Ett i litteraturen uppmärksammat förslag avsåg tillskapandet av en ny politisk enhet Rijnmond av Rotterdam och 16 närliggande kommuner, vilket hejdades av en folkomröstning i Rotterdam. Umlandverband Frankfurt bestående av städerna Frankfurt och Offenbach och de omgivande *Kreise* har en konstitutionellt intressant konstruktion, som en fullfjädrad federation med ett tvåkammarparlament – en folkvald kammare (*Verbandstag*) och en med kommunrepresentation (*Gemeindekammer*).

En särställning i frågan om subnationella styresformer intar förstås delstaterna i federala system som tyska *Länder* och belgiska regioner. I federationer är kommunsystemen ofta delstaternas skapelser istället för centralstyrelsens. Av detta följer förstås beroendeförhållanden mellan delstaten och kommunerna, där delstaten intar den överordnade positionen. Italienska och spanska regioner samt de regionala styrelserna i Skottland och Wales bör också nämnas i detta sammanhang.

Förbundsmodellen förekommer lika ofta, och ofta i samma nationella system som regionkommunmodellen. Frankrike kan uppvisa en rik flora av *syndicats* för olika uppgifter, likaså Italien, Tyskland och Storbritannien. I den danska huvudstadsregionen finns sedan år 2000 efter decennier av diskussioner Hovedstadens Utviklingsråd med ansvar för region- och trafikplanering, drift av lokaltrafiken, samordning av ekonomisk utveckling, turism och kultur samt Öresunds-samarbetet (Betænking 1307/1995, Sørensen 1997). Rådet består av politiker utsedda av de tre amten i regionen samt regionens amtsfria kärnkommuner Köpenhamn och Frederiksberg. Medlemskommunerna finansierar verksamheten (www.hur.dk). Det kanske mest näraliggande exemplet är Finland där det finns en rik flora av samkommuner, bland annat landskapsförbunden, som just ålagts ansvaret för utvecklingspolitiken likt regionförbundet i Kalmar eller för den delen de regionförbund som i en aktuell proposition föreslås bli den fortsatta permanenta lösningen i Sverige efter försöksverksamhetens slut (Prop 2001/02:7).

Västra Götalandsregionen

Den svenska länsindelningen har i huvudsak legat fast sedan mitten av 1600-talet, och ansluter i stor utsträckning till den äldre landskapsindelningen. På detta sätt anknöt *rikets* indelning till *landets.* Kommunalförordningarna 1862 supplerade med ännu en organisation i indelningen i landsting med ställning som regionala kommunala självstyrelseorgan med ansvar framförallt för den allmänna sjukvården. Från början var flera större städer ”landstingsfria”, d.v.s. uppgifterna som sjukvårdshuvudmän och under tvåkammarriksdagens tid som valkorporationer

till första kammaren utfördes av städerna själva. Efter 1970-talets primärkommunala indelningsreformer kvarstod tre landstingsfria kommuner: Gotland, Göteborg och Malmö.

Det är framförallt två diskussioner som leder fram till 1990-talets reformer av den regionala indelningen och de regionala institutionerna. Den ena diskussionslinjen kan kallas den *länsdemokratiska*, och handlar om vart ansvaret för planering och regional utveckling ska allokeras i den dualistiska regionala institutionsstrukturen – staten i form av länsstyrelsen eller den kommunala självstyrelsen i form av landstingen. Genom reformer under 1970-talet löstes frågan genom en kompromiss: Länsstyrelserna fick ansvaret för samhällsplaneringen men försågs med en lekmannastyrelse, från 1977 utsedd av landstinget. Inför 1990-talets reformer slog pendeln mer åt det decentralistiska hållet. I propositionen om den regionala samhällsorganisationen (Prop 1996/97:36) skriver regeringen:

> *Enligt regeringens mening bör nu ytterligare åtgärder vidtas för att ge medborgarna vidgade möjligheter att utöva ett inflytande över den regionala samhällsverksamheten. Detta bör i första hand ske genom att de kommunala självstyrelseorganen inom ramen för en försöksverksamhet får ett ökat ansvar för det regionala utvecklingsarbetet…*

Den andra diskussionslinjen handlar om den nödvändiga samordningen av infrastruktur och tillhandahållandet av välfärdsservice i de integrerade storstadsregionerna – det som i den internationella diskussionen kommit att kallas *metropolitan government*. I storstaden verkar samtidigt differentierande och integrerande krafter. Differentieringen medför funktionell specialisering och social åtskillnad mellan stadsbygdens olika delar samtidigt som specialiseringen ställer krav på integrerade kommunikations- och försörjningssystem och boendesegregeringen medför krav om ekonomisk utjämning. *Metropolitan government* upplevdes mot 1990-talet som särskilt akut i Göteborgsregionen splittrad på ett flertal kommuner och (inklusive det landstingfria Göteborg) fyra olika landsting.

De båda linjerna – länsdemokrati och *metropolitan government* – strålade samman i 1990-talets institutionella regionala reformer. I ett första steg ändrades länsindelningen så, att Malmöhus och Kristianstads län 1997 bildade det nya Skåne län och Göteborgs och Bohus län tillsammans med Älvsborgs och Skaraborgs län 1998 kom att bilda det nya Västra Götalands län. Nästa steg innebar att den kommunala organisationen anpassades till den nya länsindelningen i och med att de nya landstingen i Skåne och Västra Götaland bildades 1998-99. Det andra steget kom att sammanfalla med en försöksverksamhet där vissa länsstyrelseuppgifter fördes över till kommunala självstyrelseorgan i Skåne, Västra Götalands, Gotlands och Kalmar län. I Skåne och Västra Götaland blev dessa självstyrelseorgan de nya landstingen. För att undanröja farhågor om att förskjutningen i länsdemokratisk riktning inte skulle innebära statens sönderfall ansåg sig regeringen föranlåten att påpeka att Sverige fortfarande är en enhetsstat:

> *Fördelningen av uppgifter bör … utgå från förutsättningen att Sverige alltjämt skall vara en enhetsstat och att någon federalistisk utveckling inte skall eftersträvas. (Prop 1996/97:36)*

Våren 1997 bildades den ideella föreningen Väststyrelsen med Göteborgs stad, de involverade landstingen och regionala kommunförbunden som medlemmar. En partipolitiskt sammansatt styrelse utsågs för att leda uppbygget av den nya organisationen. I december samma år tog sammanläggningsdelegerade över och Väststyrelsens politiska styrelse blev delegerades arbetsutskott. I valet i september 1998 valdes det nya landstingsfullmäktige, som man i den nya organisationen helst vill kalla regionfullmäktige. Från den 1 januari 1999 övertog det nya landstinget (regionen) verksamheten från de gamla landstingen och från staten inom ramen för försöksverksamheten.

Den nya politiska organisationen byggdes i två huvuddelar. För serviceproduktionen inom sjukvården inrättades en beställar-utförarorganisation, medan de mer utvecklingsorienterade verksamheterna fick en till synes traditionell nämndorganisation. Genom att komplettera nämnderna med företrädare valda av kommunerna, varvid beteckningen på respektive organ ändras från ”nämnd” till ”beredning” tillkom en nyskapelse i svensk kommunal organisation.

Figur 1 Västra Götalandsregionens politiska organisation

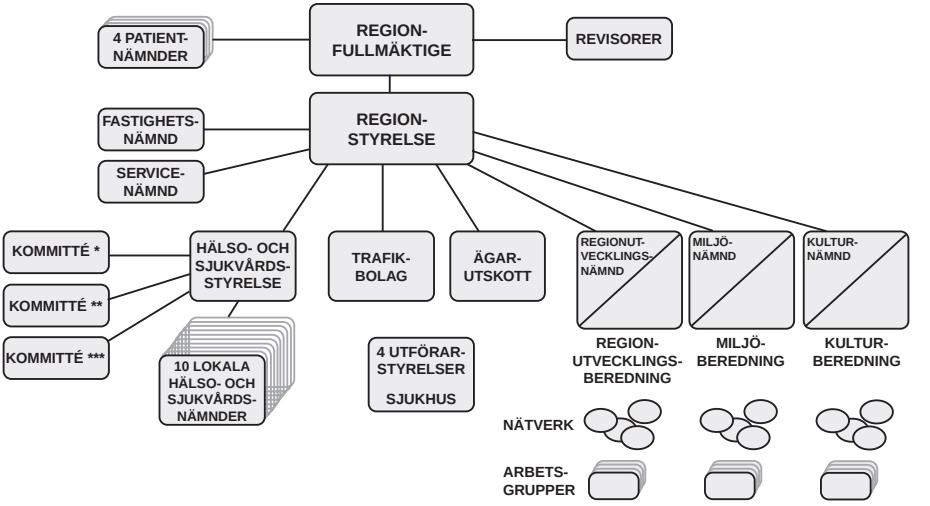

Efter valet i september 1998 uppstod en komplicerad parlamentarisk situation. Socialdemokraterna och deras allierade i vänster- och miljöpartierna fick 74 av regionfullmäktiges 149 mandat, medan de borgerliga besatte sammanlagt 69 mandat. Som vågmästarparti uppträdde missnöjespartiet ”sjukvårdspartiet folkets vilja” med sex mandat. Inget av blocken var beredda att alliera sig med sjukvårdspartiet, varefter vänsterblocket kom att bilda en minoritetskoalition. Dess saga blev emellertid kort. När fullmäktige i början av december skulle ta budgeten för 1999 hade de borgerliga enats med sjukvårdspartiet, och fullmäktige röstade ned vänsterblockets budgetförslag till förmån för det borgerliga förslaget. Redan innan den nya regionen formellt övertagit verksamhetsansvaret från de gamla landstingen tvingades dess regering meddela sin avgång.

Vid fullmäktiges sammanträde den 23 februari 1999 tillträdde efter en överenskommelse mellan samtliga partier en ny borgerlig, moderatledd ledning. Genom en partiöverenskommelse om avgångar och nyval till regionstyrelsen lyckades man därmed finna formerna för ett ”regeringsskifte” i en kommunal konstitution som egentligen saknar regler för procedurerna vid regeringskriser.

Redan hösten 1999 började den borgerliga regionstyrelsen krackelera. Efter en krisunge där kristdemokraterna hotade hoppa av från majoriteten om man inte slapp ifrån ansvaret för sjukvårdspolitiken, bröt det hela slutgiltigt samman på försommaren 2000. Folkpartiet och centerpartiet slöt en överenskommelse med socialdemokraterna om höjd skatt för att få resurser till den krisdrabbade sjukvården. Först under hösten hade man slutgiltigt snickrat ihop den nya politiska ledningen. Nu hade också de för halvtannat år sedan etablerade institutionella formerna för regeringsskiften upphört att fungera, och den nya majoriteten kunde tillträda först sedan nyval förrättats till samtliga av regionfullmäktige utsedda organ.

Datamaterialet

Våren 2000 genomförde jag en postenkät med ungefär 2.500 förtroendevalda i Västra Götalandsregionen. Urvalet omfattade samtliga förtroendevalda i regionorganisationen samt dessutom ordinarie ledamöter av fullmäktige i regionens 49 kommuner. Enkäten besvarades av 70 procent av de tillfrågade. Vissa analyser har publicerats i rapporteringen från 2000 års Väst-SOM-undersökning (Bäck 2000b).

Här ska jämförelser göras med tre andra datamaterial:

1993 års kommunalpolitikerundersökning inom forskningsprogrammet Demokrati i förändring (se Bäck 2000a). Detta var ett riksrepresentativt urval genomfört i två steg. Först utvaldes 28 kommuner och fyra landsting. Inom dessa totalundersöktes ordinarie ledamöter av fullmäktige, styrelse och vissa kommundelsnämnder. Bland övriga förtroendevalda drogs ett sannolikhetsurval om tio pro-

cent. I detta kapitel utnyttjas endast svaren från ordinarie fullmäktigeledamöter. I kommunurvalet ingick Skaraborgs läns landsting, Göteborgs stad samt sju andra kommuner i den nuvarande Västra Götalandsregionen. Jämförelser på landstings-/regionnivå avgränsas till ledamöter i regionfullmäktige från f.d. Skaraborgs län. Jämförelser på kommunnivå avgränsas till de åtta kommunerna. Materialets storlek blir på detta sätt:

Tabell 2 Antal enkätsvar vid jämförelser mellan 1993 och 2000

	1993	2000
Skaraborg	56	22
Göteborg	51	59
Sju kommuner	230	194

Enkäter med regionfullmäktige i Skåne och Kalmar genomförda av statsvetarna Mats Sjölin och Magnus Jerneck vid Lunds Universitet är det viktigaste jämförelsematerialet. Materialet omfattar 130 svarande i Skåne och 44 svarande i Kalmar län. Dessa jämförs med 104 svarande regionfullmäktige i Västra Götaland. Enkäterna i Skåne och Kalmar genomfördes våren 1999 och kommer att avrapporteras under hösten 2001.

Enkäter med landstingsstyrelser och motsvarande i de nordiska länderna insamlade 1997 till 1998 med Krister Ståhlberg, Åbo Akademi och Harald Baldersheim, Universitetet i Oslo som huvudforskare har nyttjats för jämförelser såväl i rummet som i tiden. Det ska dock understrykas att när materialet används som här för enstaka landsting, blir antalet svarande utomordentligt begränsat. Vissa analyser av enkätmaterialet har rapporterats av Sandberg & Ståhlberg (2000).[3]

Överlappande uppdrag

Överlappande uppdrag är vid sidan av partisystemets samordnande roll en viktig länkningsmekanism mellan politiska enheter i olika skikt. I utvärderingen av stadsdelsnämndorganisationen i Stockholm (Bäck m.fl. 2001) pekade vi på den betydelse den relativt lilla gruppen politiker med uppdrag både i stadsdelsnämnderna och i den centrala kommunorganisationen hade. Samtidigt som dessa politiker framträdde som starka företrädare för det lokala stadsdelsterritoriet och dess intressen, visade de en särskilt stor förståelse för behoven att integrera staden som helhet. De överlappande uppdragens betydelse för att integrera den franska statsmaktens nivåer har uppmärksammats i litteraturen med begreppet *cumule des mandats* (Hague m.fl. 1992).

Av de svarande regionfullmäktige i Västra Götaland och i Skåne har förhållandevis många samtidigt uppdrag i kommunerna. I Västra Götaland uppgår dessa till 65 procent, medan andelen är något lägre i Skåne (59 procent). Regionfullmäktige i Kalmar avviker dock tydligt med inte mindre än 84 procent innehavare av primärkommunala uppdrag. I en regressionsanalys med region- och partitillhörighet[4] som oberoende variabler blir lutningskoefficienten för Kalmar klart signifikant[5].

Det förefaller rimligt att se skillnaden mellan Kalmar och Skåne som en konsekvens av de annorlunda institutionella förhållandena, där ju regionfullmäktige till en del är valt av medlemskommunernas fullmäktige. Regionförbundet i Kalmar representerar i ett jämförande perspektiv en ”finländsk” lösning på frågan om de regionala institutionernas konstruktion (Sandberg & Ståhlberg 2000). De finländska landskapsförbunden bildas ju av kommunerna i regionen. Fullmäktige utses av medlemskommunernas fullmäktige och uppgifterna avgränsar sig till utvecklingspolitiken medan serviceproduktionen är förlagd till kommunerna eller andra kommunalförbund (samkommuner).

En jämförelse mellan styrelserna i de finländska landskapsförbunden och de svenska landstingsstyrelserna år 1998 visar stora skillnader. Av ledamöterna i styrelserna i landskapsförbunden hade 73 procent samtidigt uppdrag i kommunfullmäktige, vilket kan jämföras med bara 18 procent av ledamöterna i Bohuslandstinget, Älvsborgs läns landsting och Skaraborgs läns landsting. Denna siffra var i och för sig låg även för svenska förhållanden. Av ledamöterna i styrelserna i de övriga 20 landstingen hade 31 procent uppdrag i kommunfullmäktige. Ansträngningarna att i samband med bildandet av Västra Götalandsregionen skapa en koppling mellan skikten resulterade i att mer än hälften av regionstyrelsens ledamöter år 2000 också hade kommunala fullmäktigeuppdrag. Skillnaden gentemot de federala finländska institutionerna är icke desto mindre tydlig.

Tabell 3 Uppdrag i kommunfullmäktige, regionstyrelserna (procent)

Finland	73
Västra Götaland 2000	53
Sverige övriga regioner	31
OPR 1998	18

Kommentar: OPR = Bohuslandstinget, Älvsborgs läns och Skaraborgs läns landsting.

Förankring i samhället

Partiorganisationerna

Fullmäktigeledamöterna i de tre regionerna har tillfrågats om hur länge de varit medlemmar av sitt parti. Här blir det utomordentligt små skillnader mellan regio-

nerna (24 år i Kalmar, 25 år i Skåne och 26 år i Västra Götaland). I regressionsanalysen där från och med nu också variabeln ”Kommunala uppdrag” ingår som oberoende variabel visar båda de partipolitiska variablerna ”Vänster” och ”Moderat” positiva signifikanta effekter, men även just variabeln ”Kommunala uppdrag.” De ledamöter som samtidigt har kommunala uppdrag har i genomsnitt varit partimedlemmar i nästan 3 år mer än de ledamöter som inte har sådana överlappande uppdrag.

När vi i stället frågar efter uppdrag i partiorganisationen blir det emellertid tydliga skillnader mellan de tre regionerna. Västra Götalands fullmäktige är klart sämst förankrade i sina partiorganisationer (80 procent med partiuppdrag), vilket kan jämföras med 87 procent i Skåne och hela 96 procent i Kalmar. I regressionsanalysen blir dock bara koefficienten för Västra Götaland signifikant (och negativ). Effekten av att tillhöra regionförbundets fullmäktige i Kalmar äts upp av den likaledes signifikanta positiva effekten av att ha primärkommunala uppdrag.[6] Det tycks alltså finnas en orsakskedja från utformningen av institutionerna som går via förankringen i kommunerna:

Federal struktur → Förankring i kommunerna → Förankring i partierna

Samtidigt framträder det som konstaterats en skillnad mellan Västra Götaland och Skåne, som ju har samma institutionella struktur, där Västra Götalandsfullmäktige framstår som sämre förankrat i partierna än Skånefullmäktige.

Västra Götalandsregionens särställning i detta avseende understryks också av den nordiska jämförelsen. Svenska landstingsstyrelser var 1998 betydligt mer förankrade i partiorganisationerna än vad fylkes- och amtskommunernas samt landskapsförbundens styrelser var. Regionstyrelsen i Västra Götaland har år 2000 intagit en position som mer liknar de övriga nordiska länderna än de svenska landstingen.

Tabell 4 Regionstyrelsens förankring i partiorganisationen (procent med styrelseuppdrag)

Sverige övriga regioner	91,0
OPR 1998	90,4
Norge	76,9
Finland	73,3
Danmark	72,3
VGL 2000	71,4

Kommentar: OPR = Bohuslandstinget, Älvsborgs läns och Skaraborgs läns landsting samt Göteborgs stad.

Förändringen syns också över tid. Av landstingsfullmäktige i Skaraborgs läns landsting hade 1993 88 procent uppdrag i partiorganisationen. Bland de regionfullmäktige från Skaraborg som besvarade 2000 års enkät var motsvarande andel nio procentenheter lägre. Det är dock inte alldeles säkert att minskningen kan knytas till regionreformen eftersom också kommunfullmäktige i Göteborg och i sju andra kommuner i regionen samtidigt visar en avtagande förankring i partiorganisationerna (med 4 respektive 8 procentenheter).

Föreningslivet

Fullmäktigeledamöterna i Västra Götaland är i genomsnitt medlemmar i 1,55 av fyra kategorier av föreningar som är jämförbara mellan enkäterna. Motsvarande medelvärde i Skåne är 1,49 och i Kalmar hela 1,61. Om vi i stället väljer att bara betrakta de föreningar där ledamöterna har förtroendeuppdrag blir rangordningen Kalmar (0,328), Skåne (0,276) och Västra Götaland (0,112).

Tabell 5 Föreningsmedlemskap (procent)

	Västra Götaland	Skåne	Kalmar
Facket	69,4	62,3	76,7
Konsumentorganisation	49,0	41,7	34,9
Kvinnoorganisation	22,4	18,8	16,7
Lantbruksorganisation	14,3	26,5	32,6

Tabell 6 Styrelseuppdrag i föreningar (procent)

	Västra Götaland	Skåne	Kalmar
Facket	4,1	10,7	11,6
Konsumentorganisation	0,0	5,8	2,3
Kvinnoorganisation	5,1	6,0	11,9
Lantbruksorganisation	2,0	5,1	7,0

Medlemskap i föreningar uppvisar efter regressionsanalysen inga signifikanta effekter av regiontillhörighet.[7] Däremot är det en signifikant negativ effekt av att tillhöra Västra Götalandsregionen när vi koncentrerar oss på styrelseuppdrag i föreningslivet.[8] Det visar sig alltså inga institutionellt betingade skillnader (då skulle det ha varit en signifikant effekt av att tillhöra regionförbundet i Kalmar). Däremot uppträder en skillnad mellan Västra Götaland och Skåne som går i samma riktning som då vi nyss såg på förankringen i partiorganisationerna. Fullmäktige i

Västra Götaland är svagare förankrade både i sina partiorganisationer och i föreningslivet i regionen än vad de skånska regionfullmäktige är. Det ska dock noteras att i jämförelsen över tid (som ju bara avser Skaraborg) är det små skillnader mellan åren 1993 och 2000.

En annan relation med föreningslivet utgörs av de tillfällen när politiker blir kontaktade av föreningar som på olika sätt vill påverka det politiska beslutsfattandet. I detta avseende saknas tyvärr jämförande data från Skåne och Kalmar. Däremot kan man för landstings-/regionfullmäktigeledamöter från Skaraborg genomföra en jämförelse med mätningen 1993. Denna jämförelse visar en kraftig minskning. Av landstingsfullmäktige i Skaraborg 1993 uppgav tre fjärdedelar att de hade sådana kontakter. Av regionfullmäktigeledamöterna från Skaraborg var det bara drygt hälften som kunde redovisa att de blivit kontaktade av föreningar. Även i primärkommunerna i Västra Götaland minskar förekomsten av föreningskontakter över sjuårsperioden. Denna minskning är emellertid bara kring en femtedel så stor som på regionnivån.

Tabell 7 Föreningskontakter (procent)

	1993	2000	Förändring
Sju kommuner	76,7	72,5	-4,2
Göteborg	88,2	84,2	-4,0
Skaraborg	75,0	56,2	-19,0
	77,8	72,0	-5,8

Medborgarkontakter

Ett i kommunforskningen ofta använt mått på närheten mellan politiker och medborgare är förekomsten av kontakter. Det har i sammanhanget varit brukligt att skilja mellan kontakter som rör bara den kontaktande medborgaren själv eller hennes anhöriga å ena sidan och mer politiska ärenden å andra sidan (Westerståhl & Johansson 1981; Wallin m.fl. 1981; Bäck 2000a). Den första typen av ärenden – de personliga ärendena – är intressanta därför att de svarar mot en typ av kontakter, som man kanske skulle vänta sig skulle tas i första hand med förvaltningens tjänstemän. I viss mening står denna typ av kontakter för en mer gammaldags politikerroll. Det är den gamla småkommunens lekmannaförvaltning som man kommer att tänka på, snarare än den moderna politiserade storkommunens från politikerna strikt åtskilda professionella förvaltning. I undersökningar av vad som händer i stadsdelsnämndsreformer har det förekommit att man kunnat notera en återkomst av småkommunens förtroendeman i den meningen att medborgarkontakter i personliga ärenden ökar (jfr Bäck m.fl. 2001). En annan omständig-

het som det tål att reflekteras över är förstås hur detta slag av medborgarkontakter går samman med den allomfattade bekännelsen till målstyrningsdoktrinen. Vid detta ska jag emellertid inte uppehålla mig ytterligare här. En diskussion finns bl a i utvärderingen av stadsdelsnämndsreformen i Stockholm (Bäck m.fl. 2001).

När det å andra sidan gäller medborgarkontakterna i politiska ärenden har många gjort den iakttagelsen, att de tenderar att öka i nedskärningstider (jfr Rubenowitz 1994). När medborgarna ser besparingspolitiken hota service som de utnyttjar har de anledning att ta kontakt med sina politiker.

När det gäller regionpolitikerundersökningen saknas liksom när det nyss gällde föreningskontakterna möjlighet att jämföra med Skåne och Kalmar. Även i detta avseende kan vi dock göra en jämförelse med 1993 års kommunalpolitikerundersökning.

Tabell 8 Kontakter med enskilda (Bara regionpolitiker procent)

	Skaraborg 1993	Skaraborg 2000	Förändring
Politiska ärenden	58,9	77,5	+18,6
Personliga ärenden	92,9	60,8	-32,1

Denna jämförelse visar en mycket stor minskning av de personliga kontakterna. Politikerna i Skaraborgs läns landsting av år 1993 framstår som typexempel på gammaldags småkommunpolitiker. Nästan alla fullmäktige kunde redovisa hur enskilda medborgare vände sig till dem i personliga ärenden. Denna frekvens minskar med mer än 30 procentenheter till år 2000. Däremot redovisar Skaraborgs regionpolitiker en ganska kraftig ökning av de politiska kontakterna. Det är väl inte uteslutet att denna ökning till en del skulle kunna förklaras av Västra Götalandsregionens ekonomiska bekymmer och de hot mot sjukvården som följt dels av dessa problem, dels av den allmänna omstruktureringen av sjukvården[9].

Sammanfattning

Vi kan nu sammanfatta de iakttagelser som gjorts rörande regionpolitikernas förankring i det omgivande samhället:

- Regionpolitikernas förankring i kommunerna i form av överlappande uppdrag blir särskilt omfattande i de federala institutionslösningarna (Kalmar, Finland).
- Den primärkommunala förankringen av Västra Götalands regionstyrelse är starkare än i svenska landsting i allmänhet och betydligt mer omfattande än i de landsting som regionen bildades av.

- Västra Götalands politiker har en svagare förankring i partiorganisationerna än såväl de båda andra undersökta regionernas som svenska landstings politiker i allmänhet.
- Västra Götalands regionfullmäktige är svagare förankrade i föreningslivet än regionfullmäktige i Skåne och Kalmar.
- Kontakterna mellan föreningslivet och regionfullmäktige minskar kraftigt under 1990-talet.
- Detsamma gäller även medborgarkontakter i ”personliga ärenden”. Däremot ökar kontakter med enskilda medborgare i ”politiska ärenden.”

Det är slående hur distanserade Västra Götalands fullmäktige tycks ha blivit från samhället. Detta gäller dock med ett undantag nämligen relationerna med det primärkommunala skiktet. Man kan säga, att skiktrelationen har kommit att prioriteras på bekostnad av samhällsrelationen. Trots detta kommer man inte upp i samma grad av överlappning som i de fall där det har valts en federal institutionell struktur. Slutligen tyder utvecklingen av kontaktmönstret mellan medborgare och landstings-/regionpolitiker på en ”modernisering” av regionpolitikerrollen. Landstingspolitikern som fixare i förvaltningen får ge vika för en regionpolitiker som ställs till svars för förändringar i sjukvårdsstrukturen.

Representationsstilen

I den statsvetenskapliga diskussionen om representation gör man ofta en distinktion mellan en förtroendemannaroll (*trustee*) å ena sidan och en väljardelegatroll å andra sidan. Förtroendemannen har fått ett öppet mandat av väljarna att förvalta efter eget omdöme, och ansvaret utkrävs i nästa val. Väljardelegaten har ett bundet mandat av sina väljare och är skyldig att följa väljaropinionen[10]. I svensk kommunalpolitik har under tiden kring sekelskiftet en tredje representationsstil där representanten i första hand ser sig som ansvarig gentemot partiet kommit att dominera (Bäck 2000a). Denna utveckling är på inget sätt vad man självklart borde vänta sig. För det första kan man konstatera, att de politiska partierna under slutet av 1900-talet utvecklat sig till den samhällsinstitution som framstår som svenskarnas särskilda hatobjekt. Det är gängse att förutspå partiväsendets snara undergång (jfr Gidlund & Möller 1999; Petersson m.fl. 2000). För det andra kan det iakttas att utvecklingen inte får i samma riktning i andra länder. I exempelvis Danmark[11] har utvecklingen snarare varit i den riktningen att det fria mandatets *trustee*-roll har stärkts.

Samtidigt som partierna alltmer förlorar sin folkliga förankring, stärker de greppet om beslutsfattandet och den inre organisationen i kommunerna. Utvecklingen i Västra Götalandsregionens fullmäktige är inget undantag från denna regel. När vi jämför Skaraborgs läns landstingsfullmäktige 1993 med Skaraborgs regionfull-

mäktigedelegation 2000 har andelen partiombud ökat med 30 procentenheter – från 32 till 63 procent. Samma modernisering av representantrollen som antyddes av det förändrade kontaktmönstret med medborgarna återkommer här i annan turnering.

Figur 2 Representationsstil

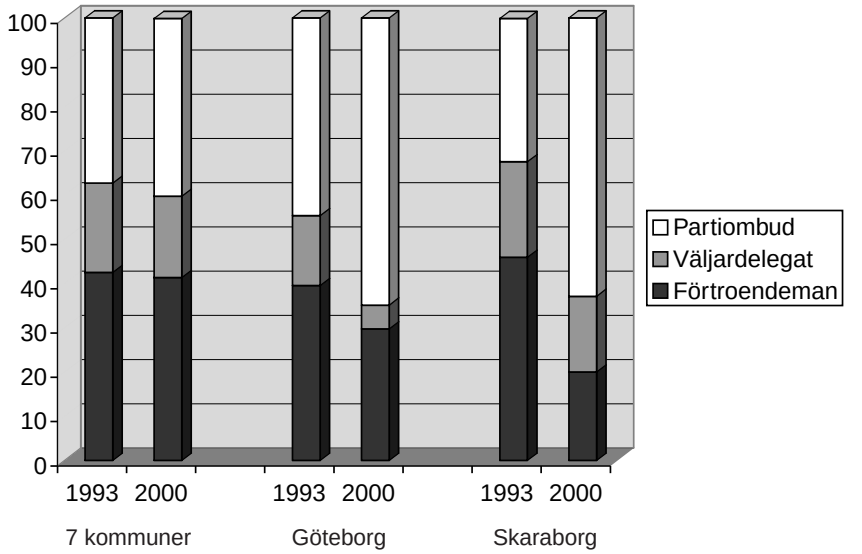

Det framgår också av jämförelsen mellan undersökningarna 1993 och 2000 att representantrollen även i primärkommunerna har ytterligare partipolitiserats under sjuårsperioden. Detta gäller speciellt i storstaden Göteborg medan tillväxten av andelen partiombud är mer beskedlig i landsortskommunerna.

Det är också möjligt att göra en jämförelse med de båda andra regionfullmäktige, även om en allvarlig varning måste utfärdas för frågeformuleringarnas jämförbarhet. I Västra Götalandsenkäten och i 1993 års kommunalpolitikerundersökning formulerades frågan:

> *Om det vid behandling av viktiga principfrågor i region- eller kommunfullmäktige uppstår en konflikt mellan en ledamots egen uppfattning och partiets fullmäktigegrupps eller väljarnas uppfattning, hur anser du att ledamoten i så fall bör rösta?*

Svarsalternativen var därefter ”Rösta enligt egen övertygelse”, ”Rösta enligt gruppens uppfattning” och ”Rösta enligt väljarnas uppfattning.” Den här frågan är en förenklad variant av den klassiska frågeformuleringen som bl a användes i Kommunaldemokratiska forskningsgruppens kommunalpolitikerundersökning 1980

(Wallin m.fl. 1981). I denna enkät ställdes tre frågor, där de tre lojalitetsobjekten parvis konfronterades med varandra. I enkäten med regionfullmäktige i Skåne[12] har frågan däremot ställts på ett betydligt mer abstrakt sätt:

> *Det finns olika sätt att representera sina väljare: partiprincipen som innebär att man ser sig främst som en företrädare för det egna partiet; individprincipen där man ser sig främst som en företrädare för sin personliga övertygelse och värderingar; och väljarprincipen där man ser sig främst som en representant för sina väljare. Markera med kryss (x) vilken representationsprincip som ligger närmast Din personliga uppfattning.*

Med reservation för skillnader i frågeformuleringarna blir resultatet av jämförelsen en bild där Västra Götalands fullmäktige är avsevärt mycket mer partipolitiserat än Skånes.

Figur 3 Representationsstil Västra Götaland och Skåne (procent)

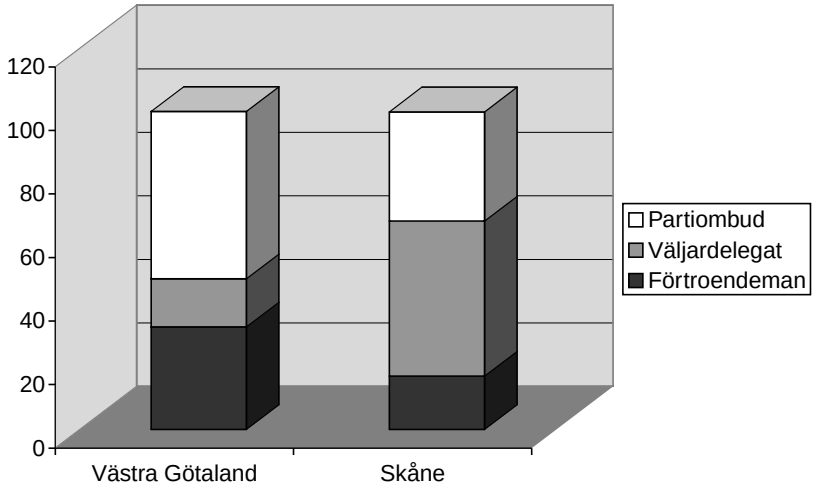

Bara 34 procent av fullmäktige i Skåne ansluter sig till partiprincipen medan 53 procent av fullmäktige i Västra Götaland i en konfliktsituation skulle välja att följa partilinjen. En regressionsanalys av samma snitt som tidigare i det här pappret med andelen partiombud som beroende variabel visar förstås också att tillhörighet till Västra Götalandsregionen har en signifikant verkan.[13]

Sammanfattningsvis präglas alltså den normativa uppfattningen om representantrollen i Västra Götalands fullmäktige av en stark partipolitisering. Förändringen över tid är markant, och skillnaden i jämförelse med Skåne är troligen avsevärd.

Den territoriella dimensionen

I 1993 års kommunalpolitikerundersökning och i enkäten till regionpolitikerna i Västra Götaland våren 2000 har en i princip likalydande fråga ställts om vilka grupper eller intressen respondenten anser sig företräda i landstings-/regionpolitiken. Frågan har ställts öppet och de avgivna svaren har i efterhand kodats i olika kategorier. Vid båda tillfällena blev den största kategorin sådana svar som kunde tolkas som att man anser sig företräda ett geografiskt område och dess befolkning. Av alla svarande regionfullmäktige gav 9,5 procent sådana svar. Av de regionfullmäktige från Skaraborgsdelen av regionen som svarade var det inte mindre än var sjätte (17,5 procent) som svarade i sådana territoriella termer. Detta kan jämföras med 7,1 procent av de svarande landstingsfullmäktige i Skaraborgs läns landsting år 1993. Denna kraftiga ökning (mer än 10 procentenheter) av territorialrepresentanter i Skaraborg kopplat till regionreformen är inte ett oväntat resultat. Det har framgått av en rad andra undersökningar att motståndet mot regionreformen har varit särskilt omfattande just i det före detta Skaraborgs län (Danielsson 1999; Berg & Lindahl 1999, 2000; Bäck 2000b; Johansson 1999).

Även i enkäterna med regionfullmäktige i Skåne och Kalmar har frågor om representationsfokus ställts. Dessa data är dock inte direkt jämförbara med data från Västra Götalandsregionen. I Skåne och Kalmar har en annan frågeteknik använts. Ett antal representationsfokus har räknats upp, och de svarande har för var och en på en fyrgradig skala fått bedöma ”hur viktigt det är för Dig att representera nedanstående grupper/intressen”.

Ett sätt att jämföra de tre fullmäktigegruppernas representationsprofiler kan vara att jämföra de rangordningar av representationsfokus som uppstår av de olika frågeteknikerna.

Tabell 9 Representationsfokus (rangordning)

	Västra Götaland (procent)	Skåne (medelvärde 1-4)	Kalmar (medelvärde 1-4)
Territorium	1	9	7
Sjuka	2	1	1
Svaga grupper	3,5	3	2,5
Barn och unga	3,5	2	2,5
Invandrare	5	7	9
Gamla, pensionärer	6	4	8
Kvinnor	7	5	5
Föräldrar	8	8	10
Företag	9,5	10	6
Arbetare	9,5	6	4
Lantbruk	11	11	11

På en klar förstaplats i Västra Götaland kommer återigen territoriet som representationsfokus, medan territoriet i detta avseende har en betydligt mer undanskymd plats i de båda andra regionerna. Om vi vågar oss på att skänka en innebörd åt skillnader i rangtal kan man för de elva redovisade representationsobjekten beräkna 33 sådana skillnader. Summan av de absoluta värdena för dessa 33 skillnader är 66. Den territoriella dimensionen svarar för 16 enheter – nästan en fjärdedel av denna skillnad. Tre representationsfokus följer närmast därefter med 8 enheter vardera: invandrare, gamla och pensionärer samt företag.

Om vi vänder på steken och jämför de tre regionerna parvis, framträder den klart största summerade skillnaden i jämförelsen mellan Västra Götaland och Kalmar (28 enheter). Västra Götaland och Skåne skiljer sig något mindre åt (21 enheter) och Skåne och Kalmar minst (17 enheter). Det är med andra ord tydligt att Västra Götalands fullmäktige i detta avseende skiljer sig rätt mycket från fullmäktige i de båda andra regionerna, och att det är den territoriella dimensionen som tenderar att producera denna skillnad. Den viktigaste skillnaden mellan Skåne och Kalmar är Skåne-fullmäktiges högre prioritering av gamla och pensionärer och Kalmars högre prioritering av företagsamheten som representationsfokus. Den senare iakttagelsen är väl i linje med vad man borde förvänta sig utifrån de institutionella förhållandena. Regionförbundet i Kalmar län har ju inget ansvar för serviceproduktionen utan det är utvecklingspolitiken som står i fokus. Att företagsamheten då rycker fram som ett viktigt representationsobjekt förefaller rimligt. Kanske kan ”gamla och pensionärer” som representationsfokus också uppfattas stå i överensstämmelse med den institutionella ordningen. De äldre får väl förmodas vara en viktig målgrupp för landstingets serviceproduktion. En överraskande iakttagelse i sammanhanget är dock att i alla tre regionerna – även i Kalmar – prioriteras ”sjukvården” högt. Kanske är det så att ingen politiker, oavsett om hon har ansvar för sjukvården eller ej, törs hävda att det inte är speciellt viktigt att representera sjuka och handikappade?

Sammanfattningsvis avspeglar sig de omtalade problemen i Västra Götalandsregionen med regionens territoriella integritet i en hög prioritering av territoriella intressen som representationsfokus, och de institutionella skillnaderna mellan de båda regionkommunerna och det federala regionförbundet i Kalmar i en högre prioritering av företagsamheten som representationsfokus i regionförbundet.

När det gäller jämförelsen över tid, är det ju Skaraborgspolitikerna vi har tillgång till. Vi har sett hur en territoriell representationsfokus har tillväxt i betydelse bland dessa i samband med regionreformen. Nu är det inte vilket territorium som helst som det handlar om. Det territorium man vanligen säger sig företräda är just Skaraborg. Sett i detta perspektiv är det inte förvånande att den andel av dessa som menar att landstingets/regionens service har fördelats på ett rimligt sätt över territoriet också har minskat kraftigt mellan de båda mättidpunkterna. 1993 ansåg 85 procent av de svarande att servicen var rimligt fördelad. Sju år senare hade denna andel rasat till 52 procent.

Man blir alltså allt mer missnöjd med hur regionens service fördelas till olika delar av regionen, samtidigt som det blir allt viktigare att uppträda som företrädare för den egna delen av regionen. Det är bilden av ett bypolitiskt slagsmål som tonar fram ur data från Västra Götaland och Skaraborg. I detta perspektiv är det kanske mer oväntat hur politikerna svarar när de får frågan om hur de anser att man bör agera ”vid en konflikt mellan regionens gemensamma intresse och den kommun eller del av regionen som ledamoten av regionfullmäktige bor i.” Inte mindre än 81 procent av de svarande fullmäktige i Västra Götaland är beredda att i en sådan situation prioritera det gemensamma före det partikulära. Detta är klart mer än i Skåne och i Kalmar där ”bara” 74 procent ställer upp för det gemensamma regionintresset.

När vi genomför en regressionsanalys efter samma modell som tidigare i pappret (alltså med innehav av kommunala uppdrag, regiontillhörighet och partitillhörighet som oberoende variabler) blir dock skillnaden mellan regionerna insignifikant.[14]

Figur 4 Andel som prioriterar det gemensamma regionintresset före delregionala intressen per region och innehav av kommunala uppdrag (procent)

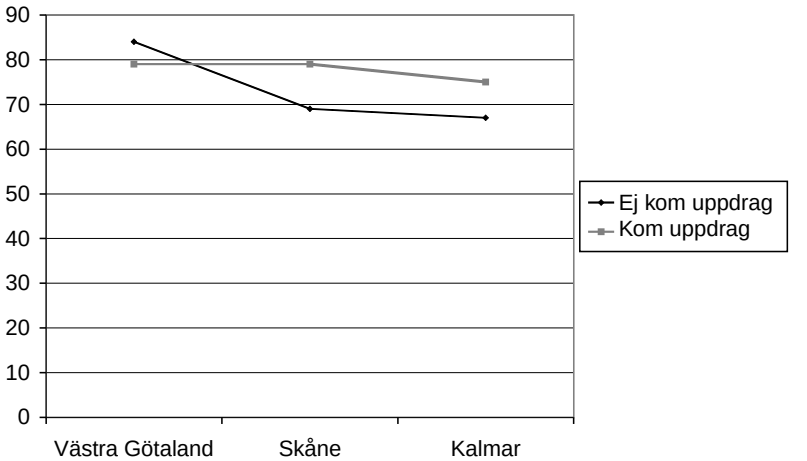

En uppdelning efter både region och innehav av kommunala uppdrag avslöjar dock att det kan finnas samspelseffekter mellan de oberoende variablerna som tenderar att dölja skillnaderna mellan regionerna. Bland de regionfullmäktige som samtidigt har kommunala uppdrag är det en ungefär lika stor andel i de tre regionerna som är beredda att prioritera det regionala intresset (79 procent i Skåne och Västra Götaland och 75 procent i Kalmar). Däremot syns det tydliga skillnader

mellan regionerna om man bara betraktar de regionfullmäktige som enbart har regionuppdrag. I Skåne och Kalmar är det faktiskt färre än bland politikerna med överlappande uppdrag (69 procent i Skåne och 67 procent i Kalmar) som prioriterar det gemensamma regionintresset. Däremot utmärker sig Västra Götalands ”rena” regionpolitiker med den extremt höga siffran 84 procent.

Möjligen kan det förvåna att kommunalpolitikerna i Skåne och Kalmar är mer för regionen än regionpolitikerna. Kanske avspeglar detta samma förhållanden som vi tidigare diskuterat i anslutning till stadsdelsnämndsreformen i Stockholm (Bäck m.fl. 2001), där just de politiker som har överlappande uppdrag mellan nivåerna är de som känner störst ansvar för helhetens integritet.

Om vi bygger ut regressionsekvationen med en interaktionsterm mellan ”Västra Götaland” och ”kommunalt uppdrag” förändras situationen något. Den förklarade variansen är fortfarande bara 1,4 procent och det är bara partivariabeln ”vänster” som uppvisar en signifikant regressionskoefficient. Regionvariabeln ”Västra Götaland” har en nästan signifikant (10,1 procent) positiv regressionskoefficient. Om vi accepterar denna signifikansnivå skulle man alltså konkludera att prioriteringen av det gemensamma regionintresset är större i Västra Götaland än i Skåne sedan vi tagit hänsyn till verkan av partitillhörighet, överlappande uppdrag och samspelet mellan överlappande uppdrag och regiontillhörighet.

Det finns med andra ord en tendens att Västra Götalandspolitikerna är mer benägna att sätta regionintresset före delregionala intressen än fullmäktige i Skåne och Kalmar. Detta kan synas paradoxalt i ljuset av hur viktig man anser territorialrepresentationen vara och i ljuset av det ökande missnöjet med den inomregionala fördelningen av service. Det ska då först konstateras, att det i första hand är de ”rena” regionpolitikerna i Västra Götaland som är särskilt avvikande i sin entusiasm för det gemensamma regionintresset. Politiker med överlappande uppdrag ger svar på ungefär samma nivå som motsvarande politiker i Skåne och Kalmar. I Västra Götalandsenkäten ingick ju också ”rena” kommunalpolitiker – de som enbart är ledamöter i fullmäktige i någon av regionens 49 kommuner. Dessa har inte ingått i analyserna i det här kapitlet. Det är dock intressant att notera att bland dessa sjunker andelen som föredrar det gemensamma regionintresset före ett lokalt eller delregionalt intresse till blott 46 procent – d.v.s. drygt hälften av motsvarande andel av de ”rena” regionfullmäktige (Bäck 2000b). Ute i bygderna är det alltså så, att en majoritet skulle prioritera ett lokalt intresse före regionens gemensamma väl i en konfliktsituation.

Jag tror att entusiasmen för normen att prioritera det gemensamma regionintresset låter sig förstås i ljuset av de problem med sammanhållningen som man upplever finns i Västra Götalandsregionen. I en tidskriftsartikel har Folke Johansson och jag undersökt utvecklingen av representationsföreställningarna i Lidköpings kommunfullmäktige från början av 1980-talet till början av 1990-talet (Bäck & Johansson 1999). Vi fann ett tydligt cykliskt mönster där politikerna i början av undersökningsperioden starkt betonade väljardelegatrollen samtidigt som vi kunde

konstatera låga värden för fullmäktiges åsiktsrepresentativitet. Det fanns också tydliga indikationer på en tilltagande misstro gentemot politikerna och det etablerade partiväsendet på medborgarnivån. I slutet av undersökningsperioden hade situationen ändrats så att åsiktsrepresentativiteten förbättrats, misstron mot det lokala politiska systemet hade visserligen ökat, men inte mer än i andra kommuner, åsiktsspridningen i partigrupperna hade ökat och det var nu bland de tillfrågade fullmäktige en särskilt stark anslutning till partiombudsrollen som representationsstil.

Vår tolkning var att problemen i relationen till väljarna i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet gav upphov till en normativ uppfattning om att det centrala för politikerna var att följa väljaropinionen. Betoningen av denna norm gav så småningom resultat: Åsiktsöverensstämmelsen mellan väljare och valda blev bättre. Samtidigt hade man dock slappnat av i bevakningen av partisammanhållningen – åsiktsspridningen inom partigrupperna hade ökat. Det lokalpolitiska systemets funktionsduglighet utsattes därigenom för ett nytt och annorlunda hot. Det normativa strålkastarskenet riktades i stället mot föreställningen att en politiker i första hand bör följa partilinjen.

I tvärsnittsanalytiska termer blir de empiriska resultaten av detta förlopp svåra att förstå. Det blir ett svagt samband mellan normerna och de förhållanden normerna avser: Stort avstånd mellan väljare och valda tenderar att uppträda tillsammans med en norm om att politiker bör följa väljaropinionen; en splittrad åsiktsbild inom partigrupperna tenderar att uppträda tillsammans med normen att politiker bör följa partilinjen. I Västra Götalands-fallet uppträder just en sådan inkongruens. Missnöje med den inomregionala fördelningen, svag känsla av samhörighet i regionen och många som uppträder som företrädare för delregionala och lokala intressen uppträder tillsammans med en norm att regionpolitiker i första hand bör se till regionens gemensamma bästa.

De regionala institutionerna

Regionreformen består ju av två delar: I Skåne och Västra Götaland har den inneburit indelningsförändringar och sammanslagningar mellan landsting. I alla tre länen pågår dessutom försöksverksamhet med decentralisering av vissa statliga uppgifter till de regionala självstyrelseorganen. I Västra Götaland är det en betydligt mer positiv inställning till försöksverksamheten än till bildandet av regionen.

Det är en övervikt av negativa i alla uppdragskategorier vad gäller frågan om regionbildandet har positiva demokratieffekter. Det är likaså fler som menar att regionbildandet leder till att regiondelar missgynnas än de som tar avstånd från påståendet. Bara vad gäller regionbildandets konsekvenser för den ekonomiska utvecklingen och vad gäller inställningen till försöksverksamheten kan vi notera positiva övervikter.

Tabell 10 Inställning till bildandet av Västra Götalandsregionen och den regionala försöksverksamheten (balansmått)

	Bara kommun-uppdrag	Bara regionuppdrag	Både kommun- och regionuppdrag	Alla
Inställning till försöksverksamheten	+9	+49	+45	+19
Bildandet av Västra Götalandsregionen ökar demokratin	-42	-2	-10	-33
Bildandet av Västra Götalandsregionen gynnar den ekonomiska utvecklingen	+14	+48	+52	+24
Bildandet av Västra Götalandsregionen leder till att delar av regionen missgynnas	+41	+3	-9	+29

Kommentar: Här ingår alla med regionala förtroendeuppdrag, alltså inte bara ordinarie regionfullmäktige som i övriga analyser i kapitlet.

Om analysen avgränsas till de ordinarie ledamöterna i regionfullmäktige blir balansmåttet +67, vilket ganska nära motsvarar vad som kan iakttas i Skåne (+64). I Kalmar är man mer positiv. Balansmåttet blir +80. Skillnaden är dock inte signifikant i regressionsanalysen.[15] Det högre värdet i Kalmar kan närmast förstås som en följd av att politiker med överlappande uppdrag med kommunerna här har ett särskilt högt värde (+84). Även om dessa resultat inte blir statistiskt signifikanta ligger de i linje med föreställningen att den federala institutionella lösningen i Kalmar har gett ett särskilt starkt inflytande åt kommunernas representanter.

Denna förtjusning i den federala lösningen från kommunernas representanter blir ännu tydligare när vi frågar om inställningen till valssättet: Bör valen till regionfullmäktige vara direkta eller bör de som i det federala Kalmar län vara indirekta? Balansmåttet (andel som föredrar direkta val minus andel som föredrar indirekta val) blir bara +17 i Kalmar län, att jämföra med +78 i Skåne och +93 i Västra Götaland. Strävan att stärka den regionala enigheten på bekostnad av lokala intressen slår återigen igenom hos Västra Götalands regionfullmäktige.

Som det framgår av figuren är det återigen särskilt de regionpolitiker som också har primärkommunala uppdrag som utmärker sig i detta avseende. Balansmåttet för dubbelnivåpolitiker i Kalmar län blir bara +11.

Figur 5 Inställning till direkta val kontra indirekta val per region och innehav av kommunala uppdrag (balansmått)

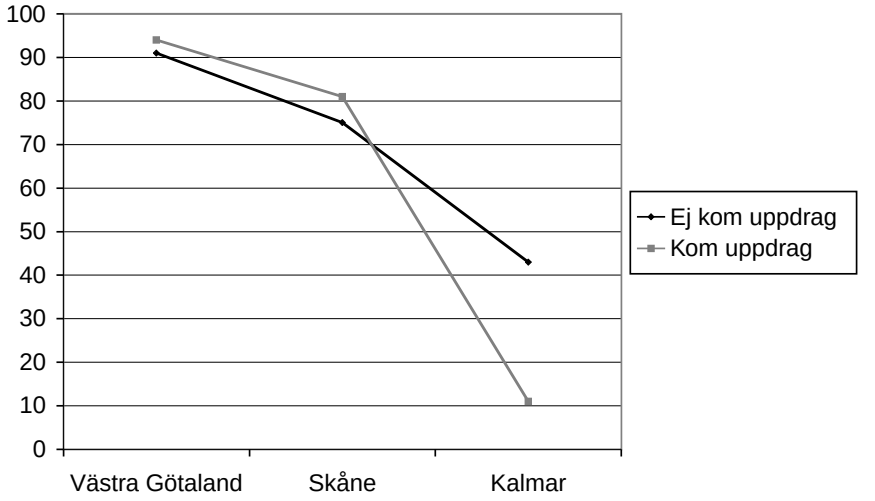

I det här avseendet är regionskillnaderna så stora, att de också ger utslag, vid sidan om de partipolitiska skillnaderna i regressionsanalysen. Tillhörighet till Västra Götaland har en signifikant positiv regressionskoefficient medan tillhörighet till Kalmar län, vänsterpartierna och moderaterna har signifikanta positiva koefficienter.[16] Jag erinrar om att det är Skåne som är referensvärde för regionvariabeln. De signifikanta koefficienterna för Västra Götaland respektive Kalmar innebär alltså att båda regionerna skiljer sig signifikant från Skåne. När det gäller Västra Götaland ligger det nära till hands att tolka skillnaden gentemot Skåne som ett utslag för strävan att i ljuset av de upplevda problemen med den inomregionala samhörigheten och enigheten stärka de regionala institutionerna. När det gäller Kalmars avvikelse från Skåne är tolkningen snarare att den relativa förkärleken för indirekta val är ett uttryck för de institutionella skillnaderna.

I den mer teoretiska diskussionen om självstyrelsebegreppet har jag pekat ut uppgiftsfördelningen som en andra central parameter i relationen mellan olika skikts styrelser. I enkäterna till regionfullmäktige har ställts frågor i form av påståenden av typen:

Det finns verksamheter som X ansvarar för men som med fördel kan överföras till Y

Här har också efterfrågats förflyttningar av funktioner till den privata sektorn – ”föreningar/kooperativ” samt ”företag/enskilda” i Skåne och Kalmar respektive ”föreningar, företag eller enskilda” i Västra Götaland.

Tabell 11 Funktionsförflyttningar (procent instämmer helt)

	Västra Götaland	Skåne	Kalmar
Till regionen[1]	59,3	26,7	25,6
Från region till kommun	26,9	20,0	12,5
Från region till företag/enskilda[2]	22,1	30,6	12,5

[1] Västra Götaland: Från staten till regionen
[2] Västra Götaland: Från regionen till föreningar m m

Västra Götalandsfullmäktige vill gärna stärka regionen i förhållande till staten. I detta avseende skiljer sig de svarande i Västra Götaland markant från de svarande i Skåne och Kalmar. Regressionskoefficienten som ju visar skillnaden gentemot Skåne är klart signifikant.[17] Detta kunde kanske tolkas som en strävan att stärka regionens ställning i ljuset av de förmodade integrations- och identitetsproblemen.

Man ska emellertid notera, att det faktiskt finns skillnader i vilka uppgifter som staten hade överlämnat till försöksregionerna. Försöksverksamheten i Västra Götaland omfattade inte uppgiften att besluta om fördelningen av statsbidrag till regionala kulturinstitutioner (Prop 1996/97:108). Det visar sig vidare att när frågan ställs om överföring av uppgifter från regionen till kommunerna utmärker sig också Västra Götaland med en signifikant positiv lutningskoefficient. I jämförelsen med Skåne vill Västra Götalänningarna alltså gärna ha fler uppgifter decentraliserade från staten och därigenom stärka regionen, samtidigt som man är beredd att försvaga regionen till förmån för kommunerna.[18] När det slutligen gäller relationen till den privata sektorn är det framförallt regionfullmäktige i Kalmar som motsätter sig förflyttningar av uppgifter från regionen.[19]

Iakttagelserna i avsnittet kan sammanfattas:

- Det framträder inga skillnader mellan regionerna med avseende på inställningen till försöksverksamheten.
- När det gäller valsättet blir det dock dramatiska effekter. Kalmars regionfullmäktige är minst positiva till direkta val, medan Västra Götalandsfullmäktige är mest positiva. När det gäller Kalmar har jag tolkat resultatet som en produkt av de institutionella arrangemangen, medan när det gäller Västra Götaland kan resultatet förstås som ytterligare en markering av behovet att stärka regionens identitet och legitimitet.
- På samma sätt är det markant hur Västra Götalandspolitikerna vill stärka sin region genom att tillföra den fler uppgifter från staten. Dock ska det noteras att samma försvarsinställning inte gäller i relationen mellan regionen och kommunerna.

Sammanfattning

Resultaten av de genomförda jämförelserna med (1) regionfullmäktige i Skåne och Kalmar, (2) landstingsstyrelser och motsvarande i Norden och (3) landstingsfullmäktige i Skaraborgs läns landsting sammanfattas i tablån nedan. En utgångspunkt för analysen har varit att skillnader mellan Kalmar och Skåne kan signalera effekterna av de olika institutionslösningarna regionförbund respektive regionkommun. På samma sätt har jag antagit att skillnader mellan Västra Götaland och Skåne signalerar konsekvenser av de påstådda skillnaderna med avseende på regional identitet och integration. Jämförelser mellan Västra Götaland och Kalmar blir då mindre betydelsefulla eftersom dessa båda regioner skiljer sig åt både med avseende på institutionellt arrangemang och identitet/integration. Förstås finns det fler skillnader mellan de tre regionerna. Framförallt har olikheter med avseende på partipolitisk struktur kunnat kontrolleras i de genomförda regressionsanalyserna. Av dessa skäl är tabellen ordnad i två kolumner: En Västra Götalandskolumn, där vi kan leta efter identitetseffekterna och en Kalmarkolumn där institutionseffekterna kan sökas.

Låt oss först betrakta Kalmarkolumnen. Här framträder några iakttagelser, som rimligen kan tolkas som konsekvenser av det annorlunda institutionella arrangemanget i Kalmar län: Politikerna i Kalmar län är mer förankrade i kommunerna, och som en konsekvens av detta också i partiorganisationerna. Det finns en förhållandevis positiv inställning till det egna systemet där regionfullmäktige utses indirekt av medlemskommunernas fullmäktige. I båda dessa avseenden kan man förmoda att det är regionförbundets federala struktur som avspeglas. Avgränsningen till utvecklingspolitik i regionförbundet stämmer väl överens med en förhållandevis stor andel politiker som ser företagsamheten som sin representationsfokus.

Låt oss så övergå till Västra Götalandskolumnen. Det är tydligt att regionpolitikerna i Västra Götaland är svagt förankrade i samhället. När det gäller förankringen i partiorganisationerna och föreningslivet i övrigt går det att slå fast att den är svagare i Västra Götaland än i Skåne. Att detta skulle vara en konsekvens av en påstådd svagare regional identitet och samhörighet är inte helt uppenbart. Däremot är resultaten i linje med förändringsdata som pekar på färre medborgarkontakter speciellt när det gäller mer praktiska frågor där den politiska dimensionen inte är så tydlig. Dessa resultat tyder på en modernisering av politikerrollen. Landstingspolitikerna var likt de gamla småkommunernas förtroendemän närmare medborgarna. Huruvida något liknande hänt i Skåne saknas dessvärre data om.

Väl i linje med ”moderniseringstesen” är partipolitiseringen av representantrollen. Data antyder också att partipolitiseringen är intensivare än i Skåne. Det vore möjligt att se betoningen av partipolitiken som ett sätt att bemästra inomregionala territoriella motsättningar. Dataunderlaget är dock tyvärr lite magert i detta avseende.

Tabell 12 Sammanfattning av resultat

	Västra Götaland	**Kalmar**
Kommunal förankring	Ökar med regionbildningen. Mer än i övriga landsting.	Mer än i Skåne.
Förankring i samhället	Förankring i partiorganisationerna minskar och är svagare än i Skåne. Svagare förankring i föreningslivet än i Skåne. Minskande föreningskontakter. Färre medborgarkontakter i ”personliga” ärenden men fler i ”politiska” frågor.	Mer förankring i partiorganisationerna än i Skåne p.g.a. den starkare kommunala förankringen.
Representationsstil	Ökande andel ”partiombud”. Troligen mer partiombud än i Skåne.	
Representationsfokus	Ökande andel representanter för delterritorier. Fler företrädare för delterritorier än i Skåne.	Fler företrädare för företagsamhet än i Skåne.
Territorial-representation	Se ovan om representationsfokus! Stort missnöje med den inomregionala fördelningen. Norm att gemensamt regionintresse bör prioriteras.	
De regionala institutionerna	Föredrar direkta val mer än i Skåne. Vill oftare än i Skåne flytta uppgifter från stat till region. Vill oftare än i Skåne flytta uppgifter från region till kommun.	Mindre positiva till direkta val än i Skåne. Vill mer sällan än i Skåne flytta uppgifter från region till privata sektorn.

Däremot är det tydligt att den territoriella dimensionen i regionpolitiken är mer framträdande i Västra Götaland än i Skåne. Detta yttrar sig här i att det är vanligt att man ser sig som företrädare för delar av regionen, ett omfattande missnöje med den inomregionala fördelningen men också i önskemål om funktionell avlövning av regionen till förmån för kommunerna. Att man samtidigt lägger stor vikt vid normen att det gemensamma regionintresset bör prioriteras före lokala och del-

regionala intressen kan kanske överraska, men en rimlig tolkning kan vara att normen om det gemensamma regionintressets primat liksom partipolitiseringen är ett uttryck för försöken att bemästra inomregionala motsättningar. I samma perspektiv kan man se den bedövande uppslutningen kring de direkta regionvalen och önskan att ta över fler statliga uppgifter för att stärka regionens betydelse och legitimitet.

De tolkningar av resultaten som har gjorts här kan ytterligare sammanfattas:

- Den federala institutionslösningen skild från sjukvårdstillhandahavandet medför bättre förankring i kommunerna och partiorganisationerna, relativt starkt stöd för indirekta val samt intresse för företagsamheten som representationsfokus.
- Brister i regional identitet medför att den territoriella dimensionen i regionpolitiken blir tydlig. Detta balanseras av partipolitisering, normer om att det gemensamma regionintresset bör prioriteras, uppslutning kring de direkta valen och en strävan att stärka regionen i förhållande till staten.

Det är tydligt att både valet av institutionslösning och de i diskussionen framhållna skillnaderna i regional identitet och sammanhållning har betydelse för hur regionpolitikerna uppfattar och spelar sin roll och för hur regionen fungerar som politisk enhet. Samtidigt ger sammanställningen ett bestämt intryck av att identitetsproblemet har fler och mer betydelsefulla konsekvenser än institutionsskillnaderna. Denna slutsats kan stärkas om vi återvänder till uppsatsens första tabell, den med utfallsrummet. Hur skulle de tre undersökta regionerna i ljuset av den genomförda analysen kunna placeras in i matrisen?

Ett huvudresultat i pappret är Västra Götalandsfullmäktiges relativt långa och tilltagande distans till det omgivande samhället. Det är uppenbart att Skåne- och Kalmarregionernas politiker presterar bättre i detta avseende. Jag är dock tveksam till att det skulle finnas några tecken på att dessa på något sätt markant har närmat sig sina konstituenter. Mitt förslag är därför att det i alla tre regionerna har blivit ett ökande avstånd mellan politiker och samhälle, d.v.s. vi rör oss i utfallen 4 samt 6-8.

Ett annat huvudresultat har varit den utomordentliga betydelse det har för politikerna i Västra Götaland att se sig som företrädare för territoriellt bestämda delar av regionen. Dessa tendenser är betydligt svagare i jämförelseregionerna, och jag tycker inte att det framträder några uppseendeväckande skillnader dem emellan. Detta innebär, att vi vad gäller Västra Götaland avgränsas till endera av utfallen 7 eller 8 och för Skåne och Kalmar endera av utfallen 4 eller 6.

När det slutligen gäller inställningen till de nyskapade regionala institutionerna uppvisar politikerna i alla tre regionerna en positiv inställning. Detta gäller inte minst i Västra Götaland, där min tolkning har varit, att man uttrycker en särskilt

positiv hållning under hotet om sönderfall. Slutresultatet blir alltså, att Västra Götaland tycks representeras av utfall 7 och Skåne och Kalmar av utfall 4. Sett i detta perspektiv (och under förutsättning att kriterierna förhåller sig additativt till varandra) är alltså regionreformerna i Skåne och Kalmar mer lyckade än reformen i Västra Götaland.

Det som skiljer Västra Götaland från de båda andra regionerna är frågan om territorialrepresentationen. Politikerna i Västra Götaland ser sig i mindre utsträckning än politikerna i Skåne och Kalmar som representanter för hela regionen, eller uttryckt omvänt i större utsträckning som företrädare för den egna orten eller för delar av regionen. Analysen styrker med andra ord de iakttagelser som gjorts i andra sammanhang, om att ett framträdande problem för Västra Götalandsregionen är svagheter i den regionala identiteten och integrationen.

Tabell 13 Utfallsrummet

		Distans till samhället	Territoriell representation	Inställning till institutionerna
Lyckat	**1**	Minskar	Nej	Positiv
Mest rätt	**2**	Minskar	Ja	Positiv
	3	Minskar	Nej	Negativ
Skåne & Kalmar	**4**	Ökar	Nej	Positiv
Mest fel	**5**	Minskar	Ja	Negativ
	6	Ökar	Nej	Negativ
Västra Götaland	**7**	Ökar	Ja	Positiv
Misslyckat	**8**	Ökar	Ja	Negativ

Kommentar: Inom var och av utfallsgrupperna ”mest rätt” och ”mest fel” är det ingen rangordning mellan de olika utfallen.

Noter

1 Om regionreformen och regionforskningen se t.ex. Fernández 2000.

2 Terminologin blir annars inte så lyckad på skandinaviska språk. Ordet myndighet leder tanken till osjälvständiga administrativa enheter. På engelska skulle man kunna använda termen *government*, som skulle hålla öppet för hur enheterna relaterar till varandra. Det engelska ordet *tier* skulle också vara lämpligare än svenskans ”nivå” som kan leda tanken till hierarkiska nivåer.

3 Jag vill gärna tacka Harald Baldersheim, Magnus Jerneck, Siv Sandberg, Mats Sjölin och Krister Ståhlberg för att de välvilligt har ställt sina data till förfogande för mina analyser. Mitt syfte har i första hand varit att sätta Västra Götalandsregionen i fokus genom de jämförelser som dessa data möjliggjort. Om vi därigenom får några byggstenar till en mer generaliserbar kunskap om flernivådemokratin är det en välkommen biprodukt.

4 Regiontillhörighet ingår med dummyvariabler för **Västra Götaland** respektive **Kalmar**. Signifikanta lutningskoefficienter innebär alltså en säkerställd skillnad gentemot referensalternativet Skåne. Partitillhörighet ingår med två dummyvariabler: **Vänster** (som är 1 för socialdemokrater och vänsterpartister och 0 för övriga) samt **Moderat** (1 för moderater och 0 för övriga). Den första variabeln avser att fånga effekten av höger-vänsterdimensionen medan den andra motiveras av moderaternas skeptiska inställning till regionreformerna.

5 Den förklarade variansen är 4,6 procent. ”Västra Götaland” och ”Vänster” visar inga signifikanta effekter. Däremot har ”Moderat” en signifikant positiv effekt.

6 I övrigt finns en signifikant negativ effekt av att vara moderat. Den förklarade variansen är 7,5 procent.

7 Endast den partipolitiska variabeln ”Vänster” har en positiv signifikant effekt. Förklarad varians är 11,1 procent.

8 Förklarad varians 2,3 procent

9 Om omstruktureringen av sjukvården och de ekonomiska problemen se t.ex. Hallin 2000, Eriksson 2001, Ohlsson 2001.

10 Om begreppet representationsstil och innebörden av *trustee-* och delegatrollerna se Eulau m fl 1959; Roth 1996; Rao 1994.

11 Kjær (2000) redovisar från en undersökning 1995 fördelningen *trustees* 81 procent, partiombud 10 procent och väljardelegater 9 procent.

12 Frågan ställdes inte i enkäten med regionfullmäktige i Kalmar

13 Den förklarade variansen blir 4,9 procent. I övrigt visar partivariabeln ”vänster” en positiv och signifikant lutningskoefficient.

[14] Bara partivariabeln ”vänster” har en signifikant (positiv) lutningskoefficient. 1,4 procent av variansen förklaras av regressionsmodellen.

[15] Bara moderaternas negativa inställning till regionreformerna tar sig uttryck i en signifikant regressionskoefficient för partitillhörighetsvariabeln ”moderat”. Den förklarade andelen av variansen är 6,1 procent.

[16] 19,4 procent av variansen förklaras.

[17] Övriga signifikanta effekter i denna regression uppträder för de partipolitiska variablerna ”vänster” (negativ) och ”moderat” (negativ). Förklarad varians är 13 procent.

[18] Också här har de partipolitiska variablerna signifikanta effekter, dock med olika förtecken: Vänstern är negativ och moderaterna positiva. 24,7 procent av variansen förklaras.

[19] Även i detta fall har förstås de partipolitiska variablerna signifikanta effekter i förväntad riktning. Hela 57,8 procent av variansen förklaras.

Referenser

Berg L & R Lindahl (1999) ”Västsvenskarna och omvärlden” i L Nilsson (red) *Region i omvandling,* Göteborg: SOM-institutet.

Berg L & R Lindahl (2000) ”Att verka i motvind – västsvensk opinion och Västra Götalandsregionen” i L Nilsson (red) *Den nya regionen,* Göteborg: SOM-institutet.

van den Berg L, H A van Klink & J van der Meer (1993) *Governing Metropolitan Regions,* Aldershot: Avebury.

Betænking 1307/1995 *Betænking fra Hovedstadskommissionen om hovedstadsområdets fremtidige struktur,* Köpenhamn: Indenrigsministeriet.

Bäck Henry (2000a) *Kommunpolitiker i den stora nyordningens tid,* Malmö: Liber.

Bäck H (2000b) ”Politikerna och regionen som självstyrande politisk enhet” i L Nilsson (red) *Den nya regionen,* Göteborg: SOM-institutet.

Bäck H och F Johansson (1999) ”Väljarföljsamhet och partisammanhållning” *Kommunal Politik och ekonomi,* Vol 3 Nr 4.

Bäck H, F Johansson, E Jonsson & L Samuelsson (2001) *Stadsdelsnämnder i Stockholm – Demokrati och effektivitet,* Stockholm: IKE.

Danielsson K (1999) *Vägen till Västra Götaland,* Stockholm: Fritzes.

Eriksson J (1997) *Partition and Redemption: A Machiavellian Analysis of Sami and Basque Patriotism,* Umeå: Statsvetenskapliga institutionen.

Eriksson N (2001) *En platt organisation i uppförsbacke. Konsekvenser av en organisationsförändring för lokala och centrala ledare,* Göteborg: Förvaltningshögskolan.

Eulau H, J C Whalke, W Buchanan & L C Ferguson (1959) ”The Role of the Representative: Some Empirical Observations on the Theory of Edmund Burke”, *American Political Science Review* nr 3.

Fernández C (2000) ”Regionalisering och regionalism”, *Statsvetenskaplig Tidskrift* Vol 103 Nr 4.

Gidlund G & T Möller (1999) *Demokratins trotjänare,* SOU 1999:130.

Hague R, M Harris & S Breslin (1992) *Comparative Government and Politics: An Introduction,* London: Macmillan.

Hallin B (2000) *Hela havet stormar – etablering av ledning inom sammanslaget universitetssjukhus,* Göteborg: Förvaltningshögskolan.

Johansson J (1999) *Regionreform på försök – Första stegen mot en ny regional samhällsorganisation. Rapport till Park-kommittén – den parlamentariska region-kommittén,* SOU 1999:103.

Karlsson I (red) m.fl. (1997) *Territoriets gränser,* Stockholm: SNS Förlag.

Kjær U (2000) *Kommunalbestyrelsernes sammensætning – rekruttering og repræsentation i dansk kommunalpolitik,* Odense: Odense Universitetsforlag.

Lidström A (1996) *Kommunsystem i Europa,* Stockholm: Publica.

Loughlin J (2001) *Subnational Democracy in the European Union: Challenges and Opportunities,* Oxford: Oxford University Press.

Myntti K (1998) *Minoriteters och urfolks juridiska rättigheter,* Rovaniemi: Lapplands Universitet.

Norton A (1994) *International Handbook of Local and Regional Government. A Comparative Analysis of Advanced Democracies,* Aldershot: Edward Elgar.

Ohlsson Ö (2001) *Sammanslagna sjukhus? – argument och motargument inför SU-fusionen. En retrospektiv betraktelse över många debattörer och få argument,* Göteborg: Förvaltningshögskolan.

Petersson O, G Hernes, S Holmberg, L Togeby och L Wängnerud (2000) *Demokrati utan partier? Demokratirådets rapport 2000,* Stockholm: SNS Förlag.

Prop 1996/97:36 *Den regionala samhällsorganisationen.*

Prop 1996/97:108 *Ändrad länsindelning och försöksverksamhet i Västsverige*

Prop 2001/02:7 *Regional samverkan och statlig länförvaltning.*

Rao N (1994) *The Making and Unmaking of Local Self-Government,* Aldershot: Dartmouth.

Roth P-A (1996) *Riket valkretsen och hemkommunen. Lokal och regional representation i den svenska riksdagens sista andra kammare,* Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.

Rubenowitz S (1995) ”Medborgarna och stadsdelsreformen” i S Jönsson, S Rubenowitz & J Westerståhl (red) 1995 *Decentraliserad kommun – exemplet Göteborg,* Stockholm: SNS Förlag.

Sandberg S & K Ståhlberg (2000) *Nordisk regionalförvaltning i förändring,* Åbo: Åbo Akademi.

Sørensen C (red) (1997) *Empirical Evidence of Regional Growth: The Center-Periphery Discussion,* Köpenhamn: Indenrigsministeriet.
Wallin G, H Bäck & M Tabor (1981) *Kommunalpolitikerna. Rekrytering – Arbetsförhållanden – Funktioner,* Ds Kn 1981:17-18.
Westerståhl J & F Johansson (1981) *Medborgarna och kommunen,* Ds Kn 1981:12.

VÄSTSVENSKARNA OCH EUROPASAMARBETET

RUTGER LINDAHL

Västra Sverige spelar sedan lång tid tillbaka en mycket framskjuten roll när det gäller förbindelser med omvärlden. Att västsvenskarna anser att det är förhållandevis viktigt att engagera sig i internationella frågor konstaterades i SOM-institutets föregående undersökning. Två tredjedelar av de tillfrågade uppgav att det var mycket eller ganska viktigt att engagera sig i internationella frågor och i EU-frågor (Lindahl&Berg, 2000). Inom det sistnämnda området – EU-frågor – framträdde ett svarsmönster som allmänt visade på något lägre viktighetsgrad än internationella frågor och som också visade på stor regional variation i Västra Götaland. Högst intresse framkom i Göteborgsregionen och lägst i Dalsland.

För att ge möjlighet till en mer djupgående analys av åsiktsmönstret i Västra Götaland när det gäller Europasamarbetet, och särskilt då det samarbete som äger rum inom ramen för Europeiska Unionen (EU), infördes i den senaste VästSOM-undersökningen frågor rörande regioninvånarnas syn på Sveriges medlemskap i EU och effekter på det svenska samhället som medlemskapet för med sig. Även frågan om Sveriges medlemskap i den Ekonomiska och Monetära Unionen (EMU) har studerats, liksom frågan om hur västsvenskarna ser på behovet av samarbete med andra regioner i Europa. I några fall finns möjlighet att följa opinionsförändringar över flera år, liksom att göra jämförelser med motsvarande opinionsmönster på nationell nivå och på lokal nivå i sydvästra Skåne. Grundfrågeställningarna är: Skiljer sig opinionsmönstret i västra Sverige från det nationella? Framkommer det några tydliga inomregionala skillnader? Vilka likheter och skillnader framträder vid en jämförelse med motsvarande opinionsmönster i sydvästra Skåne?

Undersökningen genomfördes under hösten år 2000, då Europadebatten i Sverige präglades av förberedelserna inför det svenska ordförandeskapet, de fortsatta oroligheterna på Balkan, Danmarks folkomröstning om medlemskap i EMU, effekter av ”galna kosjukan” och EU:s toppmöte i den franska staden Nice. Förberedelserna inför det svenska ordförandeskapet framställdes huvudsakligen i positiva ordalag och därmed skapades troligen en hel del förväntningar kring politiska resultat som gick ”i svensk riktning”. Oroligheterna på Balkan fortsatte att sprida osäkerhet om de europeiska staternas förmåga att upprätthålla fred och stabilitet i sin egen region. Den danska folkomröstningen om medlemskap i EMU resulterade i en klar övervikt för nej-sidan, vilket i sin tur fick tydliga konsekvenser på den allmänna opinionen i Sverige. Stödet för Sveriges deltagande i EMU, som tidvis varit högre än det allmänna stödet för Sveriges EU-medlemskap, sjönk kraftigt (Lindahl, 2001a). Svårigheterna att komma till rätta med spridningen av ”galna

kosjukan” och rapporter om dålig djurhållning och djurplågeri, tillsammans med protester mot jordbruksstödets andel av EU:s budget fick betydande genomslag i den svenska debatten under hösten 2000. Resultaten av EU:s toppmöte i Nice fick i Sverige ett blandat mottagande både i den allmänna politiska debatten och i massmedias nyhetsbevakning. Främst gällde det striden om inflytande i en framtida väsentligt utökad Europeisk Union.

Betydande EU-motstånd

Bland västsvenskarna svarar fyrtiofem procent att de är i huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU, medan trettiofem procent uppger sig vara för och tjugo procent har ingen bestämd åsikt i frågan. Jämfört med resultaten på riksnivå är det en större andel bland medborgarna i Västra Götaland som uppger sig vara emot EU-medlemskap. Stödet för det svenska EU-medlemskapet är däremot ungefär lika starkt som på riksnivå. Ett resultat som också bör uppmärksammas är att Västra Götaland ligger under riksgenomsnittet när det gäller andel av befolkningen som inte uttalar någon bestämd åsikt i frågan. Det skulle kunna tolkas som att EU-frågan, i alla fall under hösten 2000, var mer politiserad och att medborgarna av denna anledning ansåg sig ha tillräckligt underlag för att ha en bestämd uppfattning i frågan.

Tabell 1 Åsikt om Sveriges medlemskap i EU efter kön och bostadsort (Sverige – Riks SOM; Västra Götaland – Väst SOM; Sydvästra Skåne – Skåne SOM) (procent)

	Riks SOM			Väst SOM			Skåne SOM		
	Män	Kvinnor	Totalt	Män	Kvinnor	Totalt	Män	Kvinnor	Totalt
I huvudsak för Sveriges EU-medlemskap	44	29	35	44	26	35	51	39	45
I huvudsak emot Sveriges EU-medlemskap	38	45	41	42	49	45	30	33	32
Har ingen bestämd åsikt i frågan	18	26	24	14	25	20	19	28	23
Balansmått	+6	-16	-6	+2	-23	-10	+21	+6	+13

Kommentar: I undersökningen Skåne SOM ingår de sydvästskånska kommunerna Burlöv, Eslöv, Kävlinge, Lomma, Lund, Malmö, Staffanstorp, Svedala, Trelleborg och Vellinge.
I tabellen redovisas balansmått som beräknats genom att minska procentandelen som stöder Sveriges EU-medlemskap med procentandelen som är motståndare därtill.

Bland män brukar en positiv syn på EU överväga i undersökningar på nationell nivå (Lindahl, 2000a). Detta mönster framträder, om än på en något lägre nivå, även bland invånarna i Västra Götaland. Bland de västsvenska kvinnorna är andelen som uppger sig vara i huvudsak emot Sveriges medlemskap i EU större än på riksnivå. I sydvästra Skåne är inställningen till Sveriges EU-medlemskap klart positiv både bland män och kvinnor.

En analys mot bakgrund av ett antal andra bakgrundsfaktorer visar att det i resultaten från den västsvenska studien inte finns något tydligt samband mellan ålder och åsikt om Sveriges medlemskap i EU. Däremot har utbildningsnivån betydelse. Ju högre utbildning västsvenskarna, liksom medborgarna i övriga Sverige, har, desto mer positiva är de till EU-medlemskapet. Samma tendens finns när det gäller bakgrundsfaktorerna politiskt intresse och inkomstnivå. Boende på landsbygden är mer emot medlemskap i EU än boende i tätorter eller städer. Sympatisörer med partier som anses ligga till vänster på den sk vänster-högerdimensionen i svensk politik är mer emot Sveriges EU-medlemskap än sympatisörer med partier till höger om mitten. Svenskar som uppger sig ha sina sympatier klart till vänster eller höger är genomgående mer bestämda i sin uppfattning än svenskar som anser sig åsiktsmässigt ligga i det politiska mittfältet.

De resultat som i dessa avseende framkommit i studien av den västsvenska EU-opinionen överensstämmer i huvudsak med vad som framkommit i de studier som genomförts på riksnivå i Sverige. För att få en något mer rättvisande jämförelse med undersökningen i Skåne, vilken inkluderar storstaden Malmö tillsammans med nio näraliggande kommuner, kan man ur Västra Götaland bryta ut Göteborgsregionen. Även vid denna jämförelse framstår Malmö-regionen som väsentligt mer EU-positiv. Balansmåttet (andel som är för EU-medlemskapet minus andel som är emot) för Göteborgsregionen är –2, vilket visserligen är mindre negativt än resultatet för hela Västra Götaland (–10), men som visar på betydligt mer EU-negativ opinion jämfört med förhållandena i Malmöregionen, som får balansmåttet +13. Opinionsläget i Skåne har i tidigare undersökningar generellt varit mer positivt än i övriga Sverige, med undantag för den starkt EU-positiva Stockholmsregionen. En tänkbar förklaring är att de positiva effekterna av EU-medlemskapet varit mer tydliga i dessa regioner än i övriga. Till detta kommer den sydvästskånska delregionens geografiska, och kanske även kulturella, närhet till de kontinentala delarna av Europa.

Inom Västra Götaland framträder ett åsiktsmönster som antyder att det även där finns betydande skillnader i synen på Sveriges medlemskap i EU, vilka kan knytas till en typ av geografisk närhet till de kontinentala delarna av EU. I den sydvästra delen av regionen, Göteborgs-regionen, finner vi det minsta motståndet mot EU-medlemskapet. Det starkaste motståndet finns i de nordligaste delarna, dvs. norra Bohuslän, Dalsland och östra Skaraborg.

Det redovisade opinionsmönstret stämmer väl med resultat från andra undersökningar av liknande typ, där ett ”centrum-periferimönster” kunnat konstateras

(Lindahl, 2000b). Centrum kännetecknas bl.a. av fördelaktig geopolitisk och ekonomisk lokalisering, närhet till betydelsefulla politiska och ekonomiska beslutscentra, god tillgång till ekonomiska resurser och kvalificerad utbildningsmiljö.

Tabell 2 Åsikt om Sveriges medlemskap i EU fördelat på delregioner i Västra Götaland (balansmått)

Delregion	Balansmått
Göteborgsregionen	-2
Västra Skaraborg	-10
Sjuhärad	-14
Fyrstad	-16
Dalsland	-23
Östra Skaraborg	-27
Norra Bohuslän	-36

Kommentar: I tabellen redovisas balansmått som beräknats genom att minska procentandelen som stöder Sveriges EU-medlemskap med procentandelen som är motståndare därtill.

I det aktuella fallet har vi möjlighet att fördjupa analysen genom att analysera opinionsmönstret rörande inställningen till Sveriges medlemskap i EU mot bakgrund av hur medborgarna upplever effekter av EU-medlemskapet inom olika samhällssektorer.Logiskt bör analysen visa att medborgare i de delregioner där en majoritet av medborgarna är emot Sveriges medlemskap i EU upplever att EU-medlemskapet i huvudsak haft negativa samhällseffekter. Graden av motstånd mot det svenska EU-medlemskapet bör motsvaras av gradskillnader i synen på EU-medlemskapets effekter.

EU-medlemskapets effekter

En rad internationella studier visar att medborgarnas syn på det egna landets medlemskap i EU är kopplad till uppfattningen om huruvida det egna landet haft nytta av medlemskapet eller ej. I länder där nyttan av EU-medlemskapet uppfattas som hög är stödet för EU också högt. Svenskarna tillhör dem inom EU som anser sig ha haft minst nytta av det egna landets medlemskap i EU. Av resultaten från tidigare SOM-undersökningar framgår emellertid också att svenskarna varierar sin bedömning av EU-medlemskapets nyttoeffekt beroende på politikområde (Lindahl&Oskarson, 2001). Mot denna bakgrund är det naturligt att närmare analysera hur medborgarna i Västra Götaland bedömer EU-medlemskapets effekter inom ett antal centrala politikområden.

Inom miljö- och jordbrukssområdet är västsvenskarnas bild av EU-medlemskapets effekt något mindre negativ än vad som gäller i Sverige som helhet. Bilden av effekten på den svenska ekonomin överensstämmer i stora drag mellan Västra Götaland och Sverige som helhet. När det gäller effekter på sysselsättningen är bilden på regional nivå i Västra Götaland mer positiv än på riksnivå, medan det omvända gäller i synen på de svenska företagens konkurrensmöjligheter. Frågan om EU:s effekt på den regionala utvecklingen har inte ställts i något annat sammanhang och därför kan inte det redovisade positiva balansmåttet fullt ut bedömas.

Några karaktäristiska drag som kan noteras är att män genomgående är mer positiva eller mindre negativa än kvinnor. De som är bosatta i tätorter eller i städer är mer positiva än boende på landsbygden. I några fall visar det sig att med högre utbildningsnivå följer en mer positiv attityd till EU-medlemskapets effekter på samhällsförhållanden i Västra Götaland. Detta gäller t.ex. synen på den allmänna ekonomiska utvecklingen, sysselsättningen, företagens konkurrensmöjligheter och den regionala utvecklingen. Inom miljö- och jordbruksområdet framträder inte någon sådan effekt av skillnader i utbildningsnivå.

Att inställningen till EU-frågor i allmänhet liksom till Sveriges medlemskap i EU är nära kopplad till västsvenskarnas subjektiva uppfattning om egen placering längs den politiska ”vänster-höger dimensionen” framgår tydligt av analysresultaten. Medborgare som uppfattar sig själva som ”till vänster” i svensk politik är genomgående starkare motståndare till Sveriges EU-medlemskap och uppfattar i högre utsträckning negativa effekter av EU-medlemskapet, än de som uppfattar sig som politiskt stående ”till höger”. Värt att notera är att de som anger sig vara ”varken till vänster eller till höger” och som utgör den i särklass största gruppen, inom samtliga sex politikområden har antingen en mer negativ eller mindre positiv syn på EU-medlemskapets effekter än de som uppger sig vara ”något till vänster” eller ”något till höger”.

Det råder enighet mellan de olika politiska grupperna om att EU-medlemskapet haft en negativ effekt på förhållanden inom jordbrukssektorn. Inom två områden – sysselsättning och företagens konkurrensmöjligheter – har man, å andra sidan, över hela den politiska ”vänster-höger dimensionen” en positiv, om än i varierande grad, inställning till EU-medlemskapets effekter.

Det bör i detta sammanhang noteras att mellan trettioen och fyrtioen procent bland de tillfrågade uppger att de inte har någon bestämd åsikt i fråga om EU-medlemskapets effekter. Om detta skall anses vara politiskt bekymmersamt eller ej kan diskuteras, men skillnaden mellan att åttiotvå procent bland västsvenskarna anser sig kunna ta ställning till frågan om Sveriges medlemskap i EU, medan endast femtionio till sextionio procent (beroende på politikområde) är beredda att ta ställning i frågor som rör innebörden i EU-medlemskapet, bör rimligen föranleda en diskussion om hur väl myndigheter, partier, organisationer och massmedia förmår att föra ut information, som av medborgarna kan användas för att underbygga politiska ställningstaganden.

Delregionala skillnader

När det gäller inställning till Sveriges medlemskap i EU visar analysen av resultaten från undersökningen i Västra Götaland att det framträder betydande skillnader mellan de sju delregionerna. Den minst negativa opinionssituationen återfinns i Göteborgsregionen och det största motståndet mot EU-medlemskapet i norra Bohuslän. En naturlig följdfråga är om motsvarande delregionala skillnader i opinionsmönster uppträder vid analys av västsvenskarnas syn på EU-medlemskapets effekter på förhållandena i Västra Götaland.

Är det också så att det framträder ett samband mellan synen på det svenska EU-medlemskapet och bedömningen av EU-medlemskapets effekter?

Det grundmönster som framträder när det gäller synen på effekter av EU-medlemskapet är förhållandevis homogent över Västra Götalandsregionen. Oftast dominerar positiva eller negativa omdömen genomgående i de sju delregionerna. Det finns dock anledning att uppmärksamma några delresultat av analysen. Ett sådant är att Göteborgsregionen, vars innevånare tidigare konstaterats vara minst negativa till Sveriges EU-medlemskap, har en förhållandevis positiv syn på EU-medlemskapets effekter. Invånarna i norra Bohuslän, östra Skaraborg och Dalsland, bland vilka det finns ett relativt starkt motstånd mot EU-medlemskapet, tillhör också de mest kritiska när det gäller bedömningen av EU-medlemskapets effekter.

Tabell 3 Inställning till frågan om vad medlemskapet i EU hittills har inneburit för Västra Götaland, fördelat på politikområden och delregioner, samt motsvarande resultat för Sverige som helhet (balansmått)

Politikområde	Delregion								
	Göteborgs-Regionen	Sjuhärad	Östra Skaraborg	Västra Skaraborg	Fyrstad	Dalsland	Norra Bohuslän	Västra Götaland	Sverige
Miljö	-3	-4	-6	-5	+/-0	-9	-6	-3	-8
Ekonomi	-1	-5	-12	-9	+1	-15	-8	-4	-3
Sysselsättning	+13	+12	+3	+9	+15	-4	+12	+12	+7
Jordbruk	-17	-25	-26	-24	-12	-27	-35	-20	-29
Företag.konkurrensmöjligheter	+20	+18	+10	+6	+17	+4	+8	+16	+26
Regional utveckl.	+8	+2	-4	-2	+11	+8	+4	+5	-

Kommentar: I tabellen redovisas balansmått som beräknats genom att minska procentandelen som stöder Sveriges EU-medlemskap med procentandelen som är motståndare därtill.

Fyrstadsregionen visar sig vara den delregion vars invånare är mest positiva till EU-medlemskapets effekter. Som tidigare redovisats motsvaras dock inte denna opinionsbild av en lika positiv inställning till Sveriges EU-medlemskap. Samma sak gäller i viss mån även invånarna i Sjuhärad.

Delregionernas grupperingsmönster när det gäller invånarnas åsikter om EU-medlemskapets samhällseffekter inom de olika politikområdena uppvisar ett antal intressanta drag. Inom miljöområdet är det relativt små differenser. Alla ligger i mitten eller på den negativa sidan, men förhållandevis nära skalans mittpunkt. När det gäller effekterna på de ekonomiska förhållandena i regionen går meningarna mer isär. Alla utom Fyrstadsregionen noteras för ett negativt balansmått och spännvidden mellan mest positiva och mest negativa delregion är större än i föregående fall. Samma sak gäller synen på EU-medlemskapets effekt på sysselsättningen i Västra Götaland, men inom detta område ligger alla utom Dalsland på den positiva sidan. Enighet råder om att EU-medlemskapet haft negativa effekter inom jordbruksområdet, men det är också här som spännvidden mellan opinionen i de olika delregionerna är som störst. Det är dock endast i norra Bohuslän som invånarna är mer negativa till EU-medlemskapet än det svenska riksgenomsnittet.

När det gäller synen på vilken roll EU-medlemskapet har för företagens konkurrensmöjligheter blir det dominerande opinionsmönstret positivt, men alla delregionerna ligger väsentligt lägre än riksgenomsnittet. Slutligen när det gäller synen på effekter på den regionala utvecklingen i Västra Götaland är helhetsmönstret svagt positivt. Endast bland invånarna i de två delregionerna i Skaraborg är opinionen till övervägande del negativ. Den förhållandevis positiva bedömningen i Dalsland och norra Bohuslän kan möjligen ses som en effekt av att EU, främst genom strukturfonderna, på ett mycket påtagligt sätt varit närvarande i dessa delregioner.

Samarbete med andra regioner i Europa

Om EU:s insatser haft en positiv effekt för flertalet av delregionerna inom Västra Götaland ligger det nära till hands att analysera västsvenskarnas syn på om Västra Götalandsregionen skall öka sitt samarbete med andra regioner i Europa. I föregående VästSOM-undersökning kunde noteras ett starkt stöd för sådana satsningar. Endast tio procent av invånarna i Västra Götaland var negativt inställda till detta förslag. Starkaste stödet framträdde i Göteborgsregionen och det svagaste i Skaraborg.

Den senaste undersökningen visar på en betydande förändring av inställningen till samarbete med andra europeiska regioner. Visserligen är helhetsbilden fortfarande klart positiv men på en lägre nivå än tidigare. Förändringen är särskilt stark i Dalsland, norra Bohuslän och östra Skaraborg. Resultaten i norra Bohuslän och Dalsland kan möjligen till någon del förklaras av att det i föregående års undersökning fanns med frågor som specifikt nämnde samarbete med regioner i Norge. Frånvaron av denna typ av referenser i den senaste undersökningen kan ha medfört att ”europeiska regioner” huvudsakligen kommit att uppfattas som ”regioner i EU” och att därvid den allmänt starkt negativa inställningen till EU i de nämnda

delregionerna haft stor inverkat på svaren. Den i det närmaste lika starka nedgången i östra Skaraborg kan dock inte förklaras på samma sätt, vilket möjligen antyder att andra faktorer, som t.ex. att många medborgare upplever sig tillhöra en ekonomisk, politisk och social periferi, inom vilken man har svårare att se nyttan av ett interregionalt samarbete med andra delar av Europa.

Tabell 4 Åsikt om förslaget att öka Västra Götalandsregionens samarbete med andra regioner i Europa, fördelat på delregioner 1999 och 2000 (procent)

	Delregion																
	Göteborgs-Regionen		Sjuhärad		Östra Skaraborg		Västra Skaraborg		Fyrstad		Dalsland		Norra Bohuslän		Västra Götaland		Sydvästra Skåne
	-99	-00	-99	-00	-99	-00	-99	-00	-99	-00	-99	-00	-99	-00	-99	-00	-00
Bra förslag	56	49	45	42	48	32	41	40	53	42	46	26	52	34	52	43	45
Varken bra eller dåligt förslag	35	40	40	41	39	44	44	41	37	43	45	51	41	47	37	42	40
Dåligt förslag	9	11	15	17	13	24	15	19	10	15	9	23	7	19	11	15	15
Balansmått	+47	+38	+30	+25	+35	+8	+26	+21	+43	+27	+37	+3	+45	+15	+41	+28	+30
Differens 99–00	-9		-5		-27		-5		-16		-34		-30		-13		

Kommentar: I redovisningen har svarskategorierna *Mycket bra förslag* och *Ganska bra förslag* sammanslagits till *Bra förslag.* Samma sak har gjorts med svarskategorierna *Mycket dåligt förslag* och *Ganska dåligt förslag* som här redovisas under rubriken *Dåligt förslag.* I tabellen redovisas också balansmått som beräknats genom att minska procentandelen som stöder förslaget att Västra Götalansregionen skall samarbeta med andra europeiska regioner med procentandelen som är motståndare därtill.

En fördjupad analys visar att män är mer positiva än kvinnor till förslaget. Unga västsvenskar är mest positiva till samarbete med andra europeiska regioner. Opinionsmönstret visar i övrigt upp ett välkänt mönster, där graden av positiv inställning till denna form av interregionalt samarbete ökar med stigande utbildningsnivå, politiskt intresse, boende i tätort och inkomst, dvs. faktorer som indikerar tillhörighet till någon form av politiskt, ekonomiskt och socialt centrum (Lindahl, 2000).

Frågan om synen på ökat samarbete med andra europeiska regioner har också ställts till invånarna i delregionen sydvästra Skåne. För hela delregionen blir opinionsbalansen +30, dvs. ungefär på samma nivå som Västra Götaland. Det bör

i detta sammanhang noteras att inställningen bland de västsvenskar som bor i Göteborgsregionen är markant mer positiv till samarbete med andra europeiska regioner än i Malmöregionen.

EMU – är det något för västsvenskarna?

Sverige har hittills valt att avvakta med ställningstagande till medlemskap i den Ekonomiska och Monetära Union som tolv av EU:s medlemsländer nu ingår i. De politiska partierna i riksdagen har givit löfte om att frågan kommer att göras till föremål för en rådgivande folkomröstning. När denna skall arrangeras är dock inte bestämt. Sannolikt blir det dock inte förrän efter nästa riksdagsval, dvs. sent hösten 2002 eller under år 2003. Hittills har den svenska opinionen präglats av ett betydande motstånd mot förslaget att Sveriges skall ansöka om medlemskap i EMU.

Opinionsläget i Västra Götaland skiljer sig inte mycket från läget i Sverige som helhet. Opinionsbalansen i Västra Götaland är –22. Skillnaderna mellan de sju delregionerna är dock stora. Ytterligheterna utgörs av Göteborgsregionen där opinionsbalansen är –16 och norra Bohuslän där den är –53. Även i östra Skaraborg och i Dalsland är EMU-motståndet mycket starkt. I stort överensstämmer opinionsmönstret i EMU-frågan med det som framkom genom analys av inställningen till Sveriges EU-medlemskap. Motståndet mot svenskt EMU-medlemskap är dock betydligt starkare.

I delregionen sydvästra Skåne, som innefattar tio kommuner, resulterar analysen i en svagt negativ opinionsbalans (–4), vilket följer samma trend som framträtt i riksmaterialet och i resultaten från Västra Götaland. Malmö ligger nära detta värde (–3). Spridningen inom regionen är dock relativt stor. Invånarna i Lomma är något mer positiva (+9), medan Trelleborgarna är betydligt mer EMU-negativa (–33).

Vid bedömningen av de ovan nämnda opinionsmönstren bör man ha i minnet att hösten år 2000 präglades av bl.a. debatten inför och kommentarer till resultatet av den danska folkomröstningen om EMU. Nej-sidans seger påverkade också det svenska opinionsläget (Lindahl, 2001). På riksnivå sjönk opinionsbalansmåttet från +2 till –21 mellan år 1999 och år 2000. Bland alla politiska partiers sympatisörer kunde noteras ett ökat motstånd mot en svensk anslutning till EMU. Senare undersökningar har visat att opinionsläget är mycket instabilt och att förändringar kan vara både snabba och starka. Förmodligen kommer inte opinionsläget i denna fråga nå ökad stabilitet förrän datum för folkomröstningen har bestämts.

EU-medlemskapet – en splittrande eller förenande kraft?

Även om relationerna till EU i grunden är en fråga som rör hela Sverige visar en analys av Västra Götaland att det även i denna typ av frågor uppträder opinions-

mönster som indikerar olika uppfattningar bland befolkningen i olika delar av en region. I Västra Götaland framträder skillnader mellan befolkningen i olika delregioner när det gäller åsikter om internationellt engagemang, samarbete inom EU och effekter i Sverige av EU-medlemskapet. Skillnaderna följer ett relativt tydligt centrum-periferi mönster, där Göteborgsregionen utgör centrum, medan periferin utgörs av de geografiskt längst bort från Göteborg liggande delarna i Västra Götaland. De här kommenterade skillnaderna bland befolkningen i de olika delregionerna beträffande uppfattning om nyttan för Västra Götalandsregionen av Sveriges medlemskap i EU kan antas ge upphov till nya eller förstärka redan existerande inomregionala motsättningar i betydelsefulla samhällsfrågor.

Referenser

Berg, L. Och Lindahl, R. (1999) ”Västsvenskarna och omvärlden” i Nilsson, L. (red.) *Region i omvandling.* Göteborg: SOM-institutet.

Berg. L och Lindahl, R. (2000) ”Att verka i motvind – västsvensk opinion och Västra Götalandsregionen” i Nilsson, L. (red.) *Den nya regionen.* Göteborg: SOM-institutet.

Kumlin, S. (2001) ”Missnöje på hemmaplan” i Holmberg, S. m.fl. *Europa-Opinionen.* Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Lindahl, R (2000) ”Svenskarna och EU – kraftmätningar om folkopinionen inleder det nya millenniet” i Bernitz, U, Gustafsson, S. och Oxelheim, L (red.) *Europaperspektiv*. Stockholm: Santérus förlag.

Lindahl, R.(2000) ”I väntan på folkomröstningen om EMU” i Holmberg, S. och Weibull, L. (red.) *Det nya samhället.* Göteborg: SOM-institutet

Lindahl, R (2000) ”Swedish Public Opinion and the EU” i Miles, L. (red.) *Sweden and the European Union Evaluated.* London: Continuum.

Lindahl, R och Berg, L. (2000) ”Bortom regionens gräns – åsikter om Västra Götalands internationalisering” i Nilsson, L. (red.) *Den nya regionen.* Göteborg: SOM-institutet.

Lindahl, R. (2001) ”Stabilitet och rörlighet i EU-opinionen” i Holmberg, S. och Weibull, L. (red.) *Land du välsignade.* Göteborg: SOM-institutet.

Lindahl, R. och Oskarson, M. (2001) ”EU-medlemskap på gott och ont” i Holmberg, S. m.fl. *EuropaOpinionen.* Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Oscarsson, H. (2000) ”Den nya EU-dimensionen” i Holmberg, S. m.fl. *Europa-Opinionen.* Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

STORSTADEN

BRANDEN OCH STADEN[1]
INTEGRATION OCH SEGREGATION I GÖTEBORG

MARGARETA BÄCK-WIKLUND OCH TORUN ÖSTERBERG

Industristad i omvandling

Göteborg har genomgått en omfattande omvandling de senaste decennierna vad avser bosättning, befolkning och sysselsättning. Under 1970-talet slutfördes miljonprogrammets bostäder och raden av förorter fick sin form medan innehållet ständigt kommit att förändras. Parallellt med stadens fysiska omgestaltning skedde också en omstrukturering av näringslivet, och den traditionella industristaden Göteborg är sakta på väg in i en post-industriell era.

Under 1970 och tidigt 1980-tal minskade befolkningen för att därefter börja öka. I mitten på 1990-talet uppgick befolkningen till 444.000 invånare, varav 11 procent var personer med utländsk nationalitet och ytterligare 11 procent naturaliserade svenskar. Det betyder att mer än en femtedel av Göteborgs befolkning har sitt ursprung i något annat land än Sverige (Nilsson & Westerståhl 1999). Mitten av 1990-talet var också lågkonjunkturen och arbetslösheten som mest omfattande. 1994 var andelen sysselsatta utomnordiska personer i Sverige i arbetsför ålder endast 36 procent, motsvarande siffra för personer med svenskt medborgarskap var samma år var 72 procent. I Göteborg fördubblades i det närmaste andelen icke-svenska medborgare med socialbidrag under 1990-talets första år (Sernhede 2001).

Många av Göteborgs områden tenderar att bilda sina egna skilda världar och några tycks också skilda från det övriga svenska samhället. I flera av de välbärgade västra stadsdelarna finns starka rörelser som vill bryta loss dessa områden från Göteborg och ta makten och lokalt forma sin egen välfärd. Här är civilsamhället vitalt, starkt och rikt på resurser. I dessa områden bor få invandrare och majoriteten av befolkningen förvärvsarbetar. I andra områden finns få gemensamma intressen bland de boende, civilsamhället är svagt och människorna i området driver inga intressefrågor eller utövar några påtryckningar på myndigheterna. I dessa områden bor många invandrare och en stor andel av befolkningen förvärvsarbetar inte. Kontakten med staden och det omgivande samhället är för många begränsad eller obefintlig. Detta kan avläsas på många olika sätt varav valdeltagandet är ett. I valet 1998 var valdeltagandet i flera av valdistrikten i nordöstra Göteborg knappt 40 procent av de röstberättigade. Sernhede (2001) hävdar i sin avrapportering av ett omfattande fältarbete i nordöstra Göteborg att detta inte skall tolkas som politiskt ointresse för den egna situationen eller för det omgivande samhället. Det är

istället en oförmåga hos den officiella politikens former och institutioner att fånga upp, skapa delaktighet och artikulera intressen hos en rad av grupper i det alltmer fragmenterade svenska samhället. Detta är en del av det sociala spänningsfält som konstituerar 1990-talets Göteborg.

Det är mot denna bakgrund som vi skall förstå den svåraste brandkatastrof som drabbat Sverige i modern tid och de händelser och känslor som förknippas med branden. Den 30 oktober 1998 hade några ungdomar med rötter i hip hopp kulturen hade ordnat en fest, med dans och uppträdande av lokala rappare och breakdansare, i Makedoniska föreningens lokaler på Backaplan, Hisingen. Närmare 400 ungdomar samlades för att festa och ha kul i en lokal som på sin höjd var avsedd för 100 personer. Runt midnatt utbröt vad som har beskrivits som en explosionsartad brand vilken snabbt utvecklades till ett bokstavligt inferno – 63 ungdomar dog, 200 skadades och över 500 människor fick uppleva sorgen och smärtan att förlora ett älskat barn, bror eller syster eller någon som stod dem nära. Även om ungdomar från stora delar av Göteborg fanns med på festen, så kom närmare hälften av dem som dog från någon av de nordöstra resurssvaga stadsdelarna. Bland de 63 omkomna ungdomarna fanns 14 nationaliteter representerade och knappt var tionde hade svensk bakgrund.

Branden kom på olika sätt att beröra stor del av Göteborgs invånare och på ett brutalt och påtagligt sätt aktualisera stadens sociala och etniska segregation liksom skillnader mellan vi och 'DOM'.

> *"Under den här tiden kom verkligen alla närmare varandra. Vi vet inte vad som kommer att bestå men för alla i vår generation kommer detta att vara BRANDEN, inte branden på Hisingen utan helt enkelt BRANDEN. Invandrarna lärde sig också mer om det svenska samhället, de försvenskades på något sätt. Man fick bättre inblick i deras liv också, bättre förståelse."* (Elev vid Hvitfeldska gymnasiet, i D. Peterson 2000)

På var mans läppar

Brandkatastrofens omfattning var betydande och har på olika sätt kommit att beröra många människor i Göteborg. Under perioder tycks den ha varit på var mans läppar och ett allmänt samtalsämne. Nästan var fjärde invånare hade någon form av personlig relation till någon som berördes av branden. Över en tredjedel har också vid något tillfälle besökt brandplatsen, som genom människors egen försorg förvandlades till en minnesplats med symboler för sorg, saknad och hågkomst.[2] Att platser i vår vardagliga miljö laddas och utmärks med symboler, som ger människor utrymme för reflexion, är ett förhållandevis nytt inslag i vår kultur. Mordet på Olof Palme och Sveavägen var möjligen den första gången vi fick uppleva det (D. Peterson 2000).

Sammantaget hade många göteborgare direkt eller indirekt kontakt med brandkatastrofen och över nio av tio följde katastrofen och rättegångarna i media.

Tabell 1 Brandkatastrofens räckvidd bland göteborgarna (procent)

	Procent
Känner till någon som var med om brandkatastrofen*	24
Närvarade vid någon av rättegångarna	1
Deltog i katastrofarbetet	3
Deltog i någon ceremoni	10
Besökte brandplatsen	36
Pratade med vänner och bekanta	79
Följde rättegångarna i massmedierna**	92
Följde händelserna i media	93

Kommentar: * Här ingår alla som hade en nära anhörig, vän, skol/arbetskamrat, granne, medlem i förening/organisation eller endast känner till en person som var med om brandkatastrofen.
** 54 % följde rättgångarna i mycket eller ganska stor utsträckning och 38 % i någon utsträckning.

Brott och straff

De speciella omständigheter som omgav branden, dess omfattning, de många inblandade nationaliteterna, osäkerheten om vad som orsakat den, kritiken mot myndigheternas agerande och hantering av de berörda utgjorde grogrund för en omfattande ryktesspridning. Vid en av de första officiella presskonferenserna uttalade också den ansvarige chefen för räddningsinsatserna att det fanns tecken på att branden var anlagd. Intervjun återgavs vid ett flertal av nyhetssändningarna i svensk TV och radio samt i BBC och CNN. Uppgifterna dementeras emellertid omgående av andra ansvariga för räddningstjänst och polis. Myndigheternas dubbla budskap skapade emellertid ett utrymme för spekulationer och ryktesspridning. Bland de rykten som florerade fanns de om att branden var anlagd, hade rasistiska förtecken och att myndigheterna visste men dolde sanningen. Många kritiska röster hördes också därför att branden ”etnifierats”. I det läget tillsatte regeringen omgående en utredning för att ”undersöka hur nyhetsförmedling och information om brandkatastrofen i Göteborg fungerat för de närmast berörda som icke hade svenskspråkig bakgrund (SOU 1999:68). I direktiven till utredningen står också att läsa ”att det finns farhågor att debatten om händelserna i samband med branden öppnar eller fördjupar en klyfta mellan vissa grupper av människor med invandrarbakgrund och samhället i övrigt.” (SOU 1999:68)

I utredningen konstateras att myndigheternas agerande till största delen varit tillfredsställande och att man ej funnit stöd för att särbehandling på etnisk grund förekommit: ”Däremot nådde inte all information ut till de etniska grupper som var särskilt drabbade av branden. Kommunala och andra myndigheter saknade med något undantag tillräcklig kännedom om kontaktvägar till representanter för

de drabbade och deras föreningsliv och trossamfund. Man insåg dock behovet och arbetade upp kontaktvägar" (SOU 1999:68).

Vad beträffar kritiken mot myndigheterna om passivitet anser utredningen den inte berättigad. Det var emellertid inte dess egentliga syfte men med hjälp av olika exempel visar man att myndighetspersonernas agerande hade rationella förklaringar bl.a. att samordna och upprätthålla ordningen. Två år senare, i juni 2001, publicerade Statens haverikommission en rapport och slutsatser över räddningsinsatserna i samband med branden med fokus på hur räddningsinsatserna organiserats. I rapporten påpekas emellertid brister i organisation och ledning av insatserna från larmcentralen (GP 2001.06.30).

Slutsatserna i utredningen om hur informationen till berörda pekar på samhällsförhållanden som knappast är okända. Branden kom på ett påtagligt och utmanande sätt att lägga segregationen i öppen dager. Göteborg är i likhet med många andra europeiska storstäder etniskt och socialt segregerad och stora grupper i staden lever i ett utanförskap som både skapar misstro mot storsamhället och mot lokala myndigheter.

Det kom att ta närmare två år innan orsakerna till branden blev kända, och de som vållat den, anhållna och dömda för sina gärningar. Den 26 april 2000 väcktes åtal mot fyra häktade unga män för mordbrand, alternativt vållande till annans död, och den 3 maj inleddes processen i tingsrätten. Den äldste av de åtalade var 21 och de övriga tre 19 år. Deras bakgrund har flera gemensamma drag. Deras föräldrar har kommit som flyktingar till Sverige för att undkomma en förtryckande diktatur. Familjerna har haft svårigheter att rota sig i sitt nya hemland, och tre av pojkarna hamnade tidigt i svårigheter bl a i skolan. Tre av de fyra unga männen har också efter hand kommit att begå en rad kriminella handlingar, några mycket alvarliga. Pojkarna passar in i det mönster som Statens Institutionsstyrelse uppmärksammar våren 2001, då de i en rapport redovisar en översikt över trender i sin verksamhet, nämligen att två tredjedelar av alla unga som tas in på §12 hem (de gamla ungdomsvårdsskolorna) är unga män med invandrarbakgrund (Statens Institutionsstyrelse 2001).

Tingsrätten dömde tre av de unga männen till långa fängelsestraff, en till åtta år och två till sex år medan den fjärde fick tre års sluten vård. Dagarna innan domarna offentliggjordes meddelade Aftonbladet med stora svarta förstasidesrubriker: "Tio år för pojkarna som startade disko-branden" (Aftonbladet 2000.06.08). Frågan om strafftidens längd och om sanningen verkligen kommit fram upptog mycket av medias rapporteringar. Flera besvikna berörda gavs möjlighet att komma till tals och uttrycka sin besvikelse. En av de som företrätt de drabbade, Thomas Bodström numera svensk justitieminister, uttalar dock i GT att: "Domen är välskriven och bra och det är mycket bra att alla fyra har dömts" (GT 2000.06.09).

Domarna överklagades och i juli/augusti 2000 drevs en ny rättegång om branden i Göteborgs hovrätt. Chefsåklagare Ulf Norén yrkade på skärpta straff och fick delvis också gehör för sina yrkanden av hovrätten. De högsta och lägsta straff-

satserna bibehölls, medan de båda som dömts till sex år fick sina straff höjda från 6 till 7 år. Flera juridiska experter uttryckte överraskning över som de uppfattar de stränga domarna bl.a. med hänsyn till de åtalades låga ålder samt att avsikten inte varit att döda utan att sabotera och förstöra festen (GT 2000.06.09).

Inför rättegången förekom åtskilliga artiklar med intervjuer för att pejla stämningen i kretsen av berörda ungdomar. En vecka innan rättegången inleddes kunde man läsa i Svenska Dagbladet att:

> *”Är de skyldiga ska de ha det hårdaste straff som finns och de kan aldrig någonsin sätta sin fot i Göteborg igen. De kommer aldrig undan. De måste lämna landet och de går nog inte säkra någonstans.”* (SvD 2000.04.19)

> *”Om det sant är det en skam. Iranier har dödat iranier. Det går aldrig att förlåta.”* (SvD 2000.04.19)

Några ungdomarna i fokusgrupperna vid de tre Göteborgsgymnasierna reflekterade på följande sätt över straffen och upplevelsen av rättvisa.

> *”Om man tänker primitivt så finns inga nog höga straff för en sådan grej. Som tre år för att ta 63 människors liv, det är lindrigt, alltså. Dom har försatt sin chans till något liv över huvud taget. Just nu känns det som om de inte hade någon rätt att leva. Vatten och bröd alltså. Kommer de ut så lever de inte så länge heller. Hämnd är nog inte rätt, men kan nog kännas skönt för de drabbade.”* (Elever Angeredsgymnasiet i D. Peterson 2000)

De uttryckte också lättnad över att branden inte var ett rasistdåd, eftersom de uppfattade att det skulle öka motsättningarna mellan invandrare och svenskar.

> *”Vi tänkte genast, åh vad skönt att det inte var skinnskallar. Då hade det verkligen blivit motsättningar mellan svenskar och invandrare, så som det var i början. Då hade det verkligen inte hjälpt någon integration. Det negativa var väl att man tänker att det är så man tänker att det är så invandrare gör, begår brott och skyddar varandra. Fördomarna blir bekräftade.”* (Elever Hvtifeldska gymnasiet i D. Peterson 2000)

Rättegångarna, integrationen och rättvisan

Att i sin föreställningsvärld mäta ut en tidsmängd som sonar en nära älskads plötsliga och för tidiga död låter sig knappast göras. Det handlar om känslor som sorg, saknad och hämnd. Det är personligt och förhållanden som rör den *individuella nivån* och inget som kan återföras till *samhällsnivån*. Men det går inte heller att helt avfärda sambandet mellan de som drabbats och deras upplevelse av rättvisa och försoning och allmänhetens uppfattning att samhället reagerat och att rättvisa skipats genom de utfärdade domarna.

I sin studie av brandenrättegångarna formulerar sociolog Abby Peterson dessa samband på följande sätt:

> *”En rättegång är en samhällets ritual som integrerar olika aktörer som deltar direkt i rättssalen (målsägande, representanter från både åklagarhåll och försvaret, de åtalade, nämndemän och rättegångens ordförande, polisen , åhörare), samt indirekt den informerade allmänheten via massmedia, i den nationella staten och statens rättsliga grundvalar, dvs. vi integreras i samhällets värderingar och regler för beteende, samt i samhällets rådande normsystem”* (A. Peterson 2000).

Teoretiskt förankrar hon sin analys som en kombination av Emile Durkheims och samtida teoretikers (bl a R. Collins, G. Lucas) idéer om de villkor och sociala krafter som förenar människor, bidrar till uppkomsten av sociala kollektiv, gemensamma grundvärderingar och straffets roll för *produktion av legitim auktoritet i samhället*. I det perspektiv som Peterson anlägger har straffet en särskild funktion för att upprätthålla samhällets moraliska ordning och skapa ett ”kollektivt medvetande”. Straffets funktion i dessa avseenden är emellertid alltid relaterat till kontexten och det allmänna samhällsklimatet men berör både frågan om tillit till samhällets institutioner och frågan om rättvisa. Durkheim betonar även känslornas roll för straffets utmätande och hävdar att det är i allmänheten och de berördas upprördhet och indignation som statens straffrättsprocesser finner stöd. Han ser känslorna som ett uttryck för medborgarnas moraliska betänkligheter till skillnad från en annan stor klassiker George Herbert Mead, som ser känslorna som uttryck av underliggande psykiska krafter och dessas betydelse för solidariteten inom den egna gruppen och aggressivitet och hat gentemot ”de andra”.

Peterson berör i sin analys möjligheterna till integration för både de individer som berörs av branden och rättegångens eventuella funktion för en värdeintegration på samhällsnivå. Analysen avser dock huvudsakligen rättegångarna och Peterson drar följande slutsats:

> *”rättegångsprocessen hade haft en mer eller mindre integrerande effekt på alla parter som var inblandade. Målsägande gav vika eftersom det var ’i en svensk rättssal’ där känslorna inte tilläts i förhandlingarna, men samtidigt fick företrädare för det svenska rättssystemet ge vika för känslornas oundvikliga utlopp under förhandlingarna. Det var ett givande och ett givande och tagande från båda parter”* (A. Peterson 2000).

Peterson analys avser ”rättegångarna som ritual” och den funktion de fyller för de involverade. Den vidare frågan om den också kunnat ”inge tillförsikt bland allmänheten” är en empirisk fråga som rättegångsmaterialet inte kan besvara. Det här presenterade SOM-materialet kan emellertid ge en antydan om allmänhetens uppfattningar om branden, rättegångarna och synen på staden Göteborg.

Har rättvisa skipats?

Branden lade i dagen Göteborgs sociala och etniska segregation och bekräftade bilden av de orättvisor som präglar 2000-talets samhälle, en bild som blir allt klarare för varje del av regeringens ”Välfärdsbokslut” som publiceras (SOU 2000:3).

Där kan man i klartext läsa att unga, invandrare och ensamstående föräldrar är de som drabbats hårdast av 1990-talets ekonomiska kris. Nu avsåg ju inte rättegångarna det orättvisa samhället, men Peterson menar att temat rättvisa/orättvisa i en vidare bemärkelse aktualiserades under den sista rättegången, nämligen om branden och dess konsekvenser innebär en ”kollektiv samhällelig skuld”, som omfattar både gärningsmän och offer. Det är kanske i det ljuset man skall se det omfattande arbete som stadens myndigheter lades ned för att involvera alla berörda inför och i rättegångarna samt den omfattande stödverksamheten som byggts för att bistå de drabbade i såväl praktiska frågor som i kris och sorgearbete? I samtliga fall är det insatser som saknar motstycke i svensk förvaltningshistoria. I dessa insatser kanske ”det symboliska fröet till en potential för ett mer etniskt integrerat samhälle än det vi lever i” finns (A. Peterson 2000)?

Branden berörde många på ett direkt, brutalt och påtagligt sätt och den och dess efterspel har periodvis dominerat den mediala scenen i Göteborg. Men hur branden, rättegångarna och andra händelser som kan sättas i samband därmed faktiskt påverkat hur invånarna i Göteborg med omnejd uppfattar sin stad, segregationen, rättvisan och myndigheternas ansvar skall vi belysa nedan. Analysen berör tre huvudsakliga frågeområden: *har rättvisa skipats, kan man lita på samhällets olika institutioner* (t ex polis, domstolar, pressen och politikerna), samt om *den segregerade staden* slår igenom i dessa upplevelser? Frågorna belyses med hjälp av SOM-materialet varvat med kommentarer från de gymnasieungdomar som deltog i studien byggd på fokusgrupper.

Vad anser då invånarna i Göteborg om de domar som avkunnades i samband med de två rättegångarna?

Tabell 2 Göteborgarnas bedömning av straffen för de som orsakat branden (procent)

	Procent
Alldeles för hårda	1
Något för hårda	2
Rimliga	32
Något för milda	20
Alldeles för milda	32
Ingen uppfattning	8
Ej svar	5

Kommentar: Frågan hade följande lydelse: Vad anser du om straffen för de som orsakat branden?

Mer än hälften av de tillfrågade uppfattar att domarna var för milda. Det är emellertid stora skillnader i uppfattningar beroende på bakgrund, fler män än kvinnor tyckte att domarna varit för milda, högutbildade uppfattar domarna som rimliga i större utsträckning än lågutbildade. Men det är framförallt de unga, de som bor

i stadens mest utsatta stadsdelar och de uppväxta utomlands som uppfattar att domarna är för milda. Det är också bland dessa grupper som många har möjlighet att lätt identifiera sig med de drabbade och som utanförskapet är störst. Många unga har i dag svårt att finna en plats i samhället och om man dessutom har invandrarbakgrund är hindren än större.[3]

Tabell 3 Bedömning av straffen samt ålder, uppväxtland och stadsdelens resursstyrka (procent)[4]

A. Ålder

Ålder	Alldeles eller något för hårda	Rimliga	Något för milda	Alldeles för milda	Ingen uppfattning	Ej svar
15-19	3	16	32	43	3	3
20-29	4	23	23	34	10	6
30-39	1	30	16	38	10	5
40-49	1	31	26	30	9	3
50-59	3	37	17	34	7	2
60-69	2	36	19	34	5	4
70-79	3	48	12	25	7	5
80-85	0	47	9	19	11	14

Kommentar: χ^2-test är genomförda för att testa rad- och kolumnvariablernas oberoende. Signifikansnivå 0,0001. Frågan hade följande lydelse: Vad anser du om straffen för de som orsakat branden?

B. Uppväxtland

Ursprung	Alldeles eller något för hårda	Rimliga	Något för milda	Alldeles för milda	Ingen uppfattning	Ej svar
Uppvuxen i Sverige	3	34	21	32	8	3
Uppvuxen utomlands	1	27	17	45	7	3

Kommentar: χ^2-test är genomförda för att testa rad- och kolumnvariablernas oberoende. Signifikansnivå 0,118. Frågan hade följande lydelse: Vad anser du om straffen för de som orsakat branden?

C. Stadsdelstillhörighet

SDN-resurs	Alldeles eller något för hårda	Rimliga	Något för milda	Alldeles för milda	Ingen uppfattning	Ej svar
Resursstarka	2	37	20	29	8	4
Medelresursstarka	3	35	20	29	9	5
Medelresurssvaga	2	28	22	36	7	6
Resurssvaga	2	28	17	41	8	4

Kommentar: χ^2-test är genomförda för att testa rad- och kolumnvariablernas oberoende. Signifikansnivå 0,041. Frågan hade följande lydelse: Vad anser du om straffen för de som orsakat branden?

Myndigheter, rättegångarna och förtroendet

Inför rättegångsprocessen stod berörda myndigheter inför omfattande utmaningar att förutom att handskas med en i särklass stor grupp målsägare, så måste också språkliga och kulturella skillnader överbryggas. Som exempel kan nämnas att rättegångarna tolkades till 14 olika språk. Vidare var flera av de drabbade redan hårt utsatta i samband med branden och de hade få eller inga kanaler in i det svenska samhället. Engström och Reed (2000) konstaterar i studien över hur stadens myndigheter klarade dessa utmaningar, att de olika insatserna lyckades bra i flera avseenden. Genom lyhördhet och konstant dialog kunde många hinder för målsägarnas delaktighet undanröjas och efterhand byggdes det upp ett förtroende för myndigheterna. Detta innebär inte att det var en konfliktfri process och att allt avlöpte väl.

Farhågorna att branden och dess konsekvenser skulle öka klyftan mellan svenskar och invandrare i Göteborg och ytterligare bidraga till ett utanförskap går som en röd tråd genom det efterföljande händelseförloppet i såväl myndigheters som medias handlande. För invånarna i Göteborg har händelserna kring branden också satt sina spår i synen på stadens myndigheter och i relationen mellan invandrare och svenskar. Genomgående tycks bilden av myndigheterna ha blivit mer positiv, framförallt gäller detta räddningstjänsten och sjukvården men även bilden av polisen, domstolarna, skolan samt kyrkan/religiösa organisationer. Mer än en femtedel av invånarna har också fått en mer positiv bild av Göteborg som stad efter Branden och rättegångarna. De enda verksamheter som Branden påverkat i mer negativ riktning för en större andel människor (minst 10 procent) är domstolarna och kvällstidningarna. Bilden av domstolarna har följaktligen polariserats där relativt stora andelar fått både en mer positiv och en mer negativ bild efter Branden. Även bilden av invandrarungdomar och relationen mellan invandrare och svenskar har påverkats i en negativ riktning.

Det är emellertid inte en entydig bild som träder fram, och trenden till förändring i positiv riktning är i flera fall stark. Lika stor andel som har fått en negativ bild av invandrarungdomar har förändrat sin uppfattning i positiv riktning, och nästan en fjärdedel har fått en mer positiv syn på relationen mellan invandrare och svenskar. Förändringar sker både i positiv och negativ riktning och integration och segregation av olika befolkningsgrupper fortgår samtidigt.

Hur skall vi då förstå att 10 procent fått en mer negativ bild av domstolarna? Betyder det att misstroendet mot rättsväsendet har ökat? Över hälften av Göteborgs invånare tyckte att straffen för de som orsakat branden var för milda, men endast en liten andel (2 procent) hade fått en mer negativ bild av polisen medan en femtedel en mer positiv bild av polisen. Mot den bakgrunden är en möjlig tolkning att det är missnöjet med för korta fängelsestraff som avspeglas i den tiondel som fått minskat förtroende för domstolarna. Engström och Reed (2000) rapporterar i sin studie om händelser som utspelades under sista rättegången bl. a.

när alla fyra försvarsadvokaterna gemensamt pläderade för att deras respektive klient omedelbart skulle försättas på fri fot. Reaktionen bland målsägarna i rättegångssalen var våldsam och advokaterna fick rådet att lämna de avslutade förhandlingarna med poliseskort. Det kan inte uteslutas att stämningar av denna typen, som ju med braskande rubriker förmedlades av pressen, spelat in vad avser uppfattningarna om domarna.

I den sista kolumnen i tabell 4 har ett balansmått räknats ut för att få fram skillnaden mellan andelen som förändrat sin bild i positiv riktning och andelen som förändrat sin bild i negativ riktning. Ett positivt balansmått innebär att fler förändrat sin bild i positiv riktning än i negativ och tvärtom för en negativ summa på balansmåttet. Vi kan då t ex se att räddningstjänsten och sjukvården är de stora vinnarna medan kvällstidningarna är de stora förlorarna. Mer än var tredje göteborgare har alltså förändrat sin uppfattning av dessa verksamheter i positiv riktning.

Tabell 4 Förändrade bilder av samhällsinstitutioner, Göteborgs stad, invandrarungdomar och relationen mellan invandrare och svenskar (procent och balansmått)

	Min bild har blivit mer negativ	Min bild är oförändrad	Min bild har blivit mer positiv	Ingen uppfattning	Balansmått
Räddningstjänsten	2	45	41	7	39
Sjukvården	1	50	33	12	32
Kyrkan/religiösa organisationer	2	46	26	22	25
Polisen	3	62	22	9	20
Skolan	1	51	21	23	20
Göteborg som stad	3	59	21	13	17
Socialtjänsten	3	50	15	28	12
Relationen mellan invandrare och svenskar	12	47	24	13	13
Domstolarna	10	50	22	13	12
Politikerna i Göteborg	5	54	14	23	8
Radio och TV	3	70	10	13	8
Morgontidningarna	3	68	10	15	7
Invandrarungdomar	15	54	15	12	0
Kvällstidningarna	10	57	6	22	-4

***Kommentar**:* 4-5 % har inte svarat på frågan. Balansmåttet anger andelen vars bild blivit mer positiv minus andelen vars bild blivit mer negativ. Frågan hade följande lydelse: Hur har branden och rättegången påverkat din bild av:

Vad utmärker då de grupper, som antingen fått en mer negativ eller positiv syn? I tabellerna nedan redovisas endast balansmåttet.

Tabell 5 Förändrade bilder av polisen och domstolarna och ålder (balansmått)

Ålder	Polisen	Domstolarna
15-19	10	-2
20-29	18	8
30-39	15	3
40-49	15	9
50-59	22	14
60-69	30	21
70-79	24	32
80-85	28	19
Bortfallsprocent	2-6%[1]	3-8 %
Signifikansnivå[2]	0,000	0,000

Kommentar: Balansmåttet anger andelen vars bild blivit mer positiv minus andelen vars bild blivit mer negativ.
1) Förutom för åldersgruppen 80-85 år där bortfallsprocenten är 17 procent.
2) χ^2-test är genomförda för att testa rad- och kolumnvariablernas oberoende.
Frågan hade följande lydelse: Hur har branden och rättegången påverkat din bild av:

Branden förvandlade en ungdomsfest till en katastrof. I ungdomsgruppen under 20 år återfinns också de flesta vars uppfattningar kan tolkas som en bristande tillit till stadens myndigheter, medan förtroendet för polisen och domstolarna tycks öka med stigande ålder. Om man istället för ålder ser till om man vuxit upp i Sverige eller utomlands och om man bor i en resursstark eller resurssvag stadsdel finner man att förändringarna i synen på stadens myndigheter inte är entydiga. Fler i invandrargruppen har förändrat sin uppfattning, i såväl positiv som negativ riktning, som en följd av Branden och rättegångarna än de med svensk bakgrund. De förra har fått en mer negativ bild av både polis och domstolar men främst av domstolarna där en större andel var negativa än positiva vilket ger ett balansmått på –3. Men de avgjort största förändringarna har varit till en mer positiv bild av polisen. I det avseendet finns ingen skillnad mellan svenskar och invandrare. Var femte tillfrågad oberoende av bakgrund har fått en mer positiv bild av polisen. Dock har fler med invandrarbakgrund förändrat sin bild i negativ riktning vilket ger ett lägre balansmått i jämförelse med de uppvuxna i Sverige. Samma tendenser som de här beskrivna finns om man utgår från vilken typ av stadsdel de tillfrågade bor i, resurssvag eller stark. Balansmåttet minskar ju lägre resurserna är i stadsdelen.

Tabell 6 Förändrade bilder av samhällets institutioner och uppväxtland (balansmått)

	Hur har branden/rättegången påverkat din bild av:		
Ursprung	Polisen	Domstolarna	Radio och TV
Uppvuxen i Sverige	22	14	6
Uppvuxen utomlands	9	-3	18
Bortfall	2-4%	2-4%	2-4%
Signifikansnivå[1]	0,000	0,000	0,002

Kommentar: Balansmåttet anger andelen vars bild blivit mer positiv minus andelen vars bild blivit mer negativ.
1) χ^2-test är genomförda för att testa rad- och kolumnvariablernas oberoende.
Frågan hade följande lydelse: Hur har branden och rättegången påverkat din bild av:

Tabell 7 Förändrade bilder av samhällets institutioner och typ av stadsdel (balansmått)

	Hur har branden/rättegången påverkat din bild av:				
SDN-resurs	Polisen	Dom-stolarna	Sjuk-vården	Social-tjänsten	Morgon-tidningarna
Resursstarka	22	13	25	11	5
Medelresursstarka	19	16	29	11	3
Medelresurssvaga	19	11	37	11	9
Resurssvaga	18	7	38	20	13
Bortfall	4-7%	3-7%	3-6 %	4-9%	4-8%
Signifikansnivå[1]	0,059	0,068	0,032	0,062	0,025

Kommentar: Balansmåttet anger andelen vars bild blivit mer positiv minus andelen vars bild blivit mer negativ.
1) χ^2-test är genomförda för att testa rad- och kolumnvariablernas oberoende.
Frågan hade följande lydelse: Hur har branden och rättegången påverkat din bild av:

Däremot kan man observera relativt stora skillnader om man jämför resurssvaga och resursstarka stadsdelar vad gäller bilden av sjukvården och socialtjänsten. I de resurssvaga stadsdelarna finns en långt större andel som fått en mer positiv bild till dessa institutioner än i de resursstarka. Kontakten med staden och dess myndigheter har säkerligen ökat i och med branden för de boende i Göteborgs förorter. Även bilden av media har förändrats i positiv riktning efter branden i de resurssvaga stadsdelarna och bland individer uppvuxna utomlands. Allt detta kan tolkas som ett minskat utanförskap då fler samhällsgrupper uppfattar att även de har tillgång till samhällets resurser och eventuell misstro mot de lokala myndigheterna verkar ha minskat.

Bilden av staden och dess invånare

Det är uppenbart att branden i flera avseenden fått invånarna i Göteborg att förändra sin bild av staden, dess myndigheter och media. Många göteborgare har fått en mer positiv bild av stadens myndigheter efter branden än vad de hade tidigare. Rädslan för att Branden och dess följdverkningar skulle öka klyftan mellan invandrare och det svenska samhället tycks inte ha besannats. I flera avseenden är invandrarna de som förändrat sin bild i positiv riktning. Men samtidigt finns också bland dem, fler än bland svenskarna de vars bild förändrats i negativ riktning.

Branden startade en process där olika befolkningsgrupper involverades och fick erfara olika händelser, vilket gjort att deras bilder av både människor och verksamheter förändrats såväl positiv som negativt. I en mångkulturell storstad som Göteborg fortgår integration och segregering simultant och parallellt, medan de grundläggande strukturella olikheterna mellan stadens olika delar, liksom mellan olika befolkningsgrupper finns kvar. Detta visas tydligt i de uppfattningar som människor ger uttryck för i synen på invandrare och sin stad. I SOM-enkäten finns frågor, som ställts oberoende av Branden och rättegångarna, som avser människors syn på hinder för invandrarnas integration. Tabell 8 visar hur inställningen till vad som hindrar invandrares integration varierar med ursprung. Inte oväntat skiljer sig invandrares och svenskars syn på invandrare. De uppvuxna i Sverige anser i högre utsträckning att dåliga kunskaper i svenska och ointresse ifrån invandrarna själva är hinder för integration, i jämförelse med individer med invandrarbakgrund. Dessa uppfattningar är också oberoende av i vilken stadsdel man bor.

Tabell 8 Bedömning av hinder för integration i det svenska samhället (medelvärde)

	Invandrares dåliga kunskaper i svenska är det avgörande hinder för integrationen	Diskriminering på arbetsmarknaden är ett hinder	Ointresse från från invandrarna själva hindrar integrationen
Uppvuxen i Sverige	6,7	6,6	5,9
Uppvuxen utomlands	5,9	7,4	5,0

Kommentar: Frågande hade följande lydelse: Vilken är din bedömning av vart och ett av följande påståenden om vad som *hindrar* att invandrare integreras i det svenska samhället? De svarande fick ange ett värde från 0 (helt felaktigt påstående) till 10 (helt riktigt påstående). Endast tre av sammanlagt sex frågor kring hinder för invandrares integrering är här redovisade.

Mer allmänt har emellertid den stadsdel man bor i betydelse för hur olika förhållanden värderas. I dessa avseenden finns tydliga skillnader mellan svenskar och invandrare. Hur bra man tycker att det är att bo i Sverige, Göteborg och det område i kommunen där man bor är redovisat i tabell 9 mot ursprung respektive stadsdel. Här framkommer tydligt att de med invandrarbakgrund och boende i resurssvaga stadsdelar sätter ett lägre betyg på sin lokala miljö än de uppväxta i Sverige och boende i resursstarka stadsdelar. Framförallt skiljer sig grupperna åt vad gäller det område i kommunen där man bor, boende i de resurssvaga stadsdelarna tycker mindre bra om sitt område än de i mer resursstarka stadsdelar. Det finns alltså tecken på segregering och ett utanförskap för vissa grupper.

Tabell 9 Nöjd med att bo i Sverige, Göteborg och det egna bostadsområdet och uppväxtland och typ av stadsdel (medelvärde)

A. Uppväxtland

Ursprung	Sverige	Göteborg	Det område inom kommunen där Du bor
Uppvuxen i Sverige	3,8	3,3	3,6
Uppvuxen utomlands	3,0	2,8	2,4

Kommentar: Frågan hade följande lydelse: Allmänt, sett, hur bra tycker du att det är att bo i: ? Skalan varierar ifrån –5 till +5 där –5 anger mycket dåligt, 0 varken bra eller dåligt och +5 mycket bra.

B. Typ av stadsdel

Ursprung	Sverige	Göteborg	Det område inom kommunen där Du bor
Resursstarka	3,7	3,4	4,0
Medelresursstarka	3,7	3,2	3,8
Medelresurssvaga	3,8	3,4	3,4
Resurssvaga	3,5	2,7	2,0

Kommentar: Frågan hade följande lydelse: Allmänt, sett, hur bra tycker du att det är att bo i: ? Skalan varierar ifrån –5 till +5 där –5 anger mycket dåligt, 0 varken bra eller dåligt och +5 mycket bra.

Men har då Branden och rättegångarna förändrat bilden av invandrare och Göteborg som stad? Finner vi tecken på minskad eller ökad segregering när de händelserna och allt det som skett in dessas kölvatten tas med i beräkningen? I det perspektivet tycks återigen någonting ha hänt. Om man ser till bilden av ”Göteborg som stad” så tycks den blivit mer positiv i de resurssvaga områdena än i staden i

övrigt. Även bakgrunden som invandrare eller svensk påverkar hur bilden av ”Göteborg som stad” förändrats. Närmare var tredje med invandrarbakgrund säger sig ha fått en mer positiv bild av Göteborg som stad efter Branden och rättegångarna i jämförelse med omkring en femtedel av dem som är uppväxta i Sverige. Detta tyder alltså på att det skett ett närmande mellan olika grupper.

Tabell 10 Förändrade bilder av Göteborg som stad och av invandrarungdomar samt uppväxtland (balansmått)

Ursprung	Göteborg som stad	Invandrarungdomar
Uppvuxen i Sverige	17	-1
Uppvuxen utomlands	26	4
Bortfall	2%	3-5%
Signfikansnivå	0,042	0,361

Kommentar: Balansmåttet anger andelen vars bild blivit mer positiv minus andelen vars bild blivit mer negativ.
1) χ^2-test är genomförda för att testa rad- och kolumnvariablernas oberoende.
Frågan hade följande lydelse: Hur har branden och rättegången påverkat din bild av:

Tabell 11 Förändrade bilder av Göteborg som stad och av invandrarungdomar samt typ av stadsdel (balansmått)

SDN-resurs	Göteborg som stad	Invandrarungdomar
Resursstarka	13	-6
Medelresursstarka	12	-1
Medelresurssvaga	19	-3
Resurssvaga	30	12
Bortfall	4-6 %	4-6%
Signifikansnivå[1]	0,002	0,047

Kommentar: Balansmåttet anger andelen vars bild blivit mer positiv minus andelen vars bild blivit mer negativ.
1) χ^2-test är genomförda för att testa rad- och kolumnvariablernas oberoende.
Frågan hade följande lydelse: Hur har branden och rättegången påverkat din bild av:

I analysen av SOM-materialet framkommer inga statistiskt säkerställda skillnader mellan individer som är uppvuxna i Sverige eller utomlands, vad gäller synen på invandrarungdomar eller bilden av relationen mellan invandrare och svenskar. I dessa siffror finner man inga belägg för att klyftan mellan invandrare och svenskar ökat efter branden. Men det finns resultat som pekar i motsatt riktning. Om man ser till fördelningen över stadsdelar boende i resursstarka stadsdelar ett negativt balansvärde vad gäller synen på invandrarungdomar efter Branden. I de resurs-

svaga stadsdelarna är balansmåttet dock positivt och en större andel har där fått en mer positiv syn efter Branden än de som fått en mer negativ. Detta kan tyda på en ökande polarisering mellan stadsdelar. Sammantaget kan man se att klyftan mellan invandrare och svenskar vad gäller synen på invandrare verkar i viss mån bestå efter Branden. Däremot verkar självkänslan i de resurssvaga stadsdelarna ha ökat.

Att lära för framtiden

Branden och dess efterspel har givit myndigheter, kyrkor och frivilligorganisationer, media och stadens invånare många och viktiga erfarenheter. Katastrofens komplexitet och stora omfattning stod snabbt klart för ansvariga myndigheter och inom två dygn fanns drygt 100 olika jourtelefoner och krismottagningar att vända sig till dygnet runt för råd, stöd och information (Engström & Reed 2000). Till detta kommer också allt det arbete som skett i reguljära verksamheter som sjukvård, socialtjänst och skola plus olika kyrkor och frivilliginsatser. De massiva insatserna till de drabbade fortsatte med myndigheternas stöd också inför de stundande rättegångarna. Detta sammantaget har säkert bidragit till att många har fått ett ökat förtroende för ansvariga myndigheter och sin stad. Genom brandkatastrofen har hjälp och stödformer etablerats som positivt bidragits till att få fler göteborgare att känna tillit till sin stad, något som kan användas för att motverka och minska segregationen i framtiden. Ungdomarna, de som stått i fokus för händelserna, har emellertid inte varit lika lätta att övertyga som övriga delar av befolkningen, och som ett orosmoment finns också den ökade negativismen mot dem med utländsk bakgrund. Här återstår mycket att göra, men trots allt tycks fröet till ett mer etniskt integrerat samhälle vara sått.

Noter

1 Under våren 2000, gav rektor Bo Samuelsson vid Göteborgs Universitet, Forum för Studiet av SamtidsKulturen (FSSK) i uppdrag, samt ställde medel till förfogande, att inför den stundande brandenrättegången följa och studera dess betydelse för Göteborgs som stad och för dess invånare. Under ledning av docent Ove Sernhede föreståndare för Centrum för Kulturstudier och FSSK, skapades en projektgrupp med professor Margareta Bäck-Wiklund Socialt arbete, professor Thomas Johansson, Högskolan i Skövde och docent Magnus Mörk, Etnologiska institutionen. För uppgiftens genomförande kom ytterligare ett flertal personer och institutioner att involveras. Samordning och administration har skett genom CEFOS (Centrum för forskning om offentlig sektor). Docent Abby Peterson, Sociologiska Institutionen har studerat ”Integration som process. En studie av brandrättegångarna som politisk ritual” och under hennes handledning har en studie avseende berörda myndigheters agerande för att integrera målsägande inför brandenrättegången i tingsrätten, med

Ulrika Engström och Louise Reed som författare genomförts och sammanställts som en uppsats. Etnolog Dennis Peterson har med hjälp av fokusgrupper av gymnasieelever vid tre skolor i Göteborg fångat upp ”Känslor och stämningar efter branden”. Ett antal frågor avseende branden och segregation har utformats av projektgruppen och inarbetats i den frågeundersökning som SOM-institutet (Samhälle-Opinion-Massmedia) genomförde i Västsverige hösten 2000. Ekonomie doktor Torun Österberg Nationalekonomiska institutionen har bearbetat och analyserat frågematerialet. Följande kapitel bygger huvudsakligen på det senare materialet men även delar av de andra studierna har kommit till användning. Vi tackar Lennart Nilsson för många värdefulla synpunkter på artikeln. Samtliga studier kommer att publiceras som separata bidrag i en samlingsrapport under hösten 2001.

2 I den västsvenska SOM-undersökningen ingick 1034 svarande från Göteborg och det är dessa svar som bildar underlag för den fortsatta redovisningen.

3 SOM-materialet innehåller dock för få observationer för att man ska kunna avgöra om det finns någon skillnad i synen på straffen beroende på ålder och om man är uppvuxen i Sverige eller ej.

4 Indelningen i stadsdelar bygger på variablerna genomsnittlig hushållsinkomst, andel socialbidragstagare och andel invandrare där: Resursstarka SDN består av Örgryte, Älvsborg, Askim, Styrsö, Torslanda och Kärra Rödbo, medelresursstarka SDN består av: Härlanda, Centrum, Linnéstaden, Tynnered och Tuve-Säve, medelresurssvaga SDN består av: Majorna, Högsbo, Frölunda, Lundby och Backa och resurssvaga SDN består av: Gunnared, Lärjedalen, Kortedala, Bergsjön och Biskopsgården (Nilsson och Westerståhl 1999:46).

Referenser

Engström, U. & Reed, L. *Brandenrättegången*. En studie av vad berörda myndigheter har gjort för att integrera målsäganden i tingsrättsförhandlingarna våren 2000. Stencil Sociologiska Institutionen, Göteborgs Universitet.

Nilsson, L. & Westerstål, J. (1999) ”Göteborg – A Decentralized City” i Jönsson, S. et. al. *The Decentralized City. Democracy, Efficiency, Service. Göteborg:* BAS/CEFOS.

Peterson, A. (2000) *Integration som process. En studie av rättegångarna som politisk ritual.* Stencil Sociologiska Institutionen, Göteborgs Universitet.

Peterson, D. (2000) *Känslor och stämningar efter Branden*. Stencil. FFSK.

Sernhede, O. (2001) *AlieNation is My Nation. Hip hop och unga mäns utanförskap i Det Nya Sverige*. Stockholm: Ordfront (in press).

Statens Institutionsstyrelse (2001) ”Sluten Ungdomsvård 2000. Intagna och frigivna ungdomar” Rapport 2001:5.

SOU 1999:69 *Brandkatastrofen i Göteborg. Drabbade – Medier – Myndigheter*.
SOU 2000:3 *Välfärd vid vägskäl. Utvecklingen under 1990-talet*.

Tidningar

Aftonbladet, 200.06.08
Svenska Dagbladet, 2000.04.19
Göteborgstidningen, 2001.06.09
Göteborgsposten, 2001.06.30

DOKUMENTATION OCH METOD

SVARSFORMULERINGENS BETYDELSE I FRÅGEUNDERSÖKNINGAR

MAGNUS HAGEVI

Som man frågar får man svar. Trots denna välkända fras refereras ofta enstaka opinionsmätningar som om resultatet var hugget i sten. I vetenskapliga sammanhang är det inget nytt att formuleringen av en fråga kan avgöra hur svaren fördelar sig. Beroende på hur frågan formuleras kan tolkningen av opinionen skifta mellan stöd av och motstånd till ett förslag.

Men formuleringar av frågor är inte det enda som är aktuellt vid en undersökning av opinionen. Om du någon gång får frågan om du är intresserad av politik kanske du svarar ”I samband med lunchen och fikarasterna på jobbet tycker jag att det är kul och visst följer jag med i nyheterna, men under helgen kopplar jag gärna av och ägnar mig åt annat. På bjudning eller fest känns det ofta obehagligt om någon börjar diskutera politik.” Men i en frågeundersökning av den typ SOM-institutet genomför har du ingen möjlighet att formulera ditt eget svar, då dina svarsmöjligheter redan är färdigtryckta på formuläret. När SOM-institutet genomför sina årliga undersökningar ställs frågan ”Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?” De svar intervjupersonen kan avge är fasta och strukturerade: ”Mycket intresserad”, ”Ganska intresserad”, ”Inte särskild intresserad” och ”Inte alls intresserad.”

I detta kapitel är avsikten att analysera i vad mån olika svarsformuleringar påverkar möjligheten att tolka opinionen. En av de vanligaste variationerna vad gäller svarsmöjligheterna rör alternativet att inte ha en opinion. Ska det vara möjligt att kryssa för ett särskilt svar som anger att intervjupersonen inte har någon åsikt? Detta kan ske på olika sätt, till exempel genom att ange ”vet inte” som ett svarsalternativ. Ett annat sätt är att skriva ut ”ingen uppfattning” som ett svarsalternativ, vilket SOM-institutet understundom begagnat. I de flesta frågeundersökningar undviker man dock möjligheten att ange ”ingen uppfattning” eller liknande svar. De som menar att frågeundersökningar inte ska uppmuntra folk att svara ”ingen uppfattning” betraktar sådana svar i huvudsak som en kortvarig tvekan för stunden, ett försök att undanhålla sin uppfattning eller ett tecken på osäkerhet (Schuman och Presser 1981; Gilljam och Granberg 1993). Det finns också forskare som anser att svar som signalerar ”ingen uppfattning” är viktiga. De anser att det egentligen är en sekundär uppgift att ta reda på vad folk tycker i en fråga och att den primära uppgiften är att ta reda på om de överhuvudtaget har en åsikt i frågan. Alla intervjupersoner har inte någon kunskap i ämnet eller någon åsikt i frågan. Om en intervjuperson inte har möjlighet att svara ”ingen upp-

fattning” ökar antalet svarande som i tanken singlar slant för att avgöra vad de ska svara, vilket leder till slumpmässiga svar utan interna sammanhang. Till detta kommer påståendet att de personer som anger ”ingen uppfattning” är relativt påverkbara för olika sätt att formulera frågor och svar. Om de inte har möjlighet att ange sin icke-åsikt anses risken extra stor att deras åsikt varierar beroende på formuleringar i fråga och svar. Detta kan då ge systematiska effekter på svarsfördelningen (Converse 1970).

Det är inte bara möjligheten att ange ”ingen uppfattning” som kan påverka svarsfördelningen. Också möjligheten att ange en mittenposition – det vill säga ett svar som inte tar ställning till två kontrasterande alternativ, utan anger ”varken eller”, ”ingen förändring” eller ”mitt i mellan” – kan påverka svaren i en frågeundersökning. Om man tror att det finns personer som innehar en mittenposition är detta ett skäl att ge ett sådant svarsalternativ. I annat fall kan sådana personer ge andra svar som leder till slumpartade eller systematiska fel. De som inte vill tillhandahålla en mittenposition kan mena att intervjupersoner som anger en mittenposition egentligen svagt lutar åt det ena av de två angivna polerna eller att de är tämligen likgiltiga inför frågan. Ytterligare en anledning till att inte tillhandhålla en mittenposition är om man tror att personer som begagnar detta alternativ egentligen inte har en åsikt. Istället bör frågeundersökarna använda ”ingen uppfattning” som alternativ (Schuman och Presser 1981).

Det är tre effekter av att använda eller inte använda ett fast svarsalternativ som anger ”ingen uppfattning” som ska undersökas. För det första kan möjligheten att ange ”ingen uppfattning” påverka svarsfördelningen. En förändrad svarsopinion kan bli mer positiv eller mer negativ.

För det andra, vad svarar intervjupersoner som skulle ha angivet ”ingen uppfattning” när detta svarsalternativ inte finns? Det är möjligt att intervjupersoner som skulle ha angett ”ingen uppfattning” istället väljer en mittenposition. I så fall bör andelen som anger en mittenposition vara mindre om det är möjligt att ange ”ingen uppfattning” än om så inte är fallet.

En annan möjlighet är att internbortfallet – de som deltar i frågeundersökningen men hoppar över en enstaka fråga – minskar. En anledning att inte svara på en fråga som inte har svarsalternativet ”ingen uppfattning” är att intervjupersonen saknar en åsikt i frågan. Om dessa personer har möjlighet att ange sin frånvaro av åsikt minskar internbortfallet.

För det tredje kan möjligheten att ange ”ingen uppfattning” vara mer attraktiv för intervjupersoner med särskilda egenskaper, till exempel personer som är ointresserade av ämnesområdet eller personer som har små resurser att beakta frågor av den typ som undersöks. Likaså kan personer med liknande egenskaper som nämndes angående ”ingen uppfattning” också begagna en mittenposition oftare än andra. Därför ska vi undersöka i vad mån olika demografiska faktorer har samband med villigheten att svara ”ingen uppfattning” eller ange en mittenposition.

Material

För att analysera effekterna av att använda ”ingen uppfattning” som svarsalternativ krävs två olika frågeundersökningar. En där intervjupersonen – den som besvarar enkäten – har möjlighet att svara ”ingen uppfattning” och en annan där denna möjlighet inte ges. SOM-institutet genomför årligen flera frågeundersökningar. En av dessa genomförs med ett urval som är representativt för befolkningen i Västra Götaland inklusive Kungsbacka kommun mellan 15-85 år och kallas Väst-SOM. En annan genomförs med ett urval som är representativt för befolkningen i hela Sverige mellan 15-85 år, vilken kallas för Riks-SOM. Både i Väst-SOM och Riks-SOM undersöks förtroendet för en rad grupper, men det är bara i Väst-SOM som intervjupersonerna har möjlighet att svara ”ingen uppfattning”. Detta öppnar möjligheten till att genomföra jämförelser mellan en frågeundersökning där ”ingen uppfattning” används och en där så inte är fallet.

Ingen av SOM-institutets frågeundersökningar har genomförts med tanke på en analys av olika svarsformuleringar, vilket lägger hämsko på de slutsatser som är möjliga att dra. Det är därför inga experiment som ska redovisas där enkla manipulationer tolkas. Istället bör resultaten mer ses som indikationer. I båda undersökningarna är frågorna konstruerade som frågebatterier där en inledande fråga följs av en rad grupper som intervjupersonen ska ange sitt förtroende för. Den inledande frågan är inte exakt lika i Väst-SOM och i Riks-SOM. I Väst-SOM lyder frågan ”Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?” och i Riks-SOM ” Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande yrkesgrupper sköter sitt arbete?” Medan Väst-SOM endast benämner de enheter som intervjupersonen ska ange sitt förtroende för som ”grupper”, betecknar Riks-SOM dessa enheter som ”yrkesgrupper.” Detta innebär att inte bara svarsformuleringarna kan inverka i svarsfördelningen, utan även de skilda frågeformuleringarna. Min bedömning är dock att denna divergens är relativt betydelselös, även om vi inte kan veta med säkerhet.

I båda frågebatterierna ingår yrkesgrupperna socialarbetare, poliser, domare, advokater och journalister i radio/TV. Det är inte de enda grupper som nämns och vilka andra grupper som nämns är olika i de båda undersökningarna. Dessutom nämns de grupper som analyseras i olika ordning (se enkätfrågan i bilagan till denna bok och Holmberg och Weibull 2001). Vi vet inte heller hur detta påverkar svarsfördelningen, men de kommande analyserna kommer att genomföras under antagandet att de nu nämnda problemen inte menligt inverkar på svarsfördelningen.

Ett urvalsproblem är att Väst-SOM enbart är representativt för befolkningen i Västra Götaland inklusive Kungsbacka kommun, medan Riks-SOM avser att representera hela den svenska befolkningen. Problemet löses genom att endast svarande bosatta i Västra Götaland och Kungsbacka kommun ingår i de resultat som

redovisas från Riks-SOM (ibland benämnt Riks-SOM Västsverige). Det innebär i sin tur att endast Väst-SOM kan vara bas för omfattande nedbrytningar och sambandsanalyser. I den användbara delen av Riks-SOM är antalet svarande så få att en sådan analys inte är genomförbar med godtagbar statistisk säkerhet.

I vad mån överensstämmer urvalen i Väst-SOM och Riks-SOM med varandra? Det är min bedömning att överensstämmelsen är god. Som exempel redovisas svarsfördelningen till frågan om subjektivt politiskt intresse som nämndes i detta kapitels inledning för både Väst-SOM och Riks-SOM Västsverige (se tabell 1).

Tabell 1 Politiskt intresse enligt Väst-SOM och Riks-SOM Västsverige år 2000 (procent)

	Väst-SOM	**Riks-SOM Västsverige**	Differens
Mycket intresserad	9	9	0
Ganska intresserad	38	41	-3
Inte särskilt intresserad	42	40	+2
Inte alls intresserad	11	10	+1
Summa procent	100	100	
Antal svarande	3465	590	
Internbortfall	2	2	0

Kommentar: Frågan löd *Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?* Svarsmöjligheterna var *Mycket intresserad*, *Ganska intresserad*, *Inte särskild intresserad* och *Inte alls intresserad.*

Svarsfördelningen

Låt oss till att börja med undersöka i vad mån svarsfördelningen är beroende av om svarsmöjligheten ”ingen uppfattning” lämnas eller inte. Förändras tolkningen av opinionen om intervjupersonerna har möjlighet att svara ”ingen uppfattning”? I så fall borde balansmåttet – andelen med mycket eller ganska stort förtroende minus andelen med ganska eller mycket litet förtroende – påtagligt förändras. En sådan påtaglig förändring skulle vara om balansmåttet förändrades från att ha varit positivt till att bli negativt eller näst intill noll.

I tabell 2 presenteras svarsfördelningen på frågan om förtroende för socialarbetare, poliser, domare, advokater och journalister i radio/TV. I tabellens första redovisningskolumn (som är markerad med ”1”) presenteras svarsfördelningen för Väst-SOM inklusive svarsalternativet ”ingen uppfattning”. I den andra redovisningskolumnen presenteras däremot svarsfördelningen för Väst-SOM utan att de som svarat ”ingen uppfattning” tas med. Eftersom detta svarsalternativ inte ingår i procentbasen i redovisningskolumn 2 är antalet svarande något lägre jämfört med kolumn 1. Samtidigt är andelen svarande i de svarskategorier som alltjämt redovi-

sas (”mycket stort förtroende”, ”varken stort eller litet förtroende” och ”ganska och mycket litet förtroende”) högre. I kolumn 3 redovisas svarsfördelningen för motsvarande fråga i Riks-SOM där ”ingen uppfattning” inte angavs som svarsalternativ. Balansmåttet redovisas på en egen rad för respektive yrkesgrupp.

Tabell 2 Skillnader i svar om förtroende för hur olika yrkesgrupper sköter sitt arbete i Väst-SOM och Riks-SOM Västsverige (procent, procentdifferens och balansmått)

	1. Väst-SOM med ”Ingen uppfattning”	**2. Väst-SOM utan ”Ingen uppfattning”**	**3. Riks-SOM Västsverige**	Procent-differens 1-3	Procent-differens 2-3
Socialarbetare					
Mycket och ganska stort förtroende	32	47	41	-9	+6
Varken stort eller litet förtroende	23	34	42	-18	-8
Ganska och mycket litet förtroende	14	19	17	-3	+2
Ingen uppfattning	31		–	+31	
Summa procent	100	100	100		
Antal svarande	3292	2347	272		
Internbortfall	7		9	-2	
Balansmått	+18	+28	+24		
Poliser					
Mycket och ganska stort förtroende	66	70	69	-3	+1
Varken stort eller litet förtroende	18	19	22	-4	-3
Ganska och mycket litet förtroende	10	11	10	0	+1
Ingen uppfattning	7		–	+7	
Summa procent	101	100	101		
Antal svarande	3335	3342	278		
Internbortfall	6		7	-1	
Balansmått	+56	+59	+59		
Domare					
Mycket och ganska stort förtroende	46	62	57	-11	+5
Varken stort eller litet förtroende	21	29	33	-13	-4
Ganska och mycket litet förtroende	8	10	9	0	+1
Ingen uppfattning	26		–	+26	
Summa procent	101	101	99		
Antal svarande	3315	2578	275		
Internbortfall	6		8	-2	
Balansmått	+38	+52	+48		

	1. Väst-SOM med ”Ingen uppfattning”	2. Väst-SOM utan ”Ingen uppfattning”	3. Riks-SOM Västsverige	Procent-differens 1-3	Procent-differens 2-3
Advokater					
Mycket och ganska stort förtroende	32	42	35	-3	+7
Varken stort eller litet förtroende	27	36	45	-18	-9
Ganska och mycket litet förtroende	17	23	21	-4	+2
Ingen uppfattning	24		–	+24	
Summa procent	100	101	101		
Antal svarande	3312	2613	275		
Internbortfall	6		8	-2	
Balansmått	+15	+19	+13		
Journalister i radio/TV					
Mycket och ganska stort förtroende	38	42	41	-3	+1
Varken stort eller litet förtroende	38	42	45	-7	-3
Ganska och mycket litet förtroende	14	16	14	0	+2
Ingen uppfattning	9		–	+9	
Summa procent	99	100	100		
Antal svarande	3323	3138	272		
Internbortfall	6		9	-3	
Balansmått	+24	+26	+27		

Kommentar: Endast svarande i Västra Götaland och Kungsbacka kommun redovisas för båda undersökningarna. I Väst-SOM finns svarsalternativet ”Ingen uppfattning”, vilket inte finns i Riks-SOM.

För samtliga yrkesgrupper svarar fler att de har mycket eller ganska stort förtroende än som svarar att de har ganska eller mycket litet förtroende, vilket de positiva balansmåtten visar. Överlag tycks möjligheten att svara ”ingen uppfattning” inte förändra svarsfördelningen i någon nämnvärd utsträckning. Skillnaden mellan balansmåtten i Väst-SOM och Riks-SOM är relativt liten om ”ingen uppfattning” inte finns med i procentbasen för Väst-SOMs svarsfördelning (kolumn 2). Precis som antagits är balansmåtten för Väst-SOM i kolumn 1 mindre då svarsmöjlighet (”ingen uppfattning”) erbjuds intervjupersonen än då denna svarsmöjlighet inte beaktas i Väst-SOM (kolumn 2) eller inte finns med som svarsmöjlighet i Riks-SOM (kolumn 3).

Andelen som angivet mittenpositionen ”varken stort eller litet förtroende” är mindre om intervjupersonerna givets möjligheten att svara ”ingen uppfattning”. Detta indikerar att en stor del av de som brukar mittenpositionen i Riks-SOM skulle ha använt ”ingen uppfattning” om möjligheten funnits. Det tycks dock inte bara vara de som svarat ”varken stort eller litet förtroende” som skulle ha

använt denna möjlighet, utan även andra svarsmöjligheter har sannolikt tagit emot intervjupersoner som skulle svarat ”ingen uppfattning” om möjligheten funnits. Eftersom andelen svarande som begagnat mittenpositionen är mindre när det är möjligt att ange ”ingen uppfattning” är de redan starkt positiva balansmåtten oftast ännu starkare om denna svarsmöjlighet inte ingår i procentbasen (se kolumn 2).

Internbortfallet tenderar att minska något då ”ingen uppfattning” erbjuds intervjupersonen som svarsalternativ. Minskningen är blott 1-3 procentenheter (vilket är ungefär 15-30 procent av internbortfallet). Det tycks som få av de intervjupersoner som använder ”ingen uppfattning” väljer att låta bli att svara om denna möjlighet inte uttryckligen nämns för dem. Istället verkar det vara mer vanligt att då svara ”varken stort eller litet förtroende”.

Låt oss sammanfatta. Om inte intervjupersonen ges möjlighet att svara ”ingen uppfattning” är det vanligaste att istället ange mittenpositionen ”varken stort eller litet förtroende”. En inte oansenlig andel av de som skulle svarat ”ingen uppfattning” anger dock antingen att de har stort eller litet förtroende. I vad mån fördelningen av dessa svar sker slumpvis eller inte vet vi inte. Det samma gäller om dessa intervjupersoner egentligen svagt lutar åt det ena eller andra polen, men vid tillfälle försöker gömma sin osäkerhet, låga intresse eller ljumma intensitet genom att bekvämt svara ”ingen uppfattning” när möjlighet ges.

Vem svarar ”ingen uppfattning”?

Är det så att egenskaper hos intervjupersonen har samband med användandet av ”ingen uppfattning”? Till exempel finns det undersökningar som visar att utbildningsnivå har samband med viljan att ange sig sakna en uppfattning (Schuman och Presser 1981). Eftersom SOM-institutet i stor utsträckning fokuserar politik är antagligen politiskt ointresserade och personer med svaga politiska resurser överrepresenterade bland de som svarar ”ingen uppfattning” (jfr t ex Svensson och Togeby 1986). I tabell 3 redovisas dels hur många som alltid angav ”ingen uppfattning” på de fem undersökta yrkesgrupperna om förtroende, dels hur många som aldrig svarande ”ingen uppfattning” vid dessa frågor.

Det är betydligt fler som aldrig begagnade svarsalternativet ”ingen uppfattning” än som alltid använde detta svar. Betydligt mer än hälften svarade aldrig ”ingen uppfattning”, medan bara var 25:e person alltid använde detta svarsalternativ. Det finns systematiska skillnader mellan olika egenskaper hos intervjupersonen i bruket av ”ingen uppfattning”. Speciellt stora är skillnaderna mellan de som uppger sig vara mycket intresserade av politik och de som säger att de inte alls är intresserade av politik. Till viss del visar personer som i politiska sammanhang ofta karaktäriseras som resurssvaga en större villighet att svara ”ingen uppfattning”, medan kön och urbaniseringsgrad inte har några nämnvärda samband med bruket av detta svarsalternativ.

Tabell 3 Andel som angivet ”Ingen uppfattning” på frågan om förtroende för hur olika yrkesgrupper sköter sitt arbete i Väst-SOM 2000 (procent)

	Svarar alltid ”ingen uppfattning”	Svarar aldrig ”ingen uppfattning”
Kön		
Man	4	60
Kvinna	5	58
Ålder		
15-19	9	51
20-24	5	64
25-29	3	66
30-39	5	62
40-49	2	67
50-59	3	65
60-75	4	50
76-85	10	36
Utbildningsnivå		
Låg	7	50
Medellåg	4	59
Medelhög	3	60
Hög	2	71
Klass		
Arbetare	5	57
Tjänstemän	2	62
Företagare	3	65
Jordbrukare	7	57
Anställningssektor		
Statlig	6	55
Kommunal	2	65
Landsting/regional	2	65
Privat	4	59
Årsinkomst		
–100.000	7	58
101.000–200.000	6	55
201.000–300.000	4	58
301.000–400.000	3	60
401.000–500.000	2	61
501.000–600.000	2	63
601.000–700.000	5	59
701.000–	4	67
Urbaniseringsgrad		
Landsbygd	4	56
Mindre tätort	5	58
Stad	3	60
Storstad	4	60

	Svarar alltid ”ingen uppfattning”	Svarar aldrig ”ingen uppfattning”
Religiösa mötesbesök		
Regelbundet	4	66
Sällan	4	61
Aldrig	5	56
Politiskt intresse		
Mycket intresserad	1	71
Ganska intresserad	2	64
Inte särskilt intresserad	5	54
Inte alls intresserad	13	44
Samtliga	4	59

Mycket unga och de mest ålderstigna intervjupersonerna tenderar att oftare än andra svara ”ingen uppfattning”. Det finns även stora skillnader mellan lågutbildade och högutbildade. Det är betydligt mer vanligt att lågutbildade svarar ”ingen uppfattning” än att högutbildade gör det samma. Låginkomsttagare använder sig i större utsträckning av ”ingen uppfattning” än medelinkomsttagare och framförallt höginkomsttagarna i de lägre inkomstskikten (omkring 400.000–600.000 kronor). Däremot svarar de riktigt stora höginkomsttagarna ”ingen uppfattning” lika ofta som de flesta andra. Bland arbetare och jordbrukare samt anställda inom statlig och privat sektor är det något mer vanligt att svara ”ingen uppfattning” än bland tjänstemän och företagare samt anställda inom kommunal och landstingssektor. Däremot är det relativt sällsynt att regelbundna besökare av religiösa möten svarar ”ingen uppfattning”. Två tredjedelar av de personer som regelbundet besöker religiösa möten svarar aldrig ”ingen uppfattning”.

Till viss del tycks det som om användandet av ”ingen uppfattning” är knutet till resurssvaga grupper. Precis som vid riksdagsvalen då valdeltagande ofta är relativt lågt bland lågutbildade, låginkomsttagare, unga och äldre samt politisk ointresserade svarar personer med dessa egenskaper i relativt stor utsträckning ”ingen uppfattning”. Däremot är det nästan lika vanligt att män anger ”ingen uppfattning” som att kvinnor gör det samma. Några större skillnader beroende på urbaniseringsgrad går heller inte att upptäcka.

Vem anger en mittenposition?

Precis som är fallet vad gäller ”ingen uppfattning” kan vissa demografiska egenskaper ha samband med viljan att ange en mittenposition. I det nu aktuella fallet består mittenpositionen av ”varken stort eller litet förtroende”. I tabell 4 redovisas både andelen som alltid och andelen som aldrig svarar ”varken stort eller litet förtroende”. Tyvärr är andelen svarande från Västra Götaland och Kungsbacka

kommun för få i Riks-SOM för en analys med de omfattande nedbrytningar som redovisas i tabellen. Därför kan vi återigen endast redovisa data från Väst-SOM.

Tabell 4 Andel som alltid respektive aldrig angivet ”Varken stort eller litet förtroende” på frågan om förtroende för hur olika yrkesgrupper sköter sitt arbete i Väst-SOM år 2000 (procent)

	Svarar alltid ”Varken stort eller litet”	Svarar aldrig ”Varken stort eller litet”
Kön		
Man	3	23
Kvinna	2	35
Ålder		
15-19	2	47
20-24	2	37
25-29	2	35
30-39	2	36
40-49	2	29
50-59	3	31
60-75	2	34
76-85	1	46
Utbildningsnivå		
Låg	2	38
Medellåg	2	32
Medelhög	2	37
Hög	2	28
Klass		
Arbetare	3	36
Tjänstemän	2	31
Företagare	2	39
Jordbrukare	2	27
Anställningssektor		
Statlig	2	37
Kommunal	3	33
Landsting/regional	2	31
Privat	2	33
Årsinkomst		
–100.000	3	44
101.000–200.000	3	37
201.000–300.000	2	35
301.000–400.000	2	33
401.000–500.000	1	35
501.000–600.000	3	30
601.000–700.000	1	30
701.000–	2	29

	Svarar alltid ”Varken stort eller litet”	Svarar aldrig ”Varken stort eller litet”
Urbaniseringsgrad		
Landsbygd	2	36
Mindre tätort	2	35
Stad	2	36
Storstad	2	33
Religiösa mötesbesök		
Regelbundet	2	33
Sällan	2	35
Aldrig	2	35
Politiskt intresse		
Mycket intresserad	2	33
Ganska intresserad	2	32
Inte särskilt intresserad	2	34
Inte alls intresserad	2	47
Samtliga	2	35

Nästan oberoende av intervjupersonens egenskaper tycks andelen som alltid svarar ”varken stort eller litet förtroende” vara ungefär två procent. Några nämnvärda variationer erbjuds inte ens med hänsyn till politiskt intresse. Det är möjligt att detta beror på möjligheten att svara ”ingen uppfattning”, men vi kan ingenting veta då det inte är möjligt att jämföra med Riks-SOM. Däremot tycks det som om intervjupersonernas egenskaper har en viss betydelse för om man aldrig använder mittenpositionen. Antagligen innebär möjligheten att svara ”ingen uppfattning” att de intervjupersoner som ofta använder detta alternativ – politiskt ointresserade, låginkomsttagare, lågutbildade, yngre och äldre – relativt sällan har svarat ”varken stort eller litet förtroende”. Det är till exempel vanligare att personer som är politiskt ointresserade aldrig svarar ”varken stort eller litet förtroende” än att de som är mycket politiskt intresserade aldrig använder detta svarsalternativ. Det är inte otroligt att politiskt ointresserade ser det som en mindre prestigeförlust att inte ange en uppfattning än personer som anser sig vara politiskt intresserade. Motsvarande resonemang går också att applicera på fler grupper (t. ex. lågutbildade eller höginkomsttagare). Återigen: slutsatserna skulle vara säkrare om en jämförelse med Riks-SOM hade varit möjlig att göra.

SOM man svarar får man svar

Nå, påverkas svarsfördelningen om intervjupersonen har möjlighet att svara ”ingen uppfattning”? Egentligen inte, i alla fall inte i någon beaktansvärd omfattning. Det tycks som om de flesta som antagligen skulle svara att de inte har någon uppfattning istället anser sig kunna ange en mittenposition (varken stort eller

litet). Några som antagligen skulle ha använt ”ingen uppfattning” om möjligheten funnits svarar dock mer substantiellt och anger en riktning (stort eller litet) i sina svar. Om dessa är slumpmässigt fördelade eller egentligen har en åsikt men av någon anledning låter bli att meddela den om de istället kan svara ”ingen uppfattning” går inte att avgöra. Möjligheten att svara ”ingen uppfattning” minskar till viss del internbortfallet. Eftersom internbortfallet redan från början är lågt rör det sig dock bara om en minskning med 1-3 procentenheter, vilket dock utgör 15-30 procent av internbortfallet om intervjupersonen inte har möjlighet att svara ”ingen uppfattning.” Det är främst personer med lågt politiskt intresse, låg utbildning och andra faktorer som ofta kopplas samman med små politiska resurser som väljer att svara ”ingen uppfattning.” Bland dem som alltid använder mittenalternativet är politiskt ointresserade och resurssvaga inte överrepresenterade. Det finns således indicier som pekar på att förekomsten av svarsalternativet ”ingen uppfattning” minskar det snedvridna användandet av mittenpositionen. Däremot tycks det vara prestigemässigt lättare för politiskt intresserade, högutbildade eller höginkomsttagare att svara ”varken stort eller litet förtroende” än ”ingen uppfattning.” Det är tämligen vanligt att dessa grupper i alla fall någon gång svarar ”varken stort eller litet förtroende” medan det är vanligare att politiskt ointresserade, lågutbildade och höginkomsttagare aldrig använder detta svarsalternativ. De använder istället möjligheten att ange ”ingen uppfattning.”

Referenser

Converse, Philip. 1970. ”Attitudes and non-attitudes: Continuation of a dialogue.” I Edward Tufte (red). *The Quantitative Analysis of Social Problems*. Reading: Addison-Wesly, s 168-189.

Gilljam, Mikael och Donald Granberg. 1993. ”Should We Take Don’t Know for an Answer?” *Public Opinion Quarterly:* 57, s 348-357.

Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red). 2001. *Land, Du välsignade*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Schuman, Howard och Stanley Presser. 1981. *Questions and Answers in Attitude Surveys. Experiments on Question Form, Wording, and Context*. San Diego: Academic Press.

Svensson, Palle och Lisa Togeby. 1986. *Politisk opbrud? De nye mellemlags græsrodsdeltagelse*. Århus: Forlaget Politica.

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA VÄSTRA GÖTALAND 2000

ÅSA NILSSON

SOM-institutet genomför årligen frågeundersökningar i Sverige och Västsverige i syfte att kartlägga bland annat människors medievanor och attityder i olika samhällsfrågor. Den första rikstäckande undersökningen genomfördes 1986 och den första regionala undersökningen 1992. Data samlas genomgående in via postala enkäter.

En lång rad forskningsprojekt medverkar i undersökningarna, och i de böcker som SOM-institutet ger ut varje år presenterar forskare analyser baserade på de senaste resultaten. Men stort utrymme ges samtidigt till beskrivningar av mer långsiktiga trender, beskrivningar som tidigare års undersökningar lagt grunden för. I föregående avsnitt i den här boken analyseras valda delar av den regionala SOM-undersökning som genomfördes i Västra Götaland samt Kungsbacka kommun hösten/vintern 2000/2001. Det här kapitlet skall ägnas undersökningen i sig: urvalsdesignen, fältarbetet och resultatens representativitet.

Population och urval

De regionala undersökningar SOM-institutet genomförde mellan 1992 och 1997 vände sig till personer bosatta i Göteborg eller någon av Göteborgs tolv kranskommuner[1]. Hösten 1998 utvidgades undersökningen till att omfatta hela Västra Götalands län samt Kungsbacka kommun (kranskommun till Göteborg belägen utanför länet), med följden att undersökningen från och med detta år i praktiken genomförs som två parallella undersökningar. Den ena – Väst-SOM I – faller inom samma geografiska ram som tidigare års Väst-SOM-undersökningar; den andra – Väst-SOM II – omfattar de delar av Västra Götaland som ligger utanför göteborgsregionen[2].

1998 baserades de två parallella undersökningarna på två separata urval (OSU), dragna ur befolkningen i respektive undersökningsområde, med följden att urvalen viktades i databearbetningar av det totala materialet. Därefter har de två undersökningarna i stället genomförts med hjälp av *ett gemensamt urval*. År 2000 handlade det om totalt 6 000 personer boende i Västra Götalands län samt Kungsbacka kommun. Åldersintervallet har år 2000 vidgats något jämfört med tidigare till att nu omfatta personer från 15 och upp till 85 år (tidigare 15–80 år). Att undersökningen är inriktad på *befolkningen* innebär att såväl svenska som utländska medborgare ingår i urvalet. Urvalsstorleken för tidigare års undersökningar framgår av tabell 2 längre fram.

I likhet med 1998 och 1999 års undersökningar editioneras formuläret för de två delundersökningarna – på så sätt att de personer som omfattas av Väst-SOM I får ett något mer utförligt formulär än övriga (se nedan).

Trots att undersökningarna alltså till viss del kan betraktas som två, och oaktat det faktum att Kungsbacka kommun ingår, betraktas de normalt som *en* undersökning, med namnet *Samhälle Opinion Massmedia – Västra Götaland 2000* – eller kortare Väst-SOM 2000.

Frågeformulär

De forskare som deltar i undersökningen formulerar tillsammans med SOM-institutet de enskilda frågorna. SOM-institutet färdigställer därefter frågeformulären. De formulär (se bilaga) som användes i Väst-SOM-undersökningen 2000 skiljer sig något åt för respektive delundersökning, på liknande sett som i 1998 och 1999 års undersökning. Huvuddelen av frågorna är gemensamma och kan därmed bearbetas med (drygt) dubbel urvalsstorlek i förhållande till 1997 års undersökning och bakåt. Några frågor är dock unika för respektive enkät.

Av tabell 1 nedan framgår i grova drag vilka ämnesområden som berörs av skillnaderna i formulär. Den största skillnaden är Väst-SOM I-formulärets fler mediefrågor (framför allt om *Göteborgs-Posten*), frågor om brandkatastrofen som ägde rum på Hisingen hösten 1998 samt frågor om förvaltning och kommunpolitiker i Göteborg. Därtill kan somliga frågor vara något olika utformade, då en anpassning till formulärens geografiska spridningsområde ibland varit nödvändig.

Tabell 1 Innehållsöversikt för frågeformulären i Väst-SOM 2000

	Frågenummer	
Frågeområde	Väst-SOM I	Väst-SOM II
Massmedier	1–16	1–9
Politik och samhälle	17–53	10–46
Göteborg	54–63	–
Internet och andra medier	64–69	47–52
Fritid och intressen	70–82	53–65
Göteborgs-Posten	83–88	–
Bakgrund	89–117	66–94

Kommentar: Frågeformulären för Väst-SOM I respektive Väst-SOM II återfinns i bilaga i slutet av boken.

Huvuddelen av frågorna följs av fasta svarsalternativ, med tillhörande rutor för respondenterna att kryssa i. I några fall svarar respondenten genom att skriva ett tal i en ruta och ytterligare några frågor är helt öppna. Ett fåtal frågor riktar sig

explicit till endast vissa svarspersoner, exempelvis till göteborgare eller till dem som använt Internet det senaste året.

Fältarbete och undersökningsplan

Väst-SOM 2000 genomfördes i samarbete med *Kinnmark DM & Distribution* – samarbetspartner även i Riks-SOM 2000. SOM-institutet har stått för undersökningens uppläggning och utformning, inklusive framtagning av frågeformulär och annat material som skickades ut, samt kodning av öppna svar. *Kinnmark DM & Distribution* har ombesörjt urvalsdragning, utskick av formulär och påminnelser samt telefonuppföljning. *Infratest* har på optisk väg scannat kryss och ifyllda siffror i formulären. Datauppläggningen har *Detector* svarat för.

Huvuddelen av datainsamlingsarbetet genomfördes hösten 2000 och följer i huvudsak upplägget i tidigare års undersökningar. Arbetet inleddes i början av oktober i och med att ett vykort skickades till respondenterna för att informera om att de var utvalda att delta i undersökningen. Veckan därpå skickades enkäten ut tillsammans med ett kortare följebrev, en informationsbroschyr om SOM-institutet och dess undersökningar samt en bifogad penna. En vecka senare skickades ytterligare ett vykort ut till samtliga i urvalet med ett tack till dem som redan svarat och en påminnelse därtill till övriga. Under resterande del av fältperioden sattes ytterligare totalt sex insatser in: två ytterligare enkätutskick samt fyra telefonpåminnelseinsatser med avslutande postala utskick till personer som inte gick att nå telefonledes. Fältarbetet förlängdes och intensifierades jämfört med 1999 års undersökning till följd av ett relativt 1999 svagare inflöde från och med 20 november, dvs. vid tiden för första telefonperiodens slut. I nedanstående uppställning framgår i detalj tidsramarna för fältarbetet och dess olika insatser.

3 okt.	Utskick av aviseringsvykort.
10 okt.	Utskick av enkät, följebrev, informationsbroschyr, svarskuvert, penna.
17 okt.	Utskick av tack- och påminnelsevykort.
24 okt.	Utskick av enkät, följebrev, informationsbroschyr och svarskuvert till intervjupersoner som ännu inte sänt in enkäten.
9–20 nov.	Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten.
21 nov.	Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer samt till personer som ej kunnat nås per telefon i föregående telefonpåminnelse.
28 nov.–4 dec.	Telefonpåminnelse (jfr. 9–20 nov.).
5 dec.	Postal påminnelse (jfr. 21 nov.).
12–18 dec.	Telefonpåminnelse (jfr. 9–20 nov.).
19 dec.	Postal påminnelse (jfr. 21 nov.).
27 dec.–9 jan.	Extra telefonpåminnelse enbart *till dem som tidigare meddelat att de skall delta.*

10 jan. 2001	Postal påminnelse till ej nådda.
25 jan.	Utskick av enkät, följebrev, svarskuvert samt minienkät (med frågan om varför man inte önskar/kan delta) till svarspersoner utan känt telefonnummer, personer som ej kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser samt till personer som ej sänt in enkät, men vid senaste telefonpåminnelsen lovat att göra det.
15 feb.	Fältarbetet avslutades.

Enkäterna började strömma in på allvar veckan efter det initiala utskicket, och tisdagen veckan därpå, den 24 oktober, hade mer än hälften av alla som skulle komma att delta i undersökningen skickat in formuläret. Tempot på inflödet var fortsatt högt under veckorna som följde. Den 31 oktober hade tre fjärdelar av alla som skulle komma att delta skickat in. En vecka in i november började enkätinflödet tunna av. I slutet av månaden – efter första telefonpåminnelsen med uppföljande brevutskick – ökade inflödet något åter. Men i huvudsak var det dagliga inflödet fortsatt lågt. Den 1 december hade 91 procent av dem som skulle komma att skicka in enkäten gjort detta. Figur 1 visar hur inflödet kommer i vågor, tydligt i fas med enkätutskick och påminnelseåtgärder. Observera dock det faktum att helgdagarna (utan postutdelning) ingår i redovisningen, något som lite bedrägligt förstärker denna vågbild i det att varje ”dalgång” därmed går ända ner till 0. Men även bortsett från de något vilseledande dalgångarna kvarstår vågbildseffekten med all tydlighet.

Figur 1 Inflöde av enkäter i Väst-SOM 2000 (antal)

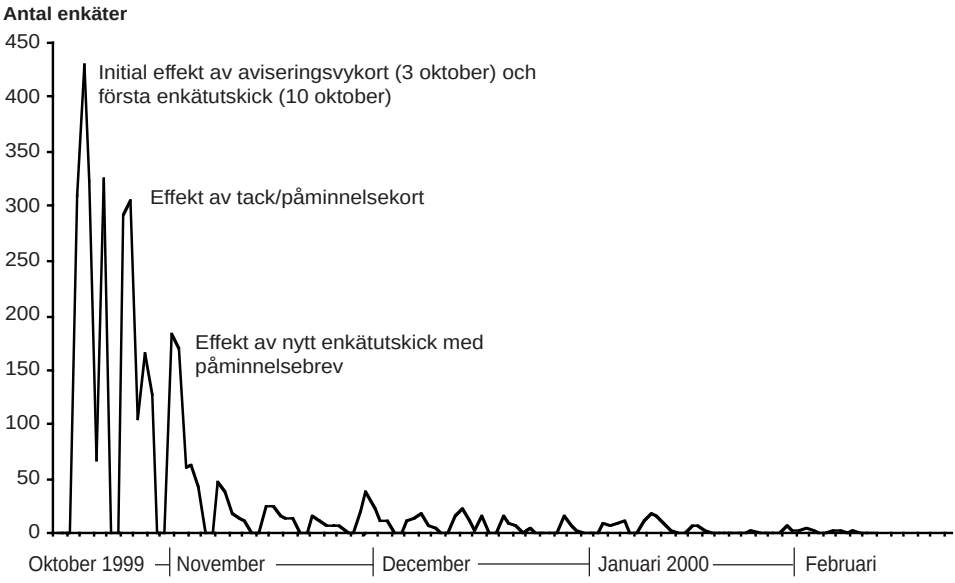

När fältarbetet avslutades den 15 februari var bruttosvarsfrekvensen – dvs. andelen inkomna enkäter av antalet utskickade – uppe i 58,2 procent för Väst-SOM I (Göteborgsregionen inklusive Kungsbacka) och 65,5 procent för Väst-SOM II (övriga delar av Västra Götaland). För hela Väst-SOM innebar det en bruttosvarsfrekvens på 61,4 procent.

Inflödet för formulären från respektive undersökning följde i huvudsak samma mönster under fältperioden. Den storstadsinriktade Väst-SOM I ligger dock redan första inflödesveckan genomgående på en något lägre nivå. Skillnaden ökade snabbt: den 27 oktober var skillnaden uppe i 5,1 procentenheter. I mitten av november kom skillnaden att stabilisera sig kring knappa 7 procentenheter för att ligga på 7,4 procentenheter när fältarbetet avslutades. Denna skillnad mellan undersökningsområden har påträffats även i 1998 och 1999 års undersökning, men då var skillnaden mindre (1999: 3,9 procent).

Kungsbackabornas svarsvilja ligger väl i nivå med övriga delar av göteborgsregionen – mot slutet har den till och med överstigit övriga göteborgsregionens – trots att Kungsbacka inte ingår i Västra Götalandsregionen och att kungsbackaborna därmed kan antas känna sig mindre berörda av delar av enkätens innehåll. I figur 2 redovisas inflödet under fältperioden – uppdelat på Väst-SOM I exklusive Kungsbacka, Väst-SOM II samt Kungsbacka.

Figur 2 Inflödet av enkäter i Väst-SOM 2000 (kumulativ procent av bruttourvalet)

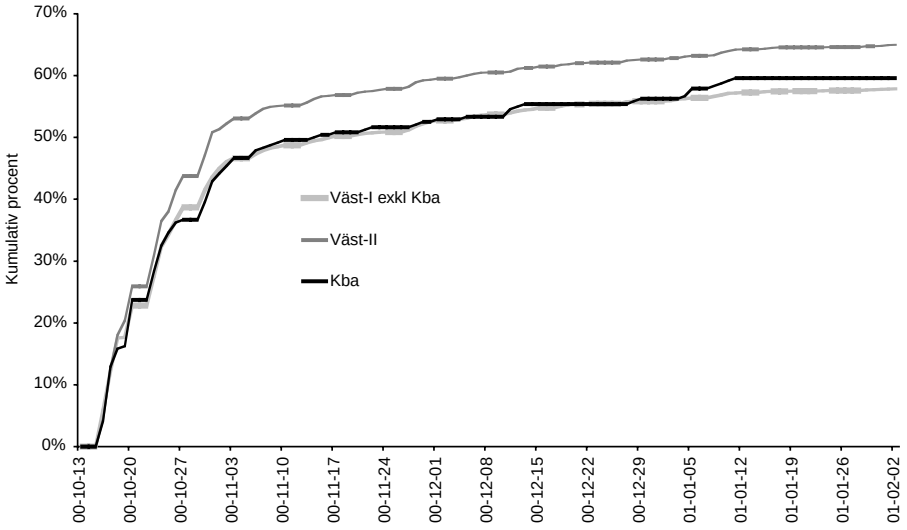

Minst tre faktorer ligger rimligen bakom den genomgående skillnaden som råder mellan de två delundersökningarna. Den första hör samman med skillnader mellan de två enkäterna: det formulär som når de boende i Göteborgsregionen (Väst-SOM I) är fem sidor längre och innehåller fler frågor som människor erfarenhetsmässigt visat sig vara mindre benägna att svara på. Detta formulär inleder också med en mer kompakt förstasida. Den andra faktorn är av demografisk karaktär: i jämförelse med övriga Västra Götaland omfattar storstadsregionen en större andel unga, en större andel karriärsinriktade personer samt en större andel utländska medborgare – grupper som av olika skäl (ointresse, tidsbrist, segregationen i samhället) tenderar att vara underrepresenterade bland respondenterna i SOM-undersökningarna (se tabell 5 och 7 längre fram).

Utöver dessa två faktorer kan vi peka på en tredje, förknippad med själva fältarbetet: påminnelseåtgärderna har tidigare år tenderat att vara mer effektiva för Väst-SOM II än Väst-SOM I. I figur 2 (ovan) kan man se hur avståndet mellan den överst löpande linjen och de två undre ökar de dagar där man kan se en effekt av de första påminnelseinsatserna (jfr. figur 1); det gäller särskilt den första postala påminnelsen, men också den första telefonpåminnelsen. Denna tendens återspeglar urvalsgruppernas något skiljande intresse av att delta i denna typ av undersökning och ligger i linje med tidigare erfarenheter. En rimlig tolkning av det faktum att skillnaderna mellan undersökningarna tilltar under fältperiodens gång har framförts i samband med tidigare redovisningar av SOM-undersökningar: I storstadsregionen återfinns dels en stor grupp som är intresserade av att delta i undersökningar som den här och dels en stor grupp som inte är det. Utanför storstadsregionen – där invånarna inte är fullt lika uppvaktade av olika undersökningsinstitut – har inte lika många gjort ett tydligt ställningstagande utan kan i högre grad övertygas till att delta med hjälp av påminnelser.

I år finns möjligheten att jämföra inflödet i Väst-SOM med en ungdomsinriktad Väst-SOM-undersökning – omfattande personer i åldrarna 15–29 år – som legat i fält mellan den 21 november 2000 och 26 april 2001. Här var formuläret ett och samma i hela undersökningsområdet. Skillnaderna i inflöde mellan de två delområdena var i denna undersökning betydligt mindre (2,8 procent). Detta indikerar att skillnaderna i svarsbenägenhet inte enbart beror på skillnader i demografiskt avseende (utbildning, karriär, medborgarskap), utan att den första redovisade faktorn – formulärets något annorlunda omfång och innehåll – spelat en betydande roll.

Svarsfrekvens och bortfall

Från bruttourvalet bortdefinierar man utöver avlidna normalt de personer i urvalet som är långtidssjukskrivna, har flyttat från orten eller dylikt (se not i tabell 2 för mer uttömmande definition). Svarsfrekvensen utifrån det nettourval man därmed erhåller brukar för samhällsvetenskapliga postenkätstudier uppgå till mellan

60 och 70 procent, beroende på geografiskt område och typ av svarspersoner (Holmberg och Petersson 1980, Ohlsson 1986). SOM-institutets medborgarundersökningar är inget undantag: de rikstäckande undersökningarna har en genomsnittlig svarsfrekvens sedan 1986 på 68 procent, och Väst-SOM har en genomsnittlig svarsfrekvens på 65 procent. Trots att det under senare år blivit allt svårare att nå en hög svarsfrekvens och att SOM-undersökningarna successivt ökat i omfång, ligger svarsfrekvensen för 2000 års Väst-SOM-undersökning väl i nivå med tidigare års, på 66 procent.

Tabell 2 Svarsfrekvensen i Väst-SOM 1992–2000

Väst-SOM	Bruttourval	Nettourval	Andel naturligt bortfall	Antal svar	Svars-frekvens (brutto)	**Svars-frekvens (netto)**	Fältarbete utfört av
1992	2 800	2 650	5,4 %	1 603	57 %	**60 %**	Linfab
1993	2 800	2 647	5,5 %	1 586	57 %	**60 %**	Linfab
1994	2 800	2 639	5,8 %	1 591	57 %	**60 %**	Linfab
1995	2 799	2 620	6,4 %	1 709	61 %	**65 %**	Temo
1996	2 900	2 621	9,6 %	1 807	62 %	**69 %**	Gallup
1997	2 900	2 637	9,1 %	1 845	64 %	**70 %**	Gallup
1998	5 800	5 385	7,2 %	3 487	60 %	**65 %**	Sifo
1999	5 900	5 557	5,8 %	3 760	64 %	**68 %**	Kinnmark
2000	6 000	5 602	6,6 %	3 684	61%	**66 %**	Kinnmark

Kommentar: Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas adress okänd, avflyttad; sjuk, institutionsvård; bortrest under fältperioden, studier på annan ort, militärtjänstgöring; ej svensktalande; bosatt, studerar eller arbetar utomlands; förståndshandikappad; avliden.

Svarsbenägenhet i olika grupper

En analys av svarsbenägenheten i Väst-SOM-undersökningen visar hur olika grupper av människor deltar i högre grad än andra. Denna typ av skillnader kan ha stor betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Om en viss grupp är underrepresenterad i undersökningen och samma grupps svar tenderar att skilja sig från övriga, blir också studiens generella resultat mindre giltiga för denna grupp. Om svarsbenägenheten i en grupp varierar påtagligt mellan åren kan det också förklara variationer i svarsmönster för enskilda frågor.

I tabell 3 redovisas svarsbenägenheten efter kön, ålder, kommuntillhörighet och del av Västra Götaland. För de tre första kategorierna finns det goda möjligheter till jämförelser med tidigare års undersökningar.

Det har sedan 1995 funnits en skillnad mellan mäns och kvinnors benägenhet att delta i Väst-SOM-undersökningen i det att männen är mindre svarsbenägna

än kvinnorna. 1998 och 1999 accentuerades denna skillnad, men 2000 har den minskat något igen: kvinnornas svarsfrekvens överstiger detta år männens med 3 procentenheter.

Vi ser också hur svarsbenägenheten varierar med ålder. I de senaste årens undersökningar har särskilt 20–39-åringarna uppvisat en generellt svagare svarsbenägenhet. Från och med 1998 har andelen deltagande i gruppen 15–19-åringar minskat från en tidigare relativt hög nivå. År 2000 har denna grupps svarsbenägenhet minskat till 60 procent, dvs. på en nivå jämförbar med 20–39-åringarna. Även gruppen 40–49-åringars svarsbenägenhet har gått ned betydligt sedan 1999. Vi anar alltså en utveckling där ointresset/oviljan att delta har brett ut sig uppåt och nedåt i åldrarna. Bland dem som är 50 år och uppåt är däremot svarsbenägenheten stabil relativt tidigare år. Starkast är svarsbenägenheten i gruppen 60–69 åringar. I den för 2000 nytillkomna gruppen 81–85-åringar är svarsbenägenheten lägre än genomsnittet.

Ålderns betydelse för svarsbenägenheten kan till stor del antas bero på skillnader i livsstil: 20–39-åringar har av tradition beskrivits som en grupp som representerar en livsstil där tid till att fylla i enkäter inte prioriteras – i konkurrensen med den tid som läggs på småbarn, karriär och ett socialt kontaktnät. Men denna livsstil har på senare tid börjat följa med allt längre upp i åldrarna – vilket skulle kunna utgöra en tänkbar förklaring till den lägre svarsandelen vi nu ser bland gruppen 40–49-åringar (jfr. beskrivningen av storstadsregionen ovan).

Av uppställningen per delregion framgår att Sjuhärad uppvisar det bästa resultatet 2000 (72 procent), en region som legat över genomsnittet även tidigare år. Fyrstad samt Västra och Östra Skaraborg är de andra regionerna som ligger över genomsnittet år 2000 – vilket för Fyrstad även gäller de bägge tidigare undersökningsåren. Göteborgsregionen drar år 2000 precis som tidigare år tvärtom ner genomsnittet (63 procent).

Uppdelningen på kommun i Göteborgsregionen visar på skillnader inom regionen. Invånartäta Göteborg drar samtliga undersökningsår ner svarsandelen i Göteborgsregionen totalt sett; 2000 är svarsandelen i Göteborg 62 procent. Spridningen i svarsbenägenhet bland övriga kommuner i regionen är tämligen stor: andelen ligger mellan 57 (Ale) och 72 (Tjörn) procent. Av tabellen framgår att variationerna mellan kranskommunerna varit stora genom åren. De i många avseenden små kommunurvalen gör det svårt att dra några säkra slutsatser av de skiftade resultaten.

Redovisningen per resursområde i Göteborg, för 1999 och 2000, visar på två saker. För det första: att det framför allt är de boende i de mest resurssvaga områdena som är mindre benägna att svara. Men för det andra: att det är de boende i resursstarka områden som minskat sin benägenhet att svara år 2000. Den sämre svarsandelen 2000 relativt 1999 kan därmed sägas ha skett till förmån för ett totalt sett mer representativt material sett till resursstyrka.

Tabell 3 Svarsandelar (netto) i olika grupper 1992–2000 (procent)

	Väst-SOM 1992	Väst-SOM 1993	Väst-SOM 1994	Väst-SOM 1995	Väst-SOM 1996	Väst-SOM 1997	Väst-SOM 1998	Väst-SOM 1999	Väst-SOM 2000
TOTALT	60	60	60	65	69	70	65	68	66
Kön									
Män	60	60	60	64	67	68	62	65	64
Kvinnor	61	59	60	67	70	71	68	70	67
Ålder									
15–19 år	61	67	68	76	72	77	68	66	60
20–29 år	56	58	58	61	68	65	55	60	58
30–39 år	61	57	55	62	63	66	61	61	61
40–49 år	56	56	59	66	68	68	66	69	63
50–59 år	62	61	65	67	72	70	67	71	69
60–69 år								76	77
70–79 år								74*)	75
60–80 år	*67*	*64*	*63*	*66*	*70*	*74*	*72*	*75*	*76*
80–85 år									65
Delregion i Västra Götaland [3]									
Göteborgsregionen							62	66	63
Sjuhärad							70	70	72
Östra Skaraborg							69	67	68
Västra Skaraborg							66	68	69
Fyrstad							69	72	69
Dalsland							68	66	66
Norra Bohuslän							66	67	66
Kommun									
Ale	67	62	55	66	73	77	72	66	57
Alingsås	—	—	—	—	73	72	57	69	66
Göteborg	58	59	58	63	68	68	61	65	62
Härryda	64	64	58	73	67	75	60	70	61
Kungsbacka	63	58	54	68	72	72	60	67	63
Kungälv	70	67	72	65	66	65	62	75	60
Lerum	67	66	64	73	73	69	66	69	62
Lilla Edet	55	68	63	68	67	58	53	70	63
Mölndal	54	57	69	72	67	68	59	68	67
Partille	65	55	68	65	69	71	65	63	61
Stenungsund	64	60	72	68	72	77	74	62	71
Tjörn	51	62	48	59	51	74	63	69	72
Öckerö	73	62	60	53	67	71	68	61	65
Resursområde i Göteborg									
Resursstarkt								68	63
Medelresursstarkt								64	61
Medelresurssvagt								67	66
Resurssvagt								57	57

Kommentar: I *Göteborgsregionen* ingår här förutom Kungsbacka samtliga särredovisade kommuner. (För detaljerad redovisning av delregionerna i Västra Götaland, se slutnot 3.) Indelningen mellan olika resursområden i Göteborg baseras på en indelning av stadsdelarna med avseende på invånarnas resursstryka (Jönsson m. fl. 1997, s. 40). *) 70–80 år.

Vi kan alltså konstatera vissa skillnader i svarsbenägenhet mellan olika grupper, där en viktig skillnad är den lägre svarsbenägenheten bland göteborgare jämfört med Göteborgs kranskommuner.

Jämför vi fördelningen mellan invånare i Göteborg, Göteborgs kranskommuner (inklusive Kungsbacka) och övriga Västra Götaland hos de svarande med den hos befolkningen och urvalen, ser vi också hur göteborgarna via inkomna svar är något underrepresenterade relativt befolkningen som helhet. Invånarna i kranskommunerna är (som grupp) däremot tämligen korrekt representerade. De övriga västragötalänningarna är i stället något underrepresenterade. Men samtidigt skall framhållas att skillnaderna mellan fördelningen i svaren och den i nettourvalet aldrig överstiger två procentenheter. Det naturliga bortfallet har bidragit till att göra fördelningen mer rättvisande gentemot verkligheten. Skillnaden mellan bruttourvalet och svarande, om som mest tre procentenheter, är dock större jämfört med 1999 års undersökning, då motsvarande differenser som mest uppgick till en procentenhet.

Tabell 4 Fördelning över invånare i Göteborg, Göteborgs kranskommuner och övriga Västra Götaland i befolkningen, urvalet respektive i inkomna enkäter 2000, samt jämförelse med fördelningen i urval och svarande 1999 (procent)

		Område				
År	Grupp	Göteborg	Göteborgs kranskommuner	Övriga Västra Götaland	SUMMA	Antal
1999	Urval	30	24	46	100	5 900
	Svarande	29	24	47	100	3 760
	Befolkning	31	24	45	100	1 237 771
2000	Urval (brutto)	31	25	44	100	6 000
	Nettourval	30	25	45	100	5 602
	Svarande	28	25	47	100	3 684

Kommentar: Uppgifterna om befolkningen är hämtade från www.scb.se/databaser.

Om vi gör samma typ av jämförelse beträffande ålderssammansättningen – det vill säga jämför fördelningen hos befolkningen, urvalen och de svarande – kan vi se att representativiteten för olika åldersgrupper i SOM-undersökningarna trots den skiftande svarsbenägenheten generellt likväl är god (tabell 5). Mellan 1992 och 1998 är avvikelserna mellan dragna urval och svarande som mest två procentenheter. 1999 och 2000 har avvikelserna vuxit något, men är som störst 3 procentenheter mellan urval och svarande. Mellan svarande och befolkningen är dock år 2000 skillnaden som högst 4 procentenheter och gäller gruppen 50–64-åringar. Detta innebär att denna grupp är något överrepresenterad bland de svarande. Mönstret totalt sett för årets Väst-SOM-undersökning är att de under 50 år är

något underrepresenterade i svaren och de över 50 år är något överrepresenterade. Tidigare studier inom ramen för SOM-institutet har dock visat att skillnader i könsfördelning (liksom åldersfördelning) mellan befolkning, urval och svarandegrupp har en mycket litet inverkan på svarsmönster efter en viktning av data – vilket gäller skillnader större än vad är fallet i Väst-SOM 2000.

Tabell 5 Åldersgruppernas fördelning i hela urvalet respektive i inkomna enkäter 1992–2000 och åldersfördelningen 2000 hos befolkningen i Västsverige (procent)

		Åldersgrupp						
År	Grupp	15–29 år	30–49 år	50–64 år	65–80 år	65–85 år	SUMMA	Antal
1992	Urval	27	38	19	16		100	
	Svarande	25	37	21	17		100	1 603
1993	Urval	28	37	19	16		100	
	Svarande	27	36	20	17		100	1 586
1994	Urval	27	37	20	16		100	
	Svarande	27	36	22	15		100	1 591
1995	Urval	26	37	21	16		100	
	Svarande	26	37	22	15		100	1 708
1996	Urval	25	38	22	15		100	
	Svarande	26	36	23	15		100	1 807
1997	Urval	26	37	22	15		100	
	Svarande	26	36	23	15		100	1 845
1998	Urval	24	37	24	16		101	5 385
	Svarande	22	36	25	17		100	3 487
1999	Urval	25	35	24	16		100	5 900
	Svarande	22	34	27	17		100	3 760
2000: 15–80	Befolkning	24	36	24	16		100	1 200 010
	Urval (brutto)	24	36	24	16		100	5 815
	Nettourval	23	36	25	16		100	5 474
	Svarande	21	34	27	18		100	3 597
2000: 15–85	Befolkning	23	35	23		19	100	1 237 771
	Urval (brutto)	23	34	24		19	100	6 000
	Nettourval	23	35	24		18	100	5 602
	Svarande	20	33	27		20	100	3 684

Kommentar: I jämförelsesyfte redovisas för 2000 även resultat för ett begränsat urval som omfattar samma åldersintervall, 15–80 år, som de tidigare årens undersökningar. Uppgifterna om befolkningen är hämtade från www.scb.se/databaser.

I de kommuner som ingår i Väst-SOM I är befolkningen yngre än i de kommuner som omfattas av Väst-SOM II. Detta förhållande speglas också av åldersstrukturen bland de svarande.

Vi har tidigare konstaterat att svarsbenägenheten är lägre bland män än bland kvinnor i de senaste årens undersökningar. I tabell 6 kan vi se att fördelningen i såväl Västra Götalands befolkning som i det urval som dragits ur denna population är jämn, med en lika stor andel kvinnor som män. Den något lite högre andelen kvinnor som deltar i undersökningen innebär därmed att svaren rymmer en viss, men mycket liten, skevhet ifråga om könsrepresentation.

Tabell 6 Könsfördelning hos befolkningen, i urvalet och bland de svarande (procent)

		Kön		
År	Grupp	Män	Kvinnor	Summa
1992	Svarande	50	50	100
1993	Svarande	51	49	100
1994	Svarande	51	49	100
1995	Svarande	49	51	100
1996	Svarande	50	50	100
1997	Svarande	49	51	100
1998	Svarande	47	53	100
1999	Svarande	48	52	100
	Befolkningen	50	50	100
2000	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	49	51	100

Kommentar: Uppgifterna om befolkningen är hämtade från www.scb.se/databaser.

Göteborgsregionen och övriga Västra Götaland

Vid analyser av materialet från Väst-SOM 2000 bör man vara medveten om att befolkningen i storstadsområdet skiljer sig något från de boende i övriga delar av Västsverige. Vi har tidigare pekat på skillnader i ålder och utbildningsnivå hos befolkningen i de båda delundersökningsområdena.

I tabell 7 kan vi se att stabiliteten i svarandegruppen mellan 1992 och 1997 med avseende på förvärvsställning, medborgarskap och yrkesgrupp är i det närmaste total. 1998, när övriga delar av Västra Götalandsregionen inkluderades i undersökningen, sjönk andelen studenter, utländska medborgare och tjänstemän – till förmån för en ökad andel ålderspensionärer, svenska medborgare och arbetare – vilket i första hand visade sig vara en ren konsekvens av det nytillkomna

spridningsområdet för undersökningen. Men vi kan också se hur, år 2000, andelen ålderspensionärer ökat och andelen studenter minskat även i Göteborgsregionen och därmed även totalt sett. Samtidigt kvarstår dock tydliga demografiska strukturskillnader mellan undersökningsområde även i Väst-SOM 2000 – med fler studenter och färre ålderspensionärer (och fler tjänstemän och färre arbetare och jordbrukare) i storstadsregionen jämfört med övriga Västra Götaland. Skillnader som tydligt visar på relevansen av jämförande analyser mellan olika västsvenska områden.

Tabell 7 Fördelning per förvärvsställning, medborgarskap och yrkesgrupp, 1992–2000

									2000		
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	TOTALT	*Väst I*	*Väst II*
Förvärvsställning											
Förvärvsarbete	57	57	55	57	57	57	57	58	57	*57*	*57*
Beredskapsarbete	1	0	2	1	2	1	1	1	1	*1*	*1*
AMS-utbildning	1	1	0	0	1	0	0	0	0	*0*	*0*
Kunskapslyftet	—	—	—	—	—	—	1	1	1	*1*	*0*
Arbetslös	5	6	6	7	6	5	5	5	4	*4*	*4*
Ålderspensionär	17	16	16	15	15	15	17	17	20	*19*	*22*
Förtidspensionär	4	4	5	5	5	4	4	4	5	*5*	*5*
Hemarbetande	2	3	2	1	1	1	2	1	1	*1*	*1*
Studerande	13	13	14	14	14	16	12	13	11	*13*	*9*
Medborgarskap											
Svenskt	—	95	95	94	95	94	95	96	96	*95*	*96*
Utländskt	—	5	5	6	5	6	5	4	4	*5*	*4*
Yrkesgrupp											
Tjänsteman	32	31	29	31	31	31	28	29	28	*32*	*23*
Tjänsteman: arbetsledande	16	16	15	14	13	14	11	12	12	*14*	*10*
Tjänsteman: företagsledande	2	3	4	3	4	3	2	2	2	*3*	*2*
Arbetare	35	37	37	38	37	36	43	41	40	*35*	*46*
Arbetare: arbetsledande	6	5	6	6	7	6	6	7	7	*6*	*7*
Arbetare: egenanställd	1	2	1	2	1	1	1	1	1	*1*	*1*
Jordbrukare: utan anställd	0	0	0	0	0	0	1	1	1	*0*	*2*
Jordbrukare: med anställd(a)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	*0*	*0*
Företagare: ingen anställd	4	3	3	3	3	4	3	3	4	*5*	*3*
Företagare: 1–9 anställda	3	3	3	3	3	4	3	3	4	*3*	*4*
Företagare: 10 el. fler anställda	1	1	1	1	1	1	1	1	1	*1*	*1*

De resultat som presenterats i detta kapitel visar sammantaget på att 2000 års Väst-SOM-undersökning genererat ett datamaterial som väl representerar olika grupper i den västsvenska befolkningen.

Noter

[1] Kommunerna är Ale, Alingsås, Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö. I Väst-SOM 1992 till 1995 ingick inte boende i Alingsås kommun i urvalet.

[2] Kommunerna är Bengtsfors, Bollebygd, Borås, Dals-Ed, Essunga, Falköping, Färgelanda, Grästorp, Gullspång, Götene, Herrljunga, Hjo, Karlsborg, Lidköping, Lysekil, Mariestad, Mark, Mellerud, Munkedal, Orust, Skara, Skövde, Sotenäs, Strömstad, Svenljunga, Tanum, Tibro, Tidaholm, Tranemo, Trollhättan, Töreboda, Uddevalla, Ulricehamn, Vara, Vårgårda, Vänersborg och Åmål.

[3] Delregionerna är indelade enligt följande:
Göteborgsregionen: Ale, Alingsås, Göteborg, Härryda, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn, Öckerö;
Sjuhärad: Bollebygd, Borås, Herrljunga, Mark, Svenljunga, Tranemo, Ulricehamn, Vårgårda;
Östra Skaraborg: Falköping, Gullspång, Hjo, Karlsborg, Mariestad, Skövde, Tibro, Tidaholm, Töreboda;
Västra Skaraborg: Essunga, Grästorp, Götene, Lidköping, Skara, Vara;
Fyrstad: Lysekil, Trollhättan, Uddevalla, Vänersborg;
Dalsland: Bengtsfors, Dals-Ed, Färgelanda, Mellerud, Åmål;
Norra Bohuslän: Orust, Munkedal, Sotenäs, Strömstad, Tanum.
Denna indelning är på tre punkter en förändring sedan 1998, då Herrljunga, Vårgårda samt Orust ingick i Göteborgsregionen.

Referenser

Holmberg, Sören och Olof Petersson (1980) *Inom felmarginalen. En bok om politiska opinionsundersökningar*. Stockholm: LiberFörlag

Jönsson, Sten m. fl. (1997) *Decentraliserad välfärdsstad – Demokrati, effektivitet och service*, SNS Förlag, Stockholm.

Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara – det är frågan*. Rapport nr 12. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

www.scb.se. Statistikdatabaser, befolkningen.

FÖRFATTARNA

Annika Bergström, fil kand, är doktorand samt verksam inom Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Henry Bäck, professor i offentlig administration med statsvetenskaplig inriktning, särskilt kommunal politik och förvaltning vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.

Margareta Bäck-Wiklund, professor, är verksam vid Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

Bengt R Carlson, fil mag, är universitetslektor vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

José Ferraz Nunes, lärare och forskare vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet. Hans forskning är främst inriktad på hälsoekonomi.

Magnus Hagevi, fil dr i statsvetenskap, är forskare vid Centrum för forskning om offentlig sektor CEFOS, Göteborgs universitet. Han forskar om religion och politik, folkvalda politiker samt parlament (partigrupper och utskott).

Sören Holmberg, professor vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han är ledare för valforskningsprogrammet och forskar kring opinionsbildning, väljarbeteende och representativ demokrati.

Folke Johansson, docent vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskningsområden är lokal demokrati och politisk kommunikation.

Susanne Johansson, doktorand vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet och undersökningsledare för Väst-SOM-undersökningarna.

Rutger Lindahl, Jean Monnet-professor i europeisk statsvetenskap och chef för Centrum för Europaforskning vid Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på europafrågor, samt på säkerhetspolitisk opinion och debatt.

Lennart Nilsson, universitetslektor vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet samt föreståndare för CEFOS, Centrum för forskning om offentlig sektor. Han sysslar med forskning kring den offentliga sektorn och offentlig service.

Åsa Nilsson, fil kand, är verksam vid SOM-institutet vid Göteborgs universitet och undersökningsledare för Riks-SOM-undersökningarna.

Ylva Norén Bretzer, fil kand, är doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på förändringarna i det civila samhället, den frivilliga sektorn och förtroendet för lokala politiska institutioner.

Maria Pettersson, pol mag, är verksam som undersökningsledare för Student-SOM-undersökningarna vid SOM-institutet.

Jan Strid, lärare och forskare vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning om tidningar och radio.

Ingela Wadbring, fil kand, och doktorand är verksam inom Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hon forskar kring medieanvändning med inriktning på dagspressutveckling.

Lennart Weibull, professor i massmedieforskning vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på mediehistoria, medieanvändning och IT-utveckling.

Anders Widfeldt, fil dr, är anställd som Lecturer in Nordic Politics vid University of Aberdeen i Skottland. Hans forskningsområden inkluderar partimedlemskap och västeuropeisk högerextremism.

Torun Österberg, ekonomie doktor och verksam som forskare vid Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs Universitet. Hennes forskning är inriktad på invandring och arbetsmarknad.

ADRESSER

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Box 710
SE 405 30 Göteborg

E-postadress: info@som.gu.se. Hemsida: www.som.gu.se

Beställningar av publikationer kan göras hos Kerstin Gidsäter på telefonnummer 031-773 12 17 eller faxas in på nummer 031-773 45 54. För beställningar via e-post är adressen order@som.gu.se. Det går också att beställa publikationer via vår hemsida: www.som.gu.se.

Om Du vill kontakta någon av de medverkande författarna i *Flernivådemokrati i förändring* följer här e-postadresser.

Namn	E-postadress
Annika Bergström	annika.bergstrom@jmg.gu.se
Margareta Bäck -Wiklund	margareta.back-wiklund@socwork.gu.se
Henry Bäck	henry.back@spa.gu.se
Bengt R Carlson	bengt_r.carlson@pol.gu.se
José Ferraz Nunes	jose.ferraz@spa.gu.se
Magnus Hagevi	magnus.hagevi@pol.gu.se
Sören Holmberg	soren.holmberg@pol.gu.se
Folke Johansson	folke.johansson@pol.gu.se
Susanne Johansson	sanna.johansson@spa.gu.se
Rutger Lindahl	rutger.lindahl@pol.gu.se
Lennart Nilsson	lennart.nilsson@spa.gu.se
Åsa Nilsson	asa.nilsson@jmg.gu.se
Ylva Norén Bretzer	ylva.noren@pol.gu.se
Maria Pettersson	maria.pettersson@som.gu.se
Jan Strid	jan.strid@jmg.gu.se
Ingela Wadbring	ingela.wadbring@jmg.gu.se
Lennart Weibull	lennart.weibull@jmg.gu.se
Anders Widfeldt	pol084@abdn.ac.uk
Torun Österberg	torun.larsson@economics.gu.se

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

VÄSTSVERIGE 2000

INFORMATION
TILL DIG SOM INGÅR
I UNDERSÖKNINGEN

SOM INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

Göteborgs universitet

- Hur tar västsvenskarna del av massmedier?
- Vad tycker västsvenskarna om servicen i sin kommun?
- Vilka åsikter har västsvenskarna om den nybildade Västragötalandsregionen?

Detta är exempel på frågor som *Samhälle Opinion Massmedia i Västsverige 2000* försöker besvara. Undersökningen görs av tre forskningsinstitutioner vid Göteborgs universitet

Varför görs Samhälle Opinion Massmedia?

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet har sedan mitten av 50-talet genomfört studier om massmedier och opinionsbildning. Det viktigaste syftet med studierna är att öka kunskapen om hur den svenska demokratin fungerar.

Resultaten utgör ett väsentligt underlag för debatten kring demokrati- och massmediefrågor i Sverige.

Några resultat som under senare år har uppmärksammats är att antalet väljare som byter parti har ökat i Sverige och att förtroendet för politiker har minskat.

Under många år har också forskningen om den offentliga sektorn – särskilt kommunerna – bedrivits vid Statsvetenskapliga institutionen och *Förvaltningshögskolan*.

Forskningen vid *Institutionen för journalistik och masskommunikation* har gett kunskap om hur vi tar del av olika medier. Exempelvis har morgontidningsläsningen varit stabil i Sverige, medan Internetanvändningen nu ökar snabbt.

De tre ovannämnda institutionerna har tillsammans bildat SOM-institutet som genomför SOM-undersökningen varje år. Det ger möjligheter att studera hur vanor och åsikter förändras. Den första undersökningen gjordes 1986.

Andelen som röstar på olika partier i riksdags- och kommunfullmäktigeval 1970–1998

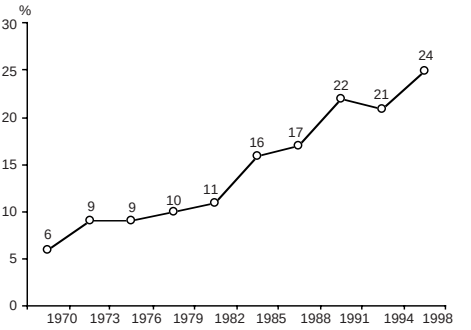

Källa: Valundersökningen

Morgontidningsläsning och nyhetstittande i TV minst 5 dagar per vecka samt regelbunden Internetanvändning

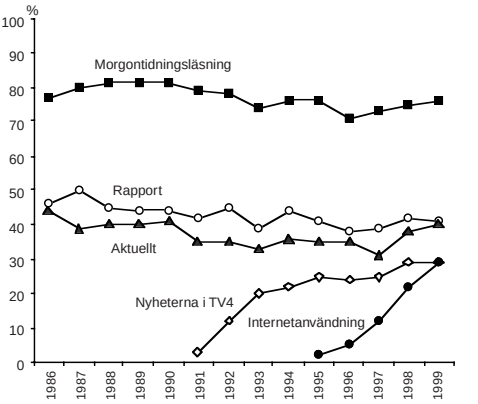

Källa: Riks-SOM 1986-1999

Ett Västsverige i miniatyr

Vi har slumpmässigt valt ut 6 000 personer i Västsverige. Det är alltså slumpen som gjort att just Du kommit med i undersökningen. Urvalet har gjorts via befolkningsregistret med uppgift om kön, ålder samt hemkommun. Tillsammans ger de utvalda personerna en god bild av befolkningen i Västsverige. För att få rättvisande resultat i undersökningen är det mycket viktigt att alla svarar. Varje svar som uteblir försämrar undersökningens tillförlitlighet. Men det är Du själv som avgör om Du vill vara med eller inte.

Frågeformuläret

I undersökningen Samhälle Opinion Massmedia i Västsverige samarbetar ett antal olika forskningsprojekt. SOM-institutet samverkar också med olika medieföretag samt deltar i utvärderingen av Västra Götaland. Det innebär att frågorna spänner över ett flertal områden. Formuläret inleds med frågor om massmedier och fortsätter sedan med frågor om politik, samhällsservice, fritid osv. Antalet frågor kan verka stort, men de flesta kan besvaras enkelt med ett kryss i tillämplig ruta.

Vad händer med svaren?

Svaren behandlas anonymt och resultaten publiceras bara som siffror i tabeller. Vad någon enskild person svarat framgår **aldrig**. Alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt.

Årets undersökning genomförs i samarbete med *Kinnmark DM och Distribution* som står för utskick och insamling av frågeformulär.

Varje år kommer två böcker från SOM-institutet. Där presenterar olika forskare resultat från sina specialområden. Exempel på sådana böcker är: *Det nya samhället* (2000) och *Region i omvandling* (1999). De kan beställas från SOM-institutet (telefon-, faxnummer, post- samt e-postadress återfinns på nästa sida). Du kan även besöka SOM-institutets hemsida för att få veta mer om vår verksamhet. Där kan Du också ta del av ett urval av tidigare undersökningsresultat. Adressen är: www.som.gu.se

I årets undersökning deltar bland andra följande forskare:

Fil dr Martin Bennulf:
Miljöopinion

Universitetslektor Bengt R Carlsson:
Skolpolitik

Fil dr Magnus Hagevi:
Religion och politik

Professor Sören Holmberg:
Politik

Professor Rutger Lindahl:
Omvärldsrelationer

Bitr forskare Anders Lithner:
Medievanor

Universitetslektor Lennart Nilsson:
Regioner och offentlig service

Bitr forskare Ylva Norén:
Förtroende

Professor Jon Pierre:
Regional utveckling

Studierektor Jan Strid:
Lokala massmedier

Bitr forskare Ingela Wadbring:
Medievanor

Professor Lennart Weibull:
Massmedier

De tre institutionerna bakom SOM-institutet

Statsvetenskapliga institutionen

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet är en av Sveriges ledande forskningsinstitutioner när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning.

Institutionen för journalistik och masskommunikation

Institutionen för journalistik och masskommunikation studerar massmedier och populärkultur, bl a frågor om hur svenskarna tar del av press, radio och TV samt vad de anser om svensk journalistik.

Förvaltningshögskolan

Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet är den enda i sitt slag i landet. Forskning bedrivs om medborgarna och den offentliga sektorn samt om kommunal ekonomi och organisation.

Vi svarar gärna på frågor

Om Du har frågor som rör Din medverkan i undersökningen, ring gärna till Kinnmark DM och distribution. Telefonnumret är: **020-28 28 30** (samtalet är gratis)

Om Du har frågor till SOM-institutet, ring eller skriv till:

SOM-institutet, Göteborgs universitet
Box 710
405 30 GÖTEBORG
Telefon 031-773 12 39 (Åsa Nilsson)
Fax 031-773 45 54
E-post: info@som.gu.se
Internet: www.som.gu.se

SOM INSTITUTET

samhälle opinion massmedia

Göteborgs universitet

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

VÄSTSVERIGE 2000

SOM INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

Göteborgs universitet

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

– här är ett exempel:

Fråga 1 Hur väl anser Du att påståendet *'I dag skiner solen'* stämmer?

	Stämmer helt och hållet	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
Om Du tycker att påståendet inte stämmer alls, sätt då ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☐	☒
Om Du tycker att påståendet stämmer ganska bra, markerar Du så här:	☐	☒	☐	☐	☐
Skulle Du råka sätta ett kryss i fel ruta, rätta till det genom att stryka över hela rutan. Sätt därefter kryss i rätt ruta på följande sätt:	■	☒	☐	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator. Håll därför om möjligt kryssen innanför rutorna.

Kryssa så här: ☒ Kryssa ej så här: ☒

Använd helst kulspetspenna och inte tusch eller blyerts

FORMULÄRETS INNEHÅLL

Frågenummer	Frågeområde
1–16	Press, radio och TV
17–53	Politik och samhälle
54–63	Göteborg
64–69	Internet och andra medier
70–82	Fritid och intressen
83–88	Göteborgs-Posten
89–117	Bakgrund

DE FÖRSTA FRÅGORNA GÄLLER VILKA MEDIER DU TAR DEL AV

Fråga 1 **Läser eller tittar Du personligen i någon morgontidning regelbundet – och i så fall hur ofta?**

	6–7 dagar per vecka	4–5 dagar per vecka	2–3 dagar per vecka	Mer sällan	Aldrig
Göteborgs-Posten	☐		☐	☐	☐
Dagens Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska Dagbladet	☐	☐	☐	☐	☐
Dagens Industri	☐	☐	☐	☐	☐
Metro	☐	☐	☐	☐	☐
Annan morgontidning, nämligen:					
..... *(Tidningens namn)*	☐	☐	☐	☐	
..... *(Tidningens namn)*	☐	☐	☐	☐	

Fråga 2 **Läser eller tittar Du personligen i någon av följande kvällstidningar regelbundet – och i så fall hur ofta?**

	6–7 dagar per vecka	4–5 dagar per vecka	2–3 dagar per vecka	Mer sällan	Aldrig
GT	☐	☐	☐	☐	☐
Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 3 **Prenumererar Du eller någon i Ditt hushåll på någon morgontidning?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, på Göteborgs-Posten
- ☐ Ja, på Dagens Nyheter
- ☐ Ja, på Svenska Dagbladet
- ☐ Ja, på Dagens Industri
- ☐ Ja, på annan tidning, nämligen .....…..

Om Du inte har någon prenumeration i hushållet men ändå läser en morgontidning, på vilket sätt har Du då tillgång till tidningen?

- ☐ Läser hos bekant/granne
- ☐ Lånar av bekant/granne
- ☐ Läser på arbetet/i skolan
- ☐ Läser på bibliotek
- ☐ Läser på kollektivtrafiken (buss, tåg etc.)
- ☐ Köper lösnummer
- ☐ Läser på Internet
- ☐ Annat sätt (ange vilket): .....

Fråga 4 **Om Du har en morgontidningsprenumeration, har Du själv funderat på att upphöra med den/någon av de prenumerationer Du nu har, eller har detta diskuterats inom familjen under det senaste halvåret?**

Nej	Ja, någon enstaka gång	Ja, flera gånger	Tveksam/ vet ej	*Prenumererar ej på någon morgontidning*
☐	☐	☐	☐	☐

Om ja, av vilken anledning har Du funderat på att upphöra med Din prenumeration? (Fler än ett svar kan markeras.)

- ☐ Allt har blivit så dyrt att pengarna inte räcker till
- ☐ Prenumerationspriset har höjts
- ☐ Jag får information i radio och TV
- ☐ Tidningsutdelningen sköts dåligt
- ☐ Jag har inte tid att läsa den
- ☐ Jag har tillgång till tidningen på arbetet/i skolan
- ☐ Jag kan läsa tidningen på Internet
- ☐ Jag kan låna den av bekant/granne
- ☐ Tidningens politiska linje passar mig inte
- ☐ Tidningens innehåll är inte tillräckligt bra
- ☐ Jag flyttade från orten
- ☐ Tidningen har blivit så förändrad
- ☐ Dålig bevakning av vad som händer i min kommun
- ☐ Jag får de nyheter jag vill ha från en gratistidning

Fråga 5 **Du som inte har någon morgontidningsprenumeration, har Du själv funderat på att skaffa en prenumeration, eller har detta diskuterats inom familjen under det senaste halvåret?**

Nej	Ja, någon enstaka gång	Ja, flera gånger	Tveksam/ vet ej	*Prenumererar redan på en morgontidning*
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 6 **Om Du tänker på hur Du brukar läsa Din morgontidning, hur ser Din morgontidningsläsning ut nu jämfört med för ett år sedan?**

Jag läser mer nu	Jag läser ungefär lika mycket nu som för ett år sedan	Jag läser mindre nu	*Jag brukar inte läsa morgontidningar*
☐	☐	☐	☐

Om Du minskat Din morgontidningsläsning det senaste året, varifrån hämtar Du information istället? (Vi ber Dig markera endast <u>ett</u> alternativ. Välj det som främst kommit att ersätta Din minskade morgontidningsläsning.)

Jag vänder mig numera (i högre grad) till:

- ☐ Morgon-TV
- ☐ TV, allmänt
- ☐ Radio
- ☐ Kvällstidning
- ☐ Gratistidning
- ☐ Internet
- ☐ Familj, vänner, arbetskamrater etc
- ☐ Annat, nämligen …….....

☐ *Jag har inte ersatt mitt morgontidningsläsande med något annat*

Fråga 7 **Anser Du att Metro räcker som tidning för att Du ska få tillräcklig information om vad som händer i samhället?**

Ja, helt och hållet	Ja, delvis	Nej, knappast	Nej, inte alls	Har aldrig läst Metro
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 8 **Läser Du regelbundet någon annan lokal gratistidning eller något lokalt annonsblad som innehåller nyheter?**

Har inte tillgång till någon gratistidning/annonsblad	Ja, varje vecka	Ja, varannan vecka	Ja, någon gång i månaden	Nej, mer sällan eller aldrig
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 9 **Hur bra tycker Du att följande tidningar är, totalt sett? Om Du tycker att det är en mycket bra tidning svarar Du 10, om Du tycker att det är en mycket dålig tidning svarar Du 1.**

	Läser inte	1 (Mycket dålig tidning)	2	3	4	5	6	7	8	9	10 (Mycket bra tidning)
Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
GT	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Metro	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 10 **I september 2000 beslutades att lägga ned Arbetet Ny Tid som daglig morgontidning. Vilken betydelse för den politiska opinionsbildningen i Göteborg bedömer Du att nedläggningen kommer att få?**

Mycket stor betydelse	Ganska stor betydelse	Varken stor eller liten betydelse	Ganska liten betydelse	Mycket liten betydelse	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 11 **Hur ofta brukar Du ta del av följande radiokanaler?**

	6–7 dagar per vecka	4–5 dagar per vecka	2–3 dagar per vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐
P4/Radio Göteborg	☐	☐	☐	☐	☐
Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐
City 107	☐	☐	☐	☐	☐
NRJ/Radio Energy	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol	☐	☐	☐	☐	☐
Power Hit Radio	☐	☐	☐	☐	☐
Närradion	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 12 **Hur ofta brukar Du titta på program i följande TV-kanaler?**

		Tittar på kanalen:					
	Har ej tillgång	Dagligen	5–6ggr/ vecka	3–4ggr/ vecka	1–2ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Z-TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanaler (Canal+, TV1000)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eurosport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Öppna kanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 13 **Hur ofta brukar Du ta del av följande program i radio och TV?**

	Dagligen	5–6 ggr/ vecka	3–4 ggr/ vecka	1–2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aktuellt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västnytt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Morgon-TV i SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Morgon-TV i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalnyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3 Direkt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalnyheterna i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 14 **I Öppna kanalen och SVT sänds Universitets-TV. I vilken utsträckning har Du sett deras program?**

Känner inte till Universitets-TV	Har inte sett något program	Har sett ett program	Har sett två eller fler program
☐	☐	☐	☐

Fråga 15 **Under våren och hösten 2000 har Universitets-TV visat en serie på sex program om Göteborgs ekonomiska historia. Har Du sett något av dessa program?**

Ja	Nej	Känner inte till serien/Universitets-TV
☐	☐	☐

Fråga 16 **Om Du tänker på sådant som händer i Västra Götaland, hur tillförlitlig bedömer Du följande mediers rapportering vara?**

	Mycket tillförlitlig	Ganska tillförlitlig	Inte särskilt tillförlitlig	Mindre tillförlitlig	Inte alls tillförlitlig	Ingen uppfattning
P4/Radio Göteborg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den privata lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västnytt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 lokalt Göteborg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den lokala morgon-tidningen där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Metro	☐	☐	☐	☐	☐	☐
GT	☐	☐	☐	☐	☐	☐

NU FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM POLITIK OCH SAMHÄLLE

Fråga 17 **Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 18 **Hur pass intresserad är Du av politiska frågor som rör den kommun där Du bor?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 19 **Vilken eller vilka frågor eller problem tycker Du är viktigast i dag i den kommun där Du bor? Ange högst tre frågor/problem.**

Svar: .....

.....

Fråga 20 **Hur pass intresserad är Du av politiska frågor som rör Västra Götalandsregionen?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 21 **Vilken eller vilka frågor eller problem tycker Du är viktigast i dag i Västra Götalandsregionen? Ange högst tre frågor/problem.**

Svar.....

.....

Fråga 22 **Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster–högerskala?**

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 23 **På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i..:**

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 24 **Vilket parti tycker Du bäst om i dag – i rikspolitiken, i regionpolitiken respektive i den kommun där Du bor? Markera endast ett kryss i vardera kolumnen.**

	Bästa parti i rikspolitiken	Bästa parti i regionpolitiken	Bästa parti i den kommun där Du bor
Vänsterpartiet	☐	☐	☐
Socialdemokraterna	☐	☐	☐
Centerpartiet	☐	☐	☐
Folkpartiet	☐	☐	☐
Moderaterna	☐	☐	☐
Kristdemokraterna	☐	☐	☐
Miljöpartiet	☐	☐	☐
Annat parti...	☐	☐	☐
...v g ange vilket:	.....	.....	.....

Fråga 25 **Är Du <u>personligen bekant</u> med någon politiker som är verksam i..:**

	Ja	Nej
Den kommun där Du bor	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐
Rikspolitiken	☐	☐

Fråga 26 **Skulle Du kunna tänka Dig att åta Dig ett politiskt uppdrag för det parti Du sympatiserar med som gäller..:**

	Ja, absolut	Ja, kanske	Nej, troligen inte	Nej, absolut inte
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐

Fråga 27 **Skulle Du kunna tänka Dig att åta Dig ett icke-partipolitiskt uppdrag i grupp, råd eller styrelse knutet till Ditt barns skola?**

Ja, absolut	Ja, kanske	Nej, troligen inte	Nej, absolut inte
☐	☐	☐	☐

Fråga 28 **Vilka möjligheter anser Du att Du har att påverka politiska beslut i EU, i Sverige, i Västra Götalandsregionen och i den kommun där Du bor?**

	Mycket goda möjligheter	Ganska goda möjligheter	Varken goda eller dåliga möjligheter	Ganska dåliga möjligheter	Mycket dåliga möjligheter	Ingen uppfattning
EU	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stadsdelen / den del av kommunen där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 29 **Vad är Din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?**

☐ I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU
☐ I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU
☐ Har ingen bestämd åsikt i frågan

Har Du en bestämd uppfattning i denna fråga eller är Du mer tveksam?

☐ Bestämd uppfattning ☐ Mer tveksam

Fråga 30 **Vad anser Du att medlemskapet i EU hittills inneburit för Västsverige inom följande områden?**

	Stor förbättring	Viss förbättring	Varken förbättring eller försämring	Viss försämring	Stor försämring	Ingen uppfattning
Miljön	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysselsättningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jordbruket	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Företagens konkurrensmöjligheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regional utveckling	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 **Hur tycker Du att kommunstyrelsen i den kommun där Du bor respektive regionstyrelsen i Västra Götaland sköter sin uppgift?**

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Kommunstyrelsen i den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionstyrelsen i Västra Götaland	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 32 **Vid en konflikt mellan regionens gemensamma intresse och den kommun eller del av regionen som en ledamot av regionfullmäktige bor i, anser Du att ledamoten..?**

☐ I första hand bör företräda kommunen eller delen av regionen
☐ I första hand bör företräda hela regionen

Fråga 33 **Var skulle Du personligen vilja placera några politiker i Västra Götalandsregionen på nedanstående skala?**

	Personen okänd för mig	Ogillar starkt ↓ -5	-4	-3	-2	-1	Varken gillar eller ogillar ↓ 0	+1	+2	+3	+4	Gillar starkt ↓ +5
Roland Andersson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hans Aronsson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eva Eriksson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kent Johansson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stefan Kristiansson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rune Lanestrand	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bengt Mollstedt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Monica Selin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annelie Stark	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cecilia Widegren	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Carina Åström	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 34 **Här följer fyra påståenden om Västra Götalandsregionen. Markera för varje påstående det svar som ligger närmast Din egen uppfattning.**

Västra Götalandsregionen:	Stämmer helt	Stämmer delvis	Stämmer knappast	Stämmer inte alls	Ingen uppfattning
Förbättrar demokratin	☐	☐	☐	☐	☐
Stärker områdets ekonomiska utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
Innebär att delar av regionen missgynnas	☐	☐	☐	☐	☐
Förbättrar möjligheterna att hävda sig i konkurrensen med andra regioner	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 35 **Västra Götalandsregionen har tagit över ansvaret för bland annat hälso- och sjukvården och de regionala utvecklingsfrågorna. Anser Du att denna förändring inneburit huvudsakligen fördelar eller huvudsakligen nackdelar för invånarna i regionen?**

Mycket stora fördelar	Ganska stora fördelar	Varken för- eller nackdelar	Ganska stora nackdelar	Mycket stora nackdelar	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 36 **Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?**

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen upp-fattning
Rikspolitiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunens politiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunens tjänstemän	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionens politiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionens tjänstemän	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvårdens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsförmedlingens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Försäkringskassans personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personal inom barnomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personal inom äldreomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fritidspersonal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Biblioteksspersonal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialarbetare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personal inom räddningstjänsten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poliser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Domare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Advokater	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åklagare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafikens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lärare i grundskola och gymnasium	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Universitetslärare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister i morgonpress	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister i radio/TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Präster i Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pastorer i frikyrkorna	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 37 **Nedan följer några frågor som rör Din tilltro till det svenska rättsväsendet. Vad anser Du om följande påståenden om svenska domstolar?**

Svenska domstolar:	Helt felaktigt påstående 0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Helt riktigt påstående 10
Utdömer straff som är rimliga för de brott som begåtts	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utdömer mycket olika straff för samma slags brott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utdömer alltid straff på sakliga grunder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utdömer lindrigare straff till personer med hög status	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 38 **I allmänhet, i vilken utsträckning tror Du att personer i Din omgivning..:**

	Förekommer aldrig 0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Mycket vanligt 10
Lämnar in en upphittad plånbok till polisen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Undanhåller inkomster från beskattning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skulle försöka hjälpa till vid en trafikolycka	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dricker hembränt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tar initiativ för trivseln i området	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Betalar någon svart (t ex hantverkare eller städhjälp)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kör onykter i trafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 39 **Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?**

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	☐	☐	☐	☐	☐
Överföra kommunal affärsverksamhet, t.ex. energiverk, i privata händer	☐	☐	☐	☐	☐
Låta privata företag svara för äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på friskolor	☐	☐	☐	☐	☐
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus	☐	☐	☐	☐	☐
Höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen	☐	☐	☐	☐	☐
Införa sextimmars arbetsdag	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör bli medlem i EMU (den ekonomiska och monetära unionen)	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatterna på bensin och diesel	☐	☐	☐	☐	☐
Öka Västra Götalandsregionens samarbete med andra regioner i Europa	☐	☐	☐	☐	☐
Bygga ut kollektivtrafiken	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 40 **Hur intresserad är Du i allmänhet av miljöfrågor?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 41 **Kostnaderna för kollektivtrafiken betalas idag till hälften av skattebetalarna genom skatter och till hälften av resenärerna direkt genom biljetter, kort etc. Tycker Du att resenärerna bör betala mer genom biljetter och kort, samma andel som idag eller att mer skall betalas genom skatter?**

Mycket mer genom biljetter och kort	Något mer genom biljetter och kort	Samma andel som idag	Något mer genom skatt	Mycket mer genom skatt
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 42 **Vad anser Du om Din kommuns ekonomi respektive Västra Götalandsregionens ekonomi?**

	Mycket god ekonomi	Ganska god ekonomi	Varken god eller dålig ekonomi	Ganska dålig ekonomi	Mycket dålig ekonomi	Ingen uppfattning
Ekonomin i den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalands-regionens ekonomi	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 43 **Nyttjar Du eller någon nära anhörig någon av de former av service som anges nedan?**

	Ja, jag nyttjar själv	Nyttjar ej själv, men nära anhörig nyttjar	Nej, varken jag själv eller nära anhörig nyttjar
Föräldrakooperativ barnomsorg	☐	☐	☐
Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐
Kommunal grundskola	☐	☐	☐
Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐
Friskola	☐	☐	☐
Barnavårdscentral	☐	☐	☐
Vårdcentral	☐	☐	☐
Sjukhusvård	☐	☐	☐
Privatläkare	☐	☐	☐
Folktandvård	☐	☐	☐
Privattandläkare	☐	☐	☐
Äldreomsorg	☐	☐	☐
Socialtjänst	☐	☐	☐
Färdtjänst	☐	☐	☐
Handikappomsorg	☐	☐	☐
Bostadsbidrag	☐	☐	☐
Arbetsförmedling	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐
Idrottsanläggningar	☐	☐	☐
Bibliotek	☐	☐	☐
Kulturaktiviteter	☐	☐	☐
Fritidsverksamhet	☐	☐	☐

Fråga 44 **Vad anser Du om servicen i den kommun där Du bor på följande områden?**

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Vet ej
1. Föräldrakooperativ barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Kommunal grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Friskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Barnavårdscentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Privatläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Folktandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Privattandläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Socialtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Färdtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Handikappomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16. Bostadsbidrag	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17. Arbetsförmedling	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18. Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
19. Idrottsanläggningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20. Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21. Kulturaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
22. Fritidsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
23. Turism	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24. Miljövård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
25. Tillgång på bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
26. Gator och vägar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
27. Renhållning på allmänna platser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
28. Möjligheten att få jobb	☐	☐	☐	☐	☐	☐
29. Kommuninformation	☐	☐	☐	☐	☐	☐
30. Regioninformation	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 45 **Om ökade satsningar på servicen skall göras, vilket av serviceområdena anser Du att det är mest angeläget att satsa på? (v g ange en av siffrorna 1-30 i fråga 44 ovan.)**

Svar ☐☐

Fråga 46 **Om nedskärningar av servicen skall genomföras, vilket av serviceområdena tycker Du att det i första hand skall minskas på? (v g ange en av siffrorna 1-30 i fråga 44 ovan.)**

Svar ☐☐

Fråga 47 **Hur tycker Du på det hela taget att servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i:**

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 48 **Allmänt sett, vad är Din uppfattning om sjukvården under de senaste 12 månaderna? Anser Du att vården vid sjukhus och vårdcentraler har förbättrats eller försämrats?**

	Klart förbättrats	Något förbättrats	Varken förbättrats eller försämrats	Något försämrats	Klart försämrats	Ingen uppfattning
Sjukhus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vårdcentraler	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 49 **Hur tycker Du att kommunpolitikerna respektive regionpolitikerna sköter sina uppgifter på följande områden?**

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Barnomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hälso- och sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skolan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysselsättningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äldreomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 50 **Vilket eller vilka partier anser Du har den bästa politiken på följande områden? (Fler än ett parti kan markeras för varje område.)**

	v	s	c	fp	m	kd	mp	Annat parti	Ingen uppfattning
Barnomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hälso- och sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skolan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysselsättningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äldreomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 51 **Har Du under de senaste 12 månaderna framfört synpunkter på verksamheten inom något av följande områden genom t ex insändare, namninsamling, demonstration eller kontakt med politiker?**

	Ja, flera gånger	Ja, någon gång	Nej
Barnomsorgen	☐	☐	☐
Hälso- och sjukvården	☐	☐	☐
Skolan	☐	☐	☐
Sysselsättningen	☐	☐	☐
Äldreomsorgen	☐	☐	☐

Fråga 52 **Vad är Din uppfattning om följande påståenden om skolan i Din kommun? Ange för vart och ett av påståendena om Du anser det felaktigt eller riktigt.**

Helt felaktigt påstående ↓ Helt riktigt påstående ↓

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Skolan fostrar eleverna till goda medborgare	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eleverna får goda kunskaper i skolan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skolan erbjuder en god arbetsmiljö	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skolans verksamhet är svår att påverka	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Olika samhällsgrupper ges ej lika möjligheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skolan har svårt att möta varje elevs behov	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Friskolor innebär en bättre skola för alla	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Friskolor ökar social ojämlikhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Valfriheten ökar med friskolor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Friskolor minskar gemenskapen i samhället	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Friskolor urholkar den kommunala skolans ekonomi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 53 **Ange för vart och ett av nedanstående områden om Du anser att den kommunala servicen främst skall anpassas efter lokala behov/önskemål eller att man främst skall sträva efter lika nivå i alla kommuner.**

	Lokal anpassning ↓ 1	2	3	4	Lika nivå ↓ 5
Skolor	☐	☐	☐	☐	☐
Socialhjälp	☐	☐	☐	☐	☐
Stöd åt idrott och fritidsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐
Bibliotek och annan kulturell verksamhet	☐	☐	☐	☐	☐

FRÅGA 54–58 BESVARAS ENBART AV DIG SOM BOR I GÖTEBORGS KOMMUN

Fråga 54 **I vilken utsträckning känner Du Dig som göteborgare?**

I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I varken stor eller liten utsträckning	I ganska liten utsträckning	I mycket liten utsträckning
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 55 **Var skulle Du personligen vilja placera några kommunala politiker i Göteborg på nedanstående skala?**

	Personen okänd för mig	Ogillar starkt ↓ -5	-4	-3	-2	-1	Varken gillar eller ogillar ↓ 0	+1	+2	+3	+4	Gillar starkt ↓ +5
Margita Björklund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lars F Eklund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jan Hallberg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göran Johansson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Solveig Lindström	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Johnny Magnusson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eva Olofsson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Claes Roxbergh	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 56 **Göteborg är i dag indelat i 21 stadsdelar med egna nämnder. Vad anser Du om antalet stadsdelnämnder (SDN)? Bör det finnas:**

Fler stadsdelsnämnder	Samma antal som i dag	Färre stadsdelsnämnder	Inga stadsdelsnämnder alls	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 57 **Anser Du att stadsdelsnämnderna..?**

	Ja, utan tvekan	Ja, i någon mån	Kanske	Nej, knappast	Nej, inte alls	Vet ej
Har gjort det lättare att komma i kontakt med politikerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Har gjort att den kommunala verksamheten blivit dyrare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Har gjort att den kommunala servicen blivit bättre	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Har gjort att skillnaderna mellan olika stadsdelar i Göteborg blivit större	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 58 **Känner Du till vilka verksamheter stadsdelnämnderna i Göteborg i dag har ansvar för?**

	SDN ansvarar för	SDN ansvarar inte för	Vet ej
Arbetsförmedling	☐	☐	☐
Barnomsorg	☐	☐	☐
Grundskola	☐	☐	☐
Gymnasieskola	☐	☐	☐
Hemtjänst	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐
Försäkringskassan	☐	☐	☐
Socialkontor	☐	☐	☐

NU FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM BRANDKATASTROFEN PÅ HISINGEN HÖSTEN 1998

Fråga 59 **Känner eller kände Du någon som var med om brandkatastrofen på Hisingen hösten 1998?**

☐ Nej

☐ Ja, nära anhörig
☐ Ja, nära vän
☐ Ja, skol-/arbetskamrat
☐ Ja, granne
☐ Ja, medlem i förening/organisation som jag tillhör
☐ Ja, någon jag känner till, men inte är nära bekant med

Fråga 60 **Gjorde Du något av följande med anledning av katastrofen?**

	Ja	Nej
Följde händelserna i massmedier	☐	☐
Pratade med vänner och bekanta	☐	☐
Närvarade vid någon av rättegångarna	☐	☐
Besökte brandplatsen	☐	☐
Deltog i någon ceremoni	☐	☐
Deltog i katastrofarbetet	☐	☐

Fråga 61 **I vilken utsträckning har Du följt rättegångarna i massmedierna?**

I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I någon utsträckning	Inte alls
☐	☐	☐	☐

Fråga 62 **Hur har branden och rättegången påverkat Din bild av..?**

	Min bild har blivit mer negativ	Min bild är oförändrad	Min bild har blivit mer positiv	Ingen uppfattning
Polisen	☐	☐	☐	☐
Räddningstjänsten	☐	☐	☐	☐
Domstolarna	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐
Socialtjänsten	☐	☐	☐	☐
Skolan	☐	☐	☐	☐
Kyrkan/religiösa organisationer	☐	☐	☐	☐
Politikerna i Göteborg	☐	☐	☐	☐
Morgontidningarna	☐	☐	☐	☐
Kvällstidningarna	☐	☐	☐	☐
Radio och TV	☐	☐	☐	☐
Invandrarungdomar	☐	☐	☐	☐
Relationen mellan invandrare och svenskar	☐	☐	☐	☐
Göteborg som stad	☐	☐	☐	☐

Fråga 63 **Fyra personer har dömts för att ha orsakat branden. Vad anser Du om de straff som utdömts?**

	Alldeles för hårda	Något för hårda	Rimliga	Något för milda	Alldeles för milda	Ingen uppfattning
Straffen är..:	☐	☐	☐	☐	☐	☐

HÄR FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM MEDIER, INTERNET OCH FRITID

Fråga 64 **Vilken utrustning har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll? (Observera att Du kan markera fler än en ruta.)**

- ☐ Telefon
- ☐ Mobiltelefon ...med WAP ☐
- ☐ TV-apparat
- ☐ Text-TV
- ☐ Video
- ☐ Kabel-TV
- ☐ Digital-TV/Set Top Box
- ☐ Hushållsparabol
- ☐ Persondator
- ☐ DAB-radio
- ☐ DVD-spelare
- ☐ Fax
- ☐ CD-spelare
- ☐ Fritidshus
- ☐ Fritidsbåt
- ☐ Bil,

  märke:…….... årsmodell ☐☐☐☐
- ☐ Ytterligare bil,

  märke: ..... årsmodell ☐☐☐☐
- ☐ Eget körkort för personbil

Fråga 65 **Om Du har persondator i Ditt hushåll, har Du något av följande? (Observera att Du kan markera fler än en ruta.)**

- ☐ Personlig e-postadress
- ☐ Personlig hemsida
- ☐ Internet-anslutning
- ☐ Nej, jag har inget av ovan nämnda
- ☐ *Har ej persondator i mitt hushåll*

Fråga 66 **Har Du använt Internet under <u>den senaste månaden</u>?**

☐ Ja ☐ Nej → ***Gå vidare till fråga 69***

Om Du har använt Internet, var och i vilka syften har Du gjort det? (Fler än ett kryss kan anges på varje rad.)

	För privata syften	För förvärvsarbete/skolarbete
I hemmet	☐	☐
På min arbetsplats/skola	☐	☐
På annan plats	☐	☐

Fråga 67 **Vilket/vilka är Dina främsta syften med Din privata Internetanvändning? (Observera att Du kan markera fler än en ruta.)**

- ☐ Nöje/förströelse/spel
- ☐ Söka fakta/information
- ☐ Delta i diskussions- eller chatgrupp
- ☐ Ta del av nyheter/nyhetstjänst
- ☐ Datorteknisk användning/göra hemsidor
- ☐ E-post
- ☐ Beställa varor eller tjänster
- ☐ Ladda ner/lyssna på musik
- ☐ Bankärenden
- ☐ Annat, nämligen ……..…….…….

Fråga 68 **Hur ofta brukar Du ta del av något av följande på Internet?**

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen	☐	☐	☐	☐	☐
Dagens Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐
Lokal morgontidning	☐	☐	☐	☐	☐
Annan dagstidning på nätet	☐	☐	☐	☐	☐
Din kommuns hemsida	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionens hemsida	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 69 **Om Du tänker på sådant som händer i Din kommun, hur tillförlitlig bedömer Du följande mediers rapportering vara?**

	Mycket tillförlitlig	Ganska tillförlitlig	Inte särskilt tillförlitlig	Mindre tillförlitlig	Inte alls tillförlitlig	Ingen uppfattning
P4/Radio Göteborg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den privata lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västnytt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 lokalt Göteborg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den lokala morgon-tidningen där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Metro	☐	☐	☐	☐	☐	☐
GT	☐	☐	☐	☐	☐	☐

NU FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM FRITID OCH INTRESSEN

Fråga 70 **Ange nedan vilken/vilka föreningar Du är medlem i, samt hur aktiv Du är i dessa föreningar.**

	Icke medlem	Medlem, men har inte varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har någon typ av uppdrag
Facklig organisation	☐	☐	☐	☐
Föräldraförening	☐	☐	☐	☐
Hembygdsförening	☐	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐	☐
Hyresgästförening, bostadsrättsförening eller villaägareförening	☐	☐	☐	☐
Idrotts- eller friluftsförening	☐	☐	☐	☐
Invandrarorganisation	☐	☐	☐	☐
Konsumentkooperativ	☐	☐	☐	☐
Kulturförening, musik, dans etc	☐	☐	☐	☐
Kvinnoorganisation	☐	☐	☐	☐
Lokal aktionsgrupp	☐	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐	☐
Motororganisation	☐	☐	☐	☐
Pensionärsorganisation	☐	☐	☐	☐
Politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund)	☐	☐	☐	☐
Annan förening	☐	☐	☐	☐

Fråga 71 **Har Du något favoritlag i fotboll?**

☐ Nej ☐ Ja, nämligen ..... *(vilket lag)*

Fråga 72 **Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?**

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halv-året	Någon gång i kvar-talet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Sysslat med sport/idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Motionerat/idkat friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på fotboll/ishockey	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på Tips, Lotto eller V75	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rock-/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hyrt videofilm	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt CD-skiva	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tittat på TV under dagtid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurant/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit snabbmat (hamburgare/pizza/kebab)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit vegetarisk mat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat, målat, skrivit poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjungit eller spelat något musikinstrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med trädgårdsarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mekat med eller vårdat bil/motorcykel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat kort/sällskapsspel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Löst korsord	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt kollektivt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetat övertid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat med aktier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt Internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tränat på gym (aerobics/workout etc)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst musik-/film-/modemagasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på café	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Själv läst ur Bibeln	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mediterat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Själv hjälpt/fått hjälp av någon granne	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar eller på annat sätt stött någon hjälporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 73 **Hur nöjd är Du på det hela taget med det liv Du lever?**

Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
☐	☐	☐	☐

Fråga 74 **Med hjälp av nedanstående skala kan Du ange Ditt nuvarande hälsotillstånd. På skalan har Ditt bästa tänkbara tillstånd markerats med 10 och Ditt sämsta tänkbara tillstånd markerats med 0. Bedöm Ditt nuvarande hälsotillstånd genom att sätta ett kryss i den ruta på skalan som markerar hur bra eller dåligt Ditt nuvarande hälsotillstånd är.**

Mitt sämsta tänkbara tillstånd → Mitt bästa tänkbara tillstånd

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 75 **Om Du jämför, hur är Ditt allmänna hälsotillstånd i dag jämfört med hur det var för 12 månader sedan?**

☐ Bättre ☐ Oförändrat ☐ Sämre

Fråga 76 **Enligt Din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Svara med hjälp av nedanstående skala:**

Det går inte att lita på människor i allmänhet → Det går att lita på människor i allmänhet

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 77 **Har Du under de senaste 12 månaderna gjort något av följande?**

	Nej	Ja, en gång	Ja, flera gånger
Skrivit under namninsamling	☐	☐	☐
Diskuterat politik per e-post, chat eller liknande	☐	☐	☐
Bojkottat vissa varor eller produkter	☐	☐	☐
Kontaktat politiker i stat eller kommun	☐	☐	☐
Skrivit insändare till en tidning	☐	☐	☐
Arbetat i aktionsgrupp eller byalag	☐	☐	☐
Burit ett kampanjmärke	☐	☐	☐
Deltagit i olaglig protestaktivitet	☐	☐	☐

Fråga 78 **Hur ställer Du Dig till följande påståenden?**

Helt felaktigt påstående → Helt riktigt påstående

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Alla åsikter har lika stort värde oavsett vem som framför dem	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Var och en har rätt att uttrycka sin åsikt även om andra människor finner den stötande	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Människor har under särskilda omständigheter rätt att bryta mot lagen för att föra fram sin åsikt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Genom att rösta i de politiska valen kan man verkligen vara med och bestämma hur politiken skall utformas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Beslut fattade av majoriteten måste alltid följas även om det går emot min egen åsikt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 79 **Tillhör Du någon kyrka eller annat religiöst samfund eller religion?**

	Nej	Nej, men jag har har varit på möte under de senaste 12 månaderna	Ja, men jag har inte varit på möte under de senaste 12 månaderna	Ja, och jag har varit på möte under de senaste 12 månaderna
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐
Katolska kyrkan	☐	☐	☐	☐
Pingstkyrkan, Nybygget, Alliansmissionen, Trosrörelsen eller Adventisterna	☐	☐	☐	☐
Annat frikyrka (t ex SMF, EFS, SB, FA)	☐	☐	☐	☐
Ortodox kyrka eller annan kyrka	☐	☐	☐	☐
Jag är muslim	☐	☐	☐	☐
Jag tillhör en annan religion som varken är kristen eller muslimsk	☐	☐	☐	☐

Fråga 80 **Det finns olika sätt att se på Bibeln. Vilken av följande uppfattningar ligger närmast Din egen?**

- ☐ Bibeln är Guds rena ord och därför är den bokstavligen sann
- ☐ Bibeln har inspirerats av Gud, men den är skriven av människor och måste därför tolkas på nytt i varje tid
- ☐ Bibeln innehåller mycket livsvisdom men Gud har inte påverkat den på något speciellt sätt
- ☐ Bibeln är bara en vanlig bok
- ☐ Ingen uppfattning

Fråga 81 **Vilken är Din bedömning av vart och ett av följande påståenden om vad som hindrar att invandrare integreras i det svenska samhället?**

	Helt felaktigt påstående ↓ 0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Helt riktigt påstående ↓ 10
Invandrares dåliga kunskaper i svenska är det avgörande hindret för integrationen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Invandrarnas integration förhindras av att svenskar och invandrare bor åtskilda	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskrimineringen på arbetsmarknaden är ett hinder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ointresse från invandrarna själva hindrar integrationen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Svenskarnas negativa attityder gentemot invandrare är ett hinder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Invandrarnas bidragsberoende hindrar integrationen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 82 **Vilken är Din bedömning av vart och ett av följande påståenden om eventuella följder av att invandrare integreras i det svenska samhället?**

	Helt felaktigt påstående ↓ 0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Helt riktigt påstående ↓ 10
Sverige blir ett bättre land att leva i	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Motsättningarna mellan invandrare och infödda svenskar kommer att minska	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rasism och främlingsfientlighet kommer att öka	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

NU FÖLJER NÅGRA FRÅGOR (83–88) SOM ENBART BESVARAS AV DIG SOM LÄSER GÖTEBORGS-POSTEN

Fråga 83 **Hur väl anser Du att följande omdömen stämmer in på Göteborgs-Posten?**

	Stämmer helt och hållet	Stämmer delvis	Stämmer inte alls	Tveksam/ vet ej
Är mycket läsvärd	☐	☐	☐	☐
Innehåller för mycket lokala nyheter	☐	☐	☐	☐
Innehåller för lite lokala nyheter	☐	☐	☐	☐
Kommer alltid i tid på morgonen	☐	☐	☐	☐
Är seriös i sin nyhetsbevakning	☐	☐	☐	☐
Har ett lågt prenumerationspris	☐	☐	☐	☐
Innehåller ofta sådant som är praktiskt användbart	☐	☐	☐	☐

Fråga 84 **Om Du skulle betygsätta kvaliteten på Göteborgs-Postens olika delar på en skala mellan 1 och 5, där 1 är mycket dåligt och 5 är mycket bra, hur skulle Du då bedöma följande:**

	Mycket bra → 5	4	3	2	Mycket dålig → 1
Del 1 som helhet	☐	☐	☐	☐	☐
Del 2 som helhet	☐	☐	☐	☐	☐
Del 3 som helhet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 85 **Om Du tänker på hur Göteborgs-Posten är i dag och jämför med hur den var för ett år sedan, tycker Du då att tidningen blivit bättre eller sämre?**

Mycket bättre	Något bättre	Ingen skillnad	Något sämre	Mycket sämre	Tveksam/ vet ej
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 86 **Har Du tagit del av Göteborgs-Postens nättidning på Internet, gp.se, under <u>det senaste halvåret</u> – och i så fall hur ofta?**

☐ Nej → ***Gå vidare till fråga 88***

Dagligen	Flera gånger i veckan	Någon gång i veckan	Någon gång i månaden	Mer sällan
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 87 **Om Du jämför gp.se med andra nättidningar, vad anser Du om följande egenskaper?**

I förhållande till andra nättidningar är gp.se...

	Mycket bättre	Något bättre	Varken bättre eller sämre	Något sämre	Mycket sämre	Ingen uppfattning
Möjligheten att enkelt hitta det man söker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uppdateringen av nyheterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det lokala nyhetsutbudet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utbudet av service och tjänster (t ex Sök jobb, Bostadsbevakning, Resor)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Innehållets trovärdighet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 88 **Hur mycket brukar Du läsa av följande typer av innehåll i Göteborgs-Posten?**

	Allt/nästan allt	Ganska mycket	Inte särskilt mycket	Nästan inget
Del 1				
GP:s förstasida	☐	☐	☐	☐
Ledarsidan	☐	☐	☐	☐
Debattsidan	☐	☐	☐	☐
Insändare/Fria Ord	☐	☐	☐	☐
Riksnyheterna	☐	☐	☐	☐
Vad som händer i Göteborg	☐	☐	☐	☐
Vad som händer i Västsverige	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter från den egna kommunen	☐	☐	☐	☐
Lokala affärsannonser	☐	☐	☐	☐
Familjesidorna	☐	☐	☐	☐
Världens gång, förutom serier	☐	☐	☐	☐
Tecknade serier	☐	☐	☐	☐
Rubrikannonser för:				
Bostäder	☐	☐	☐	☐
Bilar	☐	☐	☐	☐
Övriga rubrikannonser	☐	☐	☐	☐
Del 2				
Utrikesnyheterna	☐	☐	☐	☐
Politik- och arbetsmarknadsnyheterna	☐	☐	☐	☐
Ekonominyheterna	☐	☐	☐	☐
Börssidorna	☐	☐	☐	☐
Jobbannonser	☐	☐	☐	☐
Sporten	☐	☐	☐	☐
Tips, Trav, V75 och andra spel	☐	☐	☐	☐
Del 3				
Kulturen	☐	☐	☐	☐
Gränslöst	☐	☐	☐	☐
Temasidan Var Dag	☐	☐	☐	☐
Nöjessidorna	☐	☐	☐	☐
Nöjesannonser	☐	☐	☐	☐
Reseannonser	☐	☐	☐	☐
Radio- och TV-sidorna	☐	☐	☐	☐
Extra lördags-/söndagsläsning				
Fri Tid	☐	☐	☐	☐
Närbild	☐	☐	☐	☐
Resor	☐	☐	☐	☐
Korsord och tävlingar	☐	☐	☐	☐
Bilagor				
GP Nära på onsdagar	☐	☐	☐	☐
TV-tider på torsdagar	☐	☐	☐	☐
Aveny på fredagar	☐	☐	☐	☐
Två Dagar på lördagar	☐	☐	☐	☐
GP Jobb på torsdagar och söndagar	☐	☐	☐	☐

TILL SIST NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV

När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. För att kunna göra detta behöver vi Dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 89 Hur bor Du för närvarande?

- ☐ På lantgård eller ensamliggande villa på landsbygden
- ☐ I villa eller radhus i småhusområde
- ☐ I lägenhet i flerfamiljhus
- ☐ I lägenhet/rum i servicehus, ålderdomshem eller gruppboende

Fråga 90 Hyr eller äger Du eller någon i Ditt hushåll Din nuvarande bostad?

- ☐ Hyr bostaden
- ☐ Äger bostaden (även bostadsrätt/insatslägenhet)

Fråga 91 Hur länge har Du bott...

...i den kommun där Du nu bor?

- ☐ Har alltid bott här
- ☐ Född i kommunen, har alltid bott här bortsett från kortare perioder
- ☐ Inflyttad, har bott här mer än 10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här 1 till 10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här mindre än ett år

...i Västra Götaland?

- ☐ Har alltid bott här
- ☐ Född i Västra Götaland, har alltid bott här bortsett från kortare perioder
- ☐ Inflyttad, har bott här mer än 10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här 1 till 10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här mindre än ett år

Fråga 92 I vilken typ av område bor Du?

- ☐ Storstad, centralt
- ☐ Storstad, ytterområde/förort
- ☐ Stad eller större tätort, centralt
- ☐ Stad eller större tätort, ytterområde
- ☐ Mindre tätort
- ☐ Ren landsbygd

Fråga 93 Var någonstans har Du respektive Din far och Din mor huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 94 Allmänt sett, hur bra tycker Du det är att bo i:

	Mycket dåligt				Varken bra eller dåligt					Mycket bra	
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götaland	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det område inom kommunen där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 95 **Skulle Du kunna tänka Dig att flytta från det område där Du bor?**

☐ Nej ☐ Ja

Om ja, till vilket område? (Fler än ett område kan markeras.)

☐ Till annat område i Din del av kommunen
☐ Till annan del av kommunen
☐ Till annan kommun i Västra Götaland
☐ Till kommun i annan del av Sverige
☐ Till annat land

Fråga 96 **I vilket av de här geografiska områdena känner Du att Du i första hand hör hemma? (Markera endast ett kryss.)**

☐ Den ort där jag bor
☐ Det landskap där jag bor
☐ Mitt tidigare län
☐ Västra Götaland
☐ Sverige som helhet
☐ Norden
☐ Europa
☐ Världen som helhet

Fråga 97 **Förvärvsarbetar eller studerar Du i:**

☐ Den kommun där Du bor ☐ Annan kommun ☐ Förvärvsarbetar/studerar ej

Fråga 98 **Är Du man eller kvinna?**

☐ Man ☐ Kvinna

Fråga 99 **Vilket år är Du född?**

Årtal: 19 ☐☐

Fråga 100 **Är Du svensk medborgare?**

☐ Ja
☐ Nej

Fråga 101 **Vilket är Ditt civilstånd?**

Ensamstående ☐ Sambo ☐ Gift ☐

Fråga 102 **Delar Du Ditt hushåll med en eller flera vuxna (20 år eller äldre)?**

☐ Ja
☐ Nej

Fråga 103 **Har Du egna barn och i så fall i vilka åldrar?**

Har ej egna barn ☐ 0–3 år ☐ 4–6 år ☐ 7–15 år ☐ 16–19 år ☐ 20 år eller äldre ☐

Fråga 104 Hur många barn i åldrarna 0–19 år bor i Ditt nuvarande hushåll?

Antal barn som bor i mitt nuvarande hushåll: ☐ ☐ Inga barn i åldrarna 0-19 år bor i hushållet

Om det bor barn i Ditt nuvarande hushåll, i vilka åldrar är de?

0–3 år	4–6 år	7–15 år	16–19 år
☐	☐	☐	☐

Fråga 105 Vilken av de här grupperna tillhör Du för närvarande?

- ☐ Förvärvsarbetande
- ☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder
- ☐ Genomgår arbetsmarknadsutbildning i AMS regi
- ☐ Genomgår utbildning med stöd av det så kallade Kunskapslyftet
- ☐ Arbetslös
- ☐ Ålderspensionär
- ☐ Förtidspensionär
- ☐ Hemarbetande
- ☐ Studerande

Fråga 106 Vilken skolutbildning har Du? Sätt ett kryss i rutan framför det alternativ Du anser stämmer bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den typ av skola Du just nu går i.

- ☐ Folkskola/enhetsskola/grundskola
- ☐ Folkhögskola
- ☐ Tvåårigt gymnasium/fackskola
- ☐ Flickskola/realexamen
- ☐ Minst treårigt gymnasium
- ☐ Studerat vid högskola/universitet
- ☐ Examen från högskola/universitet

Fråga 107 Hur intresserad är Du för egen del av att satsa på mer utbildning?

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 108 Har Du under de senaste 12 månaderna fått stöd i någon av följande former?

	Ja	Nej
Sjukpenning från Försäkringskassan	☐	☐
Sjukbidrag/förtidspension	☐	☐
A-kassa	☐	☐
Socialbidrag	☐	☐

Fråga 109 Vilket yrke har/hade Du?

☐ ..... *(Yrke/sysselsättning)*

☐ Har **aldrig** förvärvsarbetat → ***Gå vidare till fråga 114***

Fråga 110 Hur mycket arbetar/arbetade Du i genomsnitt per vecka?

☐ Heltid ☐ Deltid, minst 15 timmar/vecka ☐ Deltid, mindre än 15 timmar/vecka

Fråga 111 Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde Du till?

- ☐ Tjänsteman
- ☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion
- ☐ Tjänsteman med företagsledande funktion
- ☐ Arbetare
- ☐ Arbetare med arbetsledande funktion
- ☐ Egenanställd arbetare
- ☐ Företagare: ingen anställd
- ☐ Företagare: 1-9 anställda
- ☐ Företagare: 10 eller fler anställda
- ☐ Jordbrukare: ingen anställd
- ☐ Jordbrukare: en eller flera anställda

Fråga 112 Arbetar/arbetade Du i statlig, kommunal eller privat tjänst?

☐ Statlig ☐ Kommunal ☐ Landstingskommunal/regional ☐ Privat

Fråga 113 Du som för närvarande är anställd:

	Ja	Nej
Har Du fast anställning (tillsvidareanställning)	☐	☐
Har Du eget företag vid sidan om Din anställning	☐	☐
Arbetar Du regelbundet med någonting annat vid sidan om Din ordinarie anställning	☐	☐

☐ *Är ej anställd*

Fråga 114 Är Du medlem i någon fackförening?

Ja, förbund inom:

☐ LO (Landsorganisationen), v g ange vilket förbund: .....

☐ TCO (Tjänstemännens Centralorganisation), v g ange vilket förbund: .....

☐ SACO (Sveriges Akademikers Centralorganisation), v g ange vilket förbund: .....

☐ Annan facklig organisation

☐ Nej

Fråga 115 Om Du skulle beskriva Din nuvarande familj och den familj Du växte upp i, vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?

Din nuvarande familj	**Den familj Du växte upp i**
☐ Arbetarfamilj	☐ Arbetarfamilj
☐ Jordbrukarfamilj	☐ Jordbrukarfamilj
☐ Tjänstemannafamilj	☐ Tjänstemannafamilj
☐ Högre tjänstemanna-/akademikerfamilj	☐ Högre tjänstemanna-/akademikerfamilj
☐ Egen företagare	☐ Egen företagare

Fråga 116 Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten för samtliga personer i Ditt hushåll före skatt (pension och studiemedel skall också räknas in i den ungefärliga årsinkomsten).

☐ 100 000 eller mindre	☐ 401 000 – 500 000
☐ 101 000 – 200 000	☐ 501 000 – 600 000
☐ 201 000 – 300 000	☐ 601 000 – 700 000
☐ 301 000 – 400 000	☐ Mer än 700 000

Fråga 117 Hur har enligt Din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomin i Din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Hur tror Du ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättras	Förbli ungefär densamma	Försämras
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomin i Din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Ett varmt tack för din medverkan!

Vi är medvetna om att det har tagit tid för Dig att svara på våra frågor. Du har kanske också tyckt att några av dem har varit besvärliga att svara på. Vi är därför tacksamma för att få Dina synpunkter på formulärets och frågornas utformning.

SAMHÄLLE
OPINION
MASSMEDIA

Samhälle Opinion och Massmedia (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet. SOM-institutet drivs gemensamt av Institutionen för journalistik och masskommunikation, Statsvetenskapliga institutionen samt Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet. SOM-undersökningen är en del av institutionernas forskning om opinionsbildning i det svenska samhället idag. Undersökningen genomförs i samarbete med Kinnmark DM & Distribution och går ut till 6 000 slumpmässigt utvalda personer i Västsverige.

Ansvariga för undersökningen är universitetslektor Lennart Nilsson. Projektsamordnare är Magnus Kinnmark och undersökningsledare är Åsa Nilsson.

Har Du frågor som rör Din medverkan i undersökningen, ring gärna
Kinnmark DM & Distribution. Telefon: 020 – 28 28 30 (samtalet är gratis)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet:
Åsa Nilsson, telefon: 031-773 12 39, e-post: asa.nilsson@som.gu.se
Vill Du läsa mer om SOM-institutet finns vi på Internetadressen: www.som.gu.se

Denna streckkod är endast till för att inkomna svar skall kunna prickas av vid datorns optiska läsning. Då slipper Du få påminnelse i onödan.

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

VÄSTSVERIGE 2000

SOM INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

Göteborgs universitet

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

– här är ett exempel:

Fråga 1 Hur väl anser Du att påståendet *'I dag skiner solen'* stämmer?

	Stämmer helt och hållet	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
Om Du tycker att påståendet inte stämmer alls, sätt då ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☐	☒
Om Du tycker att påståendet stämmer ganska bra, markerar Du så här:	☐	☒	☐	☐	☐
Skulle Du råka sätta ett kryss i fel ruta, rätta till det genom att stryka över hela rutan. Sätt därefter kryss i rätt ruta på följande sätt:	■	☒	☐	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator. Håll därför om möjligt kryssen innanför rutorna.

Kryssa så här: ☒ Kryssa ej så här: ☒

Använd helst kulspetspenna och inte tusch eller blyerts

FORMULÄRETS INNEHÅLL

Frågenummer	Frågeområde
1–9	Press, radio och TV
10–46	Politik och samhälle
47–52	Internet och andra medier
53–65	Fritid och intressen
66–94	Bakgrund

DE FÖRSTA FRÅGORNA GÄLLER VILKA MEDIER DU TAR DEL AV

Fråga 1 **Läser eller tittar Du personligen i någon morgontidning regelbundet – och i så fall hur ofta?**

	6–7 dagar per vecka	4–5 dagar per vecka	2–3 dagar per vecka	Mer sällan	Aldrig
Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐
Dagens Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska Dagbladet	☐	☐	☐	☐	☐
Annan morgontidning, nämligen:					
..... *(Tidningens namn)*	☐	☐	☐	☐	
..... *(Tidningens namn)*	☐	☐	☐	☐	

Fråga 2 **Läser eller tittar Du personligen i någon av följande kvällstidningar regelbundet – och i så fall hur ofta?**

	6–7 dagar per vecka	4–5 dagar per vecka	2–3 dagar per vecka	Mer sällan	Aldrig
GT	☐	☐	☐	☐	☐
Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 3 **Prenumererar Du eller någon i Ditt hushåll på någon morgontidning?**

☐ Nej
☐ Ja, nämligen på: ..... *(Tidningens namn)*

..... *(Tidningens namn)*

..... *(Tidningens namn)*

Om Du inte har någon prenumeration i hushållet men ändå läser en morgontidning, på vilket sätt har Du då tillgång till tidningen?

☐ Läser hos bekant/granne
☐ Lånar av bekant/granne
☐ Läser på arbetet/skolan
☐ Läser på bibliotek
☐ Läser på kollektivtrafiken (buss, tåg etc.)
☐ Köper lösnummer
☐ Läser på Internet
☐ Annat sätt (ange vilket): .....

.....

Fråga 4 **Hur troligt är det att Du/Ditt hushåll <u>inom tre år</u> kommer att påbörja en daglig prenumeration på någon av följande morgontidningar?**

	Mycket troligt	Ganska troligt	Inte särskilt troligt	Inte alls troligt	*Har redan en prenumeration*
Dagens Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska Dagbladet	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐
..... (Namn på annan tidning)	☐	☐			

Fråga 5 **Läser Du regelbundet någon lokal gratistidning eller något lokalt annonsblad som innehåller nyheter?**

Har inte tillgång till någon gratistidning/annonsblad	Ja, varje vecka	Ja, varannan vecka	Ja, någon gång i månaden	Nej, mer sällan eller aldrig
☐	☐	☐	☐	☐

Om Ja, vilken eller vilka:

.....

.....

Fråga 6 **Hur ofta brukar Du ta del av följande radiokanaler?**

	6–7 dagar per vecka	4–5 dagar per vecka	2–3 dagar per vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges radio	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i Sveriges radio	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges radio	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalradion i P4	☐	☐	☐	☐	☐
Privatradion (NRJ, City 107 etc)	☐	☐	☐	☐	☐
Närradion	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 7 **Hur ofta brukar Du titta på program i följande TV-kanaler?**

		Tittar på kanalen:					
	Har ej tillgång	Dagligen	5–6ggr/ vecka	3–4ggr/ vecka	1–2ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Z-TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanaler (Canal+, TV1000)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eurosport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 8 **Hur ofta brukar Du ta del av följande program i radio och TV?**

	Dagligen	5–6 ggr/ vecka	3–4 ggr/ vecka	1–2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aktuellt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västnytt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Morgon-TV i SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Morgon-TV i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalnyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3 Direkt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalnyheterna i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 9 **Om Du tänker på sådant som händer i Västra Götaland, hur tillförlitlig bedömer Du följande mediers rapportering vara?**

	Mycket tillförlitlig	Ganska tillförlitlig	Inte särskilt tillförlitlig	Mindre tillförlitlig	Inte alls tillförlitlig	Ingen uppfattning
Lokalradion i P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den privata lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västnytt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalnyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den lokala morgontidningen där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kvällstidningarna	☐	☐	☐	☐	☐	☐

NU FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM POLITIK OCH SAMHÄLLE

Fråga 10 **Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 11 **Hur pass intresserad är Du av politiska frågor som rör den kommun där Du bor?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 12 **Vilken eller vilka frågor eller problem tycker Du är viktigast i dag i den kommun där Du bor? Ange högst tre frågor/problem.**

Svar: .....

.....

Fråga 13 **Hur pass intresserad är Du av politiska frågor som rör Västra Götalandsregionen?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 14 **Vilken eller vilka frågor eller problem tycker Du är viktigast i dag i Västra Götalandsregionen? Ange högst tre frågor/problem.**

Svar.....

.....

Fråga 15 **Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster–högerskala?**

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 16 **På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i..:**

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 17 **Vilket parti tycker Du bäst om i dag – i rikspolitiken, i regionpolitiken respektive i den kommun där Du bor? Markera endast ett kryss i vardera kolumnen.**

	Bästa parti i rikspolitiken	Bästa parti i regionpolitiken	Bästa parti i den kommun där Du bor
Vänsterpartiet	☐	☐	☐
Socialdemokraterna	☐	☐	☐
Centerpartiet	☐	☐	☐
Folkpartiet	☐	☐	☐
Moderaterna	☐	☐	☐
Kristdemokraterna	☐	☐	☐
Miljöpartiet	☐	☐	☐
Annat parti...	☐	☐	☐
...v g ange vilket:	.....	.....	.....

Fråga 18 **Är Du <u>personligen bekant</u> med någon politiker som är verksam i..:**

	Ja	Nej
Den kommun där Du bor	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐
Rikspolitiken	☐	☐

Fråga 19 **Skulle Du kunna tänka Dig att åta Dig ett politiskt uppdrag för det parti Du sympatiserar med som gäller..:**

	Ja, absolut	Ja, kanske	Nej, troligen inte	Nej, absolut inte
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐

Fråga 20 **Skulle Du kunna tänka Dig att åta Dig ett icke-partipolitiskt uppdrag i grupp, råd eller styrelse knutet till Ditt barns skola?**

Ja, absolut	Ja, kanske	Nej, troligen inte	Nej, absolut inte
☐	☐	☐	☐

Fråga 21 **Vilka möjligheter anser Du att Du har att påverka politiska beslut i EU, i Sverige, i Västra Götalandsregionen och i den kommun där Du bor?**

	Mycket goda möjligheter	Ganska goda möjligheter	Varken goda eller dåliga möjligheter	Ganska dåliga möjligheter	Mycket dåliga möjligheter	Ingen uppfattning
EU	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den del av kommunen där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 22 **Vad är Din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?**

☐ I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU
☐ I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU
☐ Har ingen bestämd åsikt i frågan

Har Du en bestämd uppfattning i denna fråga eller är Du mer tveksam?

☐ Bestämd uppfattning ☐ Mer tveksam

Fråga 23 **Vad anser Du att medlemskapet i EU hittills inneburit för Västsverige inom följande områden?**

	Stor förbättring	Viss förbättring	Varken förbättring eller försämring	Viss försämring	Stor försämring	Ingen uppfattning
Miljön	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysselsättningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jordbruket	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Företagens konkurrensmöjligheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regional utveckling	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 24 **Hur tycker Du att kommunstyrelsen i den kommun där Du bor respektive regionstyrelsen i Västra Götaland sköter sin uppgift?**

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Kommunstyrelsen i den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionstyrelsen i Västra Götaland	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 25 **Vid en konflikt mellan regionens gemensamma intresse och den kommun eller del av regionen som en ledamot av regionfullmäktige bor i, anser Du att ledamoten..?**

☐ I första hand bör företräda kommunen eller delen av regionen
☐ I första hand bör företräda hela regionen

Fråga 26 **Var skulle Du personligen vilja placera några politiker i Västra Götalandsregionen på nedanstående skala?**

	Personen okänd för mig	Ogillar starkt ↓ -5	-4	-3	-2	-1	Varken gillar eller ogillar ↓ 0	+1	+2	+3	+4	Gillar starkt ↓ +5
Roland Andersson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hans Aronsson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eva Eriksson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kent Johansson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stefan Kristiansson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rune Lanestrand	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bengt Mollstedt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Monica Selin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annelie Stark	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cecilia Widegren	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Carina Åström	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 27 **Här följer fyra påståenden om Västra Götalandsregionen. Markera för varje påstående det svar som ligger närmast Din egen uppfattning.**

Västra Götalandsregionen:	Stämmer helt	Stämmer delvis	Stämmer knappast	Stämmer inte alls	Ingen uppfattning
Förbättrar demokratin	☐	☐	☐	☐	☐
Stärker områdets ekonomiska utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
Innebär att delar av regionen missgynnas	☐	☐	☐	☐	☐
Förbättrar möjligheterna att hävda sig i konkurrensen med andra regioner	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 28 **Västra Götalandsregionen har tagit över ansvaret för bland annat hälso- och sjukvården och de regionala utvecklingsfrågorna. Anser Du att denna förändring inneburit huvudsakligen fördelar eller huvudsakligen nackdelar för invånarna i regionen?**

Mycket stora fördelar	Ganska stora fördelar	Varken för- eller nackdelar	Ganska stora nackdelar	Mycket stora nackdelar	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 29 **Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?**

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen upp-fattning
Rikspolitiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunens politiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunens tjänstemän	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionens politiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionens tjänstemän	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvårdens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsförmedlingens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Försäkringskassans personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personal inom barnomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personal inom äldreomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fritidspersonal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Biblioteksspersonal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialarbetare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personal inom räddningstjänsten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poliser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Domare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Advokater	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åklagare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafikens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lärare i grundskola och gymnasium	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Universitetslärare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister i morgonpress	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister i radio/TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Präster i Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pastorer i frikyrkorna	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 30 **Nedan följer några frågor som rör Din tilltro till det svenska rättsväsendet. Vad anser Du om följande påståenden om svenska domstolar?**

Svenska domstolar:	Helt felaktigt påstående 0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Helt riktigt påstående 10
Utdömer straff som är rimliga för de brott som begåtts	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utdömer mycket olika straff för samma slags brott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utdömer alltid straff på sakliga grunder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utdömer lindrigare straff till personer med hög status	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 **I allmänhet, i vilken utsträckning tror Du att personer i Din omgivning..:**

	Förekommer aldrig 0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Mycket vanligt 10
Lämnar in en upphittad plånbok till polisen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Undanhåller inkomster från beskattning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skulle försöka hjälpa till vid en trafikolycka	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dricker hembränt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tar initiativ för trivseln i området	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Betalar någon svart (t ex hantverkare eller städhjälp)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kör onykter i trafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 32 **Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?**

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	☐	☐	☐	☐	☐
Överföra kommunal affärsverksamhet, t.ex. energiverk, i privata händer	☐	☐	☐	☐	☐
Låta privata företag svara för äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på friskolor	☐	☐	☐	☐	☐
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus	☐	☐	☐	☐	☐
Höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen	☐	☐	☐	☐	☐
Införa sextimmars arbetsdag	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör bli medlem i EMU (den ekonomiska och monetära unionen)	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatterna på bensin och diesel	☐	☐	☐	☐	☐
Öka Västra Götalandsregionens samarbete med andra regioner i Europa	☐	☐	☐	☐	☐
Bygga ut kollektivtrafiken	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 33 **Hur intresserad är Du i allmänhet av miljöfrågor?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 34 **Kostnaderna för kollektivtrafiken betalas idag till hälften av skattebetalarna genom skatter och till hälften av resenärerna direkt genom biljetter, kort etc. Tycker Du att resenärerna bör betala mer genom biljetter och kort, samma andel som idag eller att mer skall betalas genom skatter?**

Mycket mer genom biljetter och kort	Något mer genom biljetter och kort	Samma andel som idag	Något mer genom skatt	Mycket mer genom skatt
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 35 **Vad anser Du om Din kommuns ekonomi respektive Västra Götalandsregionens ekonomi?**

	Mycket god ekonomi	Ganska god ekonomi	Varken god eller dålig ekonomi	Ganska dålig ekonomi	Mycket dålig ekonomi	Ingen uppfattning
Ekonomin i den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalands-regionens ekonomi	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 36 **Nyttjar Du eller någon nära anhörig någon av de former av service som anges nedan?**

	Ja, jag nyttjar själv	Nyttjar ej själv, men nära anhörig nyttjar	Nej, varken jag själv eller nära anhörig nyttjar
Föräldrakooperativ barnomsorg	☐	☐	☐
Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐
Kommunal grundskola	☐	☐	☐
Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐
Friskola	☐	☐	☐
Barnavårdscentral	☐	☐	☐
Vårdcentral	☐	☐	☐
Sjukhusvård	☐	☐	☐
Privatläkare	☐	☐	☐
Folktandvård	☐	☐	☐
Privattandläkare	☐	☐	☐
Äldreomsorg	☐	☐	☐
Socialtjänst	☐	☐	☐
Färdtjänst	☐	☐	☐
Handikappomsorg	☐	☐	☐
Bostadsbidrag	☐	☐	☐
Arbetsförmedling	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐
Idrottsanläggningar	☐	☐	☐
Bibliotek	☐	☐	☐
Kulturaktiviteter	☐	☐	☐
Fritidsverksamhet	☐	☐	☐

Fråga 37 **Vad anser Du om servicen i den kommun där Du bor på följande områden?**

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Vet ej
1. Föräldrakooperativ barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Kommunal grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Friskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Barnavårdscentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Privatläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Folktandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Privattandläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Socialtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Färdtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Handikappomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16. Bostadsbidrag	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17. Arbetsförmedling	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18. Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
19. Idrottsanläggningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20. Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21. Kulturaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
22. Fritidsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
23. Turism	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24. Miljövård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
25. Tillgång på bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
26. Gator och vägar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
27. Renhållning på allmänna platser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
28. Möjligheten att få jobb	☐	☐	☐	☐	☐	☐
29. Kommuninformation	☐	☐	☐	☐	☐	☐
30. Regioninformation	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 38 **Om ökade satsningar på servicen skall göras, vilket av serviceområdena anser Du att det är mest angeläget att satsa på? (v g ange en av siffrorna 1-30 i fråga 37 ovan.)**

Svar ☐☐

Fråga 39 **Om nedskärningar av servicen skall genomföras, vilket av serviceområdena tycker Du att det i första hand skall minskas på? (v g ange en av siffrorna 1-30 i fråga 37 ovan.)**

Svar ☐☐

Fråga 40 **Hur tycker Du på det hela taget att servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i:**

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 41 **Allmänt sett, vad är Din uppfattning om sjukvården under de senaste 12 månaderna? Anser Du att vården vid sjukhus och vårdcentraler har förbättrats eller försämrats?**

	Klart förbättrats	Något förbättrats	Varken förbättrats eller försämrats	Något försämrats	Klart försämrats	Ingen uppfattning
Sjukhus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vårdcentraler	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 42 **Hur tycker Du att kommunpolitikerna respektive regionpolitikerna sköter sina uppgifter på följande områden?**

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Barnomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hälso- och sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skolan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysselsättningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äldreomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 43 **Vilket eller vilka partier anser Du har den bästa politiken på följande områden? (Fler än ett parti kan markeras för varje område.)**

	v	s	c	fp	m	kd	mp	Annat parti	Ingen uppfattning
Barnomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hälso- och sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skolan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysselsättningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äldreomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 44 **Har Du under de senaste 12 månaderna framfört synpunkter på verksamheten inom något av följande områden genom t ex insändare, namninsamling, demonstration eller kontakt med politiker?**

	Ja, flera gånger	Ja, någon gång	Nej
Barnomsorgen	☐	☐	☐
Hälso- och sjukvården	☐	☐	☐
Skolan	☐	☐	☐
Sysselsättningen	☐	☐	☐
Äldreomsorgen	☐	☐	☐

Fråga 45 **Vad är Din uppfattning om följande påståenden om skolan i Din kommun? Ange för vart och ett av påståendena om Du anser det felaktigt eller riktigt.**

Helt felaktigt påstående ↓ Helt riktigt påstående ↓

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Skolan fostrar eleverna till goda medborgare	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eleverna får goda kunskaper i skolan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skolan erbjuder en god arbetsmiljö	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skolans verksamhet är svår att påverka	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Olika samhällsgrupper ges ej lika möjligheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skolan har svårt att möta varje elevs behov	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Friskolor innebär en bättre skola för alla	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Friskolor ökar social ojämlikhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Valfriheten ökar med friskolor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Friskolor minskar gemenskapen i samhället	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Friskolor urholkar den kommunala skolans ekonomi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 46 **Ange för vart och ett av nedanstående områden om Du anser att den kommunala servicen främst skall anpassas efter lokala behov/önskemål eller att man främst skall sträva efter lika nivå i alla kommuner.**

	Lokal anpassning ↓ 1	2	3	4	Lika nivå ↓ 5
Skolor	☐	☐	☐	☐	☐
Socialhjälp	☐	☐	☐	☐	☐
Stöd åt idrott och fritidsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐
Bibliotek och annan kulturell verksamhet	☐	☐	☐	☐	☐

HÄR FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM MEDIER, INTERNET OCH FRITID

Fråga 47 **Vilken utrustning har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll? (Observera att Du kan markera fler än en ruta.)**

- ☐ Telefon
- ☐ Mobiltelefon ...med WAP ☐
- ☐ TV-apparat
- ☐ Text-TV
- ☐ Video
- ☐ Kabel-TV
- ☐ Digital-TV/Set Top Box
- ☐ Hushållsparabol
- ☐ Persondator
- ☐ DAB-radio
- ☐ DVD-spelare
- ☐ Fax
- ☐ CD-spelare
- ☐ Fritidshus
- ☐ Fritidsbåt
- ☐ Bil,

  märke:……... årsmodell ☐☐☐☐
- ☐ Ytterligare bil,

  märke: ..... årsmodell ☐☐☐☐
- ☐ Eget körkort för personbil

Fråga 48 **Om Du har persondator i Ditt hushåll, har Du något av följande? (Observera att Du kan markera fler än en ruta.)**

- ☐ Personlig e-postadress
- ☐ Personlig hemsida
- ☐ Internet-anslutning
- ☐ Nej, jag har inget av ovan nämnda
- ☐ *Har ej persondator i mitt hushåll*

Fråga 49 **Har Du använt Internet under <u>den senaste månaden</u>?**

☐ Ja ☐ Nej → ***Gå vidare till fråga 52***

Om Du har använt Internet, var och i vilka syften har Du gjort det? (Fler än ett kryss kan anges på varje rad.)

	För privata syften	För förvärvsarbete/skolarbete
I hemmet	☐	☐
På min arbetsplats/skola	☐	☐
På annan plats	☐	☐

Fråga 50 **Vilket/vilka är Dina främsta syften med Din privata Internetanvändning? (Observera att Du kan markera fler än en ruta.)**

- ☐ Nöje/förströelse/spel
- ☐ Söka fakta/information
- ☐ Delta i diskussions- eller chatgrupp
- ☐ Ta del av nyheter/nyhetstjänst
- ☐ Datorteknisk användning/göra hemsidor
- ☐ E-post
- ☐ Beställa varor eller tjänster
- ☐ Ladda ner/lyssna på musik
- ☐ Bankärenden
- ☐ Annat, nämligen ……..…….…….

Fråga 51 **Hur ofta brukar Du ta del av något av följande på Internet?**

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen	☐	☐	☐	☐	☐
Dagens Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐
Lokal morgontidning	☐	☐	☐	☐	☐
Annan dagstidning på nätet	☐	☐	☐	☐	☐
Din kommuns hemsida	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionens hemsida	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 52 **Om Du tänker på sådant som händer i Din kommun, hur tillförlitlig bedömer Du följande mediers rapportering vara?**

	Mycket tillförlitlig	Ganska tillförlitlig	Inte särskilt tillförlitlig	Mindre tillförlitlig	Inte alls tillförlitlig	Ingen uppfattning
Lokalradion i P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den privata lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västnytt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalnyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den lokala morgon-tidningen där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kvällstidningarna	☐	☐	☐	☐	☐	☐

NU FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM FRITID OCH INTRESSEN

Fråga 53 **Ange nedan vilken/vilka föreningar Du är medlem i, samt hur aktiv Du är i dessa föreningar.**

	Icke medlem	Medlem, men har inte varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har någon typ av uppdrag
Facklig organisation	☐	☐	☐	☐
Föräldraförening	☐	☐	☐	☐
Hembygdsförening	☐	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐	☐
Hyresgästförening, bostadsrättsförening eller villaägareförening	☐	☐	☐	☐
Idrotts- eller friluftsförening	☐	☐	☐	☐
Invandrarorganisation	☐	☐	☐	☐
Konsumentkooperativ	☐	☐	☐	☐
Kulturförening, musik, dans etc	☐	☐	☐	☐
Kvinnoorganisation	☐	☐	☐	☐
Lokal aktionsgrupp	☐	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐	☐
Motororganisation	☐	☐	☐	☐
Pensionärsorganisation	☐	☐	☐	☐
Politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund)	☐	☐	☐	☐
Annan förening	☐	☐	☐	☐

Fråga 54 **Har Du något favoritlag i fotboll?**

☐ Nej ☐ Ja, nämligen ..... *(vilket lag)*

Fråga 55 **Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?**

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halv-året	Någon gång i kvar-talet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Sysslat med sport/idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Motionerat/idkat friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på fotboll/ishockey	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på Tips, Lotto eller V75	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rock-/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hyrt videofilm	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt CD-skiva	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tittat på TV under dagtid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurant/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit snabbmat (hamburgare/pizza/kebab)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit vegetarisk mat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat, målat, skrivit poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjungit eller spelat något musikinstrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med trädgårdsarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mekat med eller vårdat bil/motorcykel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat kort/sällskapsspel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Löst korsord	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt kollektivt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetat övertid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat med aktier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt Internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tränat på gym (aerobics/workout etc)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst musik-/film-/modemagasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på café	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Själv läst ur Bibeln	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mediterat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Själv hjälpt/fått hjälp av någon granne	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar eller på annat sätt stött någon hjälporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 56 **Hur nöjd är Du på det hela taget med det liv Du lever?**

Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
☐	☐	☐	☐

Fråga 57 **Med hjälp av nedanstående skala kan Du ange Ditt nuvarande hälsotillstånd. På skalan har Ditt bästa tänkbara tillstånd markerats med 10 och Ditt sämsta tänkbara tillstånd markerats med 0. Bedöm Ditt nuvarande hälsotillstånd genom att sätta ett kryss i den ruta på skalan som markerar hur bra eller dåligt Ditt nuvarande hälsotillstånd är.**

Mitt sämsta tänkbara tillstånd → Mitt bästa tänkbara tillstånd

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 58 **Om Du jämför, hur är Ditt allmänna hälsotillstånd i dag jämfört med hur det var för 12 månader sedan?**

☐ Bättre ☐ Oförändrat ☐ Sämre

Fråga 59 **Enligt Din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Svara med hjälp av nedanstående skala:**

Det går inte att lita på människor i allmänhet → Det går att lita på människor i allmänhet

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 60 **Har Du under de senaste 12 månaderna gjort något av följande?**

	Nej	Ja, en gång	Ja, flera gånger
Skrivit under namninsamling	☐	☐	☐
Diskuterat politik per e-post, chat eller liknande	☐	☐	☐
Bojkottat vissa varor eller produkter	☐	☐	☐
Kontaktat politiker i stat eller kommun	☐	☐	☐
Skrivit insändare till en tidning	☐	☐	☐
Arbetat i aktionsgrupp eller byalag	☐	☐	☐
Burit ett kampanjmärke	☐	☐	☐
Deltagit i olaglig protestaktivitet	☐	☐	☐

Fråga 61 **Hur ställer Du Dig till följande påståenden?**

Helt felaktigt påstående → Helt riktigt påstående

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Alla åsikter har lika stort värde oavsett vem som framför dem	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Var och en har rätt att uttrycka sin åsikt även om andra människor finner den stötande	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Människor har under särskilda omständigheter rätt att bryta mot lagen för att föra fram sin åsikt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Genom att rösta i de politiska valen kan man verkligen vara med och bestämma hur politiken skall utformas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Beslut fattade av majoriteten måste alltid följas även om det går emot min egen åsikt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 62 Tillhör Du någon kyrka eller annat religiöst samfund eller religion?

	Nej	Nej, men jag har har varit på möte under de senaste 12 månaderna	Ja, men jag har inte varit på möte under de senaste 12 månaderna	Ja, och jag har varit på möte under de senaste 12 månaderna
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐
Katolska kyrkan	☐	☐	☐	☐
Pingstkyrkan, Nybygget, Alliansmissionen, Trosrörelsen eller Adventisterna	☐	☐	☐	☐
Annat frikyrka (t ex SMF, EFS, SB, FA)	☐	☐	☐	☐
Ortodox kyrka eller annan kyrka	☐	☐	☐	☐
Jag är muslim	☐	☐	☐	☐
Jag tillhör en annan religion som varken är kristen eller muslimsk	☐	☐	☐	☐

Fråga 63 Det finns olika sätt att se på Bibeln. Vilken av följande uppfattningar ligger närmast Din egen?

☐ Bibeln är Guds rena ord och därför är den bokstavligen sann

☐ Bibeln har inspirerats av Gud, men den är skriven av människor och måste därför tolkas på nytt i varje tid

☐ Bibeln innehåller mycket livsvisdom men Gud har inte påverkat den på något speciellt sätt

☐ Bibeln är bara en vanlig bok

☐ Ingen uppfattning

Fråga 64 Vilken är Din bedömning av vart och ett av följande påståenden om vad som hindrar att invandrare integreras i det svenska samhället?

	Helt felaktigt påstående ↓ 0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Helt riktigt påstående ↓ 10
Invandrares dåliga kunskaper i svenska är det avgörande hindret för integrationen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Invandrarnas integration förhindras av att svenskar och invandrare bor åtskilda	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskrimineringen på arbetsmarknaden är ett hinder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ointresse från invandrarna själva hindrar integrationen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Svenskarnas negativa attityder gentemot invandrare är ett hinder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Invandrarnas bidragsberoende hindrar integrationen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 65 Vilken är Din bedömning av vart och ett av följande påståenden om eventuella följder av att invandrare integreras i det svenska samhället?

	Helt felaktigt påstående ↓ 0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Helt riktigt påstående ↓ 10
Sverige blir ett bättre land att leva i	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Motsättningarna mellan invandrare och infödda svenskar kommer att minska	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rasism och främlingsfientlighet kommer att öka	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

TILL SIST NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV

När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. För att kunna göra detta behöver vi Dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 66 Hur bor Du för närvarande?

- ☐ På lantgård eller ensamliggande villa på landsbygden
- ☐ I villa eller radhus i småhusområde
- ☐ I lägenhet i flerfamiljhus
- ☐ I lägenhet/rum i servicehus, ålderdomshem eller gruppboende

Fråga 67 Hyr eller äger Du eller någon i Ditt hushåll Din nuvarande bostad?

- ☐ Hyr bostaden
- ☐ Äger bostaden (även bostadsrätt/insatslägenhet)

Fråga 68 Hur länge har Du bott...

...i den kommun där Du nu bor?

- ☐ Har alltid bott här
- ☐ Född i kommunen, har alltid bott här bortsett från kortare perioder
- ☐ Inflyttad, har bott här mer än 10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här 1 till 10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här mindre än ett år

...i Västra Götaland?

- ☐ Har alltid bott här
- ☐ Född i Västra Götaland, har alltid bott här bortsett från kortare perioder
- ☐ Inflyttad, har bott här mer än 10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här 1 till 10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här mindre än ett år

Fråga 69 I vilken typ av område bor Du?

- ☐ Storstad, centralt
- ☐ Storstad, ytterområde/förort
- ☐ Stad eller större tätort, centralt
- ☐ Stad eller större tätort, ytterområde
- ☐ Mindre tätort
- ☐ Ren landsbygd

Fråga 70 Var någonstans har Du respektive Din far och Din mor huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 71 Allmänt sett, hur bra tycker Du det är att bo i:

	Mycket dåligt				Varken bra eller dåligt					Mycket bra	
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götaland	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det område inom kommunen där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 72 **Skulle Du kunna tänka Dig att flytta från det område där Du bor?**

☐ Nej ☐ Ja

Om ja, till vilket område? (Fler än ett område kan markeras.)

☐ Till annat område i Din del av kommunen
☐ Till annan del av kommunen
☐ Till annan kommun i Västra Götaland
☐ Till kommun i annan del av Sverige
☐ Till annat land

Fråga 73 **I vilket av de här geografiska områdena känner Du att Du i första hand hör hemma? (Markera endast ett kryss.)**

☐ Den ort där jag bor
☐ Det landskap där jag bor
☐ Mitt tidigare län
☐ Västra Götaland
☐ Sverige som helhet
☐ Norden
☐ Europa
☐ Världen som helhet

Fråga 74 **Förvärvsarbetar eller studerar Du i:**

☐ Den kommun där Du bor ☐ Annan kommun ☐ Förvärvsarbetar/studerar ej

Fråga 75 **Är Du man eller kvinna?**

☐ Man ☐ Kvinna

Fråga 76 **Vilket år är Du född?**

Årtal: 19 ☐☐

Fråga 77 **Är Du svensk medborgare?**

☐ Ja
☐ Nej

Fråga 78 **Vilket är Ditt civilstånd?**

Ensamstående ☐ Sambo ☐ Gift ☐

Fråga 79 **Delar Du Ditt hushåll med en eller flera vuxna (20 år eller äldre)?**

☐ Ja
☐ Nej

Fråga 80 **Har Du egna barn och i så fall i vilka åldrar?**

Har ej egna barn ☐ 0–3 år ☐ 4–6 år ☐ 7–15 år ☐ 16–19 år ☐ 20 år eller äldre ☐

Fråga 81 **Hur många barn i åldrarna 0–19 år bor i Ditt nuvarande hushåll?**

Antal barn som bor i mitt nuvarande hushåll: ☐ ☐ Inga barn i åldrarna 0-19 år bor i hushållet

Om det bor barn i Ditt nuvarande hushåll, i vilka åldrar är de?

0–3 år	4–6 år	7–15 år	16–19 år
☐	☐	☐	☐

Fråga 82 **Vilken av de här grupperna tillhör Du för närvarande?**

- ☐ Förvärvsarbetande
- ☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder
- ☐ Genomgår arbetsmarknadsutbildning i AMS regi
- ☐ Genomgår utbildning med stöd av det så kallade Kunskapslyftet
- ☐ Arbetslös
- ☐ Ålderspensionär
- ☐ Förtidspensionär
- ☐ Hemarbetande
- ☐ Studerande

Fråga 83 **Vilken skolutbildning har Du? Sätt ett kryss i rutan framför det alternativ Du anser stämmer bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den typ av skola Du just nu går i.**

- ☐ Folkskola/enhetsskola/grundskola
- ☐ Folkhögskola
- ☐ Tvåårigt gymnasium/fackskola
- ☐ Flickskola/realexamen
- ☐ Minst treårigt gymnasium
- ☐ Studerat vid högskola/universitet
- ☐ Examen från högskola/universitet

Fråga 84 **Hur intresserad är Du för egen del av att satsa på mer utbildning?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 85 **Har Du under de senaste 12 månaderna fått stöd i någon av följande former?**

	Ja	Nej
Sjukpenning från Försäkringskassan	☐	☐
Sjukbidrag/förtidspension	☐	☐
A-kassa	☐	☐
Socialbidrag	☐	☐

Fråga 86 **Vilket yrke har/hade Du?**

☐ ..... *(Yrke/sysselsättning)*

☐ Har **aldrig** förvärvsarbetat → ***Gå vidare till fråga 91***

Fråga 87 **Hur mycket arbetar/arbetade Du i genomsnitt per vecka?**

☐ Heltid ☐ Deltid, minst 15 timmar/vecka ☐ Deltid, mindre än 15 timmar/vecka

Fråga 88 **Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde Du till?**

- ☐ Tjänsteman
- ☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion
- ☐ Tjänsteman med företagsledande funktion
- ☐ Arbetare
- ☐ Arbetare med arbetsledande funktion
- ☐ Egenanställd arbetare
- ☐ Företagare: ingen anställd
- ☐ Företagare: 1-9 anställda
- ☐ Företagare: 10 eller fler anställda
- ☐ Jordbrukare: ingen anställd
- ☐ Jordbrukare: en eller flera anställda

Fråga 89 **Arbetar/arbetade Du i statlig, kommunal eller privat tjänst?**

☐ Statlig ☐ Kommunal ☐ Landstingskommunal/regional ☐ Privat

Fråga 90 **Du som för närvarande är anställd:**

	Ja	Nej
Har Du fast anställning (tillsvidareanställning)	☐	☐
Har Du eget företag vid sidan om Din anställning	☐	☐
Arbetar Du regelbundet med någonting annat vid sidan om Din ordinarie anställning	☐	☐

☐ *Är ej anställd*

Fråga 91 **Är Du medlem i någon fackförening?**

Ja, förbund inom:

☐ LO (Landsorganisationen), v g ange vilket förbund: .....

☐ TCO (Tjänstemännens Centralorganisation), v g ange vilket förbund: .....

☐ SACO (Sveriges Akademikers Centralorganisation), v g ange vilket förbund: .....

☐ Annan facklig organisation

☐ Nej

Fråga 92 **Om Du skulle beskriva Din nuvarande familj och den familj Du växte upp i, vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?**

Din nuvarande familj	**Den familj Du växte upp i**
☐ Arbetarfamilj	☐ Arbetarfamilj
☐ Jordbrukarfamilj	☐ Jordbrukarfamilj
☐ Tjänstemannafamilj	☐ Tjänstemannafamilj
☐ Högre tjänstemanna-/akademikerfamilj	☐ Högre tjänstemanna-/akademikerfamilj
☐ Egen företagare	☐ Egen företagare

Fråga 93 **Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten för samtliga personer i Ditt hushåll före skatt (pension och studiemedel skall också räknas in i den ungefärliga årsinkomsten).**

☐ 100 000 eller mindre	☐ 401 000 – 500 000
☐ 101 000 – 200 000	☐ 501 000 – 600 000
☐ 201 000 – 300 000	☐ 601 000 – 700 000
☐ 301 000 – 400 000	☐ Mer än 700 000

Fråga 94 **Hur har enligt Din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?**

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomin i Din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Hur tror Du ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättras	Förbli ungefär densamma	Försämras
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomin i Din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Ett varmt tack för din medverkan!

Vi är medvetna om att det har tagit tid för Dig att svara på våra frågor. Du har kanske också tyckt att några av dem har varit besvärliga att svara på. Vi är därför tacksamma för att få Dina synpunkter på formulärets och frågornas utformning.

SAMHÄLLE
OPINION
MASSMEDIA

Samhälle Opinion och Massmedia (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet. SOM-institutet drivs gemensamt av Institutionen för journalistik och masskommunikation, Statsvetenskapliga institutionen samt Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet. SOM-undersökningen är en del av institutionernas forskning om opinionsbildning i det svenska samhället idag. Undersökningen genomförs i samarbete med Kinnmark DM & Distribution och går ut till 6 000 slumpmässigt utvalda personer i Västsverige.

Ansvariga för undersökningen är universitetslektor Lennart Nilsson. Projektsamordnare är Magnus Kinnmark och undersökningsledare är Åsa Nilsson.

Har Du frågor som rör Din medverkan i undersökningen, ring gärna
Kinnmark DM & Distribution. Telefon: 020 – 28 28 30 (samtalet är gratis)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet:
Åsa Nilsson, telefon: 031-773 12 39, e-post: asa.nilsson@som.gu.se
Vill Du läsa mer om SOM-institutet finns vi på Internetadressen: www.som.gu.se

Denna streckkod är endast till för att inkomna svar skall kunna prickas av vid datorns optiska läsning. Då slipper Du få påminnelse i onödan.

SOM-INSTITUTETS RAPPORTER

ISSN 0284-4788

SOM-rapport nr 1
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1986*
Göteborg 1987, 87 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 2
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1987*
Göteborg 1988, 112 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 3
Björkqvist, Karin: *SOM-undersökningen 1988*
Göteborg 1989, 68 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 4
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åttiotal*
Göteborg 1989, 183 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 5
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Medier och opinion i Sverige*
Göteborg 1990, 140 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 6
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Politiska opinioner*
Göteborg 1991, 147 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 7
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åsikter om massmedier och samhälle*
Göteborg 1991, 150 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--7--SE

SOM-rapport nr 8
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Trendbrott?*
Göteborg 1992, 260 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--8--SE

SOM-rapport nr 9
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Perspektiv på krisen*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--9--SE

SOM-rapport nr 10
Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk opinion*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--10--SE

SOM-rapport nr 11
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Vägval*
Göteborg 1994, 320 sidor. Pris 170 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--11--SE

SOM-rapport nr 12
Nilsson, Lennart (red): *Västsverige i fokus*
Göteborg 1994, 150 sidor. Pris 130 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--12--SE

SOM-rapport nr 13
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det gamla riket*
Göteborg 1995, 305 sidor. Pris 180 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--13--SE

SOM-rapport nr 14
Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk horisont*
Göteborg 1995, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--14--SE
ISBN 91-972694-1-7

Swedish Opinion
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (eds.)
Engelsk sammanfattning av SOM-institutets resultat.
Göteborg 1995, 24 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISBN 91-972694-0-9

SOM-rapport nr 15
Jarlbro, Gunilla (red): *Ungdomars opinioner*
Göteborg 1996, 120 sidor. Pris 110 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--15--SE
ISBN 91-972694-2-5

SOM-rapport nr 16
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Mitt i nittiotalet*
Göteborg 1996, 470 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--16--SE
ISBN 91-972694-3-3

SOM-rapport nr 17
Nilsson, Lennart (red): *Västsvenska perspektiv*
Göteborg 1996, 238 sidor. Pris 160 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--17--SE
ISBN 91-972694-4-1

SOM-rapport nr 18
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ett missnöjt folk?*
Göteborg 1997, 380 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--18--SE
ISBN 91-972694-5-X

Trends in Swedish Opinion
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (eds.)
Långtidstrender inom svensk opinionsbildning, engelsk sammanfattning.
Göteborg 1997, 36 sidor. Pris 80 kronor (moms tillkommer)
ISBN 91-972694-6-8

SOM-rapport nr 19
Nilsson, Lennart (red): *Nya landskap*
Göteborg 1997, 290 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--19--SE
ISBN 91-972694-7-6

SOM-rapport nr 20
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Opinionssamhället*
Göteborg 1998, 342 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--20--SE
ISBN 91-972694-8-4

SOM-rapport nr 21
Nilsson, Lennart (red): *Mångfald – bilder av en storstadsregion*
Göteborg 1998, 283 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--21--SE
ISBN 91-972694-9-2

SOM-rapport nr 22
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ljusnande framtid*
Göteborg 1999, ca 420 sidor. Pris 250 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--22--SE
ISBN 91-973670-1-X

SOM-rapport nr 23
Nilsson, Lennart (red): *Region i omvandling*
Göteborg 1999, ca 300 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-2-8
ISRN: GU-STJM-SOM--23--SE

SOM-rapport nr 24
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det nya samhället*
Göteborg 2000, ca 520 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-3-6
ISRN: GU-STJM-SOM--24--SE

SOM-rapport nr 25
Nilsson, Lennart (red): *Den nya regionen*
Göteborg 2000, 275 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-4-4
ISRN: GU-STJM-SOM--25--SE

SOM-rapport nr 26
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Land, Du välsignade?*
Göteborg 2001, 485 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-6-0
ISRN: GU-STJM-SOM--26--SE

SOM-rapport nr 27
Nilsson, Lennart (red): *Flernivådemokrati i förändring*
Göteborg 2002, 368 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-7-9
ISRN: GU-STJM-SOM--27--SE